

architektura 8/9

СОДЕРЖАНИЕ

Богумил Зауфаль — ПРОБЛЕМА ТВОРЧЕСТВА В АРХИТЕКТУРЕ

В последнее время в широких кругах польских архитекторов идет обсуждение проблемы архитектуры как художественного творчества, и положения архитекторов в ряду других творческих работников: писателей, художников, скульпторов. Дело в том, что в проектных конторах творческий труд архитекторов зачастую подменяется механическим копированием утвержденных типов и образцов, что нередко приводит к печальным результатам и вызывает справедливые нарекания. Одновременно, такое понижение ранга архитектора, сведение его роли до простого технического работника, ограничение творческих возможностей, вызывает неудовлетворенность самих архитекторов.

В связи с этим, автор статьи, ставит вопрос является ли архитектура искусством, и отвечает на него положительно. На этой основе автор выдвигает ряд предложений об организации проектирования с учетом особенностей творческого труда архитекторов. Автор проводит детальный анализ психологических усилий творческого работника и вносит предложение начать в архитектурных кругах серьезное обсуждение следующих вопросов:

- в каком объеме архитектурное творчество должно обладать достоинствами художественного произведения?
- откуда взять средства на финансирование художественного творчества архитекторов?
- каким образом организовать творчество архитекторов при разработке проектов таких объектов, художественные достоинства которых должны стоять на высоком уровне?

Автор приводит данные об особенностях творческого труда архитекторов, которые должны быть приняты во внимание при обсуждении указанных выше вопросов.

Анджей Басиста — ЗАМЕЧАНИЯ ОТНОСИТЕЛЬНО ОСОБЕННОСТЕЙ ТРУДА АРХИТЕКТОРОВ

Подбор характерных ответов на анкету из № 119 журнала

Стефан Козинский — ТОРГОВЫЕ ОБЪЕКТЫ В ГРАДОСТРОИТЕЛЬСТВЕ

Розничная торговая сеть является весьма существенной частью современного города и вследствие этого принадлежит к числу основных градообразующих факторов. При размещении и характеристике торговой сети следует учитывать следующие элементы:

- размер города,
- пространственная планировка и структурные особенности города,
- общественная и экономическая характеристика города в целом (промышленный, или административный центр, туристский, курортный и т.п. характер города),
- застройка (многоэтажная, малоэтажная, сплошная, рассредоточенная),
- система городских коммуникаций, связывающих центр города с периферией.

Автор поочередно рассматривает влияние перечисленных элементов на проектирование размещения торговой сети города. Итак, размеры города оказывают влияние на количество, размещение, размеры и характер точек розничной торговли. Характер застройки города приводит к необходимости различного подхода к пространственному размещению торговых точек в соответствии с различием в плотности населения. Коммуникация, связывающая город с окружающей территорией имеет весьма большое значение, при проектировании торговой сети. Чем лучше развита коммуникация, тем лучше условия перемещения населения в центр из соседних территорий, тем выше спрос на товары в торговой сети города.

В настоящее время при решении вопросов размещения торговой сети в городе повсеместно принимается принцип деления города на три основных вида застройки: микрорайоны, районы и центр. Впрочем, такое деление обосновано только в структуре крупных городов. В малых городах деление может быть двухступенчатое, или вообще отсутствовать.

К числу торговых точек, устраиваемых в микрорайонах принадлежат магазины повседневного обслуживания. В основном — это продовольственные магазины, часто специализированные по видам продовольствия и магазины промышленных товаров, в основном моющих средств,

пищевых, предметов домашнего хозяйства. В каждом микрорайоне необходимы также парикмахерская и кафе. Расстояние от самой отдаленной квартиры до магазинов с товарами повседневного пользования не может превышать 250 м, т.е. 10 минут пешей ходьбы. При проектировании магазинов повседневного обслуживания принимается полезная площадь 140—170 м² на 1000 жителей, причем ок. 70% этой площади отводится под продовольственные магазины.

Районные торговые центры. В районных торговых центрах необходимо, кроме сети магазинов повседневного обслуживания предусмотреть для микрорайона, разместить торговые точки с товарами эпизодического потребления, т.е. продовольственные магазины с полным ассортиментом товаров и промышленные с одеждой, обувью, текстилем, парфюмерией, книгами, электротехническими и другими товарами. В зависимости от планировки в районе можно разместить два или даже больше торговых центра. В качестве наиболее правильной организационной формы торговой сети в районе следует принять сосредоточение торговых услуг. Ориентировочно, такой центр может состоять из продовольственного универмага с полезной площадью 500—800 м², рыбного магазина с полезной площадью 90 м² и небольшого универмага с промышленными товарами с полезной площадью 1200—2000 м². Дополнительно к показателю основной торговой сети предусмотренному в микрорайоне, в районе следует предусматривать полезную площадь магазинов в пределах 50—80 м² на 1000 жителей. Районный центр не должен отстоять больше чем на 1000 м от границы района, т.е. на расстоянии 15 м. пешей ходьбы.

В общегородских торговых центрах кроме объектов сети повседневного и периодического снабжения, следует предусмотреть сеть магазинов с товарами эпизодического снабжения.

Дополнительный показатель полезной площади этих магазинов по сравнению с показателем для района составляет 80—130 м² на 1000 жителей. Если численность населения города превышает 50 000 чел. полезно предусмотреть строительство нескольких общегородских центров, причем в этом случае возможно осуществить их специализацию по ассортиментам товаров эпизодического снабжения.

В заключение статьи автор приводит выгоды для жителей и для застройщиков, вытекающие из указанной систематизации размещения торговой сети.

ПРОБЛЕМЫ ТОРГОВОЙ СЕТИ НА ВОСТОЧНОЙ СТОРОНЕ МАРШАЛКОВСКОЙ УЛИЦЫ — Ежи Гриневецкий

В своей статье автор критически рассматривает предпосылки размещения торговой сети на строящейся в Варшаве т.н. „восточной стене“ Маршалковской улицы, напротив Дворца культуры и науки.

На восточной стороне Маршалковской улицы предусматривается строительство зданий в объеме ок. 1 млн. м³. Из этого количества почти половина, т.е. ок. 500 000 м³ отводится под учреждения и конторы. В районе между ул. Аллеи Иерусалимские и Свентокшицкая предусматривается строительство 6.200 000 м³, в т.ч. ок. 200 000 м³ жилых домов, 75 000 м³ учреждений и 345 000 м³ торговых точек.

В торговых помещениях предусмотрены объекты всех видов торговых услуг, а также предприятия общественного питания.

ТОРГОВЫЙ ПАВИЛЬОН ФИРМЫ „ЦЕПЕЛИЯ“ В ВАРШАВЕ — Зыгмунт Стемпинский

Описание новостроенного павильона фирмы „Цепелия“, расположенного у гостиницы Метрополь, на углу ул. Маршалковской и Иерусалимской ал. Павильон представляет собой двухэтажное здание с хозяйственной частью, расположенной в подвалах. Общая торговая площадь павильона составляет 1200 м².

ТОРГОВЫЙ УНИВЕРМАГ В ОЛЬШТИНЕ

Проект выполнен в художественно-исследовательских мастерских Академии изящных искусств в Варшаве под руководством Збигнева Игнашовича.

Торговый универмаг в Ольшине состоит из магазина с торговой площадью 1950 м² и со складской площадью 500 м². Магазин рассчитан на ежедневное обслуживание 8000 чел. при 160 чел. торгового персонала. Кроме магазина в здании предусмотрен бар самообслуживания на 100 мест и кафе на 85 мест с соответствующей технической базой. Обслуживающий персонал — 70 чел.

В этом же здании предусмотрены административные кабинеты площадью ок. 1250 м², рассчитанные на 150 работников. Строительный объем здания ок. 27 000 м³.

Автор дает подробное описание сооружения с особым учетом компоновки интерьеров, в которых применены новейшие материалы, включая пластмассы.

УНИВЕРМАГ „УНИВЕРСАЛЬ“ И БАР САМООБСЛУЖИВАНИЯ „РАРЫТАС“ В ЛОДЗИ

Проект разработан в Проблемном и проектно-бюро внутренней торговли в Варшаве под руководством архитектора З. Жиценского. Общий объем здания 60 059 м³. В здании размещены следующие объекты: промышленный отдел и продовольственный магазин самообслуживания общей полезной площадью 11 950 м², бар самообслуживания — 1806 м².

БАР БЫСТРОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ „КЕНС“ В ЛОДЗИ

Автор проекта арх. И. Вильк из Проблемного и проектного бюро внутренней торговли в Варшаве.

Общий объем здания 5382 м³, полезная площадь — 1278 м², оперативный салон бара — 120 м² и оперативный салон кафе — 102 м².

БАР БЫСТРОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ „БАЛАТОН“ В ЛОДЗИ

Автор проекта архитектор И. Вильк из Проблемного и проектного бюро внутренней торговли в Варшаве.

Двухэтажное здание рассчитано на 100 мест с соответствующей производственной базой. На верхнем этаже кафе с дансингом на 25 танцующих пар, административное помещение и терраса на 120 мест.

„ДОМ ХОЗЯЙКИ“ В ЛОДЗИ

Автор проекта И. Вуйчик из Проблемного и проектного бюро внутренней торговли в Варшаве. „Дом хозяйки“ — универмаг, строительным объемом 19 903 м³ и полезной площадью 4130 м². В универмаге предусмотрены следующие торговые отделы: на нижнем этаже общий торговый оперативный зал и административные помещения и на втором этаже кафе, парикмахерская, косметический кабинет и пр.

ТОРГОВЫЙ ПАВИЛЬОН В КРАКОВЕ В МИКРОРАЙОНЕ НОВЕ-ГЖЕГУШКИ

Авторы проекта арх. арх. И. Заборовский и З. Жиценский из Проблемного и проектного бюро внутренней торговли в Варшаве. Общая кубатура павильона — 4580 м³, общая полезная площадь — 1017 м², в т.ч. продовольственного отдела — 215 м², технической базы этого отдела 174 м², промышленного отдела 215 м² и технической базы этого отдела 136 м². Кроме того в павильоне предусмотрены: прачечная — 69 м², портняжная мастерская — 77,4 м², сапожная мастерская — 16 м² и парикмахерская мужская и дамская — 62 м², площадь киоска — 13 м².

ТОРГОВЫЙ ПАВИЛЬОН В ПОДЗЕМНОМ ПЕРЕХОДЕ В КАТОВИЦЕ

Авторы проекта — архитектура — Виктор Липовчан, конструкция — Богдан Бочкай. На перекрестке главных магистралей гор. Катовице, ввиду сильного городского движения пришлось устроить подземные переходы для пешеходов. Переходы эти использованы под строительство торговых помещений. Здесь, на площади ок. 1400 м² размещены: кондитерская, цветочный магазин, магазин сувениров, парфюмерно-косметический магазин, кафе, киоски для продажи печати и лотерейных билетов, кабины телефонных автоматов и уборные общего пользования.

ПЛАНИРОВАНИЕ И СТРОИТЕЛЬСТВО ТОРГОВЫХ ТОЧЕК И ПРЕДПРИЯТИЙ ОБЩЕСТВЕННОГО ПИТАНИЯ — Мгр. Ежи Домагальский

В своей статье автор рассматривает вопросы программирования и строительства торговых точек и предприятий общественного питания с организационной точки зрения. В частности, автор считает, что формы строительства торговых точек и предприятий общественного питания зависят от общей концепции сети торговых точек, принятой формы торговли и от технико-организационного прогресса в торговле. Типизация торговых помещений для продовольственных и промышленных товаров была разработана в 1952 году. В 1956 г. были изданы технические условия на проектирование городских магазинов. Эти работы сыграли свою положительную роль, но

Organ Stowarzyszenia Architektów Polskich
 Wydawnictwo „ARKADY”

RADA PROGRAMOWA, architekci: Hanna Adamczewska, Władysław Bryzek, Wacław Bulzacki, Janusz Kowalski, Józef Sigalin, Zygmunt Skibniewski (przewodniczący Rady), Robert Tauszyński (sekretarz Rady)

REDAGUJE KOLEGIUM: arch. Bogusław Chyliński (zastępca redaktora naczelnego), arch. Juliusz Dumnicki, mgr Katarzyna Hryniewicka (sekretarz redakcji), arch. Stanisław Janicki, Renata Sosnowska, arch. T. Przemysław Szafer (redaktor naczelny)

Opracowanie graficzne:
 Wojciech Zamecznik

Redaktor techniczny:
 Halina Paszyńska

Adres redakcji: Warszawa, ul. Sienkiewicza 14, IV p., pokój 413, tel. 26-11-16

Adres pocztowy: Warszawa 1, skr. poczt. 169
 Redakcja mies. „Architektura”

Adres administracji: Wydawnictwo „ARKADY”, Warszawa, ul. Sienkiewicza 14

Zakłady Graficzne im. M. Kasprzaka, Poznań
 Zlec. 1282/66 — W-6

SPIS TREŚCI:

PROBLEM TWÓRCZOŚCI W ARCHITEKTURZE / Bogumił Zaufal / str. 317

HONOROWA NAGRODA SARP W ROKU 1966 / str. 318

UWAGI O DZIAŁANIU ARCHITEKTA / Andrzej Basista / str. 319

URBANISTYKA HANDLU / Stefan Koziński / str. 320

STOLECZNY PAS HANDLOWY / Jerzy Hryniewiecki / str. 323

PROGRAM HANDLOWO-USŁUGOWY „STRONY WSCHODNIEJ” UL. MARSZAŁKOWSKIEJ / Zbigniew Karpiński / str. 324

WARSZAWSKI PAWILON CEPELII / Zygmunt Stępiński / str. 329

ZESPÓŁ PDT W OLSZTYNIE / Zbigniew Ilnatowicz / str. 332

Z DOROBKU BIURA STUDIÓW I PROJEKTÓW HANDLU WEWNĘTRZNEGO / Jerzy Wilk / str. 339

ZESPÓŁ HANDLOWY POD RONDEM KATOWICKIM / podał W. L. / str. 350

NIEKTÓRE PROBLEMY PROGRAMOWANIA SIECI HANDLOWEJ W MIASTACH / Leon Koźmiński / str. 353

PROGRAMOWANIE I REALIZACJA SKLEPÓW I ZAKŁADÓW GASTRONOMICZNYCH / Jerzy Domagalski / str. 355

SPÓŁDZIELCZE OBIEKTY HANDLOWE / Zbigniew Tomasz Czuba / str. 357

POMNIK POWSTAŃCÓW ŚLĄSKICH / Wojciech Zabłocki / str. 370

OBIEKT BUDOWLANY CZY WZORZEC PRZEMYSŁOWY? / Włodzimierz Geppert / str. 374

KONKURS SARP NA PROJEKT PAWILONÓW HANDLOWYCH ZW. SPÓŁDZIELNI INWALIDÓW / Andrzej Bołtuć / str. 375

TADEUSZ FILIPCAK • 1910—1966 • str. 384

PRZEGLĄD PROBLEMÓW KRAJOWYCH / opr. K. H. / str. 385

PRZEGLĄD PROBLEMÓW ZAGRANICZNYCH / opr. A. Cz. / str. 387

WYKUSZ: KOLUMNA STUDENCKA / str. 393

Materiały dotyczące architektury handlu zamieszczone w niniejszym zeszycie zostały zebrane i zredagowane przy współpracy arch. Stefana Kozińskiego.

Problem twórczości w architekturze

BOGUMIŁ ZAUFAL

Czy architektura jest sztuką? Architekci, szczególnie ci młodzi, którzy niedawno wyszli z uczelni, na ogół nie mają co do tego wątpliwości. Ale w praktyce projektowej problem ten nie jest już tak oczywisty, a nawet po dłuższym okresie pracy projektowej dochodzi się do wniosku, że o problemach twórczości nie wypada mówić.

Utrzymuje się więc wybitnie dwuznaczna sytuacja. Z jednej strony nasza postawa zawodowa pcha nas w kierunku traktowania architektonicznej działalności projektowej jako sztuki, z drugiej szereg czynników, mających ogromny wpływ na naszą pracę codzienną zaprzecza takiemu stawianiu sprawy, bądź otwarcie, bądź poprzez układ stosunków czy warunków pracy, w biurach i pracowniach projektowych.

W powodzi przepisów, reorganizacji i nacisków sami zatraciliśmy zdrowy pogląd na istotę naszego zawodu i sami często nie potrafimy powiedzieć, jak powinna wyglądać nasza praca twórcza. Dlatego w chwili obecnej w środowisku architektonicznym wyczuwa się potrzebę zasadniczej dyskusji na temat twórczości i roli architektury w naszym życiu.

Jak sądzę, dyskusja taka powinna przede wszystkim skoncentrować się na wypracowaniu pewnych ideowych założeń oraz podstaw społecznych i naukowych naszej pracy twórczej. Określenie własnego stanowiska, stanowiska dobrze przemyślanego i dobrze podbudowanego naukowo a później konsekwentne, stanowcze i powszechne powoływanie się na to stanowisko jest najpewniejszą drogą unormowania konfliktowych zagadnień.

W dyskusji takiej powinniśmy przede wszystkim odpowiedzieć na pytanie, czy architektura jest sztuką i wyciągnąć z tej odpowiedzi wszelkie konsekwencje. Jeśli nią nie jest, to nie należy niepotrzebnie oszukiwać siebie i innych, natomiast należałoby inaczej kształcić młode pokolenie architektów.

Jeśli nią jest, to bądźmy konsekwentni i twórzmy ją w ten sposób, abyśmy mieli pełne przekonanie, że jej oddziaływanie znajduje w społeczeństwie żywy i pozytywny oddźwięk. Domagajmy się wtedy właściwych warunków pracy w projektowaniu i powiedzmy wyraźnie, na czym te warunki mają polegać.

Nie ulega wątpliwości, że społeczeństwo oczekuje od nas twórczości, nie tylko w zakresie konkursów zagranicznych i krajowych, ale w całej naszej codziennej działalności realizacyjnej. Działalność architektoniczna i urbanistyczna podlega stale ocenie estetycznej, niezależnie od naszego ustosunkowania się do niej. Coraz częstszym przejawem takiej oceny są dyskusje w różnych środowiskach. Echo tych dyskusji przewijają się w prasie. Dziennikarze domagają się teraz wcześniejszego wglądu do projektów już w fazie wstępnej, a nie, jak twierdzą, po niewczasie. Ocena estetyczna wyrażona jest też często w opiniach czy uchwałach władz. Im bardziej sytuacja gospodarcza będzie się stabilizować, tym mocniej społeczeństwo domagać się będzie od nas architektury, której dzieła nie tylko zabezpieczają nasze wymagania użytkowe, ale także spełniają nasze wymagania w zakresie doznań estetycznych.

Architektura dostarcza i będzie dostarczać wzruszeń piękna najbardziej powszechnych i częstych, niejednokrotnie bardzo silnych. Dzisiejsza architektura w większym stopniu oddziaływała na nas przez ukształtowanie urbanistyczne, aniżeli przez pojedynczy obiekt architektoniczny. Ład przestrzeni urbanistycznej, jej skala i charakter, jej dominanty architektoniczne oraz powiązania z zielenią, wodą i krajobrazem z jednej strony, z drugiej zaś z rzeźbą, stanowią dziś główne źródło doznań estetycznych. Architektura nie tylko nie straciła swojej doniosłej roli, ale staje się w coraz to większym stopniu królową sztuk.

Rozpatrując w węższym zakresie problem roli

(c.d. na str. 319)

Uchwała

Zarządu Głównego SARP
z 4 lipca 1966 r. o ustanowieniu
HONOROWEJ NAGRODY SARP

Zarząd Główny SARP ustanawia doroczną Honorową Nagrodę SARP za wybitne osiągnięcia w dziedzinie architektury, traktując ten akt jako wyraz troski Stowarzyszenia Architektów Polskich o rozwój myśli architektonicznej w kraju oraz jako wyraz oceny i poparcia Stowarzyszenia dla twórczego zaangażowania architektów w służbie narodu.

Honorowa nagroda SARP przyznawana będzie architektom obywatelom polskim, za twórczość dla społeczeństwa polskiego w kraju. Honorowa Nagroda SARP jest jedna i jednostopniowa, a przyznawana będzie raz w roku z okazji Święta Narodowego 22 Lipca przez kolegium w następującym składzie: prezes SARP — przewodniczący kolegium, wiceprezes SARP d/s twórczości oraz trzech architektów członków SARP zaproszonych do kolegium przez Zarząd Główny. Przyznanie Honorowej Nagrody SARP potwierdzone będzie medalem i dyplomem, wręczanym w siedzibie Stowarzyszenia na uroczystym otwartym zebraniu Zarządu Głównego.

Dokumenty związane z Honorowymi Nagrodami SARP przechowywać będzie biuro Zarządu Głównego.

Honorowa Nagroda SARP zostanie przyznana po raz pierwszy z okazji 22 Lipca w 1966 roku.

SEKRETARZ GENERALNY SARP
ZYGUNT SKRZYDLEWSKI
ARCHITEKT

NA PODSTAWIE UCHWAŁY ZARZĄDU GŁÓWNEGO SARP z dnia 4 lipca 1966 r. Kolegium w składzie: prezes SARP kol. Henryk Buszko — przewodniczący, wiceprezes SARP d/s twórczości kol. Jacek Nowicki, kol. Jerzy Kowarski, kol. Jan Zachwatowicz i kol. Tadeusz Zieliński — przyznało HONOROWĄ NAGRODĘ STOWARZYSZENIA ARCHITEKTÓW POLSKICH W 1966 ROKU KOL. ROMUALDOWI GUTTOWI za wybitne zasługi dla rozwoju współczesnej architektury polskiej. Architekt Romuald Gutt w swej twórczej architektonicznej działalności, w różnych jej przejawach, w dziełach i projektach, służył zawsze postępowym ideom społecznym. Jego dzieła, proste i celowe, wyrażają humanistyczne treści zadań architektury oraz troskę o wartości środowiska przyrodniczego. Tę ideę jako zasadniczą postawę w pracy architekta, zaszczerpia młodym pokoleniem w swej wieloletniej pracy dydaktycznej. Jego działalność twórcza, społeczna i dydaktyczna jest trwałym wkładem w dorobek kultury polskiej.

Redakcja mies. „Architektura” wita KONGRES KULTURY POLSKIEJ życząc Uczestnikom jak najbardziej wnikliwych i owocnych obrad. Dołączając się do prac kongresowych zamykających obchody Milenium Państwa Polskiego, redakcja przygotowała specjalny numer naszego miesięcznika (12), poświęcony w całości tysiącletniemu wkładowi architektów do kultury polskiej.

Uwagi o działaniu architekta

a

ANDRZEJ BASISTA

(c.d. ze str. 317)

architektury jako sztuki, wydaje się, że można go sprowadzić do trzech podstawowych pytań: 1) W jakim zakresie nasza twórczość architektoniczna powinna posiadać wartość dzieła sztuki?

2) Skąd wziąć środki na tak pojmowaną twórczość architektoniczną?

3) Jak zabezpieczyć możliwości pracy twórczej dla tych dzieł architektonicznych, które wymagają opracowania projektowego na szczególnie wysokim poziomie?

Nie jest łatwo odpowiedzieć na te pytania.

W przypadku pierwszego pytania, projektant przedstawi inne argumenty kwalifikujące dany obiekt do twórczego opracowania jako dzieła sztuki, a inne przedstawi inwestor. Inne będzie spojrzenie z perspektywy stolicy na walor architektoniczny osiedla położonego na tzw. prowincji, a inne społeczeństwa, które w nim przebywa i które spędzi tu całe swoje życie. Zasady wyznaczania tematów czy obiektów ważnych dla uformowania oblicza plastycznego miasta wymagają dyskusji i ściślejszego sprecyzowania.

Pytając o środki na realizowanie tzw. architektury twórczej, nie myślę tu o kosztach na wystrój architektoniczny czy zdobnictwo. Oszczędna i tania architektura może być również bardzo dobra. Ale rozwój architektury wymaga sięgania po nowe konstrukcje i nowe materiały budowlane, aby szukać rozwiązań lepszych i ekonomiczniejszych, móc wypracowywać nowe środki wyrazu, a równocześnie lepiej rozwiązywać ramy dla nowych form życia społecznego. Obracając się pośród jednego zestawu środków materiałowych i konstrukcyjnych, dojdziemy szybko do zupełnej osłóschłości, schematyzmu i skostnienia stylistycznego, a równocześnie zamknijemy sobie drogę do doskonalenia naszego warsztatu zawodowego. Wprowadzenie zaś dziś nowości trochę tylko odbiegających od stosowanych schematów jest bardzo trudne do przyjęcia przez inwestora, przez organy opiniujące i przez wykonawcę, bo w realizacji wymaga trochę większego wysiłku i może nieco więcej kosztuje.

Na pytanie, skąd wziąć środki na prawdziwie twórczą działalność architektoniczną, można odpowiedzieć jedynie w ramach gospodarskiego spojrzenia na całość zadań budownictwa oraz środków, jakie są dla niego przeznaczone. Najtrudniej jest jednak, zdaniem moim, odpowiedzieć na pytanie: jak powinny wyglądać warunki pracy twórczej architekta? Zagadnienie to są przedmiotem stałych rozważań w środowisku architektonicznym, a mówiąc ściślej, nie tyle trudno jest odpowiedzieć na to pytanie, bo pogląd na warunki pracy mamy, ile trudno jest uzasadnić nasze opinie. Bo niby dla czego praca tych 10 czy 15% pracowników biur projektowych, jakimi są architekci, ma być w jakiś specjalny sposób traktowana. Pozostała część pracowników biur projektowych jest na ogół zadowolona i nie skarży się na warunki pracy.

Wydaje się, że nasza argumentacja jest niepełna i mało przekonująca. Za słabo, zdaniem moim, akcentuje się specyficzną właściwość, a mianowicie, twórczy charakter pracy architekta. Fakt uczestniczenia w pracy twórczej akcentujemy co prawda, i to zbyt często, jako czynnik zaszczytnie nas wyróżniający, natomiast nie podkreślamy (a wydaje się, że wielu z nas nie zdaje sobie z tego w pełni sprawy), jakie obciążenie nerwowe i jakie wysiłki twórcze konieczne są podczas twórczej pracy projektowej.

Dyskusja na temat warunków dla twórczości nie może pominąć problematyki psychicznego procesu tworzenia, ponieważ tylko z głębokiej i wnikliwej charakterystyki tego procesu można wyciągnąć najistotniejsze wnioski dla organizacji pracy twórczej. A takie wnioski trzeba

(dokończenie na str. 383)

Numer 119 "L'Architecture d'Aujourd'hui" z marca 1965 przyniósł publikację wyników ankiety rozpisanej wśród czołowych osobistości architektury z licznych krajów świata. Ankieta ujęta w siedmiu pytaniach dotyczyła nierzadkich spraw architektury dnia dzisiejszego i jutra. Spośród ogromnego materiału wybieram kilka odpowiedzi na pytanie dotyczące edukacji architektonicznej, właściwego przygotowania do zawodu.

„Zostać architektem — to długi proces, w którym studia stanowią jedynie małą część. Zamiast wąskiej znajomości technik, które ustawicznie się zmieniają, sugerowałbym stworzenie architektem szerszego wykształcenia w zakresie problemów politycznych, technologicznych, społecznych i estetycznych naszych czasów” — Theo Crosby, Wielka Brytania (str. 16).

„W Japonii wykształcenie architektów prowadzi sekcje uczelni technologicznych, a nie uczelni samodzielnych. Nie wydaje mi się, by była to sytuacja korzystna do wychowania prawdziwych talentów. Wykształcenie architektów musi wynikać w równej mierze z założeń kulturalnych co technicznych. Trzeba im również dać obraz całości działań ludzkich tworzących życie społeczne (polityczne, ekonomiczne, kulturalne)” — Junzo Sakakura, Japonia (str. 62).

„Studia architektoniczne muszą coraz bardziej wciągać się w studia uniwersyteckie. Z tych samych racji, dla których dziś wymaga się od architekta znajomości techniki, jutro wymagać się będzie znajomości socjologii, biologii, filozofii itp. Chodzi nie o wzmacnianie studiów technicznych kosztem innych dyscyplin, lecz o stworzenie architektowi możliwości odnalezienia miejsca w przyszłym społeczeństwie, gdzie będzie miał do odegrania rolę podstawową” — George Candilis, Francja (str. 12).

Cytaty powyższe, wybrane przeze mnie spośród mnóstwa innych, mają pewną myśl wspólną, napiętnowane są wspólną tendencją. Architekt współczesny obowiązany jest znać doskonałe techniki. Znamy to z doświadczenia własnego kraju. Poważny procent studiów zajmują przedmioty z konstrukcją budowlą związane, głównym problemem państwowego egzaminu, od którego zależy możliwość samodzielnego uprawiania zawodu, są problemy techniczne. Egzamin ten zresztą uprawnia właśnie również do rozwiązywania prostych zadań z tej dziedziny. Sytuacja oczywiście godna jedynie pochwały tak długo, póki świadomości jesteśmy, iż technika jest jedynie środkiem w działalności architekta i to środkiem nie jedynym. Postulaty wysuwane w powyższych cytatach dążą do sytuacji, w której architekt byłby obowiązany znać pozostałe środki równie doskonale, jak środki techniczne. Dzięki statyce, mechanice budowli, naukom konstrukcji jest świadom technicznego funkcjonowania budynku. Dzięki psychologii, socjologii i innym naukom społecznym powinien być świadom użytkowego funkcjonowania obiektu. Dzięki ekonomii, prawu i innym może jeszcze naukom powinien być świadom ekonomicznych stron owych procesów.

Jestem świeżo pod wrażeniem uroczej książki, zwłaszcza, że stała się ona niemałym zaskoczeniem. Wzięta z obowiązku wykonywanych studiów, przerodziła się w pasjonującą lekturę, na polu beletrystyczna, miejscami wręcz kryminalna. „Muratorzy poznajscy XVII wieku” Kazimierza Malinowskiego. Życiorysy i działalność zawodowa takowych, odtworzone na podstawie archiwalnych dokumentów. A ponieważ najwięcej z nich zachowało się w archiwach sądowych, stąd ów posmak chwilałi kryminalny. Procesowali się zresztą nasi praojcowie zażarcie i namiętnie. To skazani z racji niedbałego wykonywania prac im powierzonych, które czasami nawet walić się zaczęły, to na skutek niewykonania zadań w przewidzianym terminie, bądź też po prostu w różnych sprawach życiowych, jak na przykład „gdy prze-

lamawszy nakazy cechowe w wyszynk napoje różne brali. Innym zaś razem sami w charakterze oskarżycieli występując, pozywali swych kooperantów: bo im stolarz w umówionym terminie okien nie wstawił, lub przyjęci uczniowie do innego mistrza uciekli.”

Przez suchy staropolski język faktów odnotowanych na sali rozpraw wyłania się obraz codziennej pracy architekta sprzed lat kilkuset. Troski i kłopoty zaskakują swą aktualnością. Przerzucając te karty, wydaje się, iż jedyna różnica w zestawieniu z naszym zawodowym dniem powszednim, to wielka samodzielność i odpowiedzialność ówczesnego architekta. Architekt, murator, czasami wręcz murarzem zwany, myślał o całości, prowadził budowlę od pierwszych koncepcji na papierze, aż do wprowadzenia właściciela. On i tylko on był wyłącznie odpowiedzialny za użyteczność budowoli, wygodę, jaką zapewnić była winna, i za jej trwałość, sposób konstruowania, dobór materiałów i ich zabezpieczenie, a nadto i za jej piękno, jej „przyjemne dla oka kształty”.

Już Witruwiusz pisał, iż budowlę cechować powinny trzy zalety: firmitas, czyli trwałość, utilitas, czyli użyteczność, venustas, czyli piękno. Nie potrafiłem dokładnie ustalić, w którym momencie dziejowym odpowiedzialność za firmitas przeszła w ręce innego człowieka. Zawód konstruktora budowlanego otrzymuje powszechnie święcenia chyba gdzieś na przestrzeni ubiegłego stulecia. Architektowi pozostała troska o zapewnienie utilitas i venustas budynku. Myślę oczywiście o stronie formalnej, sytuacji prawnie uznanej. Nie o stanie faktycznym, o którym pisze Le Corbusier w swej "Vers une architecture", mówiąc, iż prawdziwą, wielką architekturę w XIX wieku tworzyli właśnie inżynierowie konstruktorzy w swych mostach, strukturach pierwszych dużych hal dworcowych, ogrodnik Paxton w Pałacu Kryształowym (pomysł wielkiego inspektu).

W rezultacie owej przedziwnej atmosfery, która cechowała wiek XIX, istotę architektury sprowadzono jedynie do spraw z pięknem związanych, pojmując równocześnie to piękno w specyficzny sposób, dla tamtych lat charakterystyczny. Architekt stał się dekoratorem budynku, w całej rozciągłości tego terminu. Utilitas poszło w zapomnienie, a w każdym razie podporządkowane ściśle zostało pierwszoplanowej działalności dekoracyjnej. Wystarczy w tym względzie sięgnąć do Johna Ruskina, który w licznych wypowiedziach precyzuje w ten sposób credo artystyczne epoki. Istotą architektury widzi on w ornamencie, czyli w całej pozafunkcjonalnej warstwie obiektu.

Reakcją była przeto w pełni zrozumiała. Corbusierowskie hasło: „dom jest maszyną do

mieszkania" wywołało swego czasu wiele zasadniczych protestów dla swej rzekomo apokaliptycznej wizji wpisania człowieka w tryby bezosobowej ponadludzkiej techniki. A wszak był to jedynie apel o pełną rehabilitację utilitas. Z kart wspomnianej wyżej publikacji-manifestu odczytać łatwo istotę zafascynowania autora postępowaniem techniki i głównym jej płodem — maszyną wszelkiego rodzaju: maszyna jest celowa, nie ma w niej miejsca na cokolwiek zbędnego, wszystko służy zadaniu, do jakiego została powołana.

W rozumowaniu Corbusiera dom służy do mieszkania i zadanie to powinien wypełniać z celowością i precyzją maszyna powołanej do wykonywania określonych zadań. Mieszczą się w tym założeniu wszystkie atrybuty budowli, boć trwałość i piękno są warunkami precyzyjnego jej działania. Nie jest jednak rzeczą przypadku, że w tym ujęciu wyeksponowane zostaje właśnie utilitas, zapoznane przez okres blisko stuletni.

Reakcja była jednak bardzo gwałtowna. W swych radykalnych postaciach wyrażała się w latach dwudziestych poglądami, iż piękno jest automatycznym wynikiem każdego konstrukcyjnie celowego rozwiązania, lub, że wszystko co funkcjonalne jest tym samym piękne. Lecz gdy potrzeba użyteczności, funkcjonalności obiektu stała się powszechnie uznaną oczywistością, przestała być problemem postawy nowoczesnej i nie trzeba było o nią staczać bojów, rychło okazało się, jak nie przecząc jej, szukać można rozwiązań bardziej lub mniej venustas zapewniających. Ale może właśnie owe skrajne tendencje spowodowały rozszerzenie się w następnej dekadzie stanowiska, w myśl którego piękno traktować należy nie jako ewentualny, luksusowy dodatek, lecz jako integralną część programu warunkującego sprawne działanie obiektu. Człowiek obiekt użytkujący przestał być rozumiany wyłącznie biologicznie, a wydajność jego jako siły roboczej mierzona wyłącznie stanem fizycznym jego organizmu.

Dom służy do mieszkania. Lecz co to właściwie znaczy: mieszkać? Jakże są w tym względzie potrzeby człowieka, zwłaszcza owe potrzeby wyższe, ponad biologiczne? Kilkadziesiąt lat rozwoju współczesnej architektury — to poszukiwanie odpowiedzi na te pytania, poszukiwania prowadzone jak dotychczas na drodze czysto intuicyjnej. Wprawdzie swego czasu konstrukcje budynku również rozwiązywano na drodze intuicji i doświadczenia, ale działało się to tak długo, póki rozwijająca się nauka nie stworzyła odpowiednich metod projektowania i obliczania.

Wiedza o człowieku, motywach jego postępowania, potrzebach, zwyczajach czyni powolne lecz stałe postępy. Intuicja i doświadczenie nie oparte na podstawach nauk odpowiednich, przestaną się wkrótce liczyć. Głosy zacytowane we wstępie tego artykułu wynikają z takich właśnie przewidywań. Atakują mnie jednak przedziwne myśli: czy wystarczy, że architekt wzbogaci swą wiedzę o znajomość owych dziedzin? czy nie grozi nam aby powstanie nowego zawodu, jakiegoś technologa, który przejmie odpowiedzialność za utilitas budynku, jak w ubiegłym stuleciu konstruktor przejął troskę o jego firmitas?, a architektowi pozostaną wyłącznie starania o piękno?

Urbanistyka handlu

STEFAN KOZIŃSKI

Rys. 1. Schemat jednostopniowej sieci handlu detalicznego w osiedlu lub małym mieście do 10.000 m²

Tabela przykładowa

	Promień obsługi $r = 250\text{ m}$	$r = 250\text{ m}$	$r = 250\text{ m}$
Jednostka osiedlowa			
Pow. ter.	20 ha	20 ha	20 ha
Gęst. zal.	80 m ² /ha	400 m ² /ha	600 m ² /ha
N. miesz.	1600	8000	12000
Handl. p. użytk. przy 170 m ² /1000 m ²	270 m ²	1360 m ²	2400 m ²

legenda: ● ośr. handlowe
 różne
 gęstości
 zaludnienia

w osiedlu ośrodek będzie posiadał program zaspokajający, zaspokajający codzienne, zaś w miasteczku tej samej wielkości będzie ośrodkiem ogólnomiejskim o specjalnie zwiększonej powierzchni.

Spśród usług, które powstają w każdym nowym siedlisku ludzkim, niewątpliwie pierwsze miejsce zajmuje handel. On również w dużej mierze kształtuje bardziej atrakcyjne fragmenty miasta.

Dzięki temu, że ośrodki handlu z natury rzeczy ściągają zazwyczaj licznych mieszkańców, należą one do najruchliwszych miejsc w mieście, uzewnętrzniają jak gdyby jego żywotność.

Masa towarowa i stopień zaopatrzenia dają wyraz zamożności społeczeństwa, zaś sposoby rozprowadzenia towaru wśród ludności, technika handlu, architektura budynków i pomieszczeń handlowych świadczą o stopniu cywilizacji i kultury.

I nie trzeba udowadniać, że od prawidłowego rozmieszczenia ośrodków handlowych w organizmie miejskim uzależniona jest jego prawidłowa struktura. Każde miasto, niezależnie od jego wielkości i charakteru społecznego i gospodarczego, jest tworem przestrzennym, kompleksowym o określonym układzie wewnętrznym.

Sieć handlu detalicznego stanowi jeden z istotnych składników tego układu, a zasady jej struktury należy zaliczyć do głównych czynników twórczych, krystalizujących obraz miasta.

Z punktu widzenia rozmieszczenia i charakterystyki sieci ważną rolę spełniają następujące elementy:

- wielkość miasta,
- układ strukturalny i przestrzenny,
- charakter społeczny i gospodarczy miasta jako całości (ośrodek przemysłowy, administracyjny, usługowy, turystyczny, wypoczynkowy itp.),
- sposób zabudowy (wielokondygnacyjna, niska, zwarta, rozproszona),
- system komunikacji w mieście, wiążącej miasto z przyległymi do niego rejonami.

Wielkość miasta pociąga za sobą określone prawidłowości przestrzenne i strukturalne, które z kolei wpływają na ilość, rozmieszczenie, wielkość i charakter punktów sprzedaży detalicznej. Z rodzajem zabudowy mieszkaniowej wiąże się na ogół różne jej usytuowanie w przestrzennej strukturze miasta i stąd wynika różne zagęszczenie ludności.

W istniejących zabudowach miejskich są bardzo duże rozpiętości w gęstości zaludnienia. Kształtuje się ona u nas od 40 do 800 mieszkańców na ha (netto), a w niektórych miastach innych krajów znacznie więcej. Ma to istotny wpływ na stopień nasycenia miejscami sprzedaży oraz na ich wielkość i specjalizację.

Wśród czynników oddziałujących na sieć handlową miasta duże znaczenie ma komunikacja wiążąca miasto z przyległym do niego terenem, z istniejącymi w bezpośrednim zasięgu środków komunikacji masowej miasteczka i wsiami. Im bardziej jest rozbudowana sieć komunikacyjna, tym lepsze istnieją warunki dojazdu ludności z terenów sąsiadujących. Powoduje to wzrost popytu na artykuły żywnościowe (i nie żywnościowe) i rzutuje w konsekwencji na zwiększenie użytkowej powierzchni handlowej w mieście, stanowiącej ośrodek gospodarczy, względnie usługowy przyległego terenu. Rozmieszczenie sieci w samym mieście powinno w pewnym stopniu również odpowiadać zapotrzebowaniu ludności dojeżdżającej. Chodzi o to, aby dla miejsc sprzedaży pewnych artykułów, zwłaszcza specjalistycznych, nie żywnościowych, przewidzieć lokalizację w pobliżu dworców kolejowych i autobusowych.

Rozpatrując zagadnienie rozmieszczenia sieci handlowej w układzie przestrzennym miasta, przyjmujemy stosowany dziś powszechnie podział miasta na trzy zasadnicze rodzaje zgrupowań zabudowy: osiedlowe, dzielnicowe i śródmiejskie. Zastosowanie pełnego podziału hierarchicznego na wyższe grupy ma swoje uzasadnienie tylko w strukturze miast wielkich. W miastach mniejszych może zaistnieć tylko podział

Rys. 2

Schemat dwustopniowej sieci handlu detal. w dzielnicy, lub mieście średniej wielkości /do 50.000 mieszkańców/

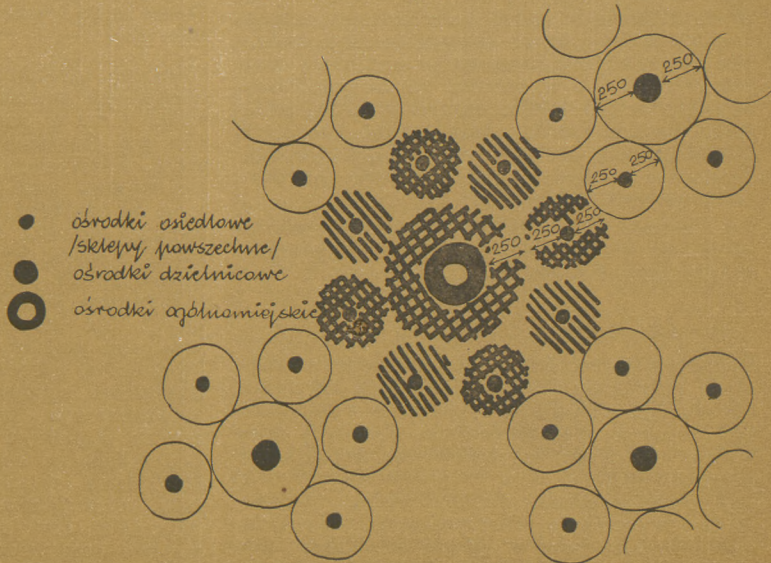

- ośrodki handlowe osiedlowe
- ośrodek dzielnicowy, względnie ogólnomiejski

jeśli jednostka osiedlenia jest dzielnicą, program ośrodka i jego wielkość odpowiada musi dzielnicy, jeśli to jest miasto, program i wielkość ośrodka zaspokajac minien potrzeby ogólnomiejskie.

Rys. 3

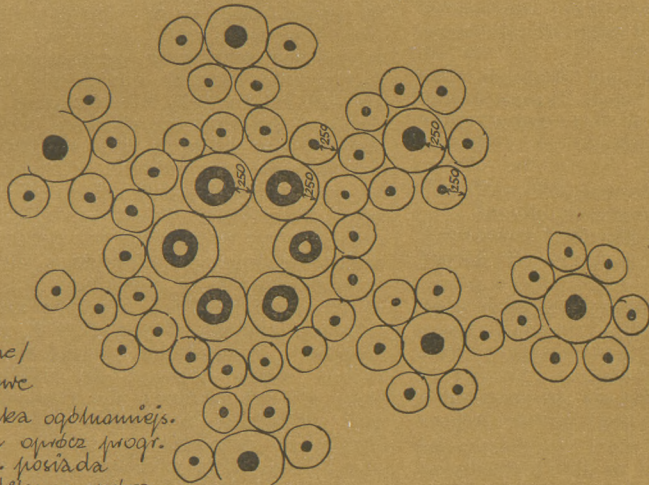
Schemat trzystopniowej sieci handlu detalicznego w mieście dużym /do 250.000 mieszkl./

- ośrodki osiedlowe /sklepy powszechne/
- ośrodki dzielnicowe
- ośrodki ogólnomiejskie

Rys. 4

Schemat trzystopniowej sieci handlu detalicznego w mieście wielkim /ponad 500.000 mieszkańców/ z wielocentrowym ośrodkiem średnimejskim

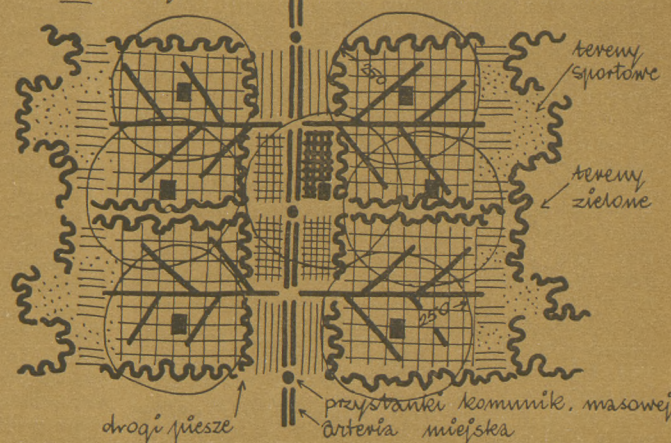

- ośr. osiedlowe /skł. powszechne/
- ośr. dzielnicowe
- centra ośrodka ogólnomiej. /każde z nich oprócz progr. ogólnomiej. posiada swoją specyfikę w wybranych branżach/

Rys. 5

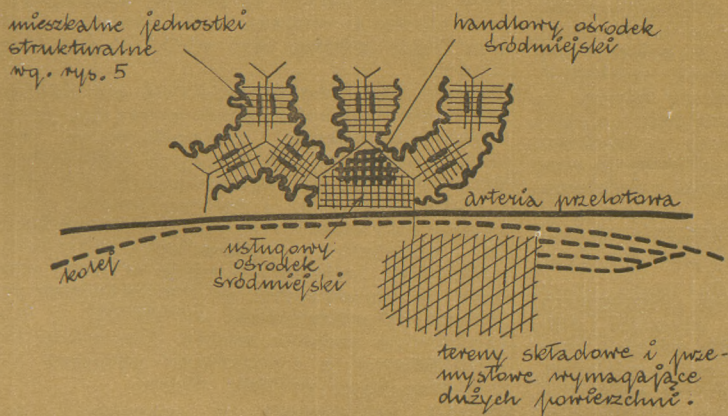
Dwustopniowa sieć handlowa w jednostce strukturalnej, miasta /w dzielnicy/ przykład.

- sklepy powszechne
- ośrodek usług.
- ≡ szkoły
- ośr. handlowy
- ||||| nieuciążliwe zakłady pracy o dużym wskaźn. zatrudn. na 1 m²

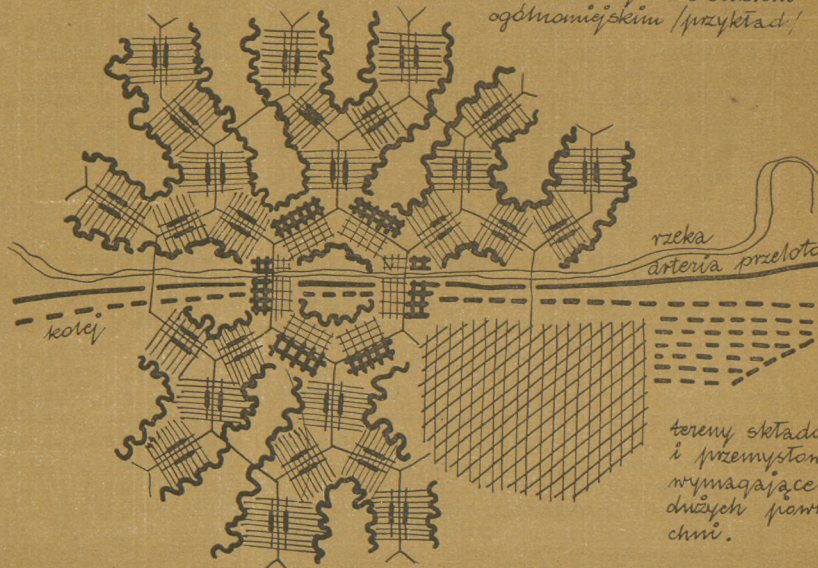
Rys. 6

Trzystopniowa sieć handlowa w mieście średniej wielkości /przykład/

Rys. 7

Trzystopniowa sieć handlowa w mieście wielkim z wielocentrowym ośrodkiem ogólnomiejskim /przykład/

dwustopniowy, a miasta całkiem małe, których granice mieszczą się w niewielkich odległościach, w ogóle podziału nie potrzebują. W kształtowaniu sieci handlu detalicznego w mieście dąży się do stworzenia sieci w formie systemu zgrupowań miejsc sprzedaży oraz koncentracji ich w ośrodkach handlowych. Stanowią one zespół miejsc sprzedaży detalicznej, organizowane według jednorodnej koncepcji urbanistycznej, architektonicznej i handlowej, a przeznaczone do kompleksowego zaspokajania potrzeb nabywców.

Za metodą tworzenia zgrupowań miejsc sprzedaży przemawiają względy funkcjonalne, ekonomiczne i społeczne.

Ośrodki osiedlowe

Podstawową sieć handlu detalicznego w miastach tworzą placówki codziennych zakupów. Lokalizację ich są ściśle związane z terenami budownictwa mieszkaniowego. Placówki prowadzą sprzedaż artykułów o największej częstotliwości zakupów w grupie spożywczej: ogólnospożywczych, nabiałowych, piekarskich, owocowych, warzywniczych, mięsnych, wędliniarskich oraz w grupie artykułów niespożywczych: mydlarskich, farbiarskich, podstawowych papierniczych i gospodarstwa domowego. Przy tym pożądanym jest zakład fryzjerski i bar kawowy.

Najbardziej skoncentrowaną formę przestrzenną ośrodka osiedlowego przedstawia sklep powszechny jako pawilon pod jednym dachem. Lokowane są one w pobliżu mieszkań. Odległość od najdalszego mieszkania nie powinna przekraczać 250 m, aby mieszkańiec odbywający drogę pieszo (licząc szybkość 4 km/godz.) mógł łącznie z przejściem dokonać zakupu w czasie około 10 minut. Przyjmując więc wielkość powierzchni terenu obsługiwanego za stałą, będziemy mieli do czynienia ze zmienną liczbą mieszkańców w zasięgu obsługi różnych osiedli, zależną od gęstości zaludnienia.

Wielkość ośrodka handlowego wynika ze wskaźnika podstawowej sieci handlowej całego osiedla. Oficjalnie aktualne wytyczne określają jego wielkość na 140 m²—170 m² pow. użytkowej na 1 tys. mieszkańców, przy czym udział powierzchni przeznaczonej dla sprzedaży artykułów spożywczych ma kształtować się na ca 70%, czyli wynosić 100—120 m² pow. użytkowej na 1 tys. mieszkańców.

Użytkowa powierzchnia pomieszczeń handlowych (Pu) niezbędna dla obsługi mieszkańców jest funkcją liczby mieszkańców w rejonie obsługiwanym.

Przykład, rys. 1: powierzchnia terenu w promieniu obsługi 250 m wynosi w przybliżeniu ok. 20 ha. Na terenie tym przy gęstości zaludnienia:

- 1) 80 M/ha będzie 1600 mieszkańców,
- 2) 400 M/ha będzie 8000 mieszkańców,
- 3) 600 M/ha będzie 12000 mieszkańców.

Przyjmując za wskaźnik potrzebnej powierzchni użytkowej 170 m²/100 M otrzymamy:

w przypadku 1)	270 m ² /Pu
"	2) 1360 m ² /Pu
"	3) 2040 m ² /Pu

Analogiczny schemat lokalizacyjny odpowiadać może małym miastom o zbliżonych liczbach mieszkańców i wielkościach terytorialnych oraz o jednym ośrodku handlowym. Inny natomiast będzie program ośrodka, jego wielkość, dobór branż i asortyment towarów, ilość masy towarowej, gdyż będzie wtedy stanowił centralny ośrodek handlowy dla danego miasta i będzie zawierać narzut ogólnomiejski, zapewniający mieszkańcom pełniejsze zaopatrzenie niż w ośrodku osiedlowym.

W konsekwencji wskaźnik powierzchni użytkowej obliczony dla sieci podstawowej handlu należy odpowiednio zwiększyć na podstawie przeprowadzonych badań oddzielnie dla ka-

dego z miast będących przedmiotem opracowań.

Dzielnicowe ośrodki handlowe (rys. 5)

Większe zgrupowanie ludności w mieście, obejmujące szereg osiedli (dzielnice), posiada większy niż w osiedlach ośrodek handlu, stanowiący uzupełnienie sieci ośrodków osiedlowych. Mieszkańcy mają możliwość zaopatrywania się tam poza artykułami codziennych potrzeb w artykuły nabywane rzadziej. Program ośrodka dzielnicowego powinien wynikać z programu rozwoju sieci handlowej całego miasta oraz nawiązywać do wielkości i rodzajów jednostek handlowych występujących na terenie osiedli mieszkaniowych jako sieć podstawowa.

Dzielnicowy ośrodek handlowy obejmuje poza artykułami spożywczymi i niespożywczymi podstawowego zaopatrzenia artykuły spożywcze o pełnym asortymencie, a mianowicie: rybne, garmazeryjne, delikatesy, napoje alkoholowe winne, cukiernicze oraz artykuły przemysłowe okresowego zaopatrzenia, jak odzież, obuwie, art. tekstylne, art. gospodarstwa domowego, perfumeryjno-drogerijne, księgarsko-papiernicze, elektrotechniczne, żelazne, fotoopieczne, art. sportowe, zabawkarskie, meblarskie i inne.

W dzielnicy może występować więcej niż jeden ośrodek handlowy, a to w zależności od jej układu przestrzennego, charakteru, form zabudowy i układu komunikacyjnego.

Ta konieczność może wynikać zwłaszcza przy projektowaniu sieci handlu detalicznego w miastach istniejących.

Najbardziej prawidłową formą organizacyjną ośrodków dzielnicowych jest koncentracja usług handlowych. W tym przypadku jako orientacyjny program użytkowy ośrodka można uważać:

- supersam o pow. użytkowej 500—800 m²,
- sklep rybny o pow. użytkowej 90 m²,
- sklep wielodziałowy (mały dom towarowy) z art. przemysłowymi o pow. użytkowej 1200—2000 m².

Dodatek do wskaźnika urbanistycznego sieci podstawowej dla ośrodka dzielnicowego kształtuje się orientacyjnie w granicy 50—80 m² na 1000 mieszkańców.

Sieć handlu w dzielnicy składa się z ośrodka dzielnicowego, który stanowi jądro układu ośrodków handlowych sieci podstawowej w osiedlach wchodzących w skład dzielnicy oraz z ośrodków osiedlowych. Ośrodek dzielnicowy zawiera potrzebną powierzchnię użytkową zaopatrzenia podstawowego codziennych zakupów dla ludności mieszkającej w zasięgu 250 m od ośrodka oraz zaopatrzenia okresowego dla mieszkańców całej dzielnicy.

Zasięg obsługi ośrodka dzielnicowego nie powinien przekraczać 1000 m odległości od skraju dzielnicy. Kupujący, zamieszkały w najodleglejszym punkcie dzielnicy, może odbyć drogę pieszo w ciągu 15 min. przy szybkości 4 km/godz. Zasady te opierają się na założeniu, że przeważająca większość mieszkańców udaje się po zakupy pieszo.

Rozmieszczenie ośrodków handlowych, tworzących sieć handlu detalicznego w dzielnicy można przyjąć dla miast o zbliżonych rozmiarach terytorialnych i wielkości zaludnienia (rys. 2).

Schematy rozmieszczenia, zasięg pola obsługi będą analogiczne, jak również i zasada dwustopniowości ośrodków.

Zadania i program ośrodków handlowych zaopatrzenia podstawowego pozostają niezmiennie. Inny natomiast będzie ośrodek centralny sieci, który staje się ogólnomiejskim. Jego program poza zaopatrzeniem podstawowym musi objąć resztę potrzeb mieszkańców i przyjezdnych w mieście. Ustalenie programu ośrodka i wskaźnika potrzebnej powierzchni użytkowej trzeba, jak już powyżej wspom-

niano, przeprowadzić dla każdego miasta oddzielnie.

Przy intensywnej zabudowie zaludnienie ujęte zarysem schematu (rys. 2) można przyjąć do 50 000, nie przekraczając obowiązujących wytycznych dotyczących norm zagęszczenia.

Ośrodki ogólnomiejskie

Miasta większe, składające się z szeregu dzielnic, wymagają wzbogacenia sieci o ośrodek ogólnomiejski. Przyjmując w dzielnicach dwustopniową sieć ośrodków handlowych (rys. 2 i 5), otrzymamy w mieście większym sieć o układzie trzystopniowym (rys. 3 i 6). Ogólnomiejski ośrodek handlowy obejmuje artykuły spożywcze i niespożywcze codziennego i okresowego zaopatrzenia oraz branż wyspecjalizowanych o wąskim i głębokim asortymencie towarowym. Charakterystycznymi obiektami handlowymi w ośrodku ogólnomiejskim są domy towarowe, supersamy, duże pawilony handlowe prowadzące sprzedaż artykułów niespożywczych oraz stosunkowo niewielkie, wąsko wyspecjalizowane w tymże zakresie sklepy. Wielkość powierzchni użytkowej handlowego ośrodka ogólnomiejskiego wynika z ogólnego programu handlu dla całego miasta, z tym że dodatek do wskaźnika urbanistycznego sieci podstawowej dla handlowego ośrodka ogólnomiejskiego powinien się kształtować w zależności od charakterystyki miasta i, powtarzając jeszcze raz, powinien być dla każdego miasta obliczany oddzielnie.

W przybliżeniu — w miastach posiadających trzystopniową sieć ośrodków handlowych, w których występują zorganizowane ośrodki dzielnicowe, narzut miłości się w granicach 80—130 m² na 1000 mieszkańców, zaś w miastach o dwustopniowej sieci ośrodków handlowych, w których nie występują ośrodki dzielnicowe, a jedynie ośrodki osiedlowe w granicach 160—180 m² na 1000 mieszkańców. Dodatkowo należy uwzględnić czyniących zakupy w mieście przyjezdnych z przyległego rejonu podmiejskiego oraz czasowo przebywających w mieście.

W miastach wielkich przekraczających orientacyjnie podaną liczbę 50 000 mieszkańców rozmiary centralnego ośrodka ogólnomiejskiego mogą urosnąć do wielkości, która staje się już męczącą dla kupujących, ponieważ odległości wewnątrz ośrodka są zbyt długie do przejścia, a orientacja staje się utrudniona. Zbyt wielkie nagromadzenie ludności w jedno skupisko stwarza również trudności komunikacyjne. Pożądane jest wtedy aby powstało więcej niż jeden równorzędnych ośrodków ogólnomiejskich (rys. 4 i 7). Każdy z nich poza artykułami przewidzianymi programem dla ośrodka śródmiejskiego mógłby posiadać swoją specyfikę, rozwijając bogaciej jedną z wybranych branż. Byłoby to dla kupujących ogromnym ułatwieniem w odnajdywaniu miejsca zakupów poszukiwanych artykułów. Jednocześnie pozwoliłoby to uniknąć wielu ujemnych skutków, jakie stwarza zbyt wielki ośrodek handlowy.

Ośrodki handlowe pozamiejskie, czy między-miastowe (regional centers), muszą być w naszych warunkach przeanalizowane pod innymi aspektami niż w krajach kapitalistycznych o wielkich aglomeracjach miejskich i silnie rozwiniętej i upowszechnionej motoryzacji indywidualnych środków komunikacji. W niniejszych koncepcjach określenia „dzielnica”, „osiedle” — użyte są przez analogię ze stosowanymi w nomenklaturze pojęciami urbanistycznymi, mówiącymi o hierarchicznym podziale miasta. Nie należy ich identyfikować z istniejącymi granicami administracyjnymi podziału miasta.

Podział zastosowany w schematach jest ujęty pod kątem potrzeb struktury przedstawionych koncepcji sieci handlu detalicznego i adaptowany do miast istniejących — na

Stołeczny pas handlowy

JERZY HRYNIEWIECKI

prawdopodobnie nie będzie się pokrywał z istniejącym podziałem administracyjnym. Natomiast może to mieć miejsce w miastach dopiero projektowanych, nowych.

Koncepcja sieci powzięta została również w założeniach, że wszystkie ośrodki handlowe w mieście będą równomiernie i proporcjonalnie do swych wielkości oraz zgodnie z programem zaopatrywane w masę towarową tej samej jakości, że nie będzie konkurencji między ośrodkami, lecz w ośrodkach, że podaż będzie nadążała za popytem.

Pełna koordynacja szeregu poszczególnych czynników może dopiero przynieść spodziewane korzyści z przedstawionych koncepcji. Spośród nich zasługują na wyliczenie następujące korzyści dla nabywcy:

- 1) Zbliżenie miejsca zakupów codziennych i większości okresowych.
- 2) Ograniczenie konieczności przejazdów przez umieszczenie miejsc najczęstszych zakupów w zasięgu bliskiego dojścia pieszo.
- 3) Ułatwienie w znalezieniu miejsca (w znaczeniu geograficznym), gdzie można nabyć poszukiwany artykuł.
- 4) Ułatwienie wyboru przy zakupach przez koncentrację miejsc sprzedaży według zasady „pod jednym dachem” oraz dzięki temu zaoszczędzenie czasu.

Korzyści dla inwestora:

- 1) Przy systemie handlu uspołecznionego ułatwienie tworzenia najekonomiczniejszych form organizacyjnych sprzedaży (grupowanie ewentualnie podziału branż, asortymentów, ustalenie wielkości obiektów, sklepów, domów towarowych itp.).
 - 2) Usprawnienie transportu zaopatrzenia przez skrócenie dróg, gdyż ośrodki handlowe grupują rozsiane w wielu przeróżnych punktach miasta drobne obiekty miejsc sprzedaży, zmniejszając dzięki temu ilość miejsc dostaw.
 - 3) W handlu uspołecznionym może okazać się, że zgrupowania miejsc sprzedaży w ośrodkach handlowych większych, uzasadni w pełni tworzenie przy nich przyśrodkowych magazynów wielobranżowych.
- Mogłyby one działać z pominięciem hurtu centralnego, będąc zaopatrywane bezpośrednio przez producentów.
- Należy przypuszczać, że dałoby to oszczędności na przeładunku, administracji, nie mówiąc o innych korzyściach wynikających z kontaktów bezpośrednich producenta i sprzedawcy. Jeśli chodzi o korzyści natury projektowania przestrzennego wpłynęłoby to wybitnie na zmniejszenie magazynów sklepowych.

(Artykuł napisany na podstawie pracy prowadzonej przez autora w Instytucie Urbanistyki i Architektury).

Nasze określenia urbanistyczne są zbyt dowolne, by się silić na ścisłe określenie tego, co nazywamy „centrum handlowo-usługowym”, lub „śródmieściem Warszawy”, lub wreszcie tylko nazwą zaczerpniętą z szeregu konkursów, sięgających w „obrzeźny” okres socrealizmu: „ściana wschodnia”. Gdy olbrzymie połacie śródmieścia Warszawy są zabudowywane bez wysiłku zwykłymi zleceniami projektowymi dla tych czy innych zespołów, ten jeden wycinek przebył kilka konkursów oraz wiele dyskusji, zanim przyjął realną formę rodzących się dziś kształtów architektonicznych. Długo czekaliśmy na właściwe centrum naszej stolicy. Przez całe dwudziestolecie miasto powstawało jako zlepek programowanych osiedli, które coraz silniej nacierały na ostatnie rezerwy terenowe śródmieścia, wnosząc ze sobą w większej albo mniejszej skali charakter zabudowy podmiejskiej lub osiedlowej. Z początku osiedla (bardziej tradycyjne w formie i treści) przynosiły ze sobą na parterach pomieszczenia handlowe i usługowe, potem, w miarę następującej typizacji, ciągnęły za sobą spóźnione w realizacji „pawilony handlowe”, zajmujące wiele cennej przestrzeni, pod którą leżały przestarzałe formy lindlewskich instalacji. Osiedla te zapełniły się na tyły ul. Nowego Świata, ulokowały się na ul. Hożej, wkroczyły na plac Teatralny.

Ale zapomniano, że nie skala decyduje o śródmieściu, lecz „standard”, materiał i wykończenie. Ze wysoko można budować i wśród pól i lasów, ale dobrze należy budować w centrum.

Naturalnie, pojęcia, czym jest centrum stolicy, bywają różne. W przeszłości dziewiętnastowiecznej było to „city”, dzielnica biur, żywa w dzień, martwa w nocy, lub skupienie konkurujących ze sobą lokali rozrywkowych, czy wreszcie wielkie skupisko pomieszczeń handlowych, sklepów, domów towarowych, barów, restauracji, kawiarni.

Z czasem w miastach mniejszych te trzy pojęcia zatarły się, skupiając te funkcje w jedną „malowniczą”, dość chaotyczną mieszaninę funkcji, bardzo spontaniczną i silnie tętniącą życiem. Połączenie tych funkcji zapewniło przez całą dobę żywotność tego rodzaju „centrum”. Rano życie i praca biur, po południu wielki ruch handlowy, wieczorem rozrywka do późnych godzin nocnych. A jeśli w centrum znajdują się jeszcze punkty dystrybucji żywienia miasta, to od północy ruch wielkiego zaopatrzenia aż do świtu pozwoli na pełną dobę życia takiego centrum. W gigantycznych miastach świata funkcje te są rozdzielone, jak np. w Paryżu, Londynie, Tokio.

W miastach o ok. miliona mieszkańców funkcje zrastają się w jednolitą całość. Wiele z tych funkcji w Warszawie, nie mogąc się doczekać właściwych ram, zagnieździło się w resztkach starej zabudowy, pozwalających bardziej na improwizację i swobodę. Inna część funkcji, tych bardziej zależnych od ogólnych dyspozycji, także dość bezplanowo i spontanicznie wybrała sobie, kierując się nieomylnym instynktem, tereny najbliższe planowanemu przyszłemu centrum. W ten sposób przestrzeń zamknięta została Trasą W-Z, ciągiem, królewskim (Krak. Przedmieście, Nowy Świat), Marszałkowską oraz, rozplywając się stopniowo ku południowi, stało się miejscem skupienia wielu form handlu, rozrywki i usług.

Powstanie Pałacu Kultury i Nauki stało się momentem decydującym dla centrum. Zarówno dominanta wysokościowa, olbrzymie znaczenie skupiska „usług kulturalnych”, wielkie rezerwy przestrzenne, pozwalające na stworzenie dogodnych węzłów i urządzeń komunikacyjnych dla komunikacji miejskiej, podmiejskiej i kolejowej w skali całego kraju oraz dające wielkie przestrzenie rezerwy parkingowej — wyznaczyły miejsce i skalę

centrum. Wschodnie skupisko zabudowy dawnej lub odbudowanej w dawnych zarysach urbanistycznych, jest już dzisiaj częścią handlową i rozrywkową śródmieścia, mieszczącą wiele nieorganizowanych, za to na wysokim poziomie będących, usług indywidualnych, które zawsze mogą i będą uzupełniać centralnie planowane wielkie organizacje usługowe.

Pamiętajmy, choćby na przykładzie Paryża, że Wielkie Bulwary z domami towarowymi jak Galleries Lafayette, Louvre, Samaritaines i in. mają za sobą Faubourg de Saint Honoré z małym, w skali kubaturowej, ale wielkim w skali najwyższych wartości — towarem. A więc, pomiędzy już „zamieszkany” śródmieściem drobnego handlu i usług a Pałacem Kultury i Nauki — kombinatem rozrywki, kultury i rekreacji, musiała urodzić się spinająca je kłamra brakujących urządzeń wielkiego handlu, scentralizowanych usług, pracy, no i mieszkania, zwłaszcza dla tych, którzy są niezbędni dla obsługi tego wielkiego i nowego centrum, jak i dla tych, którzy ciszę, zdrowie i szeroki oddech wolą zastąpić tętnem życia w głównym węźle i splocie spraw. Wielu z nas czuje, że mieszkając w takim splocie spraw, interesów i decyzji staje się czynnym aktorem, a nawet reżyserem życia. Czy tak będzie — zobaczymy. Jak widzimy, ustawienie właściwego programu „śródmieścia” jest bardzo trudne.

Właściwie program ten powinien zawierać zaspokojenie wszystkich braków odczuwanych w centrum miasta, a więc stać się konsekwencją dotychczas popełnionych błędów, odpowiedzią na wszystkie życzenia i zażalenia ludności. Ale samo zaspokojenie dotychczas istniejących potrzeb nie stanowi wystarczającego programu dla głównej dominanty architektonicznej miasta. Należałoby stworzyć wizję potrzeb nie tylko dnia dzisiejszego, lecz pełne ramy rozwoju na przyszłość. A ta przyszłość zbliża się szybkimi, siedmiomilowymi krokami postępu technicznego, stawia przed nami żądania daleko wybiegające poza skromne ramy naszych możliwości. Dlatego takie zamierzenie powinno mieć w sobie szeroki oddech „wspaniałego przyszłego świata”. Powinno w sobie zawierać jak najmielsze perspektywy, być polem najdalej idących eksperymentów technicznych, społecznych, czy estetycznych.

„Śródmieście” Warszawy posiada swą długą tradycję wywodzącą się z wizji i marzeń, a przede wszystkim tęsknot Macieja Nowickiego. W pięknych i poetyckich słowach określił on obrzeże dzisiejszego placu Defilad, jako „teatr życia wielkomiejskiego”, zaś główny ośrodek wysokiego spiętrzenia zabudowy — dominanty dzisiejszego Pałacu Kultury, jako erupcję wysokiej zabudowy skupiającej i zagęszczającej rytm życia przyszłej stolicy. Z dawnych marzeń i wizji Macieja Nowickiego mamy dziś zarówno miernik skali wysokości śródmieścia w postaci, niestety, samotnego Pałacu Kultury i Nauki oraz decyzje uzupełnienia tego akcentu przez dodanie mu do towarzystwa szeregu wieżowców „ściany wschodniej”. Zamiast zaprzepaszczonej możliwości tarasowego spiętrzenia budynków ciągu Alei Jerozolimskich, z wielkim widokiem na istotne centrum miasta, mamy rzetelny wysiłek, aby to odrobić na ścianie wschodniej. Szczęśliwie się stało, że po wielu latach kontynuacja idei naszego wielkiego przyjaciela i wizjonera architektury dostała się w ręce jego wypróbowanych przyjaciół, kolegów i uczniów. Zarówno główny projektant, Zbigniew Karpiński, jak i szereg współpracowników, wywodzą się z grona tych, którzy mieli szczęście zetknąć się z myślami i marzeniami Nowickiego. Może dlatego musimy do realizacji „ściany wschodniej” stosować kryteria b. wysokie w ocenie rezultatów zamierzenia. Rzadko kiedy jaki zespół architektoniczny na świecie otrzymał tak wspaniałe i ambitne zadanie, ale także mało

Program handlowo-usługowy „strony wschodniej” ul. Marszałkowskiej

ZBIGNIEW KARPIŃSKI

który zespół projektowy otrzymał tak małe możliwości dla zrealizowania swego zadania. Ograniczone możliwości techniczne i materiałowe, przysłowiowy już u nas niski poziom wyonawstwa, i wreszcie, co chyba jest najgorsze, wielka armia tych czy innych „życzliwych” doradców, zatwierdzczy, programowców, ekonomistów, bez ekonomicznego doświadczenia, i wielu innych fachowców, których zawody narodziły się z gąszczu biurokratycznych przepisów, a są zupełnie nie znane na szerokim świecie wśród ludzi odpowiedzialnych nie tylko za dzień bieżący, ale i za przyszłość tego, na co się decydują. Z uznaniem, ale i ze smutkiem, mogliśmy obserwować śmieszne targi o każde piętrowo wysokości budynków, o często spóźnione decyzje użycia tych lub innych materiałów znanych i używanych na całym świecie (pochodzących z surowców, w które jest bogata nasza ziemia), a które w ostatniej chwili trzeba było zastępować paliatywami. W wyniku ogromu trudności i wysiłku projektantów „ściana wschodnia” już ukazała swe architektoniczne oblicze, zaimponowała techniką konstrukcyjną swych szkieletów. Wzbudziła szerokie nadzieje na wielopoziomowe układy ruchów pieszych, dostaw samochodowych, zaopatrzenia gospodarczego, gotując się do przejść podziemnych pod wartkim prądem arterii Marszałkowskiej, wyprowadzając z zacieśnionej dzielnicy zawartej pomiędzy Nowym Światem a Marszałkowską, na szerokie rezerwy przestrzenne placu Defilad — rezerwy dla masowego parkingu, a może w przyszłości, dla wybudowania na tym terenie, godnych, niekonięcznie charakteru, ale skali Pałacu Kultury, innych dominant sylwety Warszawy.

Dziś, gdy plastyczny charakter „ściany wschodniej” (jak bardzo nie lubię tego określenia!) przybiera kształty coraz konkretniejsze odczuwamy wyraźny brak dwóch głównych akcentów wysokościowych zespołu zamykających z dwóch krańców bogatą kompozycję przestrzenną całości.

Gmach prasy przy Al. Jerozolimskich na pewno stanie się pionem łączącym skrzyżowanie tych dwóch najistotniejszych arterii w siatce komunikacyjnej Warszawy. Gmach Chemii przy ul. Świętokrzyskiej będzie miał znaczenie kluczowe, zwłaszcza że przeniesie ramy zespołu architektonicznego na drugą stronę Marszałkowskiej, i może odwróci trochę uwagę od haniebnego zagęszczenia mieszkaniówek Grzybowa, które w olbrzymich swych formach ciasno ustawionych budynków dzielnie kontynuują tradycje Bagna i Pociójowa. W każdym bądź razie tęsknimy za wysokim, smukłym zamknięciem placu Defilad od północy, i cieszy nas możliwość, że te dwa ostatnie elementy śródmieścia wywalczą sobie bardziej samodzielnie rolę, niż zbyt podporządkowane rytmem i wysokością wieżowce mieszkalne w stosunku do osi poprzecznej. Wszystkie osie poprzeczne rozwoju komunikacyjnego miasta w stosunku do linii północ—południe nie utrzymują się, lub pozostają tylko we fragmentach. Od osi saskiej przez resztki osi stanisławowskiej aż do osi W—Z, Pałacu Kultury i Nauki — wszelkie poprzecinane nurtem życia kompozycje przestrzenne będą tylko relikami dla rozważań historyków urbanistyki i historycznymi nazwami dla różnych dzielnic mieszkaniowych, latawców czy drobnomiejscowym zapleczem Nowego Świata.

Jakie są realizacje na świecie, które możemy zestawiać z nowym centrum Warszawy? Każdemu nasuną się dwa porównania: Rotterdam i Sztokholm.

Naturalnie, każdy z tych dwóch obiektów urbanistycznych powstał w innych warunkach. Rotterdam, wzniesiony na ruinach wojennych, Sztokholm jako konieczność przywrócenia normalnego rozwoju szybko rosnącej stolicy jednego z najbogatszych krajów świata. Ale istnieją też cechy wspólne — to problem stwo-

620 000 m³ kubatury, w tym — jedna trzecia, tj. 200 000 m³ kubatury mieszkaniowej (2083 izb dla 3420 mieszkańców w 1160 mieszkaniach, z tego 600 mieszkań, mieści się w trzech budynkach wysokich, reszta w ośmiu budynkach 11-kondygnacyjnych), 75 000 kubatury biurowej, a pozostała kubatura, tj. 345 000 m³, a więc ok. połowy kubatury I-go etapu realizacji — to program handlowo-usługowy.

Budynki mieszkalne zlokalizowane są na drugim planie w głębi z dala od arterii i tramwaju, przy czym partery i antresole zawierające program handlowo-usługowy położone są przy pasie pieszym ulicy handlowej, przebiegającej wzdłuż całego założenia równoległe do ul. Marszałkowskiej. Między nią a ulicą Marszałkowską znajdują się budynki o programie wyłącznie handlowo-usługowym. Partery tych budynków o szerokim trakcie (24—30 m) wraz z ulicą pieszą (ok. 15 m szer.) i parterami wzdłuż niej tworzą wraz z chodnikiem Marszałkowskiej (15 m) ok. 65-metrowy pas — z poszerzeniami handlowo-usługowymi w poziomie ulicy. Daszki i klomby kwiatów tworzą specyficzny charakter tej zupełnie nowej w Warszawie ulicy wyłącznie dla pieszych — (która w przyszłości przejdzie także przez salę operacyjną PKO) łączącą ul. Świętokrzyską z Alejami.

Program handlowy i usługowy strony wschodniej ul. Marszałkowskiej jest uzupełnieniem już istniejącego programu Pałacu Kultury, głównie kulturalnego (Sala Kongresowa, 4 teatry, kina, muzea, sale wystawowe, Pałac Młodzieży, basen kryty itp. itp.) oraz programu istniejącego śródmieścia, między ul. Marszałkowską a Nowym Światem — na zapleczu strony wschodniej (Filharmonia, 3 kina, dwa hotele, dwa domy towarowe, bank oraz północnej strony placu, delikatesy — itp.), z którym to zapleczem śródmieścia układ urbanistyczny strony wschodniej jest ściśle powiązany. Wejście ulicy Rutkowskiego w pasaż zostało zaakcentowane wieżowcem — przy zbiegu ulic Zgoda i Sienkiewicza. W pasie przy ul. Marszałkowskiej — od Al. Jerozolimskich, Rotunda PKO — 2 domy towarowe (Dom Pana i Pani — połączone na piętrach i w podziemiu — Dom Młodzieżowy i dom towarowy dla młodzieży), kawiarnie, klub młodzieżowy, ośrodek informacji i prasy — oraz za obecnym gmachem PKO — który w przyszłości może być przerobiony — dom towarowy spółdzielczy, z super-samem spożywczym, barem i kawiarnia.

Pow. użytkowe handl.-usługowe:

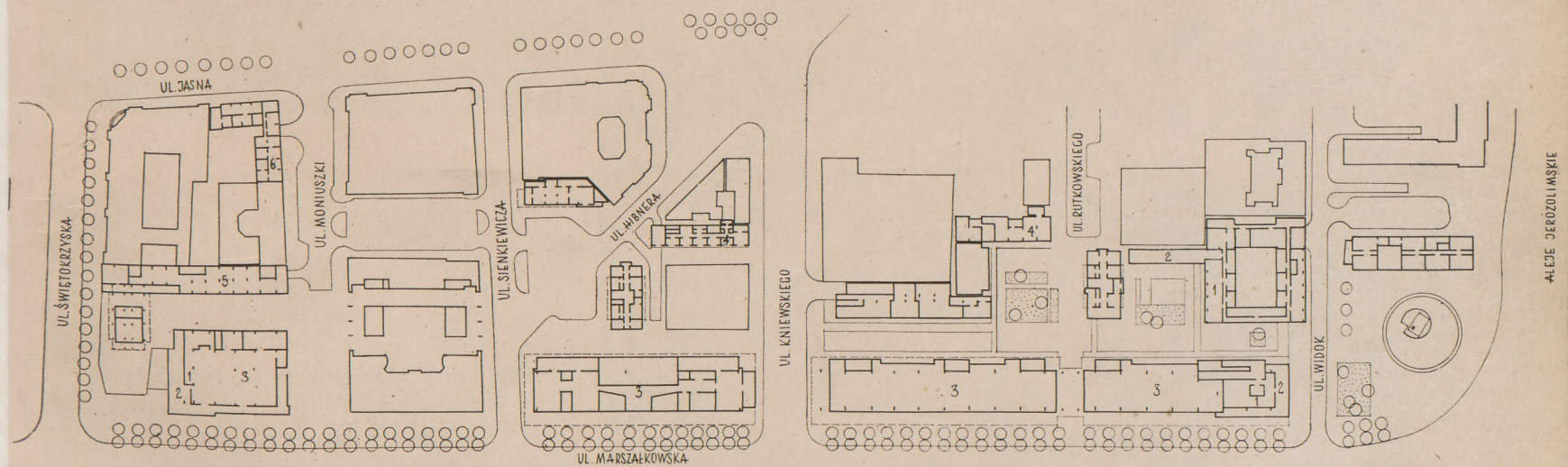
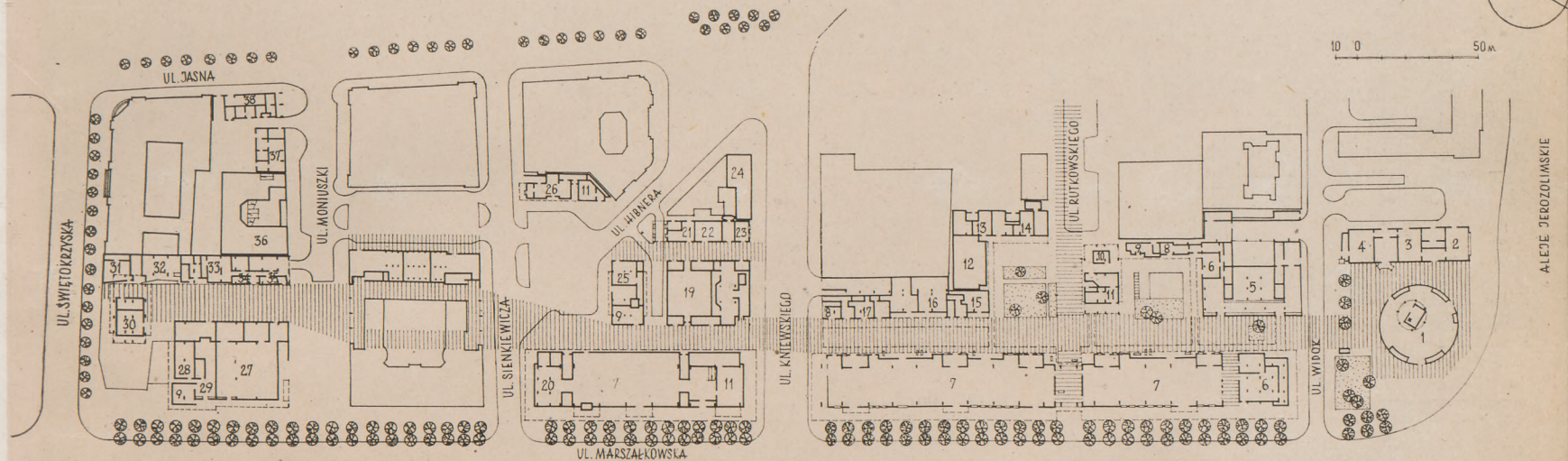
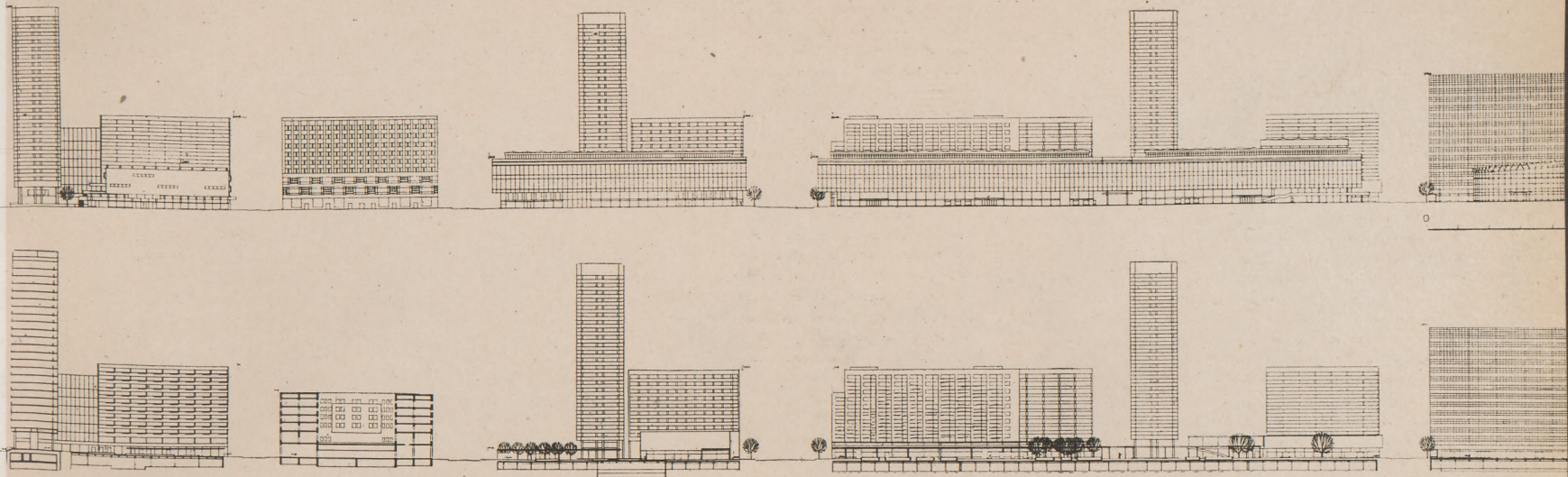
Mieszkan 41 000 m² — biur 14 000 m², handlu 38 500 m² — a więc 3,8 ha, podczas gdy cała powierzchnia terenu strony wschodniej części obecnie realizowanej — 4,5 ha, gastronomii 9 500 m², sal widowiskowych 2000 m². Razem 38,5 + 9,5 + 2 = 50 000 m² (5 ha) powierzchni usługowo-handlowej. Gastronomia 23 000 miejsc. Sale wid. 840 miejsc.

W domach towarowych i na zapleczu 10 kawiarni, bar szybkiej obsługi (na początku pasaży ulicy Widok) z widoczną kuchnią, samoobsługowy system szwedzki, z siedzącymi miejscami (590 miejsc siedzących) z kawiarnią. Dwa dansingi (w domu młodzieżowym i Adrii przy ul. Moniuszki w podziemiu, jedno kino (naprzeciw Palladium) kabaret pod kinem, z wejściem od ul. Marszałkowskiej z domu młodzieżowego.

W „drugim rzędzie” wzdłuż pasaży ulokowane są mniejsze sklepy i salony usługowe uzupełniające program dużych domów towarowych. A więc, idąc od Al. Jerozolimskich, w gmachu MHZ biura podróży w powietrzu (LOT), na lądzie (PKP, PKS) i na morzu (PLO, Poltracht), dalej od ul. Widok bar szybkiej obsługi, delikatesy (małe), kwaciarnie, bar kawowy; przy ul. Rutkowskiego usługi krawieckie, gorseciarnia, galanteria, fryzjer. Oddzielny budynek — 3 kondygnacje: dom mody (dla mody polskiej z pracownią i salą pokazów mody) — dalej, wzdłuż pasaży foto-optyka, Cepelia, usługi krawieckie, winiarnia, jubiler, perfumeria. Przy budynku kina — kiosk ze słodyczami, filatelistyka, a następnie w drugim pasażu — salon pralniczy, pralnia ekspresowa, owoce, warzywa, ciastka. Bliżej ul. Sienkiewicza przy pasaży — „Dom Pana”, kwaciarnia przy domu pod orłami — księgarnia i kawiarnia „Nike”. Między ulicami Moniuszki a Świętokrzyską — papeteria, zakład kosmetyczny „Uroda” (na antresoli). Sklep „Skali”, upominki, słodycze — coccail mleczny. W „Adrii” kawiarnia i dansing w podziemiu z restauracją — bliżej ul. Jasnej — przychodnia lekarska, apteka, cały szereg kiosków ruchu, telefon itp. Cały transport, dowóz towarów przez podziemia, zjazdami pod pasażem pieszym — od ulic Moniuszki, Hübnera, Kniewskiego i Widok.

W domach towarowych trzy kondygnacje sprzedażowe (parter i dwa piętra) oraz częściowo podziemia (art. gosp. domowego). Transport pionowy — schody ruchome i windy. W innych budynkach dwie kondygnacje sprzedażowe (parter i antresola).

WIDOK OD UL. MARSZAŃKOWSKIEJ

Strona wschodnia ul. Marszałkowskiej. Rozwinięcie

Rozwinięcie zachodniej ściany pasażu handlowego

Rzut parteru pasażu handlowego (powierzchnia ciągu dla pieszych zakratkowana). Objasnienia: 1 — budynek PKO (sala operacyjna), 2 — LOT (sala operacyjna), 3 — PKO (sala opera-

cyjna), 4 — PLO (sala operacyjna), 5 — bar szybkiej obsługi, 6 — kawiarnia, 7 — dom towarowy, 8 — delikatesy, 9 — kwaciarnia, 10 — kiosk Ruchu, 11 — bar kawowy, 12 — dom mody, 13 — fryzjer, 14 — sklepy (kapelusze, gorsety, galanteria), 15 — foto-optyka, 16 — Cepelia, 17 — jubiler, 18 — perfumeria, 19 — kino, 20 — klub prasy, 21 — usługi, 22 — pralnia, 23 — słodczy, 24 — artykuły kolonialne, 25 — galanteria męska, 26 — księgarnia,

27 — supersam spożywczy, 28 — bar, 29 — dom towarowy, WSS, 30 — coctail mleczny, 31 — winno-cukierniczy, 32 — „Skala” — artykuły kreślarskie, 33 — instytut piękności, 34 — artykuły skórzane, 35 — artykuły papierniczne, 36 — kawiarnia i dancing „Adria”, 37 — sklep lekarski, 38 — apteka. Rzut antresoli. Objasnienia: 1 — kawiarnia, 2 — taras, 3 — dom towarowy, 4 — usługi, 5 — salon kosmetyczny, 6 — usługi lekarskie

Ogólny widok skrzyżowania ul. Marszałkowskiej z Alejami Jerozolimskimi
Skrzyżowanie ul. Marszałkowskiej z Al. Jerozolimskimi. Na pierwszym planie wejście do pasaży handlowego

Do str. 327

Strona wschodnia ul. Marszałkowskiej widziana w kierunku Alei Jerozolimskich. Zespół domów towarowych
Strona wschodnia ul. Marszałkowskiej widziana od strony hotelu Polonia
Ul. Marszałkowska widziana od strony placu Defilad. Na pierwszym planie domy towarowe

Zdjęcia wykonane w maju br. przez Zdz. Małka

(dokończenie ze str. 324)

zenia oazy ruchu pieszego, spokojnego wnętrza życia kulturalnego i handlu, przy największym węźle komunikacyjnym miasta. W Rotterdamie komunikacja miejska przylega do centrum, w Sztokholmie wielopiętrowo przechodzi pod układem śródmiejskim. W Rotterdamie wiąże się z budynkami mieszkalnymi, i w tym jest jej podobieństwo do koncepcji warszawskiej, w Sztokholmie zbyt wiele wysiłków ekonomicznych włożono w gigantyczne prace podziemnych tuneli, parkingów i arterii, zbyt drogo kosztowało usunięcie istniejącej zabudowy, aby w ramy centrum można było wcisnąć problem mieszkaniowy. U nas usprawiedliwieniem nasilenia ściany wschodniej mieszkalnictwem były tezy różnego charakteru. Naturalnie, głównym motorem powstania mieszkań było pytanie: że jeśli nie mieszkania, to co? Wielkie potrzeby społeczne, nacisk na każdą powierzchnię mieszkaldną, priorytet potrzeb mieszkaniowych społeczeństwa, i wreszcie, jedyne, usprawiedliwione wydatki inwestycyjne w mieście, stworzyły sytuację konieczności realizowania, i to jak najszybszego, mieszkań dla blisko 3500 mieszkańców w 1160 mieszkaniach.

Oprócz podstawowych racji argumentami za powierzchnią mieszkaniową w centrum miasta były: konieczność zapewnienia warunków mieszkaniowych dla miejsc pracy w handlu i usługach śródmieścia, ożywienie centrum miejskiego przez całą dobę (choć trzeba powiedzieć, że nie mieszkania wpływają na ożywienie śródmieścia, lecz przede wszystkim ruch turystów i przyjezdnych. Łatwo sobie wyobrazić życie Paryża nocne, w którym braliby udział tylko ludzie mieszkający czy pracujący w Paryżu. Mamy dziś dzielnice bardzo zagęszczone mieszkaniowo, a bynajmniej nie tętniące życiem wielkomiejskim.

Naturalnie, ilość mieszkań na realizowanej obecnie ścianie wschodniej — to najwyżej 1/3 ogólnej kubatury, czyli ok. 200 000 m³, pomieszczenia biurowe ok. 75 000 m³, zaś przeszło połowę całej kubatury stanowią pomieszczenia handlowo-usługowe. Wszystkie budynki mieszkalne, zarówno w wieżowcach, jak i w zabudowie „parawanowej” w stosunku do starej zabudowy są odsunięte od arterii i chyba dają gwarancję ciszy i spokoju (względnie), zaś wysokość budynków mieszkalnych zarówno wieżowych jak i 11-kondygnacyjnych zapewnia większości mieszkań dobre oświetlenie, czyste powietrze, odsuwa hałas ulicy. Niestety, standard wykonania tych mieszkań, chociaż dających wyjątkowe warunki życia, w dalszym ciągu niewiele odbiega od powszechnego niżu wykonawczego naszego budownictwa. Patrząc na wysiłki projektantów formowania centrum, zgodnie z normatywami i zasadami przyjętymi dla kraju, budzi w nas wątpliwość myśl, czy rzeczywistość zarówno strona techniczna, jak i ograniczone do minimum powierzchnie pozwolą w przyszłości na dostosowanie się do przyszłych lepszych warunków życia? A więc, czy budynki te okażą się w swej strukturze dostatecznie elastyczne, dostosowane do przyszłych przemian?

Całość zespołu śródmiejskiego stanowią budowle ładnie zróżnicowane wysokościowo, co nadaje wąskiemu pasowi zabudowy piękną „dłębę”. I jest to na pewno jedno z najwyższych osiągnięć architektonicznych tego krajobrazu miejskiego. Zmusza to projektantów do rygorystycznego kształtowania tzw. piątej elewacji, czyli powierzchni dachów czy tarasów widzianych z góry. Przy naszych trudnościach materiałowych i wykonawczych jest to zadanie trudne i niewdzięczne. Zbyt dużo jeszcze pracy rzemieślniczej i nieuprzedmiotowionej tkwi w robotach dekarskich i w wyposażeniu aparatury ustawianej na dachach (wentylacja, kominy itp.), aby nie wyrazić obawy w stosunku do opracowania, a zwłaszcza konserwacji tych wielohektarowych połaci. Piękne perspektywy roztaczają się przed kon-

cepcją podwójnego ciągu pieszego wzdłuż ulicy Marszałkowskiej i równolegle do niej na tyłach wielkich kubatur domów towarowych. Ten wewnętrzny ciąg pieszego, o szerokości wewnętrznej ulicy pieszego ok. 15 m, szerokości przejścia pod traktem handlowym 24—30 m oraz 15-metrowym chodnikiem wzdłuż ulicy Marszałkowskiej wspaniały pas ruchu pieszego — to przyszły prawdziwy salon miasta. Zorganizowanie w ten sposób powierzchni życia wielkomiejskiego stawia przed realizatorami wielkie zadania w dziedzinie wykonania i wyposażenia podłóg i ścian tego ciągu. Nie sposób ograniczyć się do krzywo kładzionych płyt betonowych lub falistej warstwy asfaltu. Tak samo zagadnienie szyb wystawowych nie powinno polegać na tym, aby, przełamując odbicia, stworzyć rodzaj lunaparkowego ciągu krzywych zwierciadeł. Najważniejszą sprawą będzie na pewno spotkanie płaszczyzn ściennych z płaszczyzną poziomą. Ale przede wszystkim ważne będą trzy podstawowe elementy: dobre i wielkie szyby, mądra świetna armatura oświetleniowa, a... przede wszystkim możliwość utrzymania idealnej czystości. Niespełnienie tych trzech kardynalnych warunków może przekreślić największe wysiłki projektantów. Niestety, u nas mamy za mało przykładów dających pewność zrealizowania tych wymagań. (Chociaż optymizmem napawa nas stopień dokładności wykonania i pedanteria w utrzymaniu pewnych obcych ambasad — wykonanych rękami naszych rzemieślników i utrzymywanych w czystości przez naszych pracowników).

Wielki ciąg handlowy równoległy do ul. Marszałkowskiej jest chwilowo przerwany istniejącym gmachem (PKO), ale jest nadzieja, że projekty uwzględnią możliwość przeprowadzenia tego ciągu przez przebudowany budynek lub pod nim.

Nie ma powodu dłużej opisywać wszelkich możliwości stworzenia świetnego wnętrza tego pasa handlowego. Wysoko stojąca u nas rzeźba i grafika mogą zapewnić piękne opracowanie tzw. małych form urbanistycznych. Myślę, że zarówno kultura głównych projektantów, jak i nasze możliwości artystyczne nie potrzebują powoływania się na wzory istniejących rozwiązań nowoczesnych ośrodków handlowych świata, chyba że to będzie konieczne dla ośmielenia inwestorów, aby swoim zwyczajem nie zaczęli oszczędzać na wykończeniu. Liczę, że wnętrza tego ciągu handlowego mogą się stać rewelacją współżycia plastyki polskiej z architekturą, handlem i rekreacją.

Brak programu kulturalnego w inwestycjach ściany wschodniej jest w pełni usprawiedliwiony bogatym programem dawnego zaplecza, gdzie jest Filharmonia, trzy kina oraz budynki Domu Chłopa i Telewizji.

Naprzeciw zaś możemy traktować Pałac KiN jako prawdziwy „kombinat” teatrów, kin, wystaw i muzeów wraz z Salą Kongresową i który w pełni jest w stanie zaspokoić potrzeby kulturalne śródmieścia.

Wielka architektura handlowa wzdłuż ul. Marszałkowskiej posiada już dziś wyczuwalną mocną skalę wielkomiejską. Przeszklenie tej połaci wniesie w tym odcinku silne ożywienie świetlne, wzbogaci nastrój życia na placu Defilad. Jeśli jednak powstała obawa zbyt dużego prześwieślenia od zachodu wnętrza handlowych, należałoby wtedy raczej myśleć o zablendowaniu czy „zaaluzjowaniu” tych ścian, a nie o zastosowaniu pełnego zamknięcia, jak to jest częste w domach towarowych na zachodzie. Dzisiejsza konstrukcja domów towarowych nie powinna być zakryta zbyt silnie elementami elewacyjnymi. Myślę, że przezroczystość współczesnej architektury służącej masom ludzkim jest elementem godnym wykorzystania.

* * *

Wielki wysiłek twórczy, mozolna walka o poziom, poszukiwanie najszluszniejszego i najbardziej potrzebnego ludności programu, zna-

lenie dla tego programu najlepszych ram architektonicznych, zastosowanie silnej i „oczywistej” typizacji elementów i budynków oraz konstrukcji, a przy tym uzyskanie szerokiego bogactwa form — stanowi wielki krok naprzód w naszej architekturze. Należy wierzyć, że wybitne dzieła architektury to te, które otwierają nowe perspektywy rozwoju, które pioniersko przejmują na siebie cenę eksperymentu, które są nie tylko sumą możliwości dnia dzisiejszego, lecz wytyczają przyszłość rozwoju naszej techniki i kultury. Ściana wschodnia jest w swoim znaczeniu w dziedzinie architektury miejskiej najwyższym wyrazem naszych możliwości i naszych dążeń. W hierarchii inwestycji tego typu stanowi ona poważny etap naszego rozwoju społecznego. Po jej ukończeniu będziemy mogli etap odbudowy Warszawy uważać za zamknięty. Warszawa zacznie żyć życiem normalnego miasta w ramach, które jej dała odbudowa. Może będzie jeszcze wiele możliwości wzniesienia nowych budynków czy zespołów, ale chyba nie prędko doczekamy się zadania na taką skalę i mającego tak kluczowe znaczenie dla rozwoju miasta. Dlatego troszc autorów, inwestorów i wykonawców towarzyszy troska każdego mieszkańca Warszawy. Zwłaszcza tych wszystkich, dla których jest to rozpoczęcie nowego etapu rozbudowy pracy architektonicznej nowymi metodami, z nowych materiałów, opartej nie na zaspokajaniu braków, lecz nowych rosnących potrzeb.

Warszawski pawilon Cepelii

ZYGMUNT STĘPIŃSKI

Pawilon „Cepelii” usytuowany został na placu powstałym przed hotelem „Metropol” przy zbiegu najważniejszych arterii miasta: ul. Marszałkowskiej i Alei Jerozolimskich. Jest on jednym z elementów kształtujących to cen-

tralne skrzyżowanie, a jako obiekt handlowy nawiązuje do zabudowy strony wschodniej ul. Marszałkowskiej.

Pawilon ten zbudowany został z uwzględnieniem przyszłego „ronda” na skrzyżowaniu oraz w oparciu o przebieg trasy szybkiej kolei miejskiej. Dla potrzeb pawilonu zaprojektowano własne parkingi oraz dojazdy od ulicy Nowogrodzkiej.

Pawilon mieści w sobie wystawę wszystkich wyrobów Cepelii oraz sprzedaż tych wyrobów. Zasadą projektu było stworzenie budynku lekkiego oraz wewnątrz pawilonu możliwie najbardziej przestrzennych, a więc maksymalnie przeszklonych.

Jest to budynek 2-kondygnacyjny, całkowicie podpiwniczony. Wejścia do budynku zaprojektowano od strony ul. Nowogrodzkiej oraz od ul. Marszałkowskiej. Centralnie umieszczona wisząca klatka schodowa zaspokaja komunikację wewnętrzną dla obsługi klientów. Dostarczanie towaru odbywa się od strony ul. Nowogrodzkiej. Budynek posiada dźwig towarowy oraz drugą klatkę schodową (gospodarczą). W podziemiach o powierzchni około 700 m² znajdują się magazyny pawilonu.

Parter i pierwsze piętro przeznaczono na ekspozycję towaru i jego sprzedaż oraz częściowo na pomieszczenia biurowe i pokoje dla pracowników, łączna powierzchnia targowo-wystawowa wynosi około 1200 m².

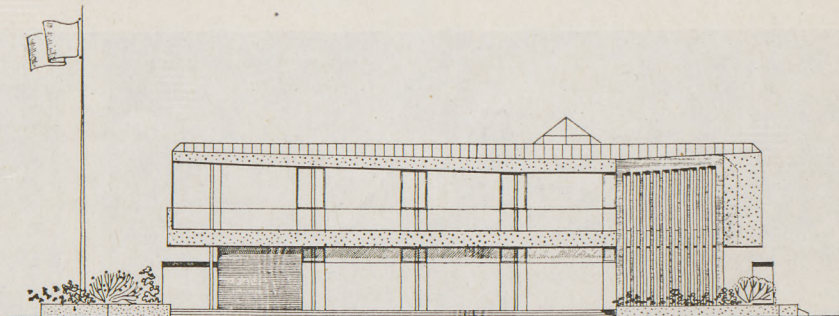
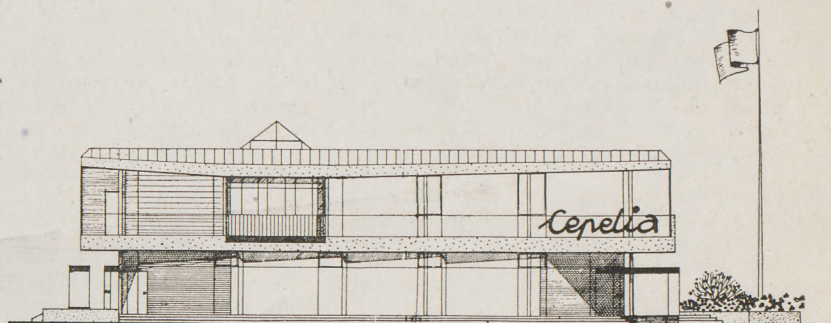
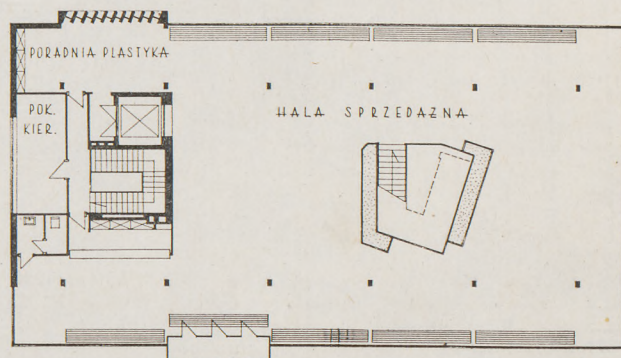
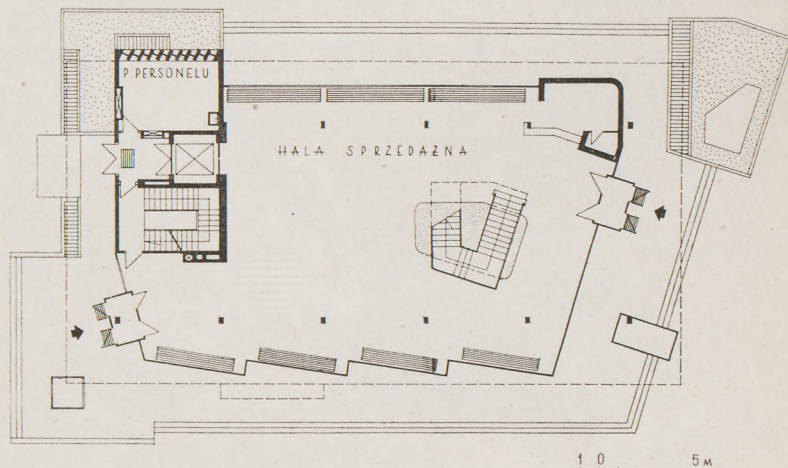
W pawilonie zaprojektowano szereg stoisk ze sprzedażą wyrobów ze słomy, wikliny, z ceramiki i ze stołownią. Oddzielne stoiska z tkanin obiciowych o wzorach zaczerpniętych z polskich zbiorów muzealnych. Znaczną część pawilonu zajmują meble. Obok mebli ludowych są tu meble nowoczesne zaprojektowane przez współczesnych plastyków, lecz wykonane metodą rzemieślniczą.

Konstrukcja pawilonu: W części parterowej i na pierwszym piętrze — wsparta na 12 słupach stalowych (wraz z klatką schodową wykonana całkowicie ze stali). Ściany zewnętrzne w większości wykonane ze stali i szkła. Fragment części elewacji w parterze oblicowano projektowanymi płytami ceramiki. Ściany osłonowe kryte blachą aluminiową fałstą — polerowaną.

Klatka schodowa dla obsługi klientów okładana grubymi deskami z drzewa jesionowego oraz aluminium i gumoleum.

Oświetlenie mieszane — żarowo-żarzeniowe oraz częściowo rtęciowe. Neony na całym budynku skomponowane zostały dla podkreślenia bryły oraz elewacji. Wszystkie meble, jak: ławy, półki, podia itd. wykonano z drzewa jesionowego, gabloty ze szkła i stali.

Autor: arch. Zygmunt Stępiński
Konstruktor: inż. Aleksander Haweman
Kubatura pawilonu: 4900 m³

• Pawilon Cepelii na rogu ul. Marszałkowskiej i Al. Jerozolimskich w Warszawie. Rzut parteru, piętra oraz elewacje frontowa i tylna

Warszawski
pawilon
Cepelii

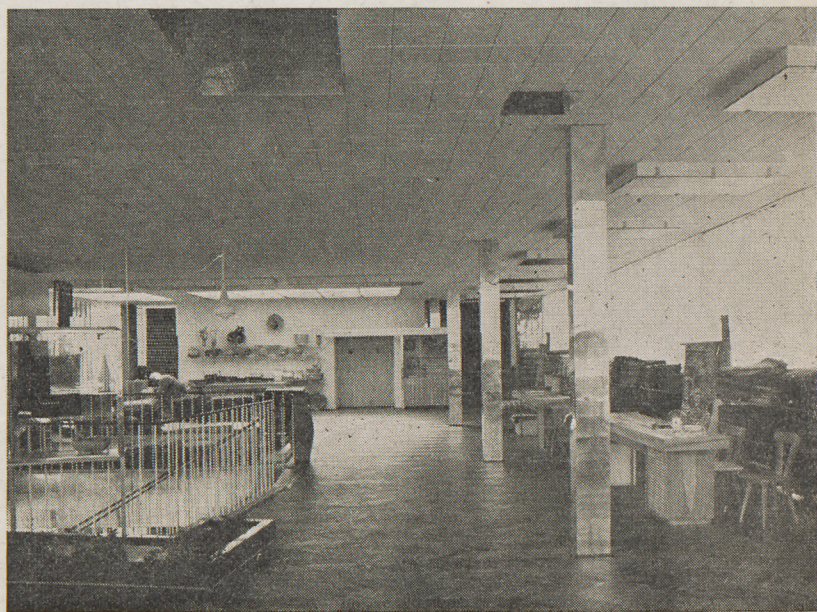
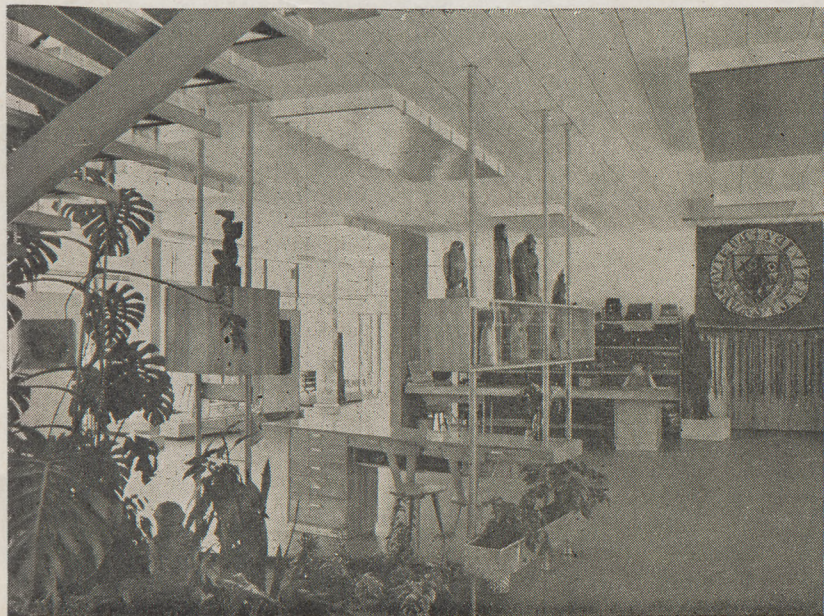
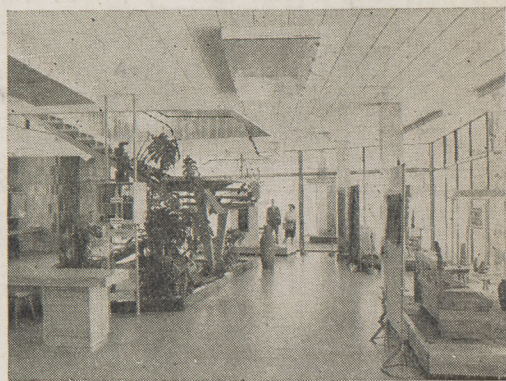

Do str. 330

*Pawilon Cepelii przy skrzyżowaniu Al. Jerozolimskich z ul. Marszałkowską: widok ogólny pawilonu
Cepelia. Elewacja od strony ul. Marszałkowskiej oraz szklana gablota wystawowa*

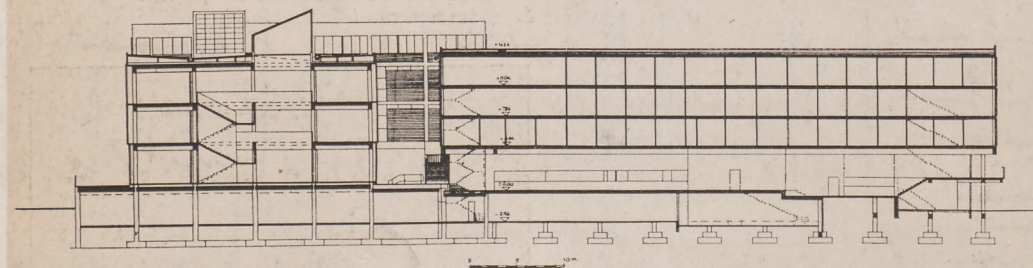
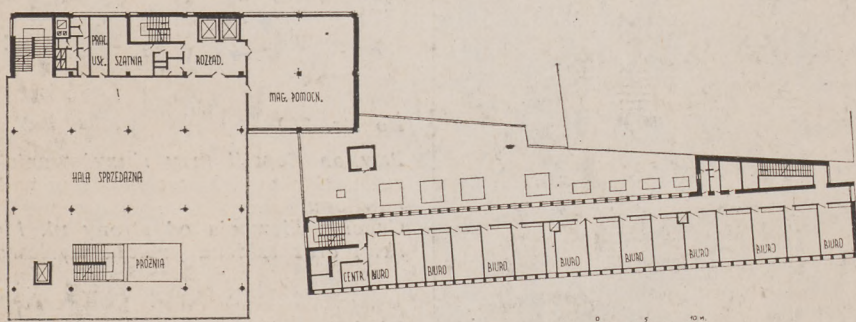
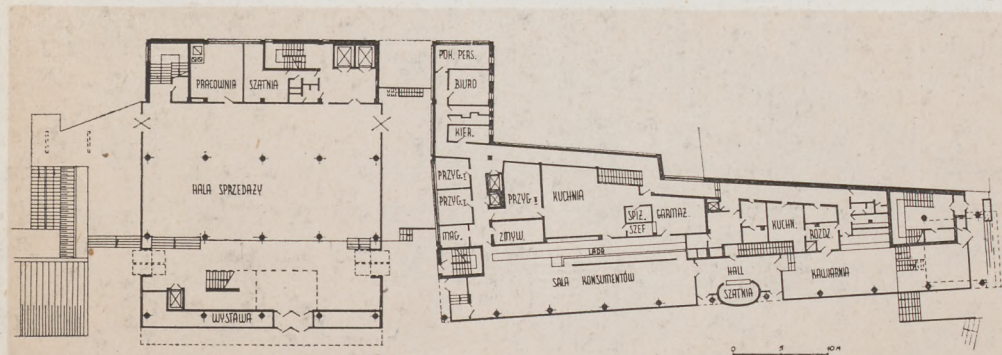
Obok i poniżej

*Fragment elewacji tylnej pawilonu
Wnętrze pawilonu Cepeli na piętrze
Fragment wnętrza parteru
Wnętrze pawilonu Cepeli na piętrze
Zdjęcia wykonał Zdż. Małek*

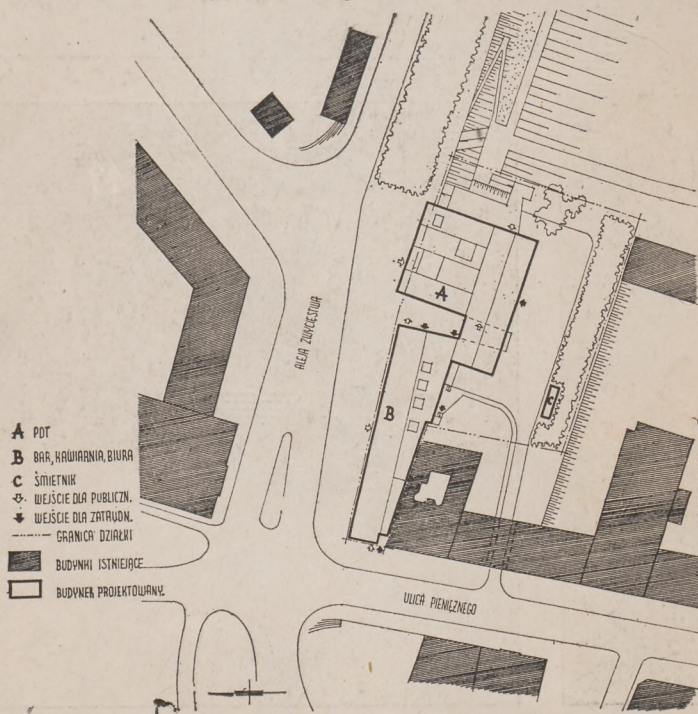
Zespół PDT w Olsztynie

ZBIGNIEW IHNATOWICZ

Od góry

Rzut parteru
Rzut piętra typowego
Przekrój podłużny
Sytuacja

Autorzy projektu:
Zbigniew Ihnatowicz (gen. proj.)
Jerzy Sołtan
Lech Tomaszewski
Jerzy Brejowski

Projekt wykonano
w Zakładach Artystyczno-Badawczych ASP w Warszawie

Dane ogólne

Zespół Powszechnego Domu Towarowego w Olsztynie, usytuowany na rogu Al. Zwycięstwa i ul. Pięćdziesiątka, składa się z:

- a) PDT o powierzchni handlowej 1950 m², powierzchni składowania 500 m². Przelotowość dzienna ok. 8000 osób. Personel 160 osób.
- b) baru samoobsługowego na 100 miejsc oraz kawiarni na 85 miejsc wraz z odpowiednimi zapleciami. Pracowników ok. 70 osób.
- c) biur o pow. 1250 m², ok. 150 pracowników.

Zespół wielobryłowy 3- i 4-kondygnacyjny, podpiwniczony.

Kubatura całości ok. 27 000 m³

Powierzchnia działki 0,4 ha

Budowę rozpoczęto w 1960 r. — oddano do użytkowania w 1965 r. Budowę prowadził Olsztyński Przedsiębiorstwo Budownictwa Miejskiego.

Kompozycja przestrzenna zespołu

Lokalizację zespołu PDT należy uznać w zasadzie za prawidłową. Spowodowała ona rozszerzenie „agory” olsztyńskiej w kierunku wschodnim, łącząc prawidłowo plac przed Ratuszem z ożywionymi ulicami Dąbrowszczaków i Zwycięstwa.

Położenie obiektu w śródmieściu istniejącym o skryształizowanym obliczu urbanistycznym pociągnęło za sobą w konsekwencji decyzję szukania rozwiązania w formie zabudowy zwartej, obrzeżnej. Z drugiej strony zarówno względy higieny urbanistycznej, jak i przesłanki plastyczne przemawiały za potrzebą rozwiązań bardziej przestrzennych, trójwymiarowych.

Stąd w konsekwencji powstał układ brył, składający się ze spłaszczonego niejako sześcianu PDT i „deski” biurowca. Pomiędzy tymi bryłami zaprojektowano prześwit zamknięty w głębi od góry bryłą magazynów PDT. Tego rodzaju połączenie brył wydawało się słuszniejsze i bardziej przestrzenne od tradycyjnych już dzisiaj tzw. „przełączek”.

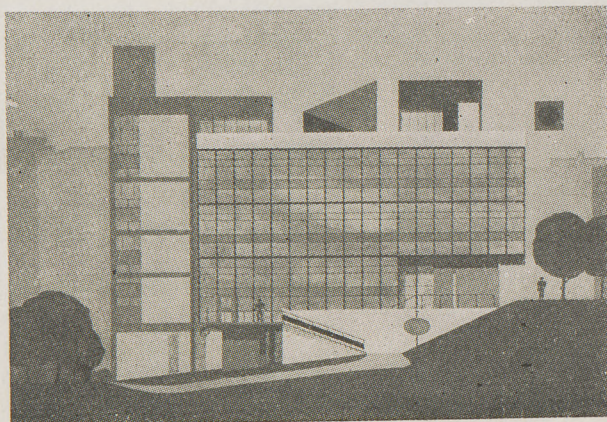
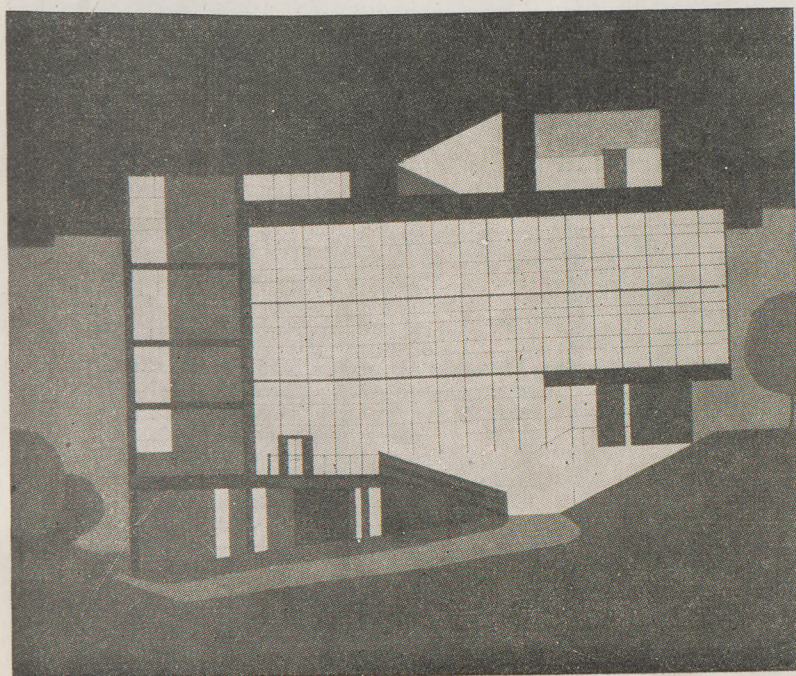
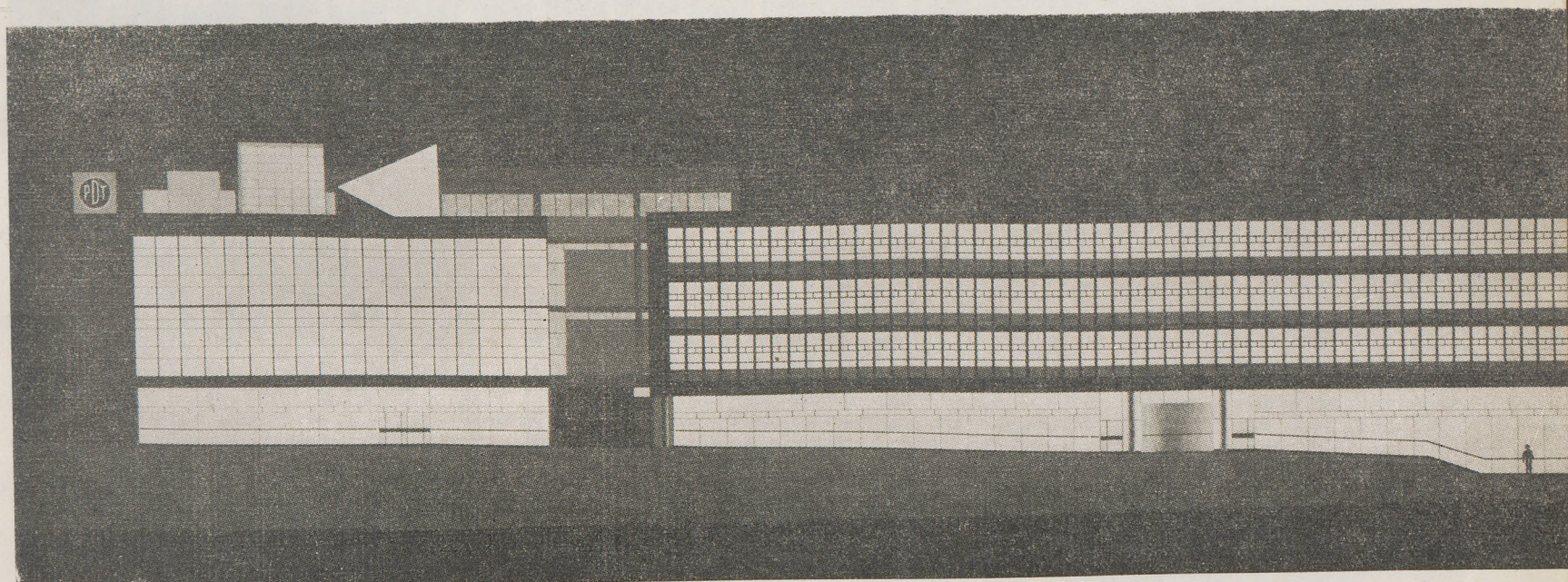
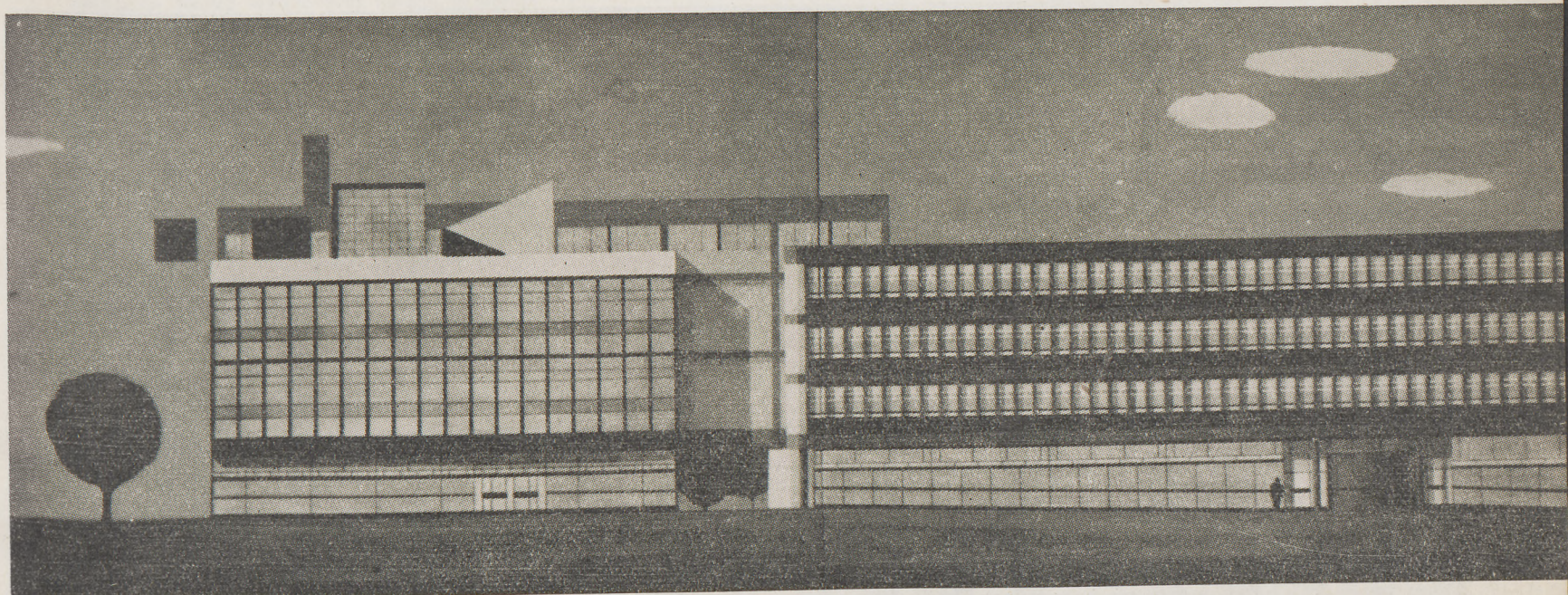
Prześwit pomiędzy PDT i biurowcem dzięki naturalnemu ukształtowaniu terenu (skarpa i dalej dolina) pozwala na bogate reżyserowanie przestrzeni przez pokazanie krajobrazu z dobrą sylwetką kościoła zabytkowego.

Oczywiście, przejście to, poza wymienionymi wartościami, uzasadnione jest również funkcjami użytkowymi, jak aeracja, dojście do PDT oraz dojścia służbowe.

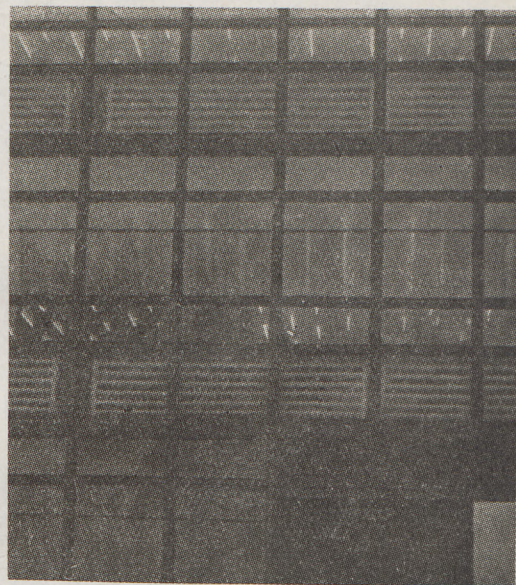
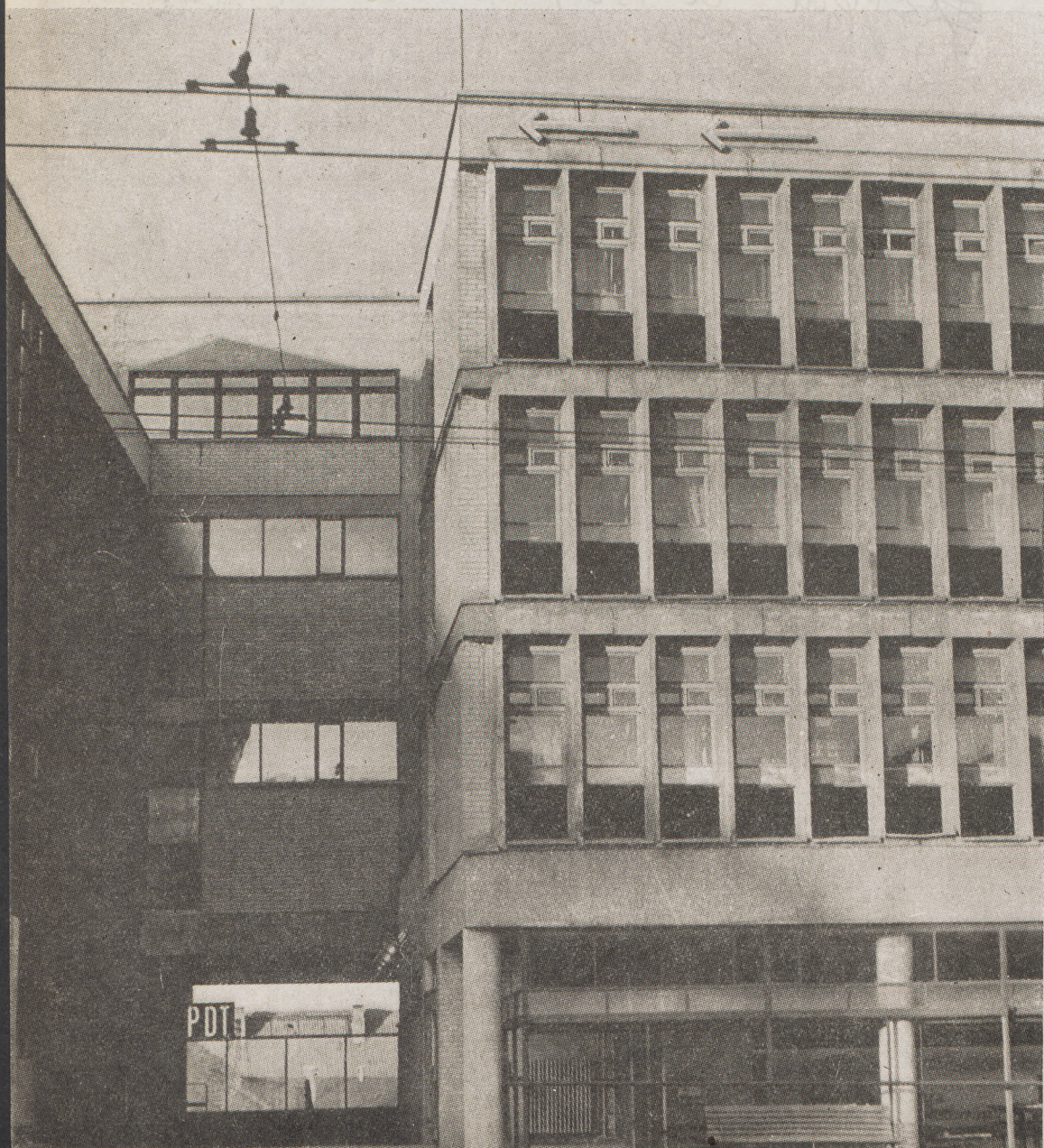
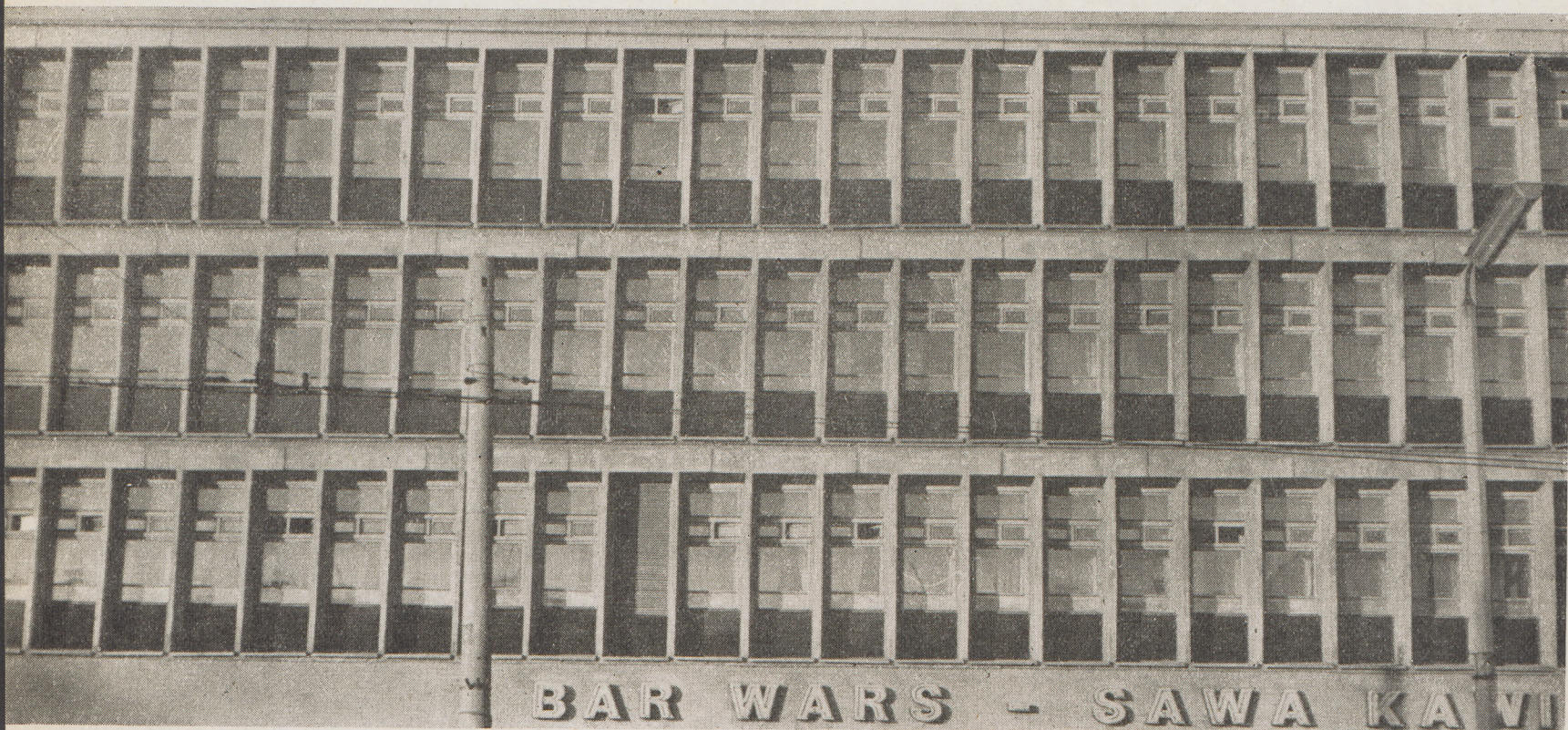
Poza kontrastowaniem kształtu brył przeprowadzono również kontrastowanie ich faktury, a mianowicie:

zgodnie z przeznaczeniem budynku w PDT zastosowano powierzchnie gładkie, połyskliwe o wnętrzu wypełnionym światłem. W biurowcu zaś elewacja została zarzeźbiona głęboko pionowymi słupkami betonowymi (prefabrykaty).

Uwzględniając fakt, że pora odpoczynku i zakupów przypada w większości na wieczór, ze

Studium kolorystyczne, elewacja pñ.
 Studium kolorystyczne, elewacja pñ.
 w nocy
 Studium kolorystyczne, elewacja wsch.
 w nocy
 Studium kolorystyczne, elewacja wsch.
 w dzień

Elewacja biurowca. Podziały w oknach biurowych z zastosowaniem szkła przezroczystego i prążkowanego wynikają z analizy potrzeb użytkowych i wizualnych. Prześwit pomiędzy PDT a biurowcem. Fragment elewacji wschodniej PDT. Widać działanie różnego rodzaju szklenia

specjalną troską wzięto pod uwagę działanie emocjonalne obiektu przy świetle sztucznym: przeszklenie PDT od podłogi do stropów, świetliki jako zwieńczenie, wyłożone częściowo mozaikami ceramicznymi, kolorowymi, naświetlonymi odpowiednimi reflektorami, neony. W bryle biurowca na parterze, gdzie przewidziano bar samoobsługowy i kawiarnię, dla uzyskania jednolitości optycznej zastosowano jednolity rodzaj ściany szklanej oraz jednakowy sufit i jego oświetlenie na całej długości budynku.

Różnice terenowe wykorzystano, dając posadzki w różnych poziomach w poszczególnych pomieszczeniach, co spowodowało przy jednakowym oświetleniu korzystne zróżnicowanie natężenia światła w poziomie posadzki.

W całości zespołu zarówno z zewnątrz jak i wewnątrz korzystano świadomie z materiałów najprostszych, łatwo dostępnych, usiłując je tak kształtować, by wydobyć z nich właściwe walory (betony, cegły sylikatowe, szkło, stal, drewno itp.).

Usiłowano przeprowadzić integrację przestrzeni zewnętrznej i wnętrza poprzez jednakowe materiały, układy światła, uwzględnienie ruchu publicznego, malarstwo ścienna w układach dynamicznych (zmiennosc obrazu w zależności od ruchu przechodniów).

Opis funkcjonalny

Powszechny Dom Towarowy. Hale sprzedaży zajmują parter oraz dwa piętra. Są one powiązane dwoma klatkami schodowymi oraz jednym dźwiękiem osobowym. Parter posiada pięć wejść, a mianowicie: główne od Al. Zwycięstwa, dwa boczne (z tarasu i prześwitu) oraz dwa wejścia „letnie”, które zaprojektowano jako wrota obracane po osi poziomej. Otwiera się je w sezonie wycieczkowym i mają one za zadanie stworzyć „deptak” wewnętrzny poprzez PDT.

Na wszystkich kondygnacjach przewidziano główne przejście dla publiczności po obwodzie hal, tak by towary na stażu były oglądane zgodnie ze światłem padającym ze ścian przeskłonnych. Na tych szlakach obwodowych rozmieszczono elementy komunikacji pionowej: schody i windy.

Zaopatrzenie w towary odbywa się bezkolizyjnie od podjazdu z tyłu, gdzie znajdują się rampy wyladowcze prowadzące wprost do magazynów umieszczonych pod halami sprzedażowymi. Dwie windy oraz schody służbowe zapewniają transport pionowy towarów.

W tej dolnej kondygnacji umieszczono również inne pomieszczenia gospodarcze jak kotłownia, węgiel, trafo, szatnia personelu itp. Występujący w tym rejonie skok terenowy pozwolił na zachowanie dobrych warunków świetlnych i aeracyjnych, gdyż jedynie część pomieszczeń posiada ściany w ziemi.

Biura PDT zlokalizowano nad rejonem zaplecza, na najwyższym piętrze budynku.

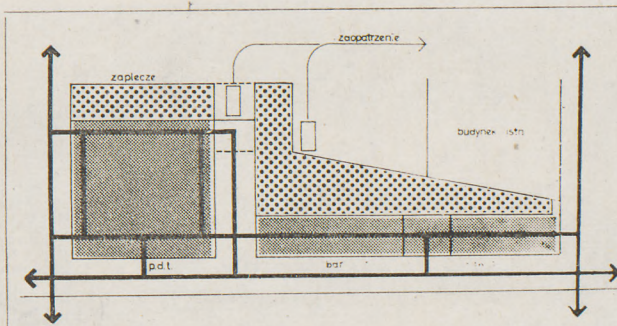
Bar samoobsługowy typu „szwedzkiego” został zaprojektowany na parterze od strony Al. Zwycięstwa. Zasadnicze wejście do baru prowadzi z hallu, który wraz ze swoimi urządzeniami (szatnia oraz toalety w podziemiu) służy zarówno barowi jak i kawiarni. Wyjście po przeciwnej stronie sali.

Zaplecze baru podzielono na dwie grupy pomieszczeń: te które muszą być na poziomie sali konsumentów i te, które mogą się znajdować w innym poziomie, w danym wypadku w podziemiu. Szereg pomieszczeń służy zarówno barowi jak i kawiarni, np. wytwórnia lodów, niektóre magazyny itp.

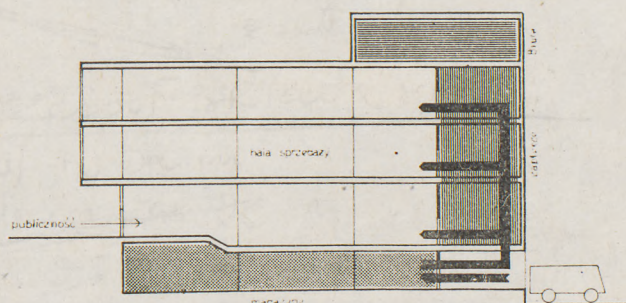
Wejście służbowe oraz szatnie znajdują się w podziemiu (również szatnie dla pracowników kawiarni).

Zaopatrzenie baru i kawiarni z rampy samochodowej. Usuwanie odpadków niezależne od dowozu towarów z części rampy wydzielonej.

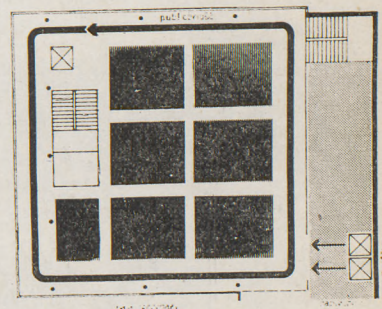
Kawiarnia. Sala konsumentów umieszczona od strony Al. Zwycięstwa. Główne wejście z hallu opisanego powyżej. Od ul. Pie-

SCHEMAT KOMUNIKACYJNY PRZYZIEMIA ZESPOŁU

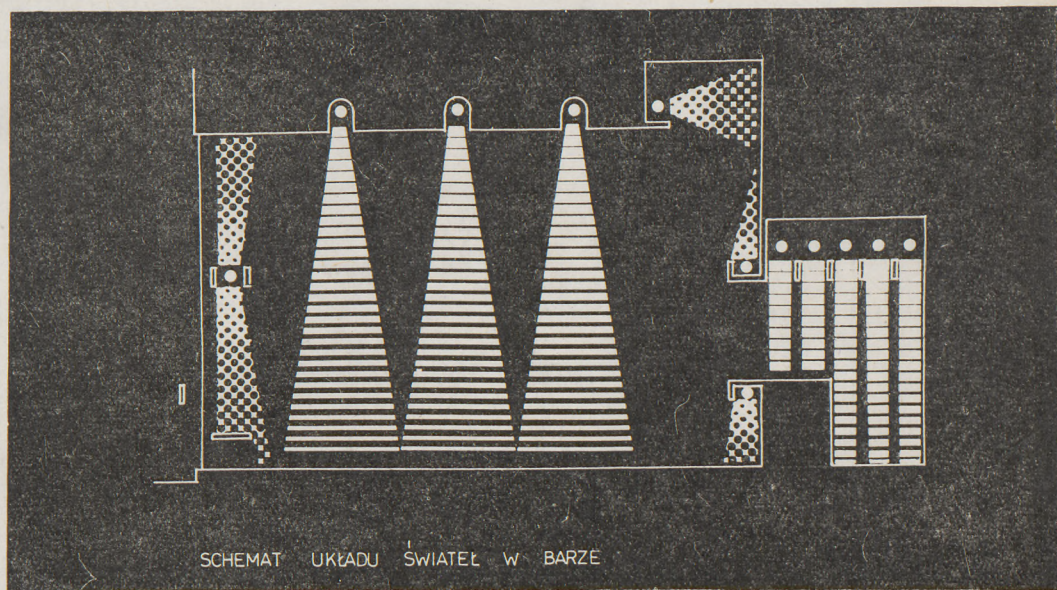
SCHEMAT ZAOPATRZENIA PDT

Schemat komunikacyjny przyziemia zespołu

Schemat funkcjonalny piętra typowego PDT
Główne przejście dla publiczności po obwodzie hal sprzedażowych

Schemat zaopatrzenia PDT.
Droga publiczności nie koliduje z drogą towarów

SCHEMAT UKŁADU ŚWIATEŁ W BARZE

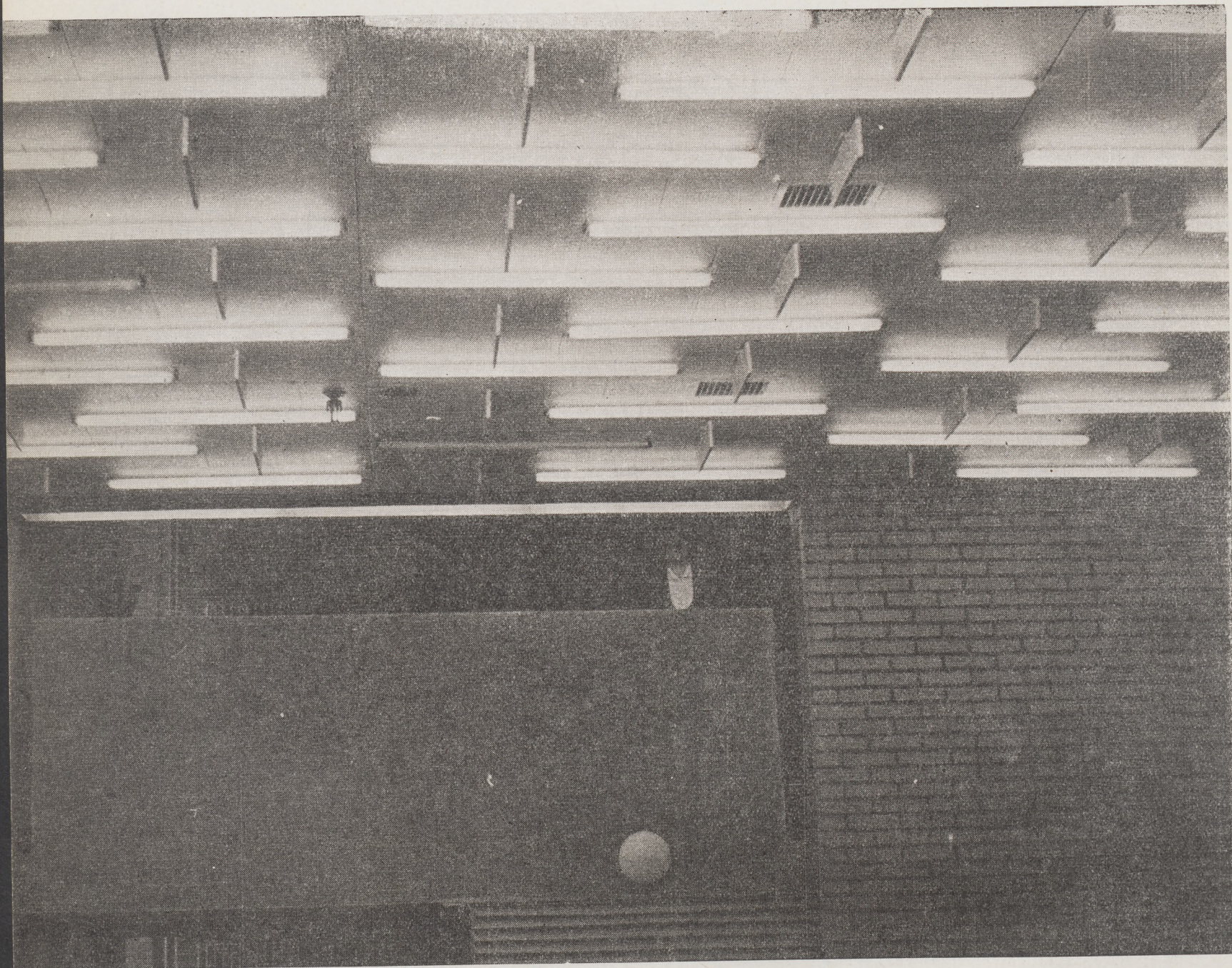
niężnego sala posiada uskok wysokościowy w podłodze oraz antresolę w tej części, jako wykorzystanie spadku terenu. Zaplecze kawiarni ukształtowane wzdłuż korytarza łączącego z zapleczem baru. Oświetlenie kuchni i zmywalni świetlikami.

Biura przedsiębiorstw handlowych. Przewidziano trzy kondygnacje biur nad barem i kawiarnią. Układ pomieszczeń z możliwością przestawienia ścianek działowych. Ścianki w zasadzie, poza nielicznymi wyjątkami szklone. Biura obsługiwane są przez dwie klatki schodowe, przy czym za główną uznano klatkę przy wejściu od ul. Pieniężnego.

Wnętrza

Zasadą kompozycji przestrzennej wnętrza PDT było usiłowanie uzyskania jednolitości wizualnej całości wnętrza. W związku z powyższym za-

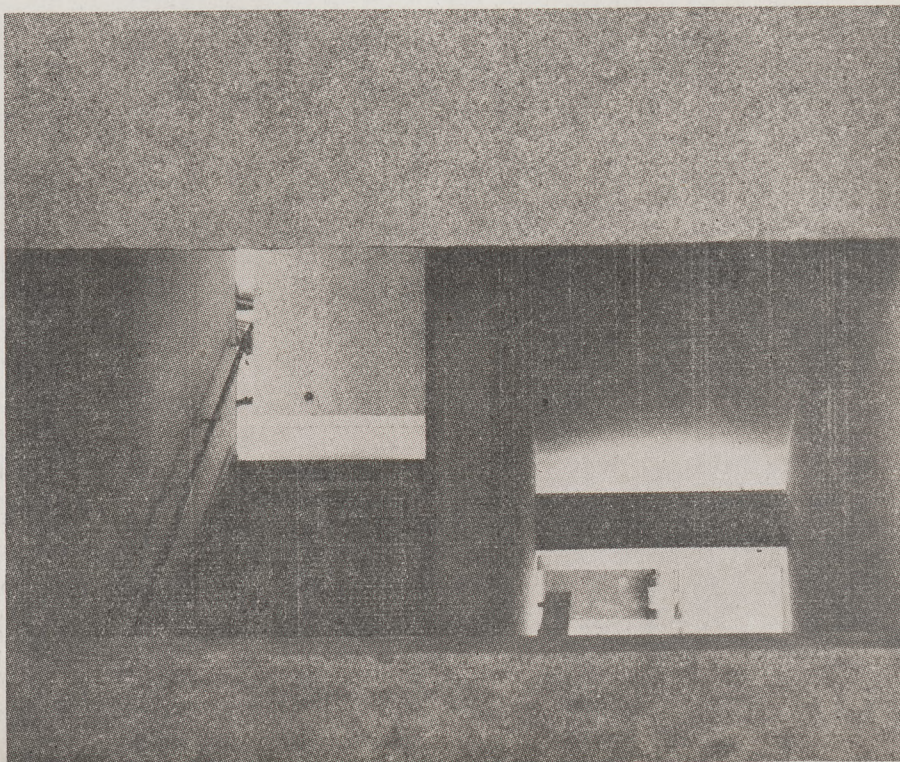
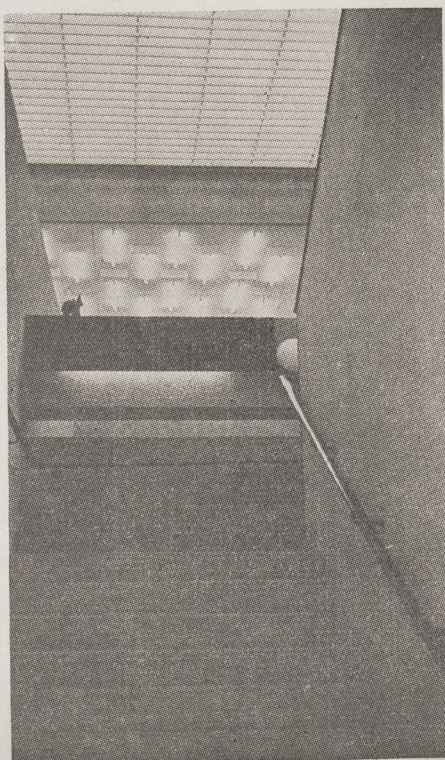
projektowano w rejonie wejścia i głównej klatki schodowej niewielkie otwory w stropach (6.00 x 4.00 m) zwieńczone na drugim piętrze świetlikami. Rozwiązanie takie dało poczucie łączności poszczególnych hal sprzedażowych ze sobą, a ponadto wspomniane otwory spełniają dodatkową rolę wentylacji grawitacyjnej awaryjnej w przypadku niedziałania wentylacji mechanicznej (co, jak wiadomo, niestety się zdarza). Świetliki na najwyższym piętrze posiadają łatwo otwierające się okna i w takim przypadku uzupełniałyby ten system wentylacyjny. Świetliki te ponadto poza wzbogaceniami wnętrza dostarczają światła dziennego, co jest ważne ze względu na asortyment towarów sprzedawanych na tym poziomie (tekstylia, ubrania). Na parterze zaprojektowano różnicę poziomów podłogi, a mianowicie: część przy wej-

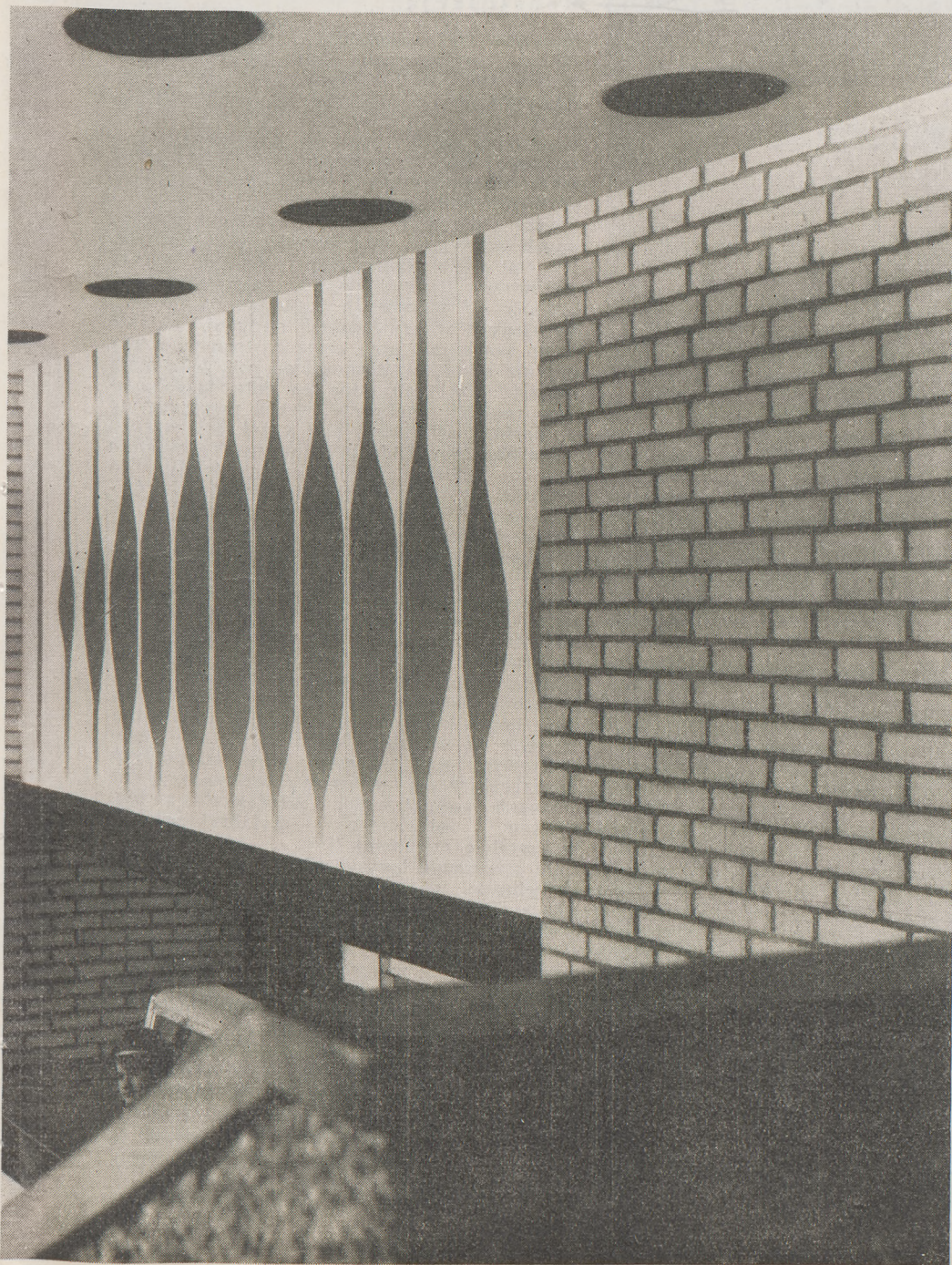
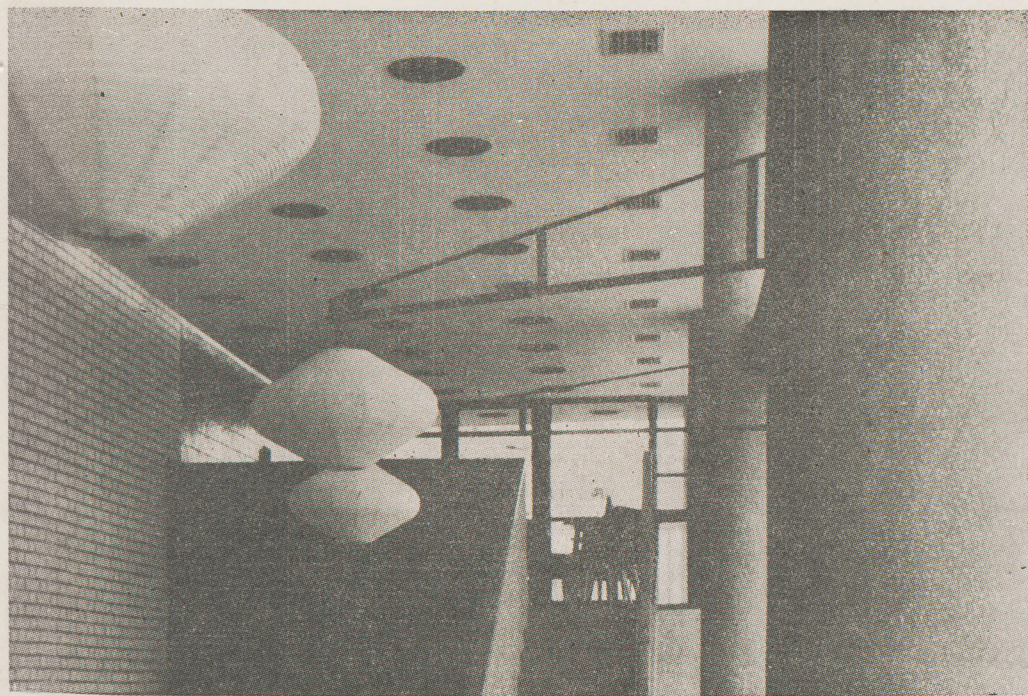

PDT. Układ sufitu podwieszonego. Widoczne świetlówki, ekraniki rozpraszające światło, kratki nawiewne, czujniki otworów głośników

Klatka schodowa w PDT. Materiały: beton płukany, lastryko, terakota, ruszt drewniany świetlika, płyty pilśniowe sufitu podwieszonego. Widać optyczne działanie świetlówek współdziałających z ekranikami rozpraszającymi. „Faktura świetlna”

Klatka schodowa PDT widziana od strony otworów w stropach.
Fot. W. Kapusto

Wnętrze baru. W głębi hall, dalej kawiarnia. Zastosowanie ścianek szklonych oraz jednolitego układu sufitowego dla całego przyziemia daje poczucie jedności, pomimo różnic funkcjonalnych. Fot. W. Kapusto

Na lewo od góry Antresola kawiarni. Widać działanie światła w szparze pomiędzy murem ściany a sufitem. Fot. W. Kapusto

Polichromia nad ladą kawiarni w zastosowaniu z murem z cegły sylikatowej. Polichromia wizualnie zmienna w zależności od kąta oglądania. Fot. W. Kapusto

Schemat konstrukcji biurowca

Prefabrykaty ścienne biurowca

Montaż ścian i stropów prefabrykowanych biurowca

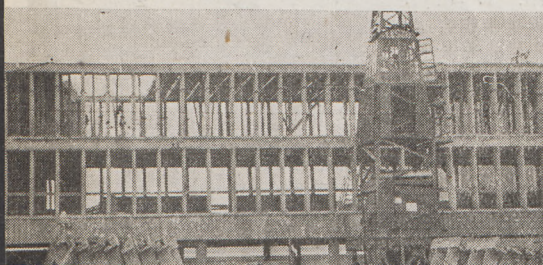
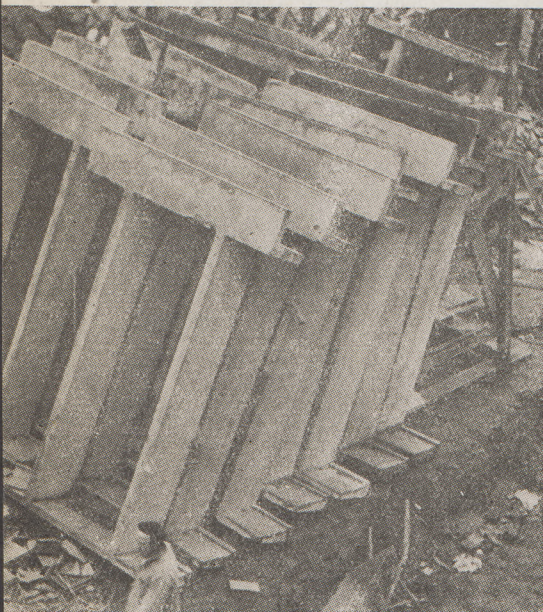
Ściana biurowca — stan surowy

akerman prefabrykowany

element prefabrykowany

plyta wylewana

KONSTRUKCJA BIUROWCA, PREFABRYKATY

ciu od Al. Zwycięstwa posiada podłogę uniesioną o ca 1.00 m w stosunku do właściwej hali sprzedażowej. Tego rodzaju zróżnicowanie poziomów daje w efekcie możliwość ogarnięcia wzrokiem od wejścia całości hali wraz z towarami, a równocześnie schody na pierwsze piętro są krótsze, co sprzyja atrakcyjności handlowej piętra.

Kolorystycznie i brylowo wewnątrz usiłowano kształtować możliwie neutralnie, wychodząc z założenia, że towar jest „głównym aktorem” reżyserowanego widowiska — przeważa więc tonacja szaro-biała. Ściany pełne od strony zaplecza zostały wykonane z cegły sylikatowej, słupy wyprawiono betonem płukany szlifowanym. Stolarka okienna malowana na kolor jasnopopielaty. Posadzka z białej terakoty 5 × 5 cm. Sufit biały oświetlony świetłówkami umieszczonymi bezpośrednio na prefabrykowanych podwieszonych elementach. W szczycie każdej świetłówki umieszczono ekranik, prostopadły do osi podłużnej świetłówki. Ekraniki te poprzez odpowiednie łamanie światła, powodują wrażenie, że sufit posiada świetlną fakturę, a nie stanowi płaszczyznę z rysującymi się mocno poszczególnymi rurami jarzeniowymi.

Niezależnie od światła sufitowego przewidziano dodatkowo oświetlenie lokalne w ramach elementów stażowych. Sufit poza światłem posiada szereg innych urządzeń jak kratki wentylacyjne, czujniki, światła bezpieczeństwa oraz elementy nagłośnienia. Ściany szklone, które w halach stanowią 3/4 obwodu, posiadają, jak to już zostało powiedziane, szklenie różne. Zastosowanie szkła pralkowego w górnych partiach okien dało w efekcie poprzez odbicie światła oraz przesłonięcie widoku zewnętrznego — powierzchnie jasne i spokojne. Pas szkła przezroczystego w poziomie wzroku, kontrastując ze szkłem pralkowym, daje wgląd w krajobraz otaczający w stopniu ściśle określonym, dostatecznym dla poczucia łączności pomiędzy wnętrzem a zewnątrz.

Zastosowanie szkła nieprzezroczystego (nie przepuszczającego światła), wobec nagminnego nieporządku występującego w eksploatowanych domach towarowych, jest środkiem porządkującym elewację, zwłaszcza oglądane po zapadnięciu zmroku.

Bar i kawiarnia oraz hall (zajmujące przyziemie budynku administracyjnego) stanowią pod względem wizualnym jedno podłużne wnętrze przedzielone ściankami oszklonymi.

Sufit łącznie z „tubusowym” oświetleniem, jako jednorodna płaszczyzna, przekrywa całe przyziemie. Ponadto zaprojektowano cały szereg elementów oraz faktur jednakowych dla tych pomieszczeń. Chodziło tu o utrzymanie poczucia jednoci przestrzennej całego przyziemienia. Różnicowanie nastroju poszczególnych pomieszczeń, tak ważne przy różnych funkcjach baru, hallu i kawiarni, usiłowano uzyskać poprzez szereg elementów różnicujących, lecz nie naruszających wyżej wspomnianej jednoci. W barze na posadzkę zastosowano terakotę białą, w kawiarni zaś podłogę pokrytą materiałem chodnikową. Ściany od zaplecza, pozostawione dla całego przyziemienia, w cegle sylikatowej spoinowanej, zróżnicowano w partiach nadładowych malstwem o różnym kolorystyce. Również inne poziomy podłóg w poszczególnych pomieszczeniach oraz antresola w kawiarni spowodowały odmienność wnętrza. W kawiarni zawieszono dodatkowo lampy na wysokości 2.10 m od podłogi oraz zaprojektowano wnęki świetlne do ustawienia kwiatów żywych. Te i tym podobne środki zapewniły barowi bardziej „sterylny” charakter wnętrza, natomiast w kawiarni osiągnięto wrażenie intymności. Szczególną uwagę poświęcono oświetleniu wnętrza. Jest ono wielorakie i o różnym natężeniu oraz działaniu w zależności od potrzeb kompozycyjnych i funkcjonalnych. Wszystkie jednak podlegają wspólnej zasadzie polegającej na takim reżyserowaniu światła, by jego źródła były ukryte, a jedy-

nie efekt świecenia był widoczny. Poza ogólnym światłem sufitowym, gdzie punkty świetlne ukryte są wewnątrz tubusów oraz wyżej opisanych lampionów i wnęk świetlnych na ścianach, zaprojektowano:

- intensywne oświetlenie ład poprzez odpowiednio pomyślane ruszty;
- w szczelinie specjalnie w tym celu przewidzianej pomiędzy podwieszonym sufitem a ścianą sylikatową umieszczono świetłówki, które oświetlając pośliszkiem ścianę, wydobywają fakturę cegły i ujawniają niezależność sufitu od ścian;
- rampę świetlną u dołu ścianek podwieszonych nad ładami dla naświetlania kompozycji kolorystycznych;
- rampy świetlne w rejonie pochwyty u ład. Rampy te świecą jedynie w dół i naświetlają poza ścianką przednią lady oraz część przylegającej posadzki. Daje to poczucie czystości i zmienia „ciężar wizualny” lady;
- rampy przyokienne, gdzie światło skierowane jest z góry na dół. W rampach tych ukryta jest również prowadnica z zawieszoną na niej firanką nylonową.

Światło aktywizuje tę firankę, rozświetlając jednocześnie przekrycia szczeblinowe urządzeń grzejnych.

Konstrukcja

Budynek PDT. Konstrukcja szkieletowa żelbetowa, wykonywana „na mokro”. Siatka słupów 6.00 × 8.20 m. Stropy DMS. Zastosowano sufit podwieszony z płyt pilśniowych.

Przestrzeń między stropem a sufitem wykorzystano dla prowadzenia wszelkich instalacji: wentylacyjnych, oświetleniowych, nagłośnieniowych, p.poż. itp.

Ściany zewnętrzne pełne wykonano z bloków, gazobetonowych, licowanych od zewnątrz (12 cm) cegłą sylikatową. Pozostałe ściany zewnętrzne stanowi stolarka drewniana umocowana do pionowych kształtek stanowych, kotwionych w krawędziach stropów. Szklenie okien podwójne, przy czym zastosowano trzy gatunki szkła w zależności od roli, jaką mają spełniać: szkło zbrojone na dole, przesłaniające rejestry ogrzewcze, szkło przezroczyste w pasie środkowym na wysokości wzroku człowieka oraz szkło pralkowane. To ostatnie ma za zadanie odbicie części światła do wnętrza hal oraz utworzenie świetlnych równomiernych płaszczyzn widocznych od zewnątrz budynku.

Ogrzewanie z własnej kotłowni umieszczonej w podziemiu, służącej dla całego zespołu. Do ogrzewania hal sprzedażowych zastosowano ogrzewanie dwójakiego rodzaju: poprzez wentylację nawiewno-wyciągową oraz przez ogrzewanie „dyżurne” w formie rejestrów, umieszczonych na obwodzie budynku.

Budynek administracyjny, bar i kawiarnia. Trzy górne kondygnacje budynku administracyjnego w układzie konstrukcyjnym jednoprętowym przy oparciu płyt stropowych (prefabrykowany akerman wzmocniony) na ścianach zewnętrznych, składanych z elementów żelbetowych prefabrykowanych w kształcie rzymskiej II.

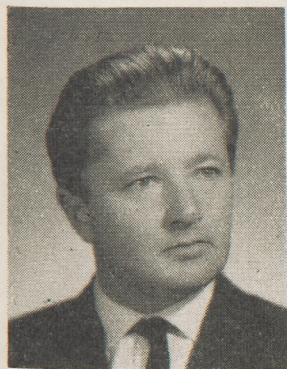
Całe przyziemie łącznie ze stropem wykonano w żelbecie „na mokro”. Przy budowie biurowca zastosowano po raz pierwszy w Polsce prefabrykowane żelbetowe elementy ścienne nośne o specjalnym kształcie (kształt rzymskiej II), dające w wyniku zmniejszenia ilości elementów oraz poważne oszczędności na betonie w porównaniu do dotychczas praktykowanych ramek żelbetowych.

System ten, po eksperymencie olsztyńskim, gdzie zdał egzamin, został wprowadzony na wielu budowach w Polsce. (m. in. Biuro Bud. Przem. Chem. „Prochem” często go stosuje). W chwili obecnej elementy tego rodzaju są w trakcie opracowywania dla celów typizacji.

Z dorobku Biura Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego

JERZY WILK

Bar szybkiej obsługi
„Kęs“ w Łodzi

Jednostka projektowa: Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego w Warszawie

Autorzy:

Gł. projektant: arch. J. Wilk, współautor arch. A. Beill

Wnętrza: arch. J. Wilk i B. Kulczycka

Konstrukcja: inż. J. Peszel

Kubatura budynku: 5382,0 m³

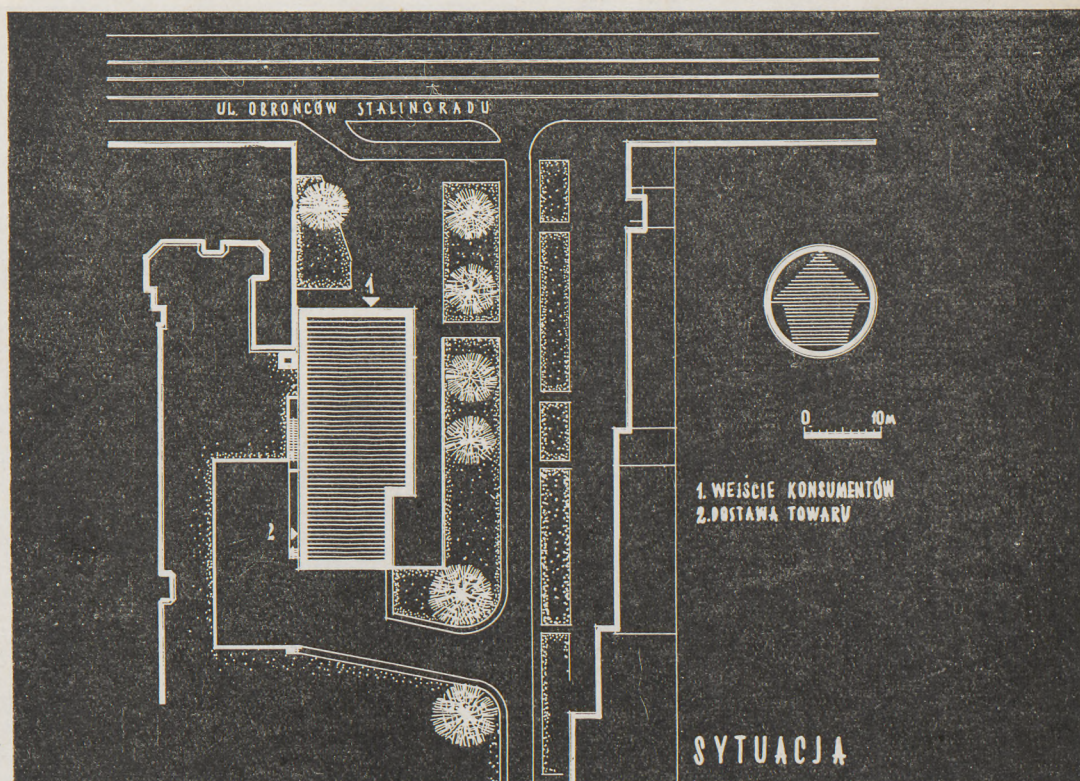
Pow. użytkowa: 1278,0 m²

Pow. zabudowy: 639,0 m²

Wielkość działki: 0,2 ha

Sala baru: 120,0 m²

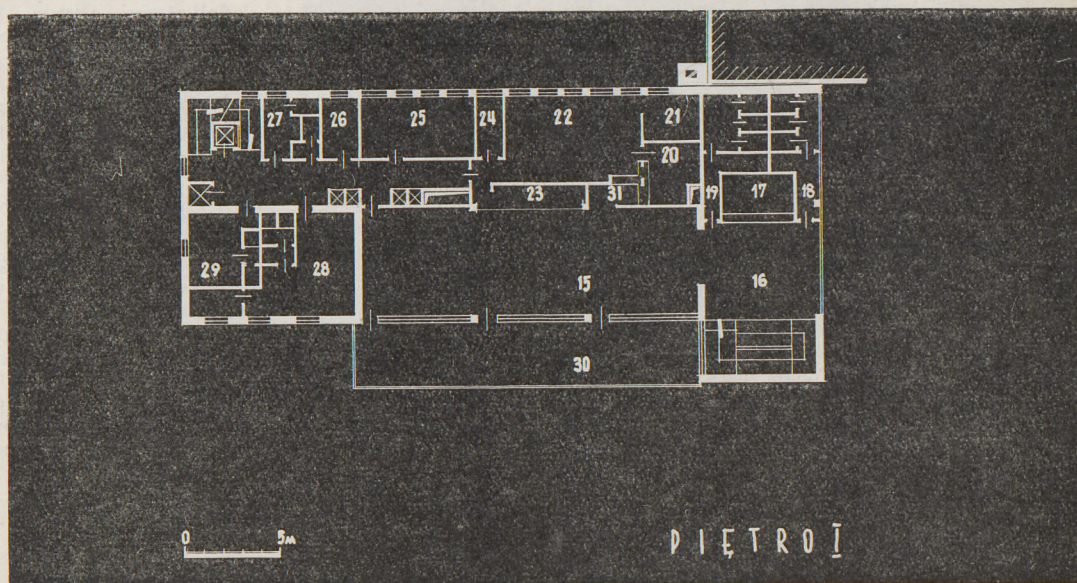
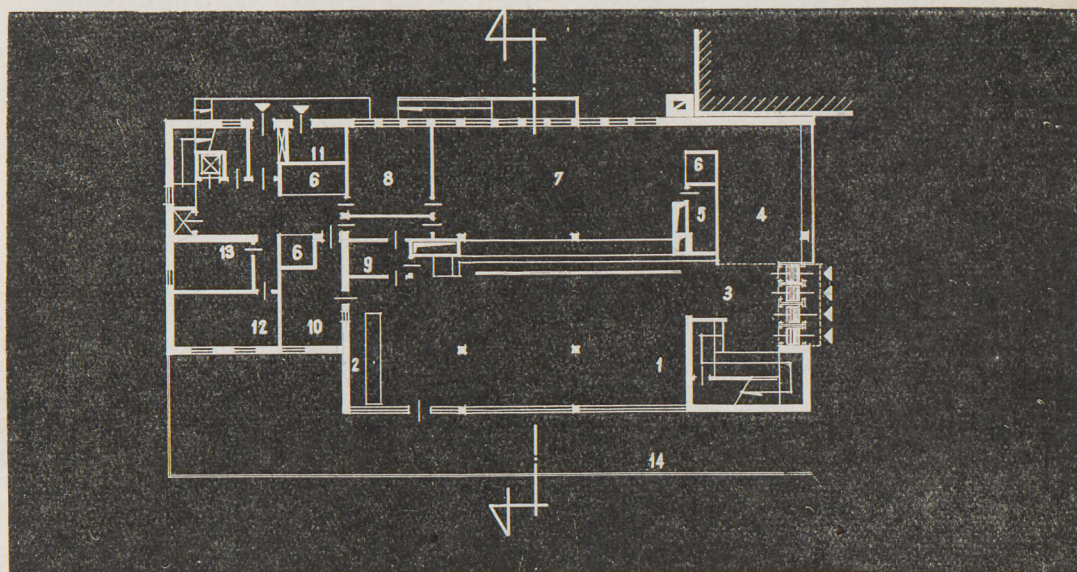
Sala kawiarni: 102,0 m²

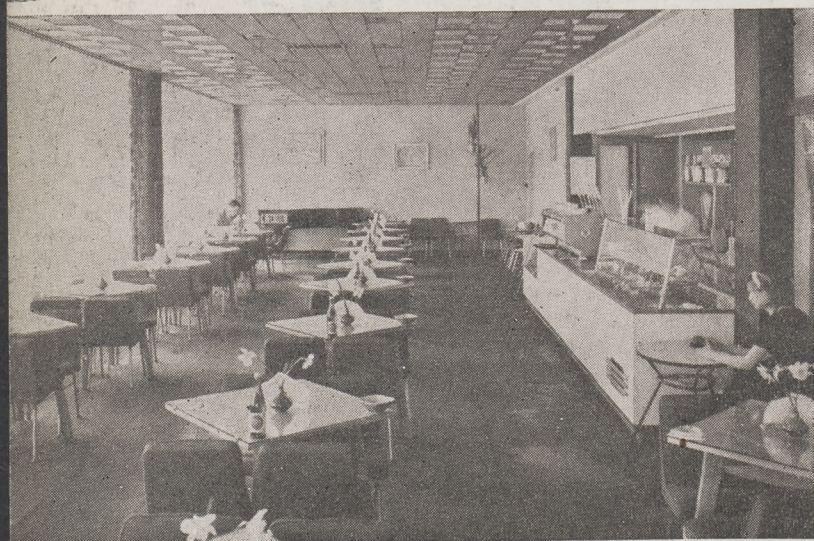

Bar „Kęs”. Rysunek sytuacyjny

Rzut parteru. Objaśnienia: 1 — sala baru, 2 — stoisko napoi, 3 — hall, 4 — sklep garmazeryjny, 5 — spiżarnia, 6 — boks chłodniczy, 7 — przygotowalnia II, kuchnia, garmazernia, 8 — przygotowalnia I, 9 — mag. napoi, 10 — zmywalnia, 11 — mag. odpadków, 12 — deserownia, 13 — pokój personelu, 14 — taras

Rzut pierwszego piętra. Objaśnienia: 15 — sala kawiarni, 16 — hall, 17 — szatnia, 18 — wc kobiet, 19 — wc mężczyzn, 20 — zmywalnia naczyń stołowych, 21 — zmywalnia naczyń kuchennych, 22 — kuchnia, 23 — bufet, 24 — spiżarnia, 25 — biuro, 26 — kierownik, 27 — sanitariaty, 28 — szatnia kobiet, 29 — szatnia mężczyzn, 30 — taras, 31 — rozdzielnia

Bar „Kęs” w Łodzi. Widok ogólny baru

Bar „Kęs”. Kawiarnia na pierwszym piętrze

Bar „Kęs”. Sala samoobsługowa

Zdjęcia w wykonaniu Zdz. Małka

Opis obiektu

Bar szybkiej obsługi został zlokalizowany w Łodzi przy ul. Obrońców Stalingradu. Budynek baru przylega do ściany szczytowej budynku frontowego, znajdującego się na przyległej posesji. Ściana ta jest uporządkowana i włączona do kompozycji przestrzennej budynku baru. Budynek baru zamyka się w obrysie o wymiarach $33,00 \times 15,08$ m. Różnice terenowe wykorzystano na taras obejmujący budynek baru od strony wschodniej i północnej. Wejście konsumentów od ul. Obrońców Stalingradu. Budynek zaprojektowano w konstrukcji mieszanej — mur i szkielet żelbetowy. Bryła budynku zwarta. Siatka konstrukcyjna $6,00 \times 6,00$ m i $6,00 \times 3,00$ m. Budynek składa się z dwóch kondygnacji nadziemnych oraz częściowego podpiwniczenia. W parterze znajduje się bar szybkiej obsługi na 100 miejsc konsumpcyjnych, zaplecze produkcyjne oraz probiemia garmazeryjna. Na piętrze kawiarnia na 88 miejsc konsumpcyjnych, zaplecze produkcyjne, pomieszczenia socjalne, biurowe oraz taras na ca 44 miejsca konsumpcyjne. W piwnicach budynku pomieszczenia magazynowe i techniczne oraz stacja transformatorowa. Od strony wschodniej i północnej budynku taras ziemny wykorzystujący różnice poziomów terenu. Wysokość budynku od poziomu tarasu 8,20 m. Obiekt zrealizowano w 1963 r. Budynek wyposażono w podstawowe urządzenia instalacyjne i transportowe.

Bar szybkiej obsługi „Balaton” w Łodzi

Jednostka projektowa: Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego w Warszawie

Autorzy:

Gł. projektant: arch. J. Wilk, współautor arch. A. Beill

Wnętrza: arch. J. Wilk i B. Kulczycka

Konstrukcja: inż. B. Krasnodębski

Kubatura budynku 8298 m³

Pow. użytkowa: 2051,7 m²

Pow. zabudowy: 900 m²

Wielkość działki 0,3 ha

Sala baru z ekspozycją i stoiska: 296,7 m²

Sala kawiarni: 226,6 m²

Opis obiektu

Bar szybkiej obsługi „Balaton” w Łodzi został usytuowany przy skrzyżowaniu ul. A. Struga i Al. Kościuszki, arterii komunikacyjnych o dużym nasileniu ruchu pieszego i kołowego. Na terenie działki zaprojektowano parking na 10 stanowisk samochodowych. Wejścia do baru zaprojektowano od ul. A. Struga i Al. Kościuszki.

Budynek zaprojektowany w konstrukcji szkieletowej założonej na „siatce” 6 × 6 m, posiada zwartą bryłę zamykającą się w obrysie osiowym konstrukcji 30 × 30 m.

Budynek składa się z dwóch kondygnacji nadziemnych w 75% podpiwniczonych. W parterze znajduje się bar szybkiej obsługi na 180 miejsc konsumpcyjnych, zaplecze produkcyjne oraz dwie probiernie ciastkarska i garmazeryjna.

Na piętrze kawiarnia z daniem na 140 miejsc konsumpcyjnych, parkiet na ca. 25 par tańczących, zaplecze produkcyjne, pomieszczenia socjalne, biurowe oraz taras na 120 miejsc konsumpcyjnych. Wewnątrz budynku patio umożliwiające oświetlenie naturalne pomieszczeń zaplecza. Sala baru posiada stoisko napoi, obsługujące klientów na zewnątrz od ul. A. Struga. W piwnicach budynku magazyny, pomieszczenia techniczne oraz zespół sanitarny konsumentów baru.

Wysokość budynku od poziomu chodnika do górnej krawędzi ścian zewnętrznych 8,80 m. Obiekt zrealizowano w 1963 r.

Budynek wyposażony jest w podstawowe urządzenia instalacyjne i transportowe.

Na prawo

Bar szybkiej obsługi „Balaton”. Rysunek sytuacyjny

Rzut parteru. Objaśnienia: 1 — sala baru, 2 — kuchnia, zmywalnia naczyń kuchennych, 3 — zmywalnia naczyń stołowych baru, 4 — stoisko napoi, 5 — probiernia garmazeryjna, 6 — przygotowalnia I, 7 — przygotowalnia II, 8 — hall, 9 — probiernia cukiernicza, 10 — pracownia gorąca „Liliput”, 11 — chłodnia, 12 — mag. odpadków, 13 — mag. produktów suchych, 14 — jadalnia personelu, 15 — spiżarnia, 16 — patio

Rzut pierwszego piętra. Objaśnienia: 17 — sala kawiarni, 18 — bufet, 19 — zmywalnia, 20 — rozdzielnia, 21 — kuchnia, 22 — spiżarnia, 23 — pokój kierownika, 24 — pracownia lodów, 25 — pokój biurowy, 26 — szatnia mężczyzn, 27 — szatnia kobiet, 28 — wc kobiet, 29 — wc mężczyzn, 30 — szatnia, 31 — hall, 32 — estrada, 33 — pokój artystów, 34 — taras

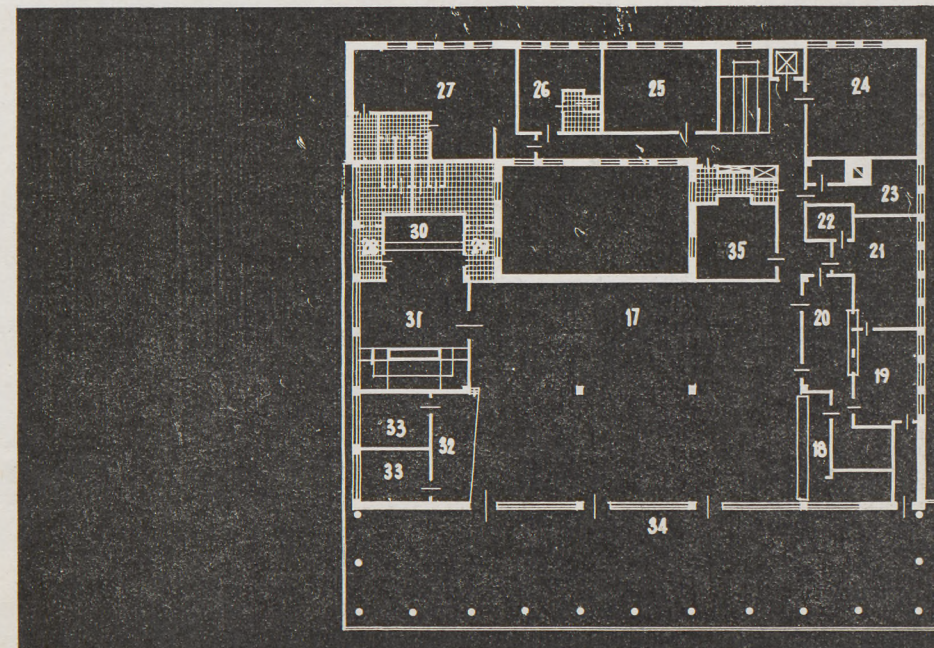
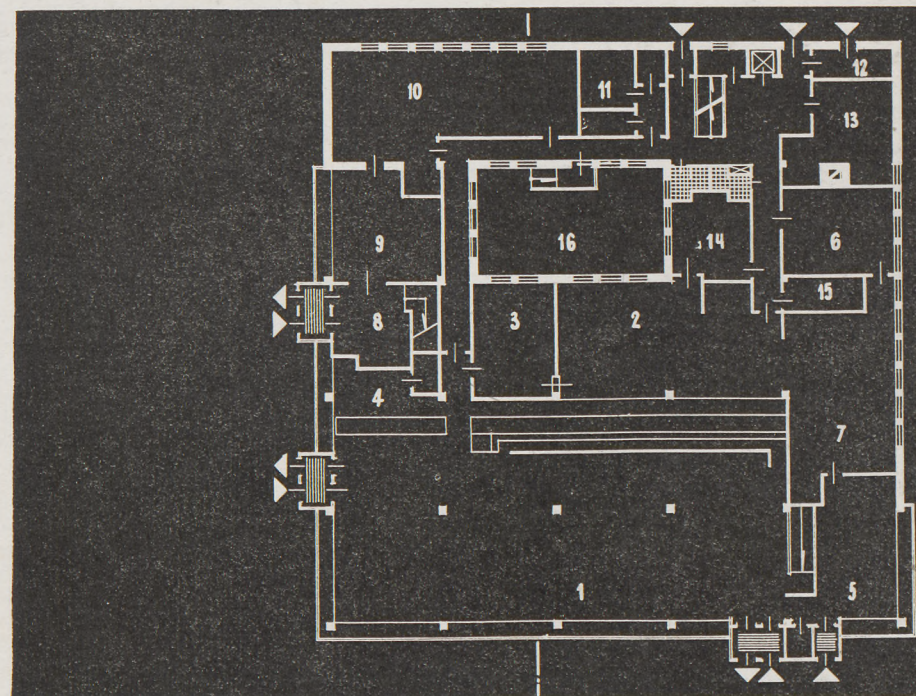
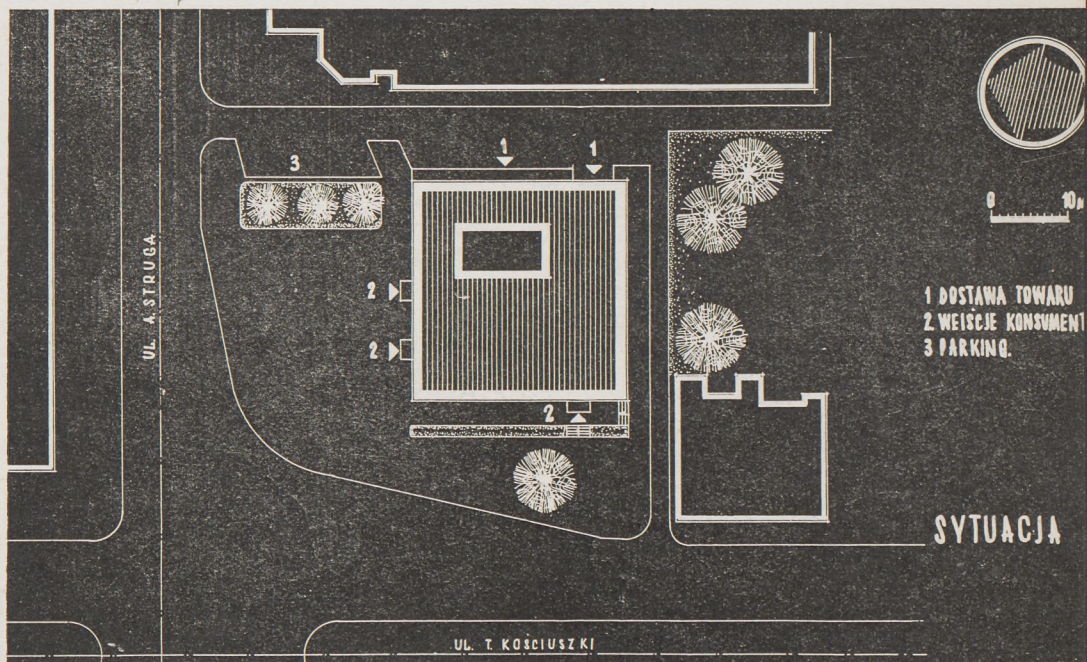
Do str. 342

Bar „Balaton” widziany od strony wejścia

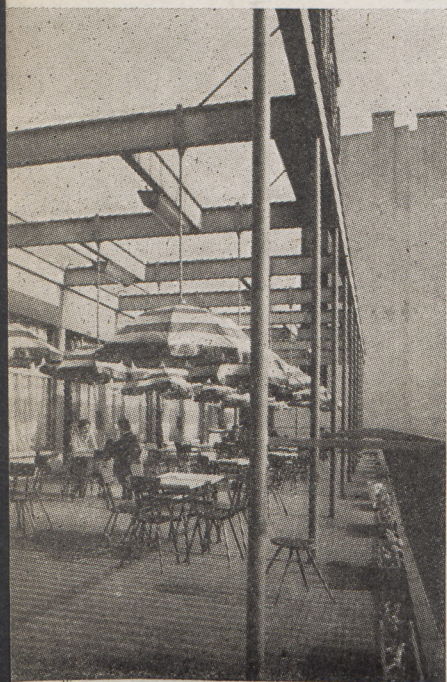
Bar „Balaton”. Kawiarnia na pierwszym piętrze

Bar „Balaton”. Widok ogólny baru

Zdjęcia w wykonaniu Zdz. Małka

Bar szybkiej obsługi
„Balaton” w Łodzi

Sytuacja

Rzut parteru PDT i SAM-u.

Objaśnienia: 1 — sala sprzedaży, 2 — naprawa art. gospodarstwa domowego, 3 — wc męskie, 4 — pomieszczenia ruchu elektrycznego, 5 — portiernia, 6 — hall, 7 — rozładownia, 8 — pokój personelu, 9 — magazyn produktów suchych, 10 — paczarnia, 11 — chłodnia, 12 — sala SAM-u, 13 — wc męskie, 14 — wc damskie, 15 — wc damskie, 16 — naprawa art. gosp. dom. Rzut parteru baru „Rarytas“. Objęśnienia: 17 — sala baru, 18 — wc, 19 — magazyn napoi, 20 — umywalnia naczyń stołowych, 21 — magazyn odpadków, 22 — kuchnia, garmazzeria, przygotownia II, 23 — przygotownia I, 24 — szpiżarnia, 25 — hall manipulacyjny, 26 — magazyn odpadków, 27 — pokój personelu, 28 — magazyn suchy, 29 — chłodnie, 30 — pracownia lodów, 31 — pracownia ciastek, 32 — sklep cukierniczy, 33 — sklep garmazżeryjny, 34 — ekspedycja, 35 — magazyn garmazżeryjny, 36 — wc konsumentów, 37 — hall wejściowy

Rzut pierwszego piętra PDT.

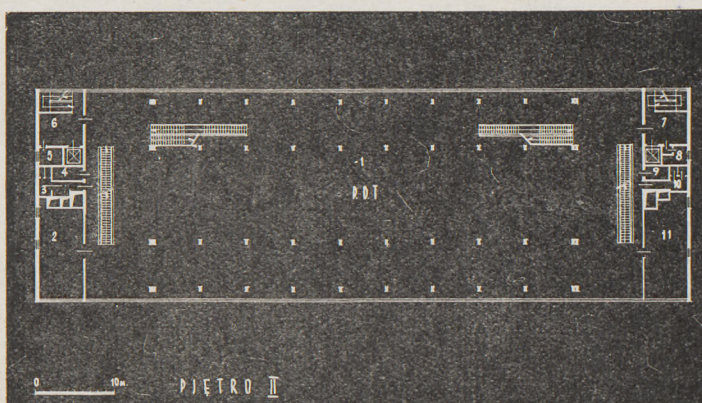
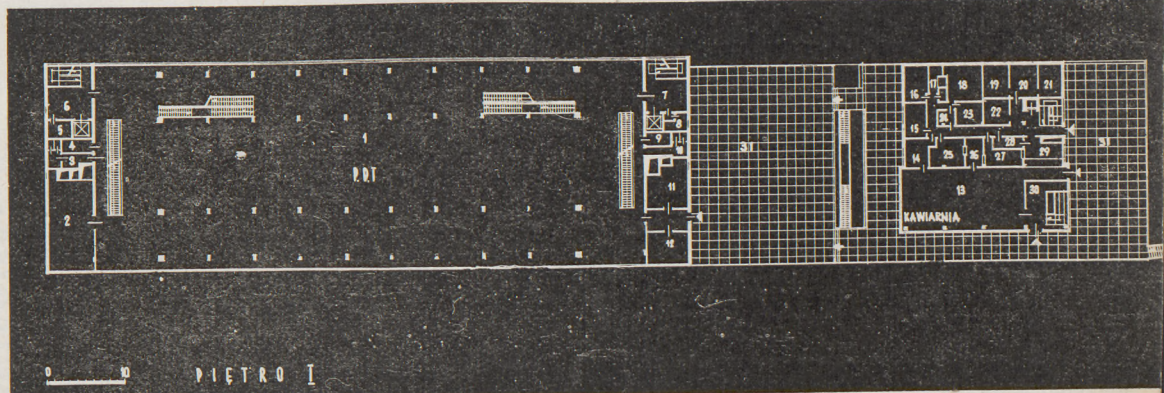
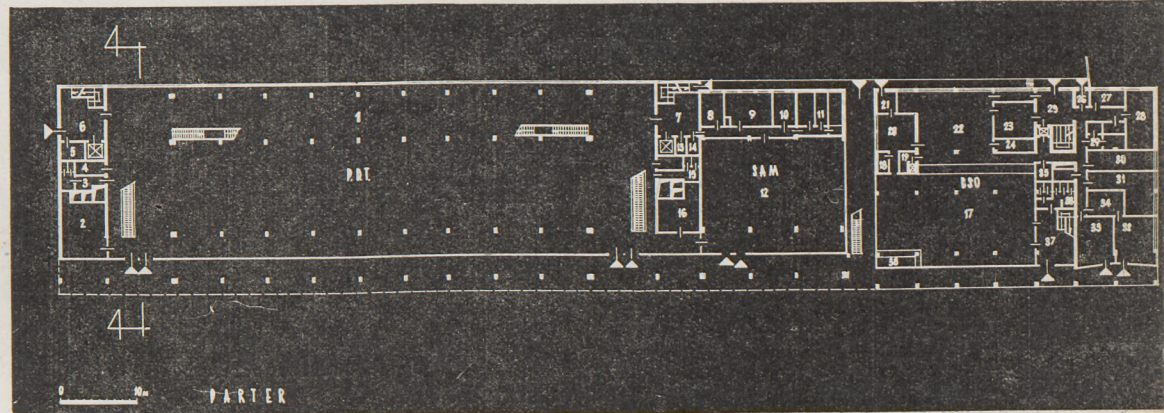
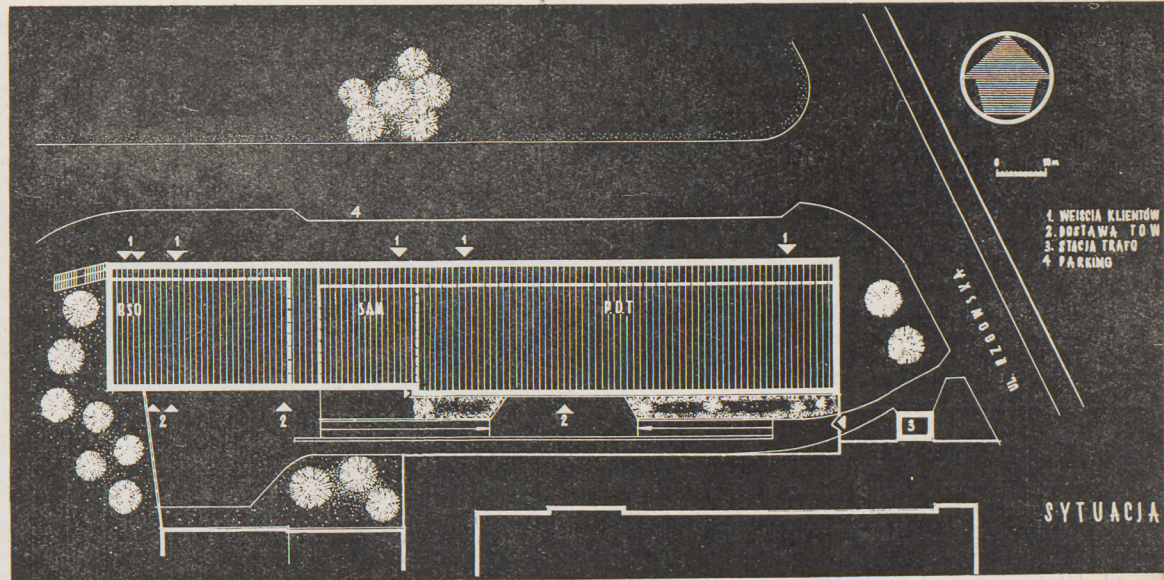
Objęśnienia: 1 — sala sprzedażowa i punkty usługowe, 2 — prasownia, 3 — wc męskie, 4 — pomieszczenie ruchu elektrycznego, 5 — pokój personelu, 6 — rozładownia, 7 — rozładownia, 8 — p. higieniczny kobiet, 9 — pomieszczenie ruchu elektrycznego, 10 — wc kobiet, 11 — krawiectwo, 12 — reperacja

Pierwsze piętro BSO „Rarytas“, kawiarnia.

Objęśnienia: 13 — sala kawiarni, 14 — pokój orkiestry, 15 — laboratorium, 16 — szatnia męska, 17 — wc męskie, 18 — szatnia, wc damskie, 19 — biuro, 20 — biuro, 21 — p. kierownika, 22 — magazyn mebli tarasowych, 23 — sanitariaty — natryski i umywalnie, 24 — wc, 25 — kuchnia, umywalnia naczyń kuchennych, 26 — rozdzielnia, 27 — zmywalnia naczyń stołowych, 28 — magazyn bufetu, 29 — bufet, 30 — hall szatnia, 31 — tarasy

Rzut drugiego piętra PDT.

Objęśnienia: 1 — sala sprzedażowa i punkty usługowe, 2 — sala pokazu mody, 3 — wc męskie, 4 — pom. ruchu elektrycznego, 5 — pokój personelu, 6 — rozładownia, 7 — rozładownia, 8 — pokój higieniczny kobiet, 9 — pom. ruchu elektrycznego, 10 — wc kobiet, 11 — ORS (poradnia artystyczna, pomoc paczkowa, dostawa do domu)

Jednostka projektowa: Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego w Warszawie
Gł. projektant: arch. Z. Życieński
Współautorzy w fazie koncepcyjnej: arch. A. Pańkowski oraz arch. Z. Życieński
Projektant wnętrz: arch. P. Kozłowski
Konstrukcja PDT: inż. T. Chłodziński
Konstrukcja baru: inż. Z. Zawadzki
Pow. działki: 1,10 ha
Pow. użytkowa PDT i SAM-u: 11 905 m²
Pow. majątkowa BSO: 1806 m²
Pow. zabudowy PDT i SAM-u: 2770 m²
Pow. zabudowy BSO: 1021 m²
Kubatura PDT i SAM-u: 52 544 m³
Kubatura BSO: 7515 m³
Kubatura łącznie: 60 059 m³

Sytuacja i opis ogólny obiektu

Budynek Powszechnego Domu Towarowego „Uniwersal” w Łodzi został zlokalizowany przy pl. Niepodległości między ulicami Pabianicką i Rzgowską (front budynku od pl. Niepodległości). Projektowany 4-kondygnacyjny dom towarowy wchodzi w skład centrum usługowego dla południowego zespołu dzielnic, stanowiąc jeden zespół z wbudowanym w parterze barem szybkiej obsługi „Rarytas” i SAM-em. Dzielnica leży w rejonie bardzo ożywionego ruchu podmiejskiego, koncentrującego się na placu Niepodległości. Budynek o konstrukcji szkieletowej, oparty na siatce 6 × 6 i 6 × 9 m, ściany zewnętrzne kurtynowe, profile okładane aluminium. W podziemiu znajdują się pomieszczenia magazynowe, szatnia personelu, wentylatornia itp. oraz niezbędne urządzenia i pomieszczenia techniczne.

Parter: sala sprzedażowa, pomieszczenia sanitarne, punkty usługowe, chłodnie, paczkarnie i inne pomieszczenia.

Pierwsze piętro: sala sprzedażowa, rozładownia, punkty usługowe, wc personelu i inne. Drugie piętro: sala sprzedażowa, rozładownia, punkty usługowe i inne.

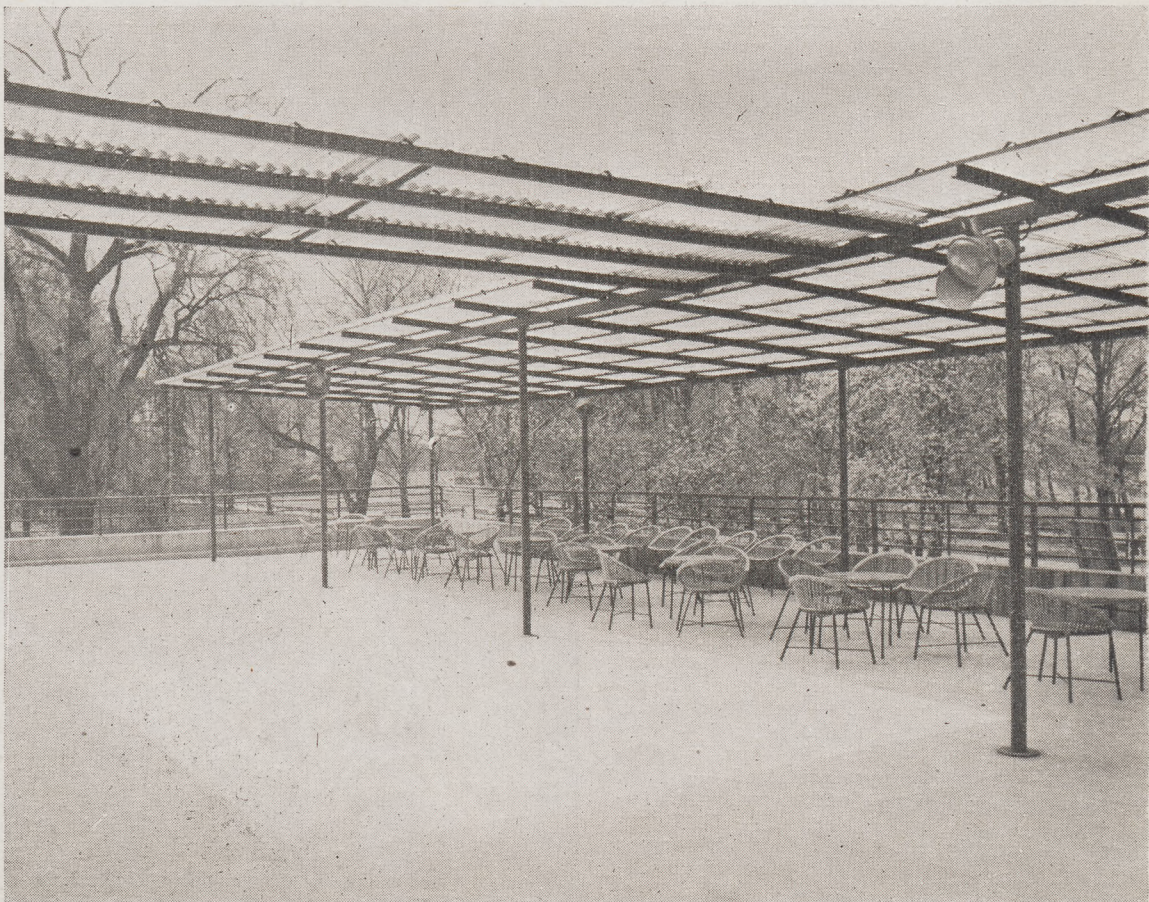
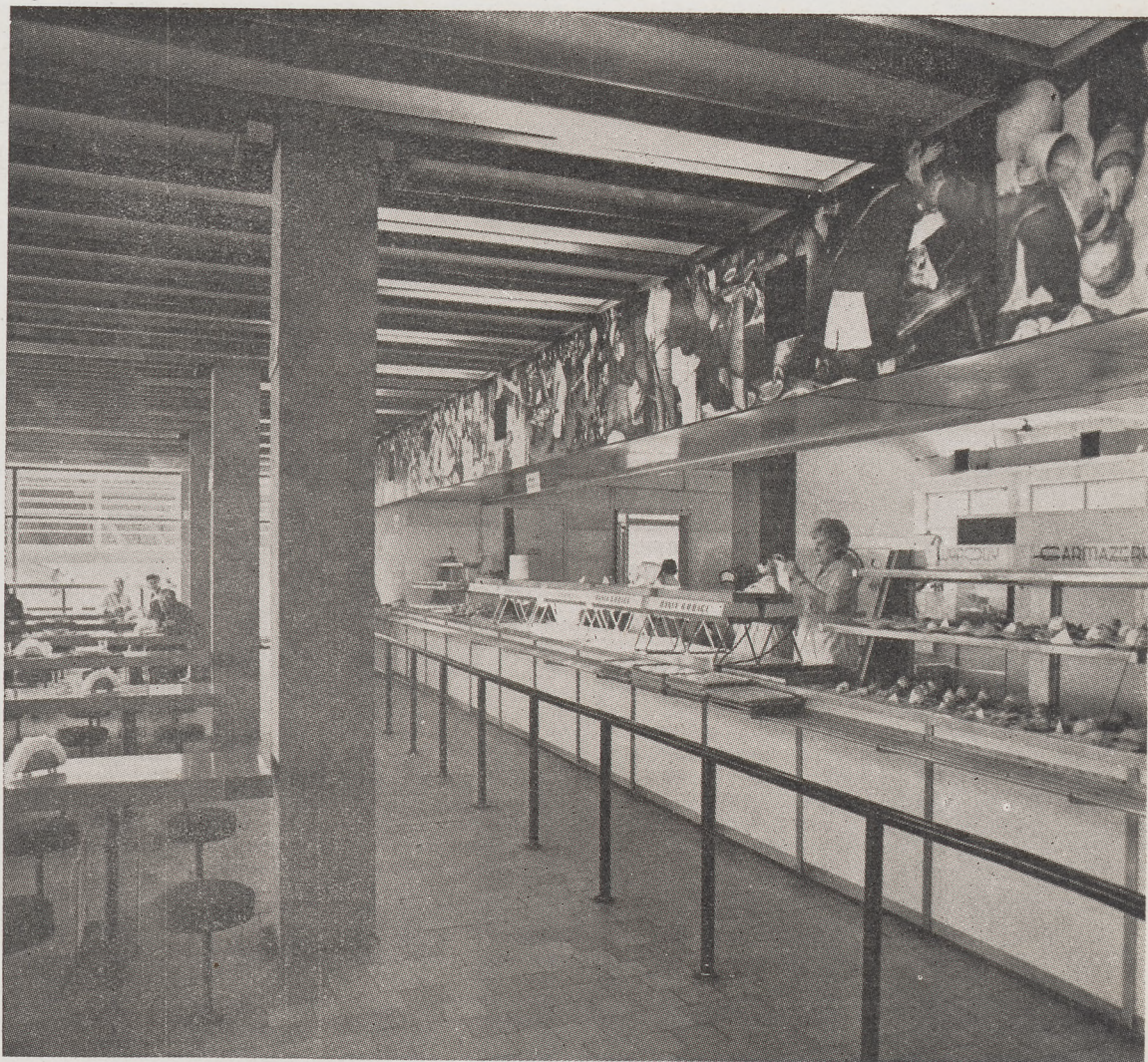
Trzecie piętro: sala sprzedażowa magazyny odzieży i pomieszczenia administracyjne i inne. Budynek wyposażony został w następujące instalacje: elektryczną siły i światła (z własną awaryjną akumulatornią), telefoniczną, radiofoniczną, neonową oraz instalację specjalną chroniącą przed napadem i pożarem.

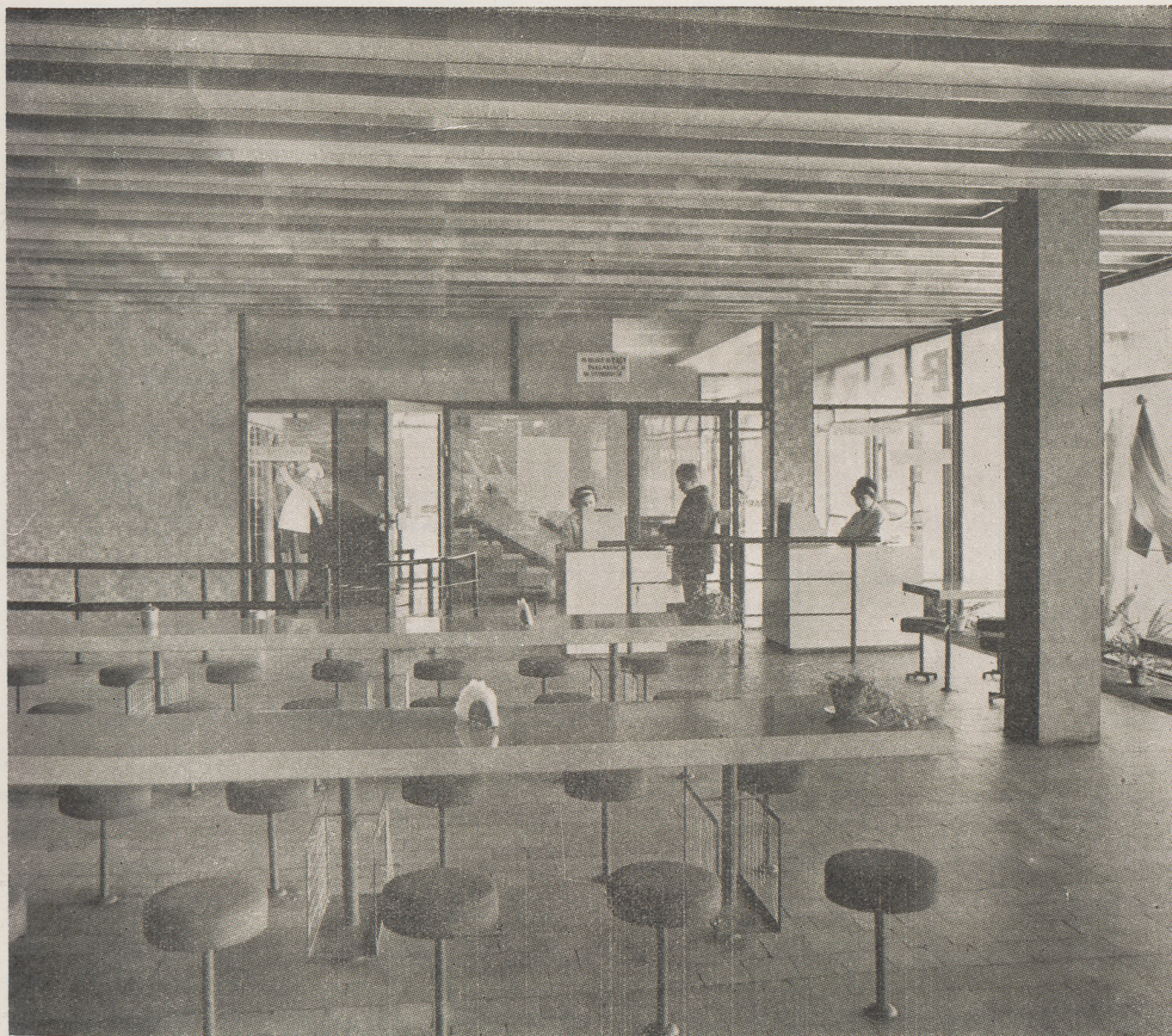
Dla klienta zaprojektowano trzy wejścia od strony pl. Niepodległości, dwa prowadzą do Powszechnego Domu Towarowego, a jedno do SAM-u spożywczego. Ponadto przewidziano wewnętrzne połączenie przejściem z PDT do SAM-u.

Wejścia do PDT usytuowane są skrajnie, prowadzą wprost na salę sprzedażową. Do dyspozycji klientów są dwie klatki schodowe oraz dwa zespoły schodów ruchomych. Schody usytuowano skrajnie w stosunku do sali sprzedażowej. Wejścia do punktów usługowych z sali sprzedażowej. System sprzedaży PDT preselekcynowy.

Bar tworzy z PDT i SAM-em jeden ciąg budynku o bardzo wydłużonym froncie, co daje efektowną kompozycję elewacyjną. Budynek 2-kondygnacyjny, podpiwniczony. W piwnicy zlokalizowano urządzenia techniczne, takie jak: wentylatornia, agregaty oraz pomieszczenia magazynowe i sanitariaty. Na parterze znajduje się sala baru na 150 miejsc oraz zaplecze produkcyjne. Na pierwszym piętrze zaprojektowano kawiarnię na 100 miejsc + taras 100 miejsc oraz zaplecze i pomieszczenia socjalne. Bar zaprojektowano w konstrukcji szkieletowej opartej na siatce 510 × 810. Bar posiada wszystkie niezbędne instalacje i urządzenia: komunikacji pionowej, instalacji elektr., san. i inne.

BSO „Rarytas” zrealizowano w 1966 r., PDT w trakcie realizacji, której ukończenie przewiduje się w końcu 1966 r.

Do str. 344

Bar „Rarytas”. Fragment wnętrza baru samoobsługowego

Bar „Rarytas”. Taras, kawiarnia

Wnętrze baru „Rarytas”
Część samoobsługowa

Bar „Rarytas” w Łodzi.
Widok ogólny budynku

Fot. Zdz. Małek

„Dom Gospodyni“ w Łodzi

Jednostka projektowa: Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewn. w Warszawie
 Autorzy:
 Gł. projektant: arch. J. Wójcik
 Współautorzy: arch. arch. B. Eibel
 i W. Ordon
 Konstr. inż. T. Chabros
 Kubatura budynku: 19 903,0 m³
 Pow. użytkowa: 4130,0 m²
 Pow. zabudowy: 1254,0 m²
 Wielkość działki: 0,72 ha.

Opis obiektu

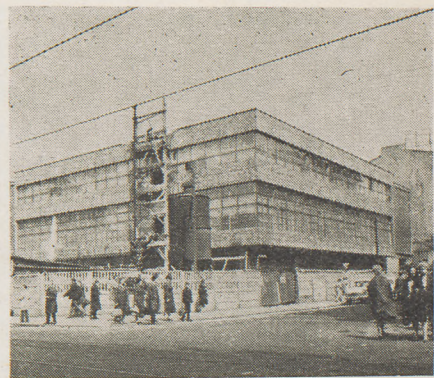
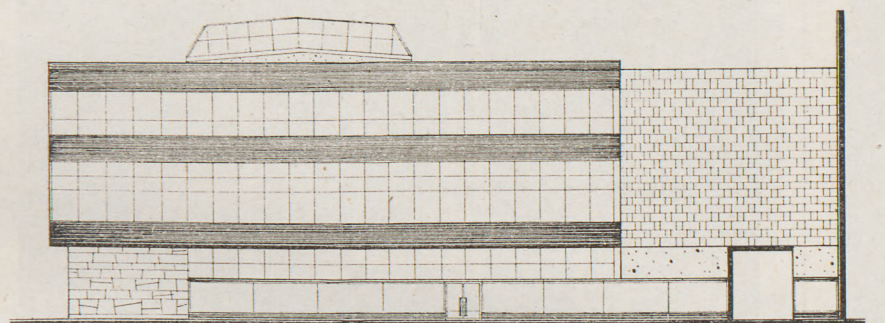
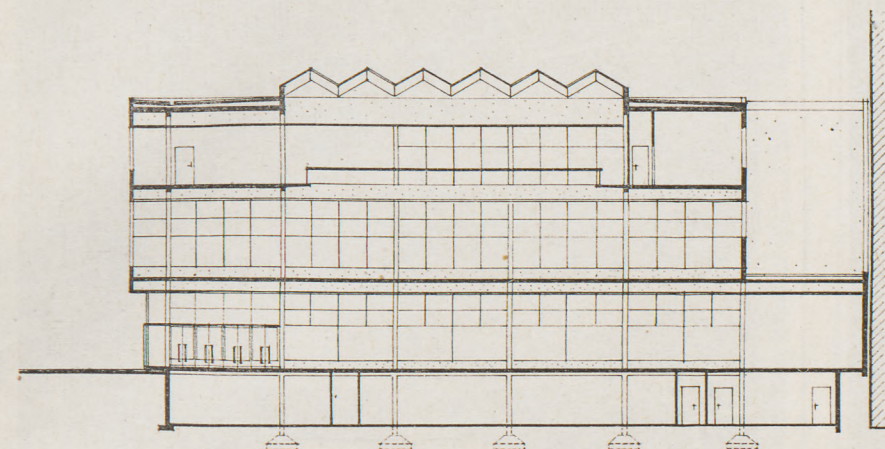
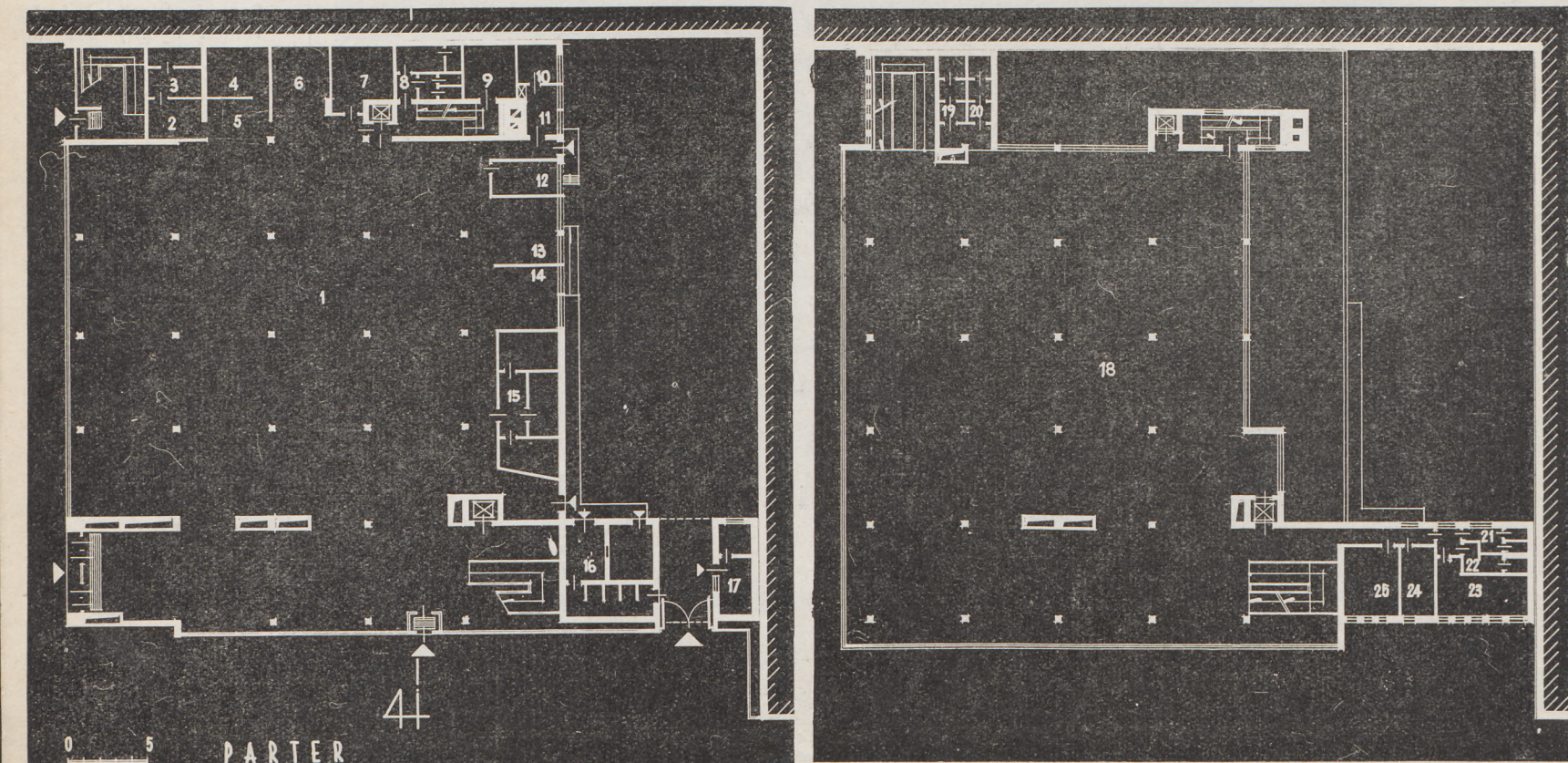
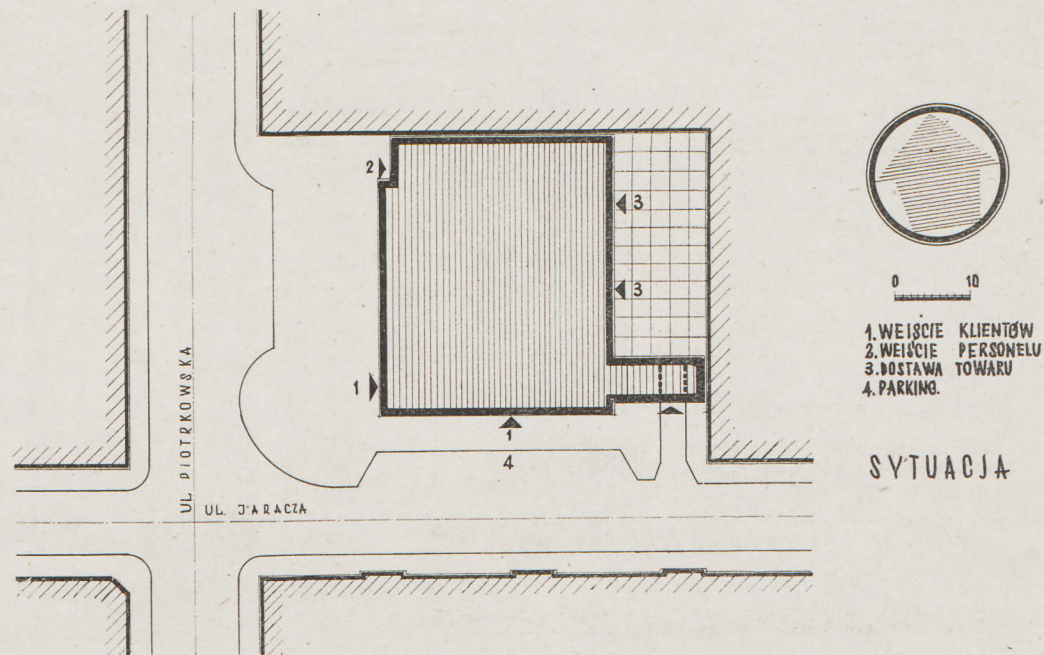
Działka „Domu Gospodyni” w Łodzi znajduje się w p.in.-wschodnim narożniku ulic Piotrkowskiej i Jaracza. Od strony północnej i wschodniej granice działki wyznaczone są szczytowymi ścianami sąsiadujących budynków mieszkalnych, dwa pozostałe boki działki przylegają bezpośrednio do ul. Piotrkowskiej i Jaracza. Wejścia klientów od ulicy Piotrkowskiej i ulicy Jaracza. Dostawa towaru odbywa się z dziedzińca gospodarczego.

Budynek o konstrukcji żelbetowej, szkieletowej oparty na siatce konstrukcyjnej 6,00 X 6,00 posiada w głównej osi 3 kondygnacje podpiwniczone w 100%. W piwnicy zlokalizowano magazyny, pomieszczenia techniczne jak kotłownia, wentylatornia, akumulatornia agregaty chłodnicze chłodzi, sanitariaty. Na parterze sale sprzedażowe i pomieszczenia zaplecza.

Pierwsze piętro: sala sprzedażowa i pomieszczenie biurowe.

Drugie piętro: kawiarnia, punkty usługowe, jak np. fryzjer, gabinet kosmetyczny, warsztat naprawczy oraz administracja budynku.

Obiekt w realizacji.
 Budynek wyposażony jest w podstawowe urządzenia instalacyjne i transportowe.

„Dom Gospodyni” w budowie (stan z maja br.)
 Zdjęcie w wyk. Zdz. Małka

Na lewo

Przekrój budynku i elewacja od ul. Jaracza

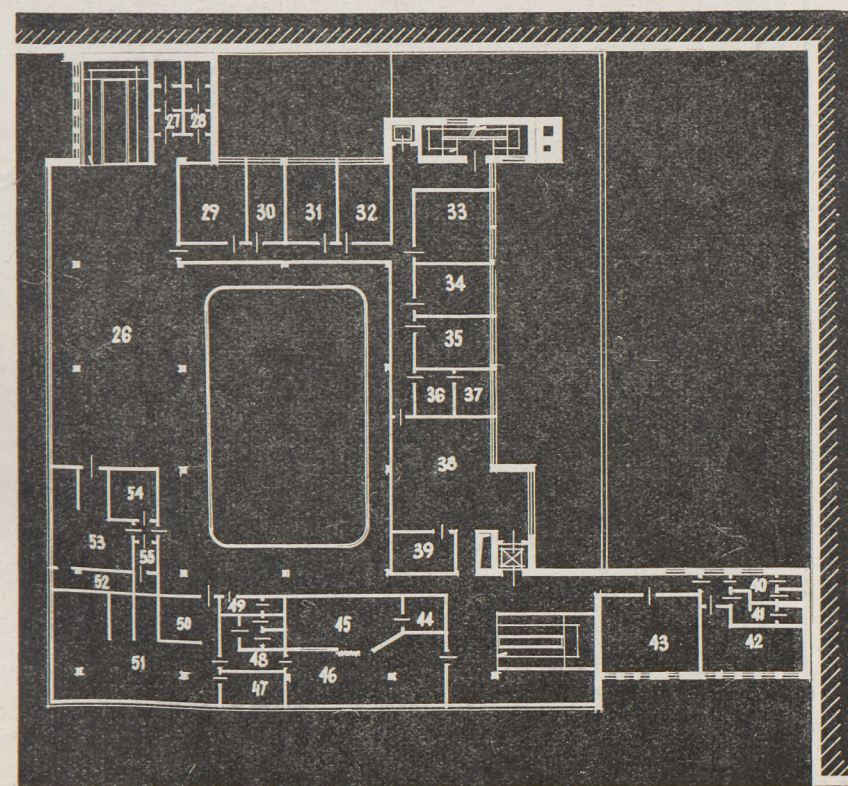
Rzut drugiego piętra. Objaśnienia: 26 — sala kawiarni, 27 — w.c. męczyzn, 28 — w.c. kobiet, 29 — pokój biurowy, 30 — dyrektor, 31 — księgowość, 32 — planowanie, 33 — zaopatrzenie, 34 — organizacja, 35 — POP i RZ, 36 — studio, 37 — centrala telefoniczna, 38 — warsztat napraw sprzętu, 39 — magazyn części zamiennych, 40 — w.c. kobiet, 41 — w.c. męczyzn, 42 — magazyn dekoracji, 43 — dekoratornia, 44 — pokój personelu gabinetu iryzjerskiego, 45 — mycie głów, 46 — gabinet iryzjerski, 47 — pokój porad, 48 — komunikacja, 49 — sanitariaty, 50 — szatnia i kasa, 51 — gabinet kosmetyczny, 52 — spiżarnia podręczna, 53 — kuchnia kawiarni, 54 — magazyn kawiarni, 55 — w.c. i szatnia

Do str. 346

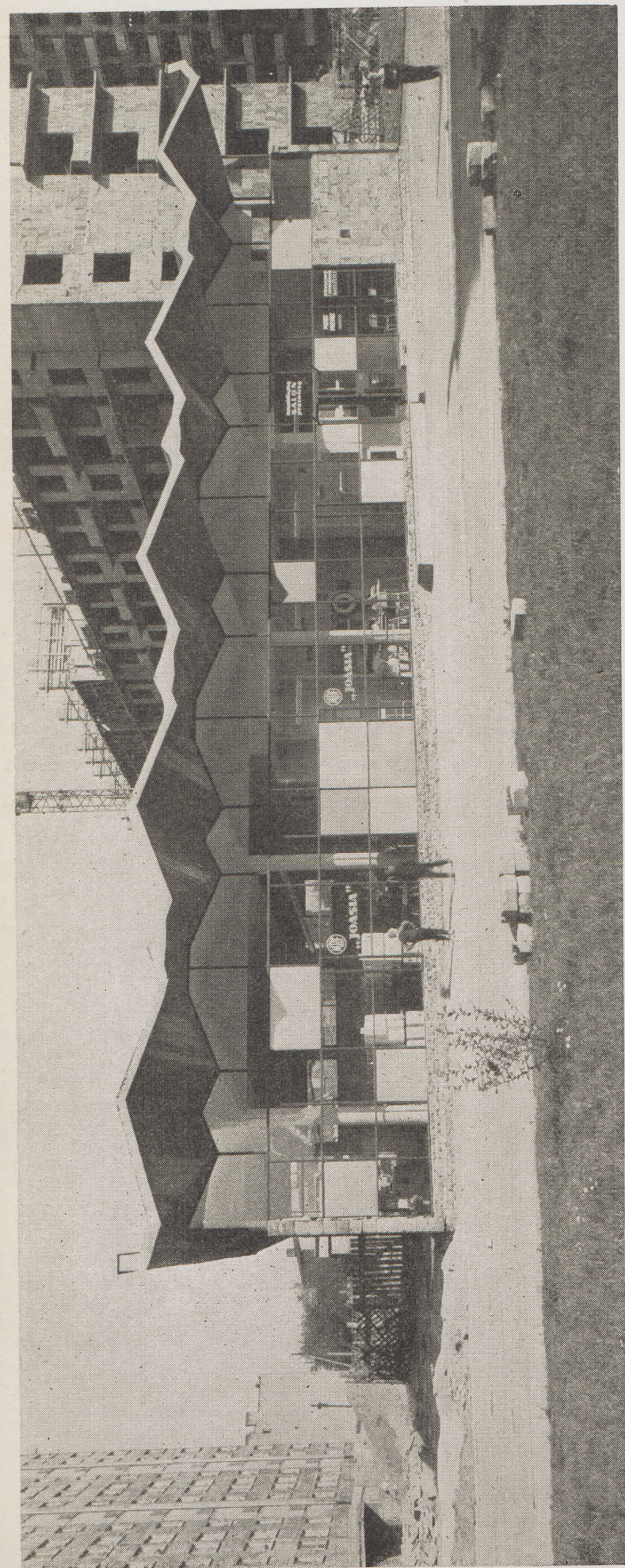
Rysunek sytuacyjny

Rzut parteru. Objaśnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — magazyn jaj, 3 — gotowanie jaj, 4 — zmywalnia, 5 — pakowanie i sprzedaż, 6 — magazyn podręczny, 7 — pakowanie owoców, 8 — szatnia i w.c., 9 — pakownia uzupełniająca, 10 — pokój kierownika, 11 — pokój personelu, 12 — pakowanie garm., 13 — pakowanie mięsa, 14 — rozbieralnia mięsa, 15 — zespół chłodniczy, 16 — stacja trafo, 17 — portiernia

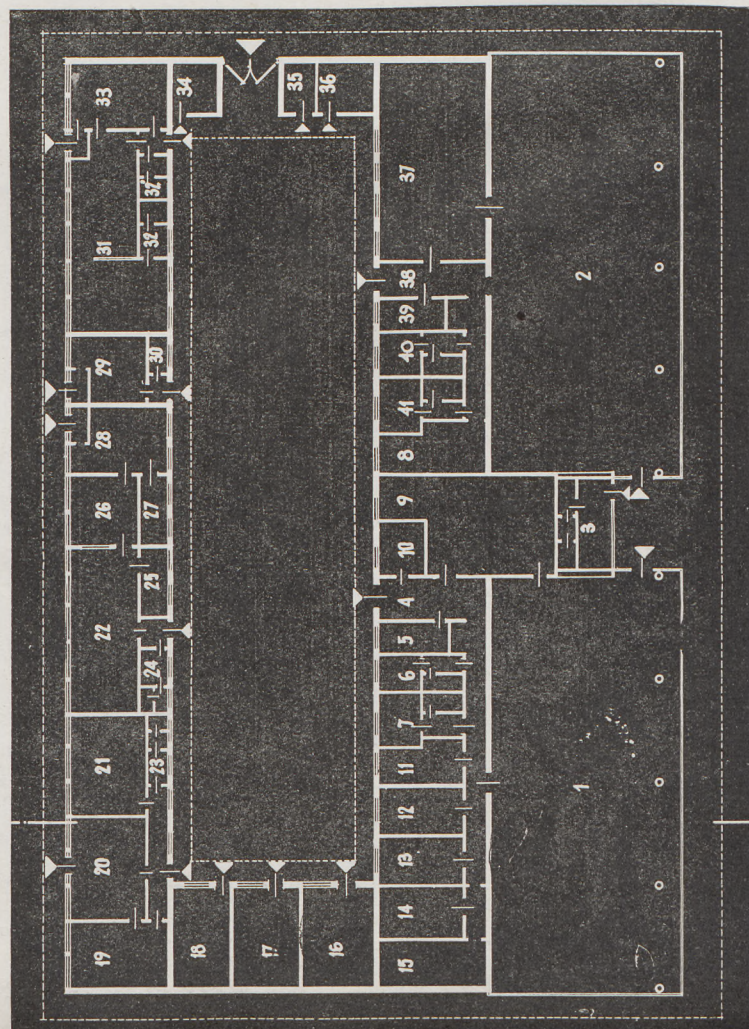
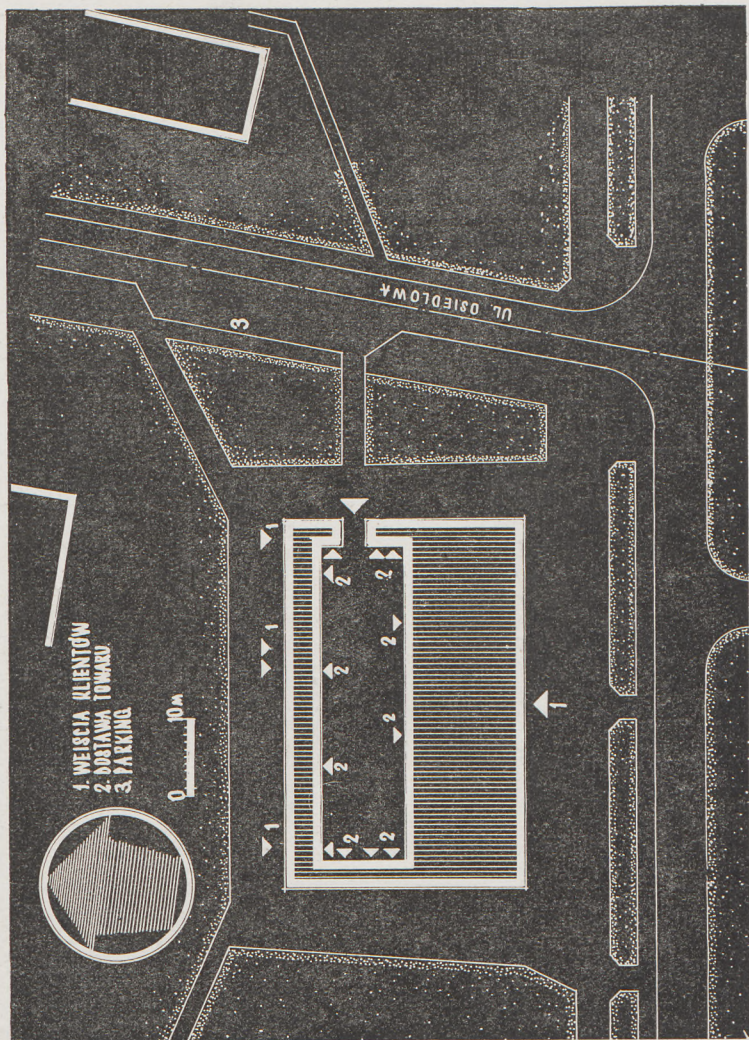
Rzut piętra. Objaśnienia: 18 — sala sprzedażowa, 19 — w.c. męskie, 20 — w.c. kobiet, 21 — w.c. kobiet, 22 — w.c. męczyzn, 23 — pokój personelu, 24 — pokój kierownika, 25 — magazyn podręczny

Pawilon handlowo-usługowy w osiedlu Kurak w Łodzi
Zdjęcie w wyk. Zdz. Małka

Pawilon handl.-usług.
na Nowych Grzegórkach
(Kraków)

Jednostka projektowa: Biuro Studiów i Projektów Handlu Wewnętrznego w Warszawie.

Autorzy:

Gł. projektant: arch. J. Zaborowski, arch. Z. Życieński

Konstrukcja: inż. J. Peszel

Kubatura pawilonu: 4580 m³

Powierzchnia użytkowa: 1017 m²

Powierzchnia zabudowy: 1138 m²

Wielkość działki: 0,4 ha

Pow. działu spoż.: 215,0 m²

Pow. zaplecza: 174,5 m²

Pow. działu przem.: 215 m²

Pow. zaplecza: 135,8 m²

Pow. punktu pralniczego: 69,4 m²

Pow. punktu krawieckiego: 77,4 m²

Pow. punktu szewskiego: 16,5 m²

Pow. zakładu fryz. męskiego: 45,0 m²

Pow. zakładu fryz. damskiego: 17,1 m²

Pow. kiosku z magazynem: 12,8 m²

Opis obiektu

Pawilon handlowo-usługowy nr 15 w Krakowie został zlokalizowany przy skrzyżowaniu ul. Nowo-Grzegórzeckiej z ulicą Osiedlową. Budynek zaprojektowano w konstrukcji mieszanej — mur i słupy stalowe, na siatce modularnej (540, 600, 900). Obrys budynku 3210 X 4860. Budynek parterowy podpiwniczony zrealizowany w 1965 r. Budynek wyposażony jest w podstawowe urządzenia instalacyjne i transportowe (kom. pion. i poz.).

Na lewo

Fragment wnętrza pawilonu
Elewacja wystawowa pawilonu
Ogólny widok pawilonu
Fot. Wacław Nowak

Do str. 348

Pawilon handlowo-usługowy w Krakowie (na osiedlu Nowe Grzegorzki)
Rysunek sytuacyjny

Rzut parteru. Objaśnienia:

Punkt pralniczy: 19 — bielizna brudna, 20 — przyjęcie, 21 — bielizna czysta, 23 — szatnia, w.c.;

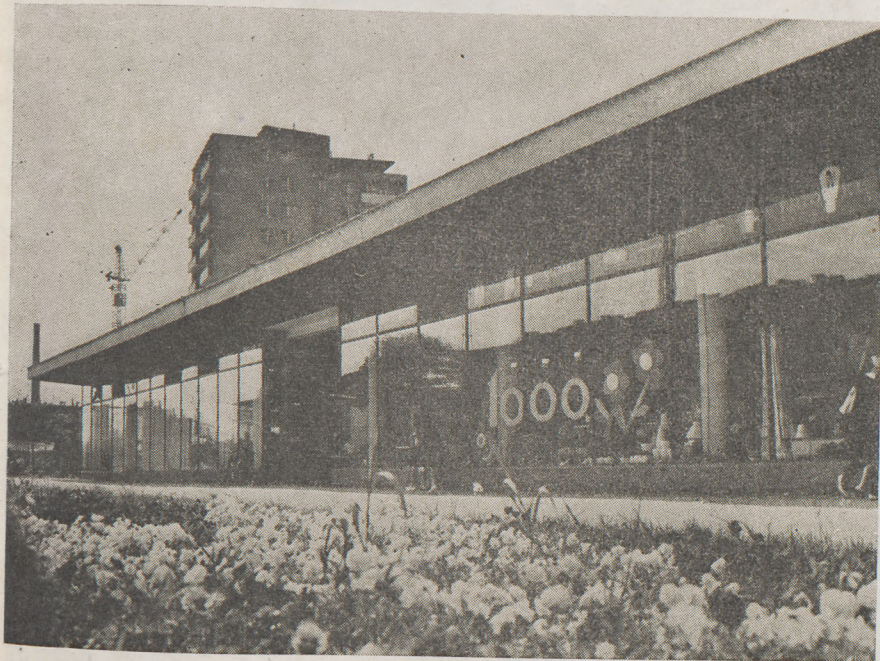
Punkt krawiecki: 22 — pracownia, 24 — szatnia, w.c., 25 — magazyn, 26 — krawalnia, 27 — kantor, 28 — pokój krawiecki;

Punkt szewski: 29 — szewc, 30 — szatnia, w.c.;

Zakład fryzjerski: 31 — fryzjer damski, 32 — szatnia, w.c., 33 — fryzjer męski;

Dział spożywczy: 1 — sala sprzedaży, 4 — rozładownia, 5 — kierownik, 6 — szatnia i w.c. kobiet, 7 — szatnia i w.c. mężczyzn, 9 — magazyn suchy, 10 — paczownia, 11 — rozbiórka, 12 — warzywa, 13 — agregaty, 14 — chłodnia, 15 — chłodnia;

Dział przemysłowy: 2 — sala sprzedaży, 8 — warsztat, 16—17 — mag. opakowań, 37 — magazyn, 38 — rozładownia, 39 — kierownik, 40 — szatnia i w.c. damski, 41 — szatnia i w.c. męski;

Zespół handlowy pod rondem katowickim

Autorzy:
Konstrukcja: inż. Bogdan Boczkaj
Architektura: arch. Wiktor Lipowczan

Z projektowaną i realizowaną przebudową urbanistyczną śródmieścia Katowic związana jest realizacja nowego układu komunikacyjnego w rejonie skrzyżowania głównych arterii: ulicy Dzierżyńskiego przechodzącej w ulicę Rożdżeńską i ulicy Armii Czerwonej. Natężenie ruchu kołowego, tramwajowego i pieszego, jakie miało miejsce na tym skrzyżowaniu, zmusiło do zastosowania obwiedni samoczynnej o dużej średnicy wyspy centralnej.

Skrzyżowanie zostało więc rozwiązane w formie ronda z utrzymaniem w jednym poziomie jezdni z torowiskiem tramwajowym (na ul. Armii Czerwonej) i podziemnymi tunelowymi przejściami dla pieszych. Średnica wewnętrzna ronda wynosi 110 m. Wysepek centralną przecina torowisko tramwajowe, tam zlokalizowano przystanki z wyjściami i zejściami do tuneli dla pieszych.

Podziemie pod skrzyżowaniem arterii

Przeprowadzenie pieszych pod rondem odbywa się dwoma tunelami biegnącymi po przekątnej. W miejscu ich skrzyżowania utworzono duże wnętrze o średnicy ca 42 m, z którego prowadzą dwa położone przeciwległe wyjścia na przystanki tramwajowe.

We wnętrzu o powierzchni ca 1400 m² zlokalizowano lokale handlowe i usługowe, jak: sklep cukierniczy, kwiaciarnię, sklep pamiątkarski, sklep perfumeryjno-kosmetyczny, kawiarnię, kioski „Ruchu” i gier liczbowych, kabiny telefoniczne i szalety.

Konstrukcję nośną podziemia ronda stanowią ściany oporowe wykonane w formie żelbetonowych ścian żebrowych i trzy rzędy słupów w układzie współśrodkowym.

Przykrycie ronda wykonano z płyt panwiowych opartych na belkach kablobetonowych. Przykrycie tuneli pod jezdniami wykonano jako płytę sprężoną dla rozpiętości 12 m, zaś dla rozpiętości 6 m przyjęto dźwigary strunbetonowe.

Całość konstrukcji podzielono ze względu na szkody górnicze dylatacjami na odcinki 15 m. Tunele mają wymiary: długość 50 m, szerokość zasadnicza 6 m, wysokość 2,65 m.

Jedynie tunel północno-wschodni jest dwukrotnie szerszy ze względów funkcjonalnych jako główne dojście do realizowanej hali widowiskowo-sportowej. Dla wrażeniowego zmniejszenia długości tuneli, w ścianach umieszczono gabloty wystawowe wyłożone lustrami. Uzyskano przez to pozorne poszerzenie tuneli. Piony ram gablot wystawowych po obu stronach tuneli zwiększają optycznie wysokość tuneli.

Dodatkowym elementem mającym za zadanie skrócić wrażeniowo długość tunelu jest strop i oświetlenie. W tym celu do podwieszono stropu przymocowano płyty faliste (poprzecznie), poprzecznie umieszczonego również pasy oświetlenia jarzeniowego.

Podziemie właściwego ronda posiada kształt koła o średnicy 42 m. W ścianach zewnętrznych umieszczono gabloty wystawowe oszkłone, o podobnym układzie jak w tunelach.

Część komunikacyjna oddzielona jest od pomieszczeń handlowych ścianą szklaną na całej wysokości wnętrza. Również poszczególne wnętrza sklepów dzieli jedynie ściana szklana.

Takie rozwiązanie daje wrażenie dużego wnętrza i aby je jeszcze podnieść zastosowano jednolite rozwiązanie sufitu z punktowo umieszczonym oświetleniem żarowym.

We wnętrzu sklepu nad ładami wprowadzono biegnący po obwodzie ekran z barwnymi neonami.

We wnętrzu zastosowano materiały:

Posadzki w tunelach i w podziemiach ronda wykonano z marmuru łamanego.

Sufity w tunelach podwieszone do stropu. Faliste płyty azbestowo-cementowe malowane białą farbą emulsyjną.

Sufit w podziemiu gładki, gipsowy z otworami na żarówki o specjalnym kształcie (malowane).

Sufit wzdłuż ścian zewnętrznych i wzdłuż ekranu odcięty szczeliną. Gabloty wystawowe i ściany szklane — konstrukcja ram aluminiowa, szyby grubości 8 mm.

Okładzina ścian — trawertyn.

Okładzina słupów nośnych: czarny marmur układany w pasy pionowe.

Oświetlenie w tunelach jarzeniowe, w podziemiu żarowe, przy czym za ekranem ukryte światło jarzeniowe oświetlające dodatkowo regały.

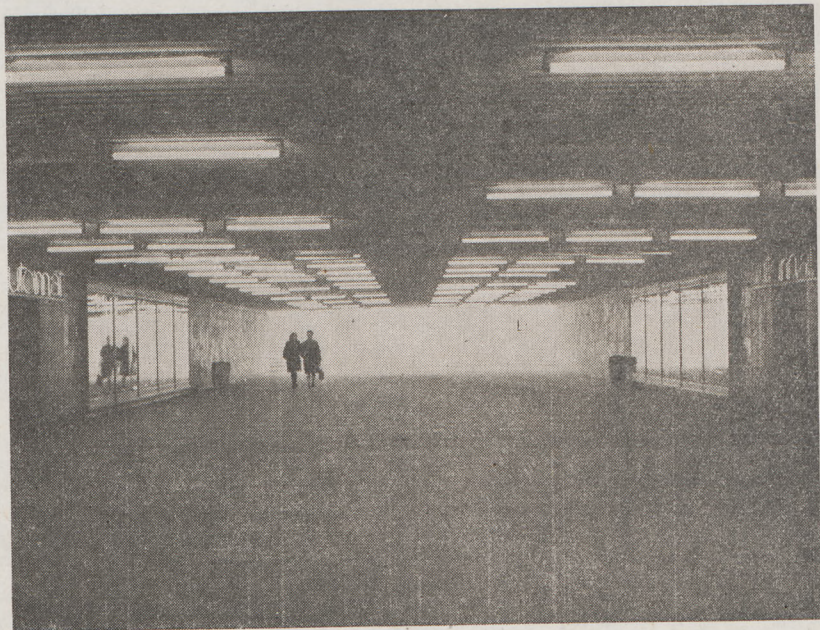
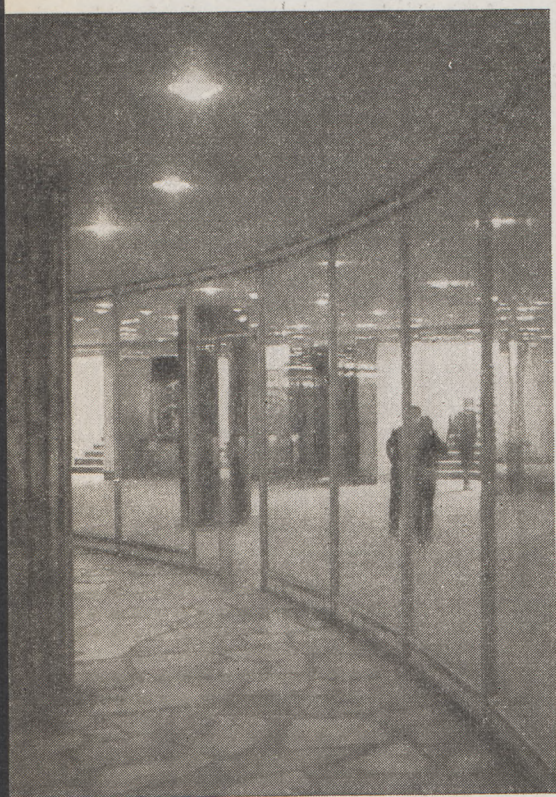
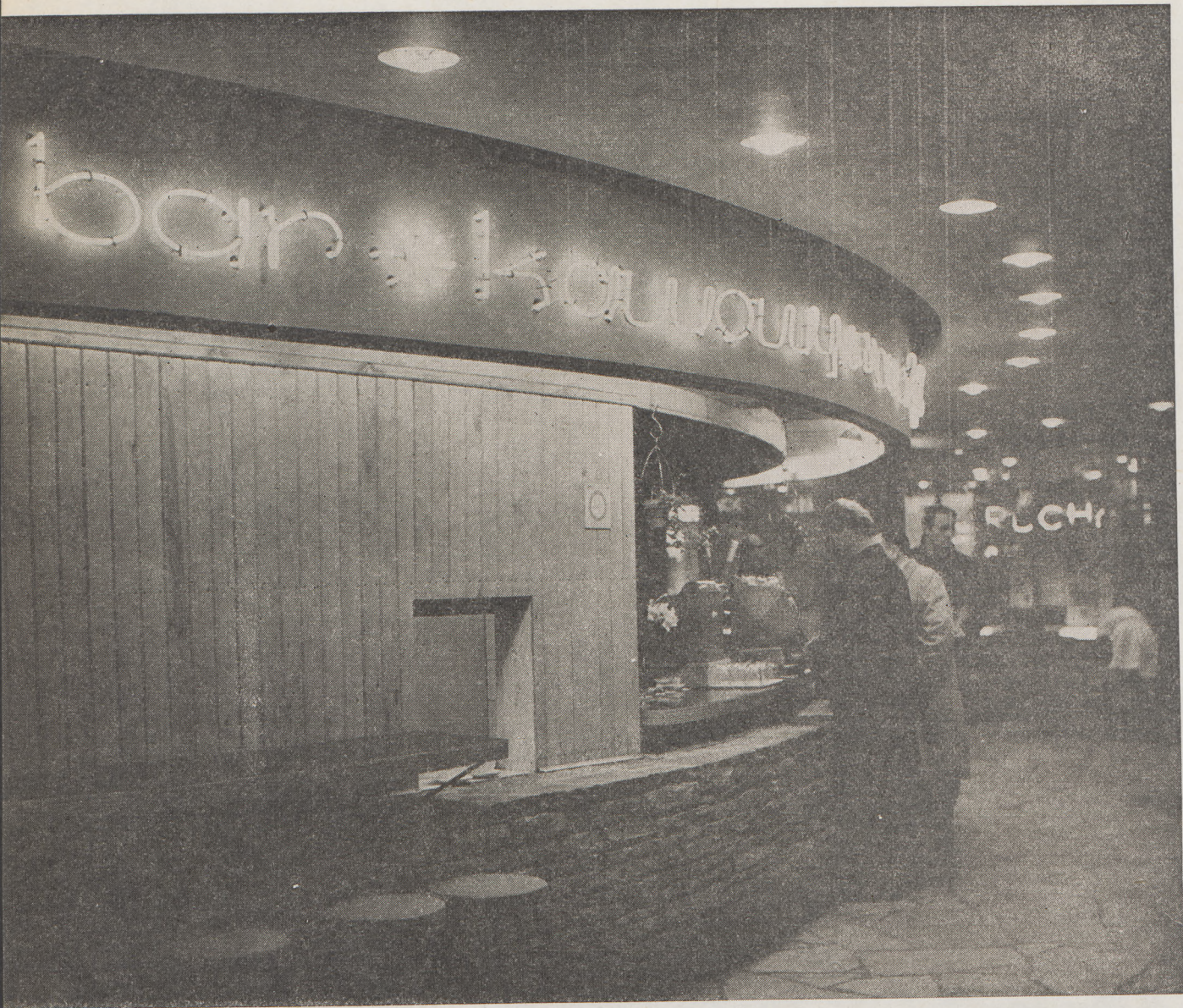
Reklamy — rurki neonowe w różnych kolorach.

Na załączonych zdjęciach: widok ogólny ronda katowickiego. (Foto CAF) oraz pawilony handlowe pod rondem. Fot. Jerzy Piasecki

Podał W. L.

Zespół handlowy
pod rondem
katowickim

Niektóre problemy programowania sieci handlowej w miastach

LEON KOŹMIŃSKI

Odbudowa miast zniszczonych podczas wojny, budowa nowych miast i osiedli, a co za tym idzie, potrzeba racjonalnego, planowego rozmieszczenia punktów sprzedaży w miastach polskich stały się powodem opracowań sieci handlowej).

Zagadnienia dot. programowania sieci handlu detalicznego w miastach doczekały się licznych opracowań, które są już ogólnie i szeroko stosowane w praktyce handlu socjalistycznego w kilku krajach. Zajmiemy się więc tutaj jedynie zasadą koncepcji sieci handlu, natomiast szerzej omówimy niektóre problemy, które jeszcze czekają na opracowanie. Prace nad programowaniem sieci magazynowej (ważnego składnika sieci handlowej w miastach) są na ogół nieznane poza nielicznym gronem specjalistów i zaskutkiem na pełniejsze przedstawienie. Niewielkie zaawansowanie tych prac, w porównaniu z pracami nad programowaniem sieci detalicznej, nakazuje ostrożność w formułowaniu sądów i wytycznych.

Programowanie sieci handlu detalicznego w miastach opiera się na ustaleniu globalnej powierzchni sal sprzedażowych potrzebnej do sprzedaży określonej planem masy towarowej. W tym celu dokonuje się następujących obliczeń:

1) Masę towarową, podaną w planie wartościowo, której sprzedaż planuje się w danym mieście lub dzielnicy, dzieli się przez racjonalną wydajność sprzedażową 1 m² powierzchni sali sprzedażowej. Przez racjonalną wydajność rozumie się wydajność średnią planowaną dla danego okresu czasu.

2) Od ogólnej powierzchni sprzedażowej istniejących punktów sprzedaży detalicznej odejmuje się powierzchnię sal sprzedażowych: a) w budynkach przeznaczonych do wyburzenia, b) punktów sprzedaży nie nadających się do modernizacji, c) zbyt małych, a nie dających się połączyć z sąsiednimi. Według obowiązujących obecnie u nas ustaleń punkty sprzedaży detalicznej nie mogą mieć mniej niż 40 m² powierzchni łącznie, a w dużych miastach nie mniej niż 60 m².

3) Od łącznej powierzchni sprzedażowej potrzebnej do racjonalnej sprzedaży planowanej ilości towarów (punkt 1) odejmuje się powierzchnię istniejącą i nadającą się do dalszej eksploatacji (punkt 2), co pozwala ustalić, jaki jest niedobór lub nadwyżka posiadanej powierzchni sal sprzedażowych.

4) Wymieniony niedobór lub nadwyżka (punkt 3) pozwala obliczyć niedobór lub całkowitą nadwyżkę powierzchni punktów sprzedaży detalicznej, przyjmując, że sale sprzedażowe stanowią średnio 60% całkowitej powierzchni lokali.

Rozmieszczenie punktów sprzedaży detalicznej w miastach opiera się na następującej koncepcji:

Sklepy powszechne powinny być rozmieszczone w zależności od gęstości zaludnienia w odległości 250 do 350 m od miejsca zamieszkania zaopatrywanych przez nie konsumentów. Na powierzchnię tych sklepów przeznaczają się, jak podawałem, od 140 m² do 170 m² na tysiąc mieszkańców, a to zależnie od potrzeb i asortymentu towarów oferowanych przez pozostałe punkty sprzedaży. Uważa się, że powierzchnia sprzedażowa każdego z tych sklepów nie powinna wynosić mniej niż 100 m², a nawet, zdaniem wielu specjalistów, 150 m². Należy jednak zaznaczyć, że sklepy o powierzchni sprzedażowej 300 m² są na ogół bardziej ren-

towne i wskazane wszędzie tam, gdzie popyt uzasadnia ich budowę bez potrzeby nadmiernego powiększania rejonu usługi.

Dla kilku okręgów zaopatrywania przez sklepy powszechne przewiduje się ośrodek handlowy lokalny, osiedlowy lub międzyosiedlowy, który będzie grupować: jeden większy sklep powszechny, szereg sklepów branżowych z artykułami żywnościowymi i nieżywnościowymi, zakłady gastronomiczne i kawiarnie oraz różne punkty usługowe.

Wymieniony ośrodek lokalny, osiedlowy lub międzyosiedlowy obsługiwałby, jak wspominałem, szereg okręgów zaopatrywanych przez sklepy powszechne w promieniu około jednego kilometra, tak że dojdzie do ośrodka pieszo wymagałoby nie więcej niż 15 minut czasu. Ośrodek zastępowałby jednocześnie sklep powszechny dla rejonu o promieniu około 350 m. W miastach liczących więcej niż 50 000 mieszkańców oraz w dzielnicach dużych miast prócz sklepów powszechnych i ośrodków lokalnych osiedlowych i międzyosiedlowych mają występować — według przyjętej koncepcji — ośrodki handlowe dzielnicowe obejmujące swym zasięgiem większą ilość okręgów zaopatrywanych przez sklepy powszechne i pewną ilość okręgów zaopatrywanych przez ośrodki handlowe lokalne. Byłaby to jakby trzecia siatka, rzadsza, ale utworzona z ośrodków o znaczeniu dla całej dzielnicy.

Ośrodki handlowe dzielnicowe grupują jeden lub kilka supersamów, dzielnicowy dom towarowy, sklep popularny szybkiej obsługi, różne sklepy specjalne, zakłady gastronomiczne, kawiarnie i cukiernie, zespół punktów usługowych, kina itp.

W największych miastach powstają (i mogą w przyszłości powstać) duże ośrodki handlowe ogólnomiejskie, grupujące różne obiekty i urządzenia handlu i gastronomii, zaspokajające potrzeby codzienne mieszkańców śródmieścia, dojeżdżających, przyjeżdżających oraz mieszkańców całego miasta czyniących zakupy w śródmieściu. W ośrodku handlowym ogólnomiejskim grupują się też różne punkty usługowe, m. in. również te, które świadczą rzadziej żądane rodzaje usług.

Ilość i rozmieszczenie ogólnomiejskich ośrodków handlowych zależy od struktury przestrzennej miasta, liczby mieszkańców, a zwłaszcza potrzeb obsługiwanego rejonu.

W ciągu ostatnich 30 lat nastąpił w Polsce poważny wzrost spożycia szeregu podstawowych artykułów. Nasuwa się więc pytanie: czy dalszy wzrost spożycia nie stanie się powodem tak dużego wzrostu zakupów, że obecnie programowana sieć handlowa stanie się zupełnie niewystarczająca, lub zbyt szczupła? Planujący sieć handlową może jedynie opierać się na planach spożycia obowiązujących dla całego kraju oraz tam, gdzie istnieją takie opracowania — na planach dla poszczególnych miejscowości.

Wszelkie odchylenia występujące pomiędzy planami spożycia i ich realizacją powinny pociągać odpowiednie zmiany w planach sieci handlowej. Jest to dość trudne wobec długiego cyklu planowania i zatwierdzania planów tej sieci.

Należy również brać pod uwagę przewidziany rozwój wielkich placówek handlowych takich jak supersamy i mniejsze od nich, zwane superetami oraz domów towarowych, domów mody, domów dziecka itp. Posiadając szeroki asortyment różnorodnych towarów, placówki te są w możności kompensować przez zwiększenie sprzedaży jednych artykułów zmniejszenie się zbytu innych. Również samoobsługa umożliwia znaczne zwiększenie sprzedaży powiększając jedynie ilość czynnych kas; dość znaczne zwiększenie obrotów można tu osiągnąć przez wprowadzenie wielozmianowej pracy. Wzmiankowane sposoby mogą pomóc zwiększyć obroty handlu detalicznego w bliżej niezbadanych rozmiarach, ale znaczniejszy wzrost sprzedaży wymagałby nowego zaprogramowania sieci, co zapewne nie byłoby łatwe, a czę-

sto wręcz niemożliwe w przypadku już wybudowanych zespołów miejskich.

Nie wydaje się jednak możliwe i ekonomicznie uzasadnione, aby programować sieć handlową na okresy zbliżone do okresów amortyzacji budynków, gdyż w początkowym okresie, przy założeniu znacznego wzrostu sprzedaży, nastąpiłoby poważne przeinwestowanie sieci lub konieczna byłaby rezerwa wielu cennych uzbrojonych terenów przez szereg lat.

Może rozwój motoryzacji umożliwiający umieszczenie wielkich ośrodków handlowych poza obrębem skupisk ludzkich, tak jak to już ma miejsce w Stanach Zjednoczonych, stanowić będzie przyszłościowe rozwiązanie tych trudności?

Przyzwyczajenia i upodobania konsumentów są różne w poszczególnych dzielnicach kraju i warstwach społecznych oraz ulegają zmianom. Na przykład powszechnie jest znane, że gospodynie Śląska zakupują wiele artykułów spożywczych na cały tydzień, podczas gdy w Warszawie czyni się zakupy tych artykułów codziennie, a często i kilka razy w ciągu dnia. Tendencją handlu jest zwiększyć ilość artykułów nabywanych przez konsumentów w ciągu jednego zakupu, a zmniejszyć ilość zakupów, gdyż zmniejsza to koszty punktów sprzedaży detalicznej.

Zakupy codzienne wymagają wiele czasu i trudu. Fakt ten skłania konsumentów do poszukiwania sklepów, w których mogą dokonać wszystkich codziennych zakupów naraz. Nabywcy, jak wykazują badania, są skłonni udać się nawet do dalej położonych punktów sprzedaży, aby mieć możliwość dokonania wszystkich zakupów w jednym miejscu. Jest to powodem sprzedawania „pod jednym dachem” wszystkich często nabywanych artykułów żywnościowych i nieżywnościowych, co wymaga realizacji sklepów o coraz większych powierzchniach sprzedażowych oraz parkingów dla samochodów (nabywców). Poważnym udogodnieniem jest, gdy te punkty sprzedaży o dużej powierzchni znajdują się przy przystankach komunikacji miejskiej, dworcach itp.

W przypadku wzrostu dochodu ludności następuje pewna stabilizacja wydatków na artykuły żywnościowe i nieżywnościowe codziennego zapotrzebowania oraz zwiększone przeznaczenie wydatków na tzw. artykuły trwałego użytku.

Nasuwa się więc pytanie, czy wzrost zapotrzebowania i sprzedaży artykułów trwałego użytku powinien być brany pod uwagę przy programowaniu sieci detalicznej w miastach? Zapewne należy się liczyć z potrzebą programowania dodatkowej powierzchni sprzedażowej w związku z przewidzianym wzrostem sprzedaży artykułów trwałego użytku, które najczęściej wymagają dużej powierzchni na ekspozycję i demonstrację. Trudno jest jednak oprzeć się tu na innych danych niż planowany wzrost dochodów i orientacyjne dane o elastyczności popytu na artykuły trwałego użytku. Opierając się na liczbie artykułów podlegających osobnej ewidencji, można stwierdzić, że nasze domy towarowe prowadzą około 50 tysięcy artykułów, paryskie domy towarowe od 200 do 220 tysięcy, nowojorskie od 600 do 800 tysięcy, a nawet do miliona różnych artykułów. Przyjmując pogląd szeregu specjalistów z krajów kapitalistycznych, że w tych krajach ilość różnorodnych artykułów jest nadmierna, natomiast zbyt mała ich różnorodność — u nas należy się liczyć z poważnym, jak niektórzy przypuszczają, nawet dwukrotnym wzrostem ilości artykułów, które będą u nas w sprzedaży w bliższej lub dalszej perspektywie. W związku z tym nasuwa się pytanie, czy można i należy uwzględnić duży wzrost ilości artykułów przy programowaniu sieci detalicznej w miastach?

Nastąpi zapotrzebowanie na coraz większe, niezbędne dla ekspozycji powierzchnie sprzedażowe. Należy również spodziewać się, naszym zdaniem, wyraźnego podziału punktów sprzedaży detalicznej na: sprzedające artyku-

*) Takie prace rozpoczęto w 1948 roku w katedrze ekonomiki obrotu towarowego b. SHG w Warszawie. Od 1950 roku były one prowadzone w Instytucie Handlu Wewnętrznego w Warszawie i dotyczyły metod programowania sieci handlu detalicznego, a w szczególności obliczania powierzchni sklepowej oraz rozmieszczania punktów sprzedaży w miastach. Prace nad programowaniem sieci magazynowej rozpoczęto w Instytucie Handlu Wewnętrznego w 1964 roku.

ły często nabywane, np. supersamy; prowadzące wszystkie artykuły dla danej kategorii konsumentów, np. domy mody, domy sportu, domy dziecka itp.; prowadzące możliwie pełny asortyment, czyli sklepy specjalistyczne oraz domy towarowe zaopatrzone w szeroki i pełny asortyment, obejmujący wiele różnych działów.

Wysuwane bywają wątpliwości, czy obecnie przyjęte zasady programowania sieci detalicznej nie przewidują zbyt gęstej sieci sklepów powszechnych, a może i ośrodków handlowych, w związku z rozwojem motoryzacji i komunikacji miejskiej. Na poparcie tych wątpliwości przytacza się, że w Stanach Zjednoczonych ośrodki zaopatrzenia rozmieszcza się w promieniu 500 czy 600 m, a nawet kilometra, podczas gdy nasze założenia przyjmują, jak podawaliśmy, sklepy powszechne zaopatrzone rejonu o promieniu od 250 m do 350 m, a więc oddalone przeciętnie o około 5 minut drogi pieszo od miejsca zamieszkania (tak samo założenia szwedzkie).

Wydaje się prawdopodobne, że w przyszłości nastąpi nie tyle wydłużenie promieni obsługi nabywców przez poszczególne punkty sprzedaży detalicznej, ile przeniesienie zakupów przez wielu posiadaczy samochodów do jeszcze dalej położonych ośrodków handlowych posiadających dogodny dojazd i duże parkingi.

Przy realizacji sieci detalicznej w nowo budowanych miastach i osiedlach zdarza się dość często, że najpierw powstają budynki, w których zaplanowano sklepy artykułów okresowego zapotrzebowania, a jeszcze nie zrealizowano budynków mieszczących sklepy z asortymentem powszechnym. Powoduje to uzasadnione niezadowolenie ludności.

Nic nie wskazuje na to, aby było możliwe dostosowywanie kolejności realizacji budynków do realizacji programowych w danym miejscu sklepów. Programowanie rozmieszczenia sieci handlu detalicznego w określonej miejscowości wymaga poszukiwania optymalnej lokalizacji dla każdego sklepu, a lokale sklepowe dla poszczególnych branż towarowych różnią się między sobą programem przestrzennym, wielkością i wyposażeniem. Jedynym wyjściem z tych trudności wydają się być czasowe zmiany branż dla niektórych nowo budowanych sklepów.

Wiele jest przyczyn budowy coraz większych placówek handlowych: stale i szybko rosnąca ilość artykułów w handlu, poszukiwanie przez konsumentów punktów sprzedaży, w których mogą znaleźć wszystkie kupowane przez nich jednocześnie artykuły, konieczność poważnych nakładów na urządzenia techniczne i wyposażenia (urządzenia chłodnicze, urządzenia i instalacje do ekspozycji, maszyny do przepakowywania, instalacje świetlne, klimatyzacyjne, kasy, dźwigi, wózki, wagi itp.).

Rozpowszechnianie się nowoczesnych, dogodnych dla nabywców metod sprzedaży, takich jak sprzedaż wizualna, preselekcyjna, czy też sprzedaż z samoobsługą, skłaniają do koncentracji i budowy coraz większych obiektów dla sprzedaży detalicznej.

Nasuwa się pytanie, czy nowoczesne metody sprzedaży detalicznej, takie jak dostawa do domu na zamówienie kupującego, sprzedaż wysyłkowa na zamówienie pisemne, telefoniczne, czy też po demonstracji w telewizji sprzedaż obwoźna, sprzedaż przy pomocy urządzeń mechanicznych itp. — nie wyeliminują sprzedaży sklepowej, lub też nie ograniczą poważnie jej zasięgu?

Nic dotąd nie wskazuje, aby wzmiankowane metody sprzedaży mogły stać się powodem zmiany dominującej roli sklepowej sieci detalicznej w zaopatrywaniu ludności. Nie sugerują tego ani rozważania specjalistów, ani praktyka krajów o wysoko rozwiniętej organizacji i technice handlu. Należy jednak spodziewać się i u nas znacznego rozwoju sprzedaży na zamówienie z dostawą do domu, sprzedaży obwoźnej, a może w przyszłości i sprzedaży przy pomocy urządzeń mechanicznych.

Istnieje uzasadniona nadzieja, że te metody przejmą pewną część rosnącej sprzedaży detalicznej i umożliwią unowocześnionym sklepom sprostanie stale wzrastającym wymagom konsumentów.

Programowanie magazynów nie doczekało się dotąd tak znacznej ilości opracowań, jak programowanie punktów sprzedaży detalicznej. Uwaga zajmujących się tą problematyką skupia się na ustaleniu racjonalnej powierzchni magazynów o określonym przeznaczeniu oraz zasad ich rozmieszczania przy określonych profilach asortymentowych. Prace prowadzone w tym zakresie w Instytucie Handlu Wewnętrznego, odnoszące się do magazynów zaopatrujących sieć handlu detalicznego, objęły początkowo zebranie wszystkich wskaźników określających powierzchnię magazynową i poszukiwania korelacji z innymi mierzalnymi wielkościami. Pozwoliło to wyeliminować wskaźniki, których obliczanie nasuwa, w naszych warunkach, znaczne trudności oraz te wskaźniki, które nie wykazują współzależności pomiędzy powierzchnią magazynową i innymi możliwymi do uchwycenia wielkościami. Przy obliczeniach przyjęto łączną powierzchnię składową magazynów hurtu, magazynów przedsiębiorstw handlu detalicznego oraz pomieszczeń składowych punktów sprzedaży detalicznej, a więc całą powierzchnię składową, którą rozporządza handel wewnętrzny. Nie brano natomiast na uwagę powierzchni składowej zakładów produkcyjnych oraz organizacji zbytu przemysłu, jak również magazynów handlu zagranicznego i przedsiębiorstw transportowych.

Badania prowadzone przez Instytut Handlu Wewnętrznego miały na celu nie tylko stwierdzenie, jaka jest powierzchnia łączna pomieszczeń składowych, ale również czy ich rozkład na poszczególne ogniwa handlu jest racjonalny. Wiadomo bowiem, że przechowywanie w magazynach hurtu bywa przeważnie znacznie bardziej ekonomiczne niż w przedsiębiorstwach handlu detalicznego, a największe koszty pociągają przechowywanie towarów w punktach sprzedaży detalicznej.

Niższe są też koszty budowy większych magazynów niż pomieszczeń sprzedaży detalicznej, niższe koszty eksploatacji i transportu, a zwłaszcza szybsza jest rotacja i większa „dyspozycyjność” towarów.

Powyższe uwagi pozwalają wysnuć ważne dla urbanistów i architektów wnioski: należy przewidywać zmniejszanie się pomieszczeń składowych na zapleczeniach sklepów detalicznych oraz zmniejszenie codziennych, niekiedy kilkakrotnych dziennych dostaw towarów z magazynów do sklepów. Będzie to wymagało budowy dużych magazynów stanowiących jakby zaplecze sklepów i usytuowanych możliwie blisko nich, aby można było zredukować do minimum koszty i czas transportu.

Prowadzone obecnie badania obejmują obszar całego kraju i koncentrują się na trzech wskaźnikach w pięciu różnych ujęciach:

1) Obroty magazynowe w stosunku do łącznej powierzchni magazynowej:

- a) wagowo,
- b) wartościowo.

2) Powierzchnia magazynowa w stosunku do łącznej powierzchni sal sprzedażowych obsługiwanych sklepów,

a) powierzchnia magazynowa w stosunku do łącznej powierzchni całych lokali sklepowych obsługiwanych przez dane magazyny.

3) Łączna powierzchnia sklepowa magazynów i zapleczy magazynowych sklepów na tysiąc mieszkańców.

Należy się spodziewać, że wyniki prac doprowadzą do ustalenia, jak przedstawia się porównawczo wyposażenie w magazyny poszczególnych okręgów kraju, jaki jest stopień wykorzystania powierzchni składowej w poszczególnych okręgach i organizacjach handlu. Zestawienie tych danych z oceną fachową działalności zaopatrywanych sklepów i ze wskaźnikami ich działalności pozwoli zapewne stwier-

dzić, jakie zachodzą, a jakie powinny zachodzić stosunki pomiędzy obrotami magazynowymi a powierzchnią magazynową, powierzchnią sal sprzedażowych lub powierzchnią całkowitą sklepów a powierzchnią magazynową, która obsługuje te punkty.

Równoległe ze wspomnianymi pracami nad ustaleniem racjonalnej powierzchni magazynowej handlu detalicznego i hurtowego prowadzone są prace dotyczące racjonalizacji przebiegów towarowych oraz programowania rozmieszczenia.

Silne procesy integracyjne występują powszechnie w handlu i stają się powodem łączenia magazynów hurtu z produkcją lub, co bywa częściej, detalu z hurtem w postaci detalo-hurtu prowadzącego własne magazyny.

Godną uwagi jest koncepcja planistów francuskich, którzy dążą do ujęcia artykułów będących przedmiotem zaopatrzenia ludności w cztery zespoły branż:

1. Artykuły żywnościowe i nieżywnościowe często nabywane, czyli tak zwany asortyment powszechny.

2. Odzież w szerokim tego słowa znaczeniu, która obejmuje: tkaniny, konfekcję męską, damską i dziecięcą, bieliznę, obuwie, futra, pasmanterię odzieżową i nakrycia głowy.

3. Wyposażenie domu, a więc meble, obicie, pościel, sprzęt gospodarstwa domowego, chemię gospodarczą itp.

4. Sprzęt i artykuły używane przy spędzaniu wolnego czasu, a więc artykuły sportowe, myśliwskie, do rybołówstwa, do podróży i kempingu, do majsterkowania itp.

Magazyny przedsiębiorstw handlu detalicznego lokalizowane są w miejscu siedziby tych przedsiębiorstw, asortyment ich jest dostosowany do asortymentu punktów sprzedaży prowadzonych przez te przedsiębiorstwa. Stanowią one uzupełnienie i koncentrację pomieszczeń magazynowych poszczególnych sklepów.

Pomieszczenia magazynowe, czy też składowe punktów sprzedaży detalicznej (sklepów), są ściśle dostosowane do ich asortymentu i umieszczane w tych samych budynkach lub w osobnych pomieszczeniach. Wysoki koszt budowy i eksploatacji sklepów stał się powodem dość częstego umieszczania magazynów składowych zaopatrujących te punkty w innych dzielnicach i organizowania stałych częstych dowozów towarów. Koszty budowy i eksploatacji bywają wówczas niższe, natomiast pojawiają się dość znaczne koszty przewozu. Możliwości budowy pomieszczeń magazynowych przy sklepach oraz rachunek ekonomiczny powinny decydować przy wyborze właściwego rozwiązania.

Obecnie buduje się u nas przeważnie magazyny w konstrukcji żelbetowej (kosztowne), których użytkowanie obliczono na wiele lat. Sieć magazynową złożoną z takich obiektów jest trudno dostosować do zmiennych układów sieci komunikacyjnej, wymogów urbanistycznych, czy też do wymagań kalkulacji, w której decydujące znaczenie mają zmienne czynniki, takie, jak np. koszty budowy, transportu. W tych warunkach nasuwa się pytanie, czy rozwiązaniami przyszłościowymi nie powinny być stosunkowo tanie parterowe magazyny z elementów prefabrykowanych, takie jakie widzi się np. w Skandynawii, z blachy (jak w Stanach Zjednoczonych), czy też z powłok wypełnianych pneumatycznie. Magazyny takie miałyby krótki okres amortyzacji, mogłyby być umieszczane w miejscach optymalnie dobranych w danych warunkach. W dalszej przyszłości działki zajęte na magazyny stanowiłyby rezerwę terenową na inne cele.

Programujący budowę poszczególnych magazynów, a zwłaszcza sieć magazynową dla określonej miejscowości, powinien dolożyć wszelkich starań, aby wymierzyć koszty i spodziewane wyniki, gdyż od powierzchni składowej i rozmieszczenia magazynów zależy prawidłowa organizacja zaopatrywania handlu detalicznego i konsumentów.

Programowanie i realizacja sklepów i zakładów gastronomicznych

JERZY DOMAGALSKI

Niniejszy artykuł stanowi omówienie głównych kierunków i koncepcji, jakie występowały w okresie powojennym w budownictwie sklepów i zakładów gastronomicznych na terenie miast oraz tendencji, jakie widzimy w dalszych liniach rozwojowych tego rodzaju budownictwa. Problem budownictwa sklepów i zakładów gastronomicznych rozpatrywany jest na tle tych czynników, które mają decydujący wpływ na jego kształtowanie się.

Uwaga autora niniejszego artykułu została skoncentrowana na czynnikach typu ekonomiczno-organizacyjnego, przy oczywistym założeniu, że zagadnienia urbanistyczno-architektoniczne posiadają w tej materii bardzo duże znaczenie, nie wchodzą jednak w zakres niniejszych rozważań. Autor przyjmuje, że rodzaj budownictwa sklepów i zakładów gastronomicznych oraz sposoby ich rozwiązań kształtują następujące czynniki podstawowe:

- koncepcje planowania sieci,
- formy handlu,
- postęp organizacyjno-techniczny.

Należy tu zauważyć, że uspołeczniony handel miejski rozpoczynał pracę w trudnych warunkach, przede wszystkim z uwagi na zacoфанą (w porównaniu z wieloma innymi krajami) bazę techniczną. Niezależnie od jej stosunkowo niskiego poziomu duże zniszczenia spowodowały działania ostatniej wojny oraz rabunkowa gospodarka okupanta.

Ogromny wysiłek naszego społeczeństwa, podobnie jak i w innych dziedzinach gospodarki, został w pierwszych latach powojennych skierowany na odbudowę zniszczonych oraz budowę nowych obiektów sklepowych i gastronomicznych.

Stały wzrost obrotów towarowych oraz zwiększający się z roku na rok asortyment usług świadczonych przez handel społeczeństwu wymagał intensywniej działalności inwestycyjnej. Szeroki zakres inwestycji handlowych nakładał jednak obowiązek celowego i racjonalnego wydatkowania środków przeznaczonych na inwestycje. Ograniczone możliwości finansowe stwarzały konieczność poszukiwania możliwie najlepszych rozwiązań techniczno-organizacyjnych, które zapewniłyby nie tylko oszczędne wydatkowanie środków, ale również i najkorzystniejsze efekty.

Handel detaliczny

Uspołeczniowany handel detaliczny rozpoczyna swoją działalność w oparciu o sieć przyjętą od handlu prywatnego i częściowo spółdzielczego. Ogólny poziom tej sieci nie był wysoki. W większości przypadków były to lokale powstałe w okresie międzywojennym dostosowane do innych warunków o małych raczej pomieszczeniach i słabo wyposażone pod względem technicznym.

Plan 6-letni rozwoju handlu przewidywał poważny wzrost jednostek handlu detalicznego. Powstał zatem problem uporządkowania istniejącej sieci oraz opracowania zasad i kierunków planowania nowej sieci detalicznej.

W 1952 roku opracowana została typizacja lokali sklepowych dla miejskich sklepów artykułów spożywczych i artykułów przemysłowych. Typizacja po akceptowaniu jej przez Ministra Handlu Wewnętrznego stała się aktem obowiązującym organizację handlową oraz instytucje projektowe. Polegała ona na ustaleniu typowych wielkości lokali sklepowych dla określonych warunków lokalizacyjnych i asortymentowych.

Dalszym etapem prac w tej dziedzinie były opracowane w 1956 roku normatywy techniczne projektowania sklepów miejskich¹⁾. Stano-

wiły one pogłębienie i rozszerzenie niektórych zagadnień w stosunku do typizacji, w szczególności spraw techniczno-budowlanych. Opierały się jednak o tę samą koncepcję układu asortymentowego i lokalizacji jednostek handlu detalicznego.

Oba wspomniane wyżej opracowania spełniły w swoim czasie bardzo pozytywną rolę, stanowiły przede wszystkim podstawę porządkującą sprawy planowania sieci oraz budownictwa lokali sklepowych.

Nowe koncepcje programowe, postęp w zakresie form sprzedaży oraz postęp techniczny spowodowały konieczność weryfikacji dotychczasowych ustaleń. Upřednio realizowaliśmy u nas w Polsce zasadę równomiernego rozmieszczenia punktów sprzedaży detalicznej, z zachowaniem stosunkowo dużej specjalizacji asortymentowej tych punktów. Wskutek realizacji tego kierunku programowania oraz ówczesnego sposobu planowania miast powszechnie stosowany był system sklepów wbudowanych w obiekty mieszkalno-usługowe, przy czym znaczną większość stanowiły sklepy o stosunkowo małej powierzchni, które na ogół w sposób prawidłowy można było projektować w parterach budynków mieszkalnych.

Zmiany w systemie lokalizacji sieci detalicznej zmierzały do wyodrębnienia i organizowania ośrodków handlowych. W nowej koncepcji sieci, opierając się na tworzeniu ośrodków, podstawę sieci stanowić będą sklepy raczej duże, w rodzaju sklepów powszechnych, supersamów itp., dla których najodpowiedniejszą formą rozwiązania jest forma pawilonu. Projektowanie takich obiektów w budynkach mieszkalnych staje się raczej niemożliwe.

Inną grupę przesłanek, które decydowały o zmianach w koncepcjach budownictwa sklepowego, stanowiły formy handlu. Samoobsługa i preselekcja wnoszą szereg specyficznych wymagań co do funkcji użytkowej lokalu sklepowego. Uwzględnienie wpływu form sprzedaży w budownictwie sklepowym znajduje w bardziej postępowych rozwiązaniach pewien perspektywiczny wyraz.

Ewolucja form sprzedaży spowodowała, że polityka inwestycyjna w zakresie budownictwa sklepowego zmierza do rozwiązań, które nadeżyłyby za zmianą wymagań stawianych przez nowe, bardziej postępowe formy obsługi nabywców, stąd nowe koncepcje urbanistyczno-programowe oraz dążenie do takich rozwiązań technicznych budownictwa sklepowego, które swoimi kosztami i szybką amortyzacją dawałyby możliwość dostosowania się do aktualnych wymogów handlu, wynikających z przyjętej za nowoczesną, formy obsługi nabywców. Zgodnie z tym dążeniem lansuje się budownictwo lekkich pawilonów o stosunkowo niskich kosztach inwestycyjnych, szybkiej amortyzacji i dużej możliwości dostosowywania się do różnych warunków branżowych oraz nowoczesnych form sprzedaży. Pawilony bowiem jako lokale sklepowe stwarzają najbardziej uniwersalne warunki przestrzenne oraz właściwe warunki funkcjonalno-użytkowe.

Niezależnie od wspomnianych wyżej momentów, związanych ściśle z programowaniem sieci i formami sprzedaży, poważny wpływ na kształtowanie się nowych kierunków budownictwa sklepowego posiadają elementy organizacyjno-techniczne, związane z użytkową stroną lokalu sklepowego i jego otoczenia. Jak wykazują doświadczenia, łączenie obiektów handlowych z budownictwem mieszkaniowym daje nader niekorzystne efekty funkcjonalne. W budynku mieszkalnym sklep jest podporządkowany obcej sobie funkcji mieszkalnej, która niejednokrotnie narzuca wymagania sprzeczne z interesami i prawidłowością działania obiektów handlowych.

Próby wyjścia z tej trudnej sytuacji, na przykład przez projektowanie „kufrow”, nie rozwiązywały jednak w pełni problemu. Dopiero budownictwo pawilonowe gwarantuje użytkownikowi lokali o pełnej wartości użytkowej,

niezależnych od wszelkich funkcji postronnych i mających pełne możliwości swobodnego organizowania własnej funkcjonalności.

Poszukiwania nowych form budownictwa sklepowego nie faworyzują pawilonów jako jedyne rozwiązanie, albo takiego, który należy wszędzie i zawsze stosować. Wskazują one tylko kierunek i jego poważne walory programowo-użytkowe, wśród których szczególną rolę odgrywa możliwość elastycznego i szybkiego dostosowywania się do różnych koncepcji urbanistyczno-programowych oraz do aktualnych wymogów handlu. Jego niewątpliwą zaletą są również stosunkowo niskie koszty budowy oraz szybka amortyzacja, szczególnie przy realizacji odpowiednich zestawów pawilonowych¹⁾.

Wydaje się również celowe zwrócenie uwagi na podstawowe zagadnienia związane ze zmianami, jakie mają miejsce w zakresie rozwiązań lokali sklepowych.

Kierunek komplementarności usług handlowych i rozszerzania asortymentu jednostek handlu detalicznego pod kątem zaspokajania określonych potrzeb nabywców spowodował w konsekwencji konieczność tworzenia stosunkowo dużych lokali sklepowych. Supersamy, domy towarowe, domy mody stają się podstawowymi obiektami handlowymi w ośrodkach usługowych. Typowymi reprezentantami tego rodzaju budownictwa są zrealizowane w ostatnim czasie: Supersam na placu Unii Lubelskiej w Warszawie, hala Mirowska w Warszawie, Supersam w Katowicach i in.

Supersamy i domy towarowe stanowić powinny główne akcenty handlowe nowoczesnych ośrodków usługowych. Dlatego też zarówno dotychczasowe plany rozwoju sieci, jak i dalsze programy przewidują budowę dużych jednostek handlu detalicznego w centrach handlu śródmiejskiego dużych miast. Małe lokale sklepowe będą pełnić rolę uzupełniającą z przeznaczeniem na sprzedaż asortymentu wąsko specjalizowanego.

Zagadnieniem godnym specjalnego podkreślenia jest obserwowane zjawisko lokowania się handlu na stosunkowo niewielkiej ilości kondygnacji, a przede wszystkim parterze. Inaczej mówiąc, wszędzie tam, gdzie to jest możliwe, buduje się obiekty parterowe, co najwyżej podpiwniczone. Daje to duże korzyści użytkowe i stanowi wyraz priorytetu postępu technicznego, zmierzającego wyraźnie w kierunku transportu poziomego.

Rozwój obecnego budownictwa sklepowego charakteryzuje, zmiana proporcji między salą sprzedażową a zapleczem. Wiąże się to głównie z wprowadzaniem nowych form sprzedaży. Powierzchnia sali sprzedażowej przy nowych formach sprzedaży jest z reguły większa, niż przy systemie tradycyjnym. Sala sprzedażowa staje się tu niejako również magazynem, wystawą towarów, co pozwala na zmniejszenie powierzchni składu podręcznego.

Cała powierzchnia sklepową powinna być wykorzystana przede wszystkim dla celów sprzedażowych. Wyrazem postępu w sensie technicznym i użytkowym jest zachodzący proces modernizacji wykończenia wnętrza lokali sklepowych. Nowoczesny lokal cechuje prostota wykonawstwa, z maksymalnym uwzględnieniem walorów użytkowych. Szczególnie dużo uwagi zaczyna się przywiązywać u nas do sprawy kolorystyki wnętrza i oświetlenia, tj. dziedzin, w których mieliśmy bardzo poważne zaniedbania. Odpowiedni dobór koloru wnętrza sklepu i jego oświetlenia odgrywa zasadniczą rolę w podnoszeniu estetyki i kultury sprzedaży.

1) „Normatyw techniczny projektowania miejskich sklepów artykułów spożywczych” oraz „NTP miejskich sklepów artykułów przemysłowych”, opracowany przez IHW. W-wa 1956, Polgos.

1) Zob. J. Domagalski, M. Strużycki: „Nowoczesne koncepcje lokalizacyjne sieci detalicznej i ich wpływ na rozwiązania sklepów w miastach”. W-wa, Roczniki IHW, s. 94—113.

Omówione wyżej nowe kierunki programowania sieci detalicznej, postęp w technice sprzedaży, nowe tendencje organizacyjne oraz możliwości i postęp w budownictwie spowodowały konieczność opracowania nowego normatywu technicznego projektowania sklepów miejskich. (Normatyw ten został wprowadzony w życie Zarządzeniem Nr 68 Przewodniczącego Komitetu Budownictwa, Urbanistyki i Architektury z dnia 28 września 1962 roku). Obok uwzględnienia nowych tendencji organizacyjno-technicznych we wspomnianym normatywie zrezygnowano z dotychczasowych pojęć i ustaleń w zakresie typizacji lokali sklepowych, przewidując jak najszerze stosowanie zasady elastyczności w ustalaniu wielkości lokali, przy równoczesnym dążeniu do uniwersalności, co zarazem zapewnia zachowanie podziału branżowego, szczególnie w artykułach przemysłowych. W nowym normatywie zaniechano dotychczas stosowanych sztywnych wielkości sklepów różnych typów, poprzestając na określeniu jedynie wielkości granicznych dla poszczególnych grup branżowych. Pozwoli to na bardziej elastyczne projektowanie nowych lokali sklepowych i ustalanie ich wielkości, zależnie od konkretnych potrzeb rejonu zaopatrzenia.

Zakłady gastronomiczne

Ogólne kierunki i zasady rozwoju sieci gastronomicznej w Polsce kształtowały się w sposób zbliżony do tendencji, jakie obserwowaliśmy w rozwoju sieci detalicznej. Pierwsze prace polegały na uporządkowaniu istniejącej sieci zakładów gastronomicznych w sensie organizacyjnym oraz programowo-użytkowym. Niezależnie od tego powstały potrzeby opracowania planów rozwoju sieci zakładów gastronomicznych w rozbudowywanych miastach. Przystąpiono również do budowy pierwszych nowych zakładów w kraju. Ministerstwo Handlu Wewnętrznego oraz Instytut Handlu Wewnętrznego opracowały pierwszą koncepcję typizacji sieci zakładów gastronomicznych, uwzględniającą podstawowe rodzaje, kategorie i wielkości powierzchniowe. Budownictwo zakładów gastronomicznych, podobnie jak i sklepów, kształtowało się pod wpływem koncepcji programowych, rozwoju form obsługi konsumentów oraz postępu technicznego w dziedzinie wyposażenia.

Można chyba uważać, że w pierwszym okresie działalności handlu socjalistycznego nie dokonano zasadniczych zmian w zasadach lokalizacji i sposobie rozwiązywania zakładów gastronomicznych w Polsce. Nawiązywano do istniejących i akceptowanych społecznie form organizacyjno-technicznych. W dalszym ciągu podstawowym zakładem była restauracja, czy jadłodajnia, typowym zaś zakładem o charakterze rozrywkowo-wypoczynkowym była kawiarnia. Nowym rodzajem zakładu gastronomicznego, który zresztą zdobył sobie dużą popularność, był bar mleczny.

Zakłady gastronomiczne sytuowane były głównie w budynkach mieszkalno-usługowych, co powodowało duże zakłócenia w funkcji zarówno strony gastronomicznej, jak i mieszkaniowej.

Poważne zmiany w kierunkach budownictwa zakładów gastronomicznych spowodowane zostały wprowadzeniem nowych koncepcji programowania i lokalizacji sieci oraz postępu organizacyjno-technicznym w gastronomii.

Przyjęta została koncepcja opierająca się na tworzeniu ośrodków usługowych, w których obok obiektów handlowych występują zakłady gastronomiczne. Jako najodpowiedniejsza forma dla rozwiązywania tych obiektów w ośrodkach handlowych przyjęta została forma pawilonów.

Poważny wzrost potrzeb w zakresie usług gastronomicznych oraz duże niedobory miejsc konsumpcyjnych dały asumpt i stworzyły

sprzyjające warunki dla rozwoju samoobsługowych form obsługi w zakładach gastronomicznych. Szczególnie intensywnie zaczęła się rozwijać w barach szybkiej obsługi.

Warunki współczesnego życia w dużych miastach, jak również w ośrodkach przemysłowych i handlowych, wytworzyły w zakresie usług gastronomicznych specyficzny typ konsumenta pragnącego zaspokoić w możliwie krótkim czasie swoje potrzeby konsumpcyjne.

Bary samoobsługowe, ze względu na dużą rotację na jedno miejsce konsumpcyjne (20-krotna rotacja i wyżej), pozwalają na obsłużenie większej ilości konsumentów niż zakłady z tradycyjną obsługą kelnerską, w których osiąga się ok. 5-krotną rotację. Szybka rotacja w barach samoobsługowych wpływa też na wzrost obrotów na jedno miejsce konsumpcyjne.

Obroty na jedno miejsce konsumpcyjne w barach samoobsługowych w stosunku do obrotów na jedno miejsce konsumpcyjne w restauracjach drugiej kategorii z tradycyjną obsługą — wyższe są średnio o ok. 100%.

Bary szybkiej obsługi stały się powszechnym rodzajem zakładu podstawowego żywienia, nastawionym na szybką obsługę konsumentów, a więc dużą rotację dzienną. Powstał nowy typ zakładu, stanowiącego pewnego rodzaju kombinat usług gastronomicznych, składającego się z baru, kawiarni (baru kawowego) oraz często działów sprzedaży wyrobów gastronomicznych i cukierniczych. Duża przepustowość takich zakładów wymagała przygotowania odpowiedniej bazy produkcyjnej, organizowanej w zapleczu. Do zakładów takich wprowadzono dużą ilość mechanicznych urządzeń, które dopiero w warunkach intensywnej eksploatacji zapewniały odpowiednie ich wykorzystanie i czyniły je opłacalnymi.

Bary szybkiej obsługi nie są w stanie rozwiązać całości problemu, związanego z unowocześnieniem sieci gastronomicznej w Polsce. Należałoby szukać odpowiednich form organizacyjno-technicznych, które z jednej strony pozwoliłyby na zmniejszenie deficytu w zakresie miejsc konsumpcyjnych, z drugiej zaś przyczyniły się do maksymalnie efektywnego wykorzystania istniejących miejsc konsumpcyjnych. Problem sprowadzał się głównie do sprawy organizacji procesów produkcyjnych. Wiadomo, że zakłady istniejące opierają swoją działalność głównie o własną produkcję, organizowaną niemal całkowicie od podstaw (to znaczy od surowca) w swoim zapleczu. Stopień mechanizacji tej produkcji był na ogół niski, bazował głównie na pracy ręcznej. Powstała jednak zasadnicza wątpliwość, czy i w jakim stopniu należy organizować postęp techniczny w poszczególnych zakładach na realizowanych dotychczas zasadach dokonywania pełnej obróbki surowca, czy też bardziej racjonalne byłoby przyjęcie innej koncepcji?

Doświadczenia wielu krajów oraz prace badawcze wskazują na potrzebę stopniowego ograniczania pełnej obróbki surowca w pojedynczych zakładach, przerzucając procesy wstępnych obróbek na zakłady typu centralnych przygotowalni.

Centralizacja podstawowych czynności produkcyjnych pozwoli na organizowanie systemem przemysłowym szeregu pracochłonnych procesów przy zastosowaniu urządzeń mechanicznych, z ewentualną automatyzacją. Przeprowadzone już zostały pierwsze prace przygotowawcze do budowy centralnych przygotowalni w Warszawie i Katowicach.

Przygotowalnie takie zaopatrywać będą zakłady gastronomiczne w półfabrykaty i niektóre wyroby gotowe. Poważne znaczenie przywiązuje się również do współpracy z przemysłem spożywczym — przetwórczym, chłodniczym itp., który powinien przyjąć znaczną część zadań związanych z zaopatrzeniem gastronomii w gotowe wyroby i półfabrykaty.

W tej sytuacji wydaje się celowe wprowadzenie do sieci zakładów o zmniejszonych zapleczach, zaopatrywanych w gotowe wyroby i półfabrykaty. Ma to zasadniczy wpływ na kierunki budownictwa i wyposażenia zakładów gastronomicznych.

Szczególnego znaczenia w tych warunkach nabierają urządzenia chłodnicze do przechowywania zapasów półfabrykatów i gotowych wyrobów świeżych oraz zamrożonych, a także urządzenia ogrzewcze, przystosowane do szybkiego podgrzewania łąb przyrządzania potraw.

Konkretnym wyrazem przyjęcia tych kierunków rozwoju sieci gastronomicznej są nowe normatywy projektowania zakładów gastronomicznych o zmniejszonych zapleczach oraz plany rozwoju centralnych przygotowalni.

Oddzielnym problemem, trudnym z punktu widzenia organizacji oraz skomplikowanych od strony efektywności inwestycji, jest problemem zakładów sezonowych. Zakłady tego typu, czynne przez określone miesiące w ciągu roku, powinny z jednej strony gwarantować możliwość odpowiedniej produkcji gastronomicznej z zachowaniem właściwych warunków sanitarnych, z drugiej zaś powinny być budowane stosunkowo niedrogo. Niestety, dotychczasowe próby rozwiązania tego problemu nie można uznać za w pełni zadowalające. Zakłady gastronomiczne sezonowe budowane były za drogo, a ich okres opłacalności przekraczał czasami okres amortyzacji technicznej. Wprowadzone ostatnio zmiany idą w kierunku oszczędnego projektowania pomieszczeń administracyjno-socjalnych oraz elementów konstrukcyjno-budowlanych.

Jedną z form tego rodzaju zakładów mają być pawilony-kioski. Lokalizowane w miejscowościach turystyczno-leśnikowych powinny przyczynić się do usprawnienia zaopatrzenia i wyżywienia ludności w okresach szczytów sezonowych.

Plan rozwoju handlu na okres 1966—1970 przewiduje dalszy wzrost sieci detalicznej i gastronomicznej. Przewiduje się, że wskaźnik powierzchni użytkowej sklepów miejskich w przeliczeniu na 1000 mieszkańców miast wzrośnie w tym okresie z 273,8 m² do 292,4 m² średnio w kraju, a odpowiedni wskaźnik sieci gastronomicznej wzrośnie z 29,9 m² do 33,6 m². Obok budowy nowych obiektów planowana jest (zakrojona na szeroką skalę), rekonstrukcja branżowa i techniczna sieci istniejącej.

Przygotowywana jest nowa i weryfikowana istniejąca dokumentacja techniczna typowych sklepów i zakładów gastronomicznych.

Uwzględnia ona zarówno kierunki planowania sieci i technologii rozwiązywania obiektów handlowych, omówione w niniejszym artykule, jak i najnowsze osiągnięcia techniki budownictwa usługowego. Nawiązuje też do nowoczesnych koncepcji urbanistycznych, realizowanych u nas i za granicą, a w szczególności do idei ośrodków usługowych.

Spółdzielcze obiekty handlowe

ZBIGNIEW TOMASZ CZUBA

Omówienie obiektów handlowych polskiej spółdzielczości spożywców poprzedzić chyba należy choć kilkoma uwagami wyjaśniającymi zadania i metody działania tej gałęzi spółdzielczości oraz znaczenie jej poczyniń dla postępu w budownictwie handlowym w ogóle.

Znaczenie spółdzielczości dla postępu we wspomnianej dziedzinie budownictwa wynika po prostu z faktu, że zrzesza ona w swoich szeregach szerokie kręgi konsumentów, z natury rzeczy najbardziej zainteresowanych w usprawnianiu czynności związanych z codziennymi lub okresowymi zakupami. Powoduje to, że organizacje spółdzielcze muszą stale poszukiwać i następnie wprowadzać w życie najbardziej postępowe rozwiązania organizacyjne i techniczne, umożliwiające stworzenie optymalnych w danej sytuacji warunków sprzedaży. Ze zrozumiałych względów przyczynia się to z kolei do wykorzystywania najwartościowszych z tych rozwiązań w obiektach handlowych nie będących własnością spółdzielczości spożywców, a tym samym stymuluje postęp w całej dziedzinie budownictwa handlowego.

Organizacjami zrzeszającymi spożywców zamieszkałych na terenie miast są Powszechne Spółdzielnie Spożywców (PSS); na terenie Warszawy — Warszawskie Spółdzielnie Spożywców (WSS). Organizacje te tworzą Związek Spółdzielni Spożywców, noszący ogólną nazwę „Społem”, który w oparciu o rozeznanie potrzeb i możliwości oraz doświadczenia swych członków, kieruje całą polityką budowlaną spółdzielczości spożywców, ustalając plany inwestycyjne oraz precyzując wytyczne organizacyjne, jak również zasady rozwiązań funkcjonalnych i technicznych dla nowych i modernizowanych obiektów handlowych.

Sieć placówek handlu detalicznego w Polsce tworzą w zasadzie obiekty stanowiące własność przedsiębiorstw państwowych i organizacji spółdzielczych, przy czym spółdzielczość spożywców obejmuje swym zasięgiem miasta, zaś spółdzielczość rolnicza tereny wsi. Spółdzielnie zrzeszone w ZSS „Społem” uzupełniają swą działalnością handel państwowy w miastach, w pewnym sensie współzawodnicząc z nim. Udział spółdzielczości w kształtowaniu sieci handlowej wzrasta w miarę zmniejszania się obsługiwanych organizmów miejskich. W miastach najmniejszych niejednokrotnie cały ciężar stworzenia odpowiedniej sieci handlowej spoczywa wyłącznie na spółdzielczości spożywców.

Warto przy tym zwrócić uwagę na fakt, że aczkolwiek ZSS „Społem” jak to już wspomniano, nie obsługuje wsi, która jest domeną spółdzielni rolniczych, „Samopomoc Chłopska”, to jednak sieci „Społem” spotyka się niejednokrotnie w większych osiedlach nie mających charakteru miejskiego.

Omówiony stan rzeczy, stwarzając możliwości przekazywania doświadczeń i osiągnięć spółdzielczości spożywców pozostałym organizmom handlu detalicznego, określa również zakres zadań ZSS „Społem”, a w konsekwencji rodzaj obiektów handlowych, tworzących sieć spółdzielczą.

Oczywiście, zakres zadań spółdzielczości jest różny, w zależności od jej udziału w sieci danego miasta, od spełniania roli pomocniczej — na obowiązku stworzenia w pełni samodzielnej sieci kończąc.

Jak wynika z powyższego, ZSS „Społem” zainteresowane jest w zasadzie wszystkimi rodzajami obiektów wchodzących w skład miejskiej sieci handlowej. Przedmiotem zainteresowania będą więc tutaj: sklepy, mieszczące się w budynkach o innym przeznaczeniu, przykładem czego może być sklep pokazany na ilustr. nr 1, jak i całe obiekty przewidziane wyłącznie dla celów handlu, od niewielkich pawilonów sklepowych aż po stosunkowo duże obiekty typu domu towaro-

wego, które w ZSS „Społem” noszą nazwę Spółdzielczych Domów Handlowych (SDH). Charakter tego rodzaju budynków przedstawiają przykłady pokazane na ilustracjach nr 2, 2a, 2b i 3, 3a, 3b i 3c. Dla uprzytomnienia czytelnikom roli, jaką odgrywa spółdzielcze budownictwo handlowe, warto w tym miejscu wspomnieć, że ZSS „Społem” dysponuje w chwili obecnej przeszło stu SDH, a więc obiektami tylko największego typu.

Jak już wspomniano poprzednio, w interesie ZSS „Społem” leży, aby wszystkie te obiekty, niezależnie od tego, do jakiego rodzaju należą, w maksymalny sposób dostosowane były do wymagań nowoczesnego handlu. Dla sprecyzowania wymagań w tym zakresie, jak również czuwania nad prawidłowością odpowiednich rozwiązań projektowych, powołana została przed kilku laty w Centralnym Biurze Techniczno-Budowlanym Centrali ZSS „Społem”, specjalna komórka nosząca nazwę początkowo Centralnego Ośrodka Informacyjno-Konsultacyjnego (COIK), a następnie Ośrodka Studiów i Badań (OSiB).

Komórka ta w oparciu o twórcze rozeznanie rozwiązań stosowanych w krajach posiadających dobrze rozwiniętą sieć handlową, opartą na nowoczesnie zorganizowanych jednostkach sklepowych (np. kraje skandynawskie), analizie rozwiązań obiektów handlowych zrealizowanych i eksploatowanych przez różnych użytkowników na terenie całego kraju i wreszcie ujętych planami obiektów — logiczną analizą programów użytkowych — stworzyła podbudowę teoretyczną i sprecyzowała koncepcję, na podstawie których opracowane zostały zasadnicze elementy wnętrza i złożone z nich całe wnętrza większości spółdzielczych obiektów handlowych, jak również ich rozwiązania architektoniczne, w najszerszym tego słowa znaczeniu, a więc obejmujące układy przestrzenne i funkcjonalne, w konsekwencji zaś również i budowlane.

Oczywiście, że w miarę zdobywania doświadczeń, poglądy ZSS „Społem” na prawidłowość rozwiązań całych obiektów handlowych, ich określonych elementów, czy też wyposażenia, ulegały zmianie i w związku z tym rodziły się nowe, bardziej postępowe koncepcje programowe i architektoniczne, mające zawsze na celu optymalizację rozwiązań w aspekcie użytkowym.

Zjawisko to można wyraźnie zaobserwować, porównując jeden z najwcześniej zrealizowanych Spółdzielczych Domów Handlowych, jakim jest SDH w Rzeszowie (ilustr. nr 4, 4a i 4b) ze zrealizowanym w ostatnich latach SDH w Zakopanem (ilustr. 5, 5a) i przewidywanym do realizacji SDH w Bydgoszczy (ilustr. nr 6, 6a i 6b).

Metody pracy wspomnianej komórki polegały na współpracy w całym procesie programowania i projektowania, przy czym w tym ostatnim przypadku współpraca ta przybierała formy systematycznych, wielokrotnych nieraz konsultacji odpowiednich opracowań projektowych. O jej znaczeniu dla przyszłych użytkowników projektowanych budynków świadczyć mogą przypadki zupełnej zmiany pierwotnego rozwiązania, podejmowane samorzutnie przez projektantów, po zapoznaniu się w czasie konsultacji z poglądami ZSS „Społem”.

Wpływ własnych koncepcji architektonicznych na ostateczne ukształtowanie projektu mógł być oczywiście różny, w zależności od rodzaju konkretnego obiektu handlowego. W odniesieniu do sklepów mieszczących się w budynkach o innym przeznaczeniu był znacznie mniejszy niż w stosunku do obiektów projektowanych i realizowanych wyłącznie dla potrzeb ZSS „Społem”. W tym pierwszym przypadku ograniczał się w zasadzie do rozwiązania wnętrza i niewielkich fragmentów elewacji. Między innymi była to jedna z przyczyn, dla której ZSS „Społem” położyło duży nacisk na budowę obiektów własnych i właściwie tylko takie obiekty mogą być

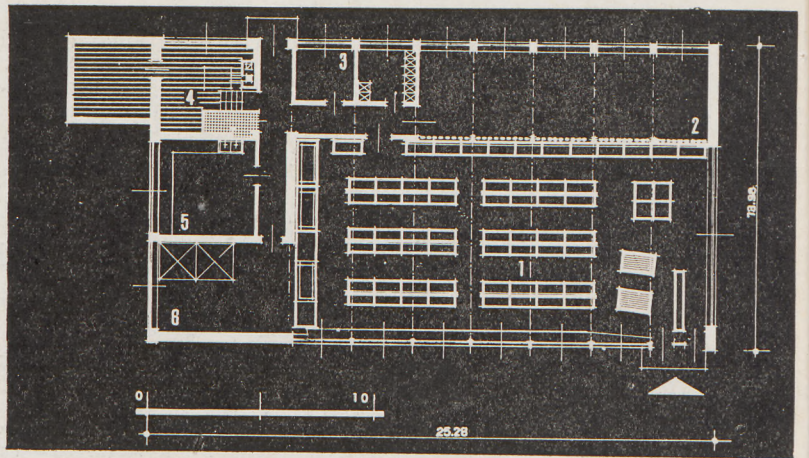

1

1a

1. Sklep Warszawskiej Spółdzielni Spożywców mieszczący się w budynku o innym przeznaczeniu. Wnętrze sklepu. Fot. Andrzeja Łana
1a. Widok sklepu od strony ulicy. Fot. Andrzeja Łana

2

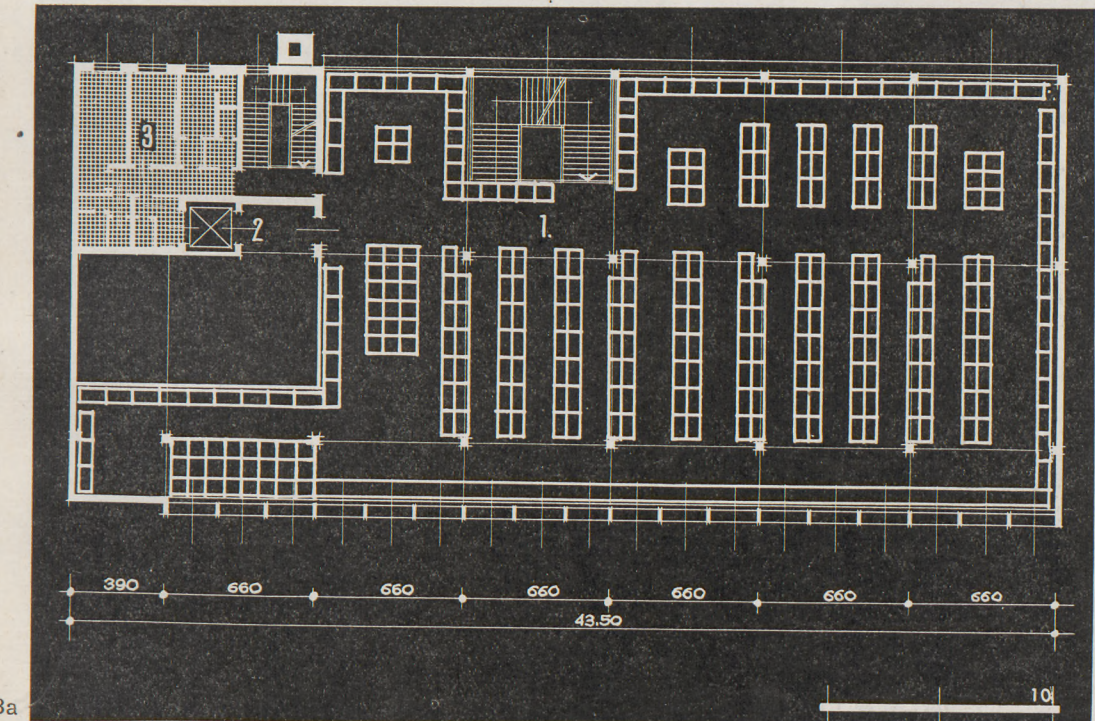
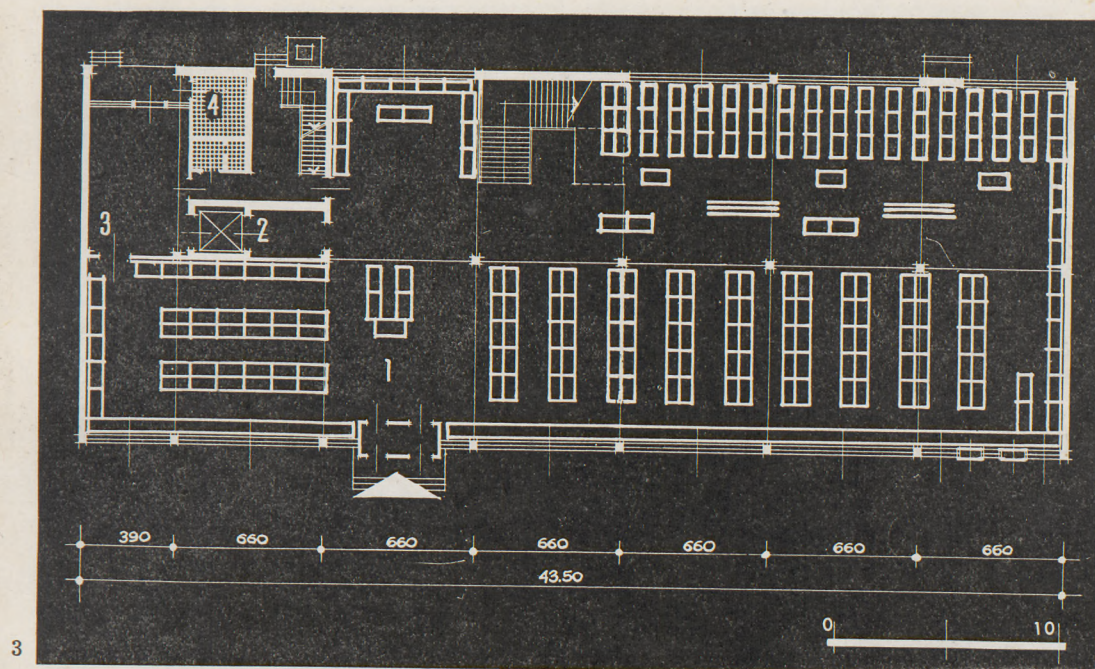
2a

2b

2. Powilon handlowy w Aninie stanowiący własność WSS. Projekt arch. St. Matuszewskiego. Rzut budynku z pokazaniem zagospodarowania sali. Objaśnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — magazyn, 3 — pom. adm. socjalne, 4 — kotłownia, 5 — paczkowanie jarzyn, 6 — paczkowanie mięsa
2a. Widok zewnętrzny pawilonu. Fot. Andrzeja Łana
2b. Wnętrze pawilonu. Fot. Andrzeja Łana

3. Spółdzielczy Dom Handlowy „Centrum” stanowiący własność Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Częstochowie. Projekt arch. St. Szeptyckiego. Rzut parteru. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pomieszczenie manipulacyjne, 3 — rozładownia główna, 4 — rozdzielnia elektr.

3a. Dom Handlowy „Centrum”. Rzut piętra.

Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pomieszczenia manip.-magazynowe, 3 — pomieszczenia personelu

3b. Widok zewnętrzny budynku. Fot. H. Mirowska

3c. Wnętrze domu. Foto H. Mirowska

Projekt wnętrza: arch. St. Szeptycki

Projekt zagospodarowania: arch. D. Lachert

uznane za reprezentatywne dla poglądów spółdzielczości spożywców na zasady rozwiązywania budynków handlowych. Ponieważ jednak sieć handlowa ZSS „Społem” dysponuje w większości sklepami wbudowanymi i na nich się przede wszystkim opiera, najsłuszniejsze wydaje się rozpoczęcie omawiania spółdzielczych obiektów handlowych od tego rodzaju jednostek.

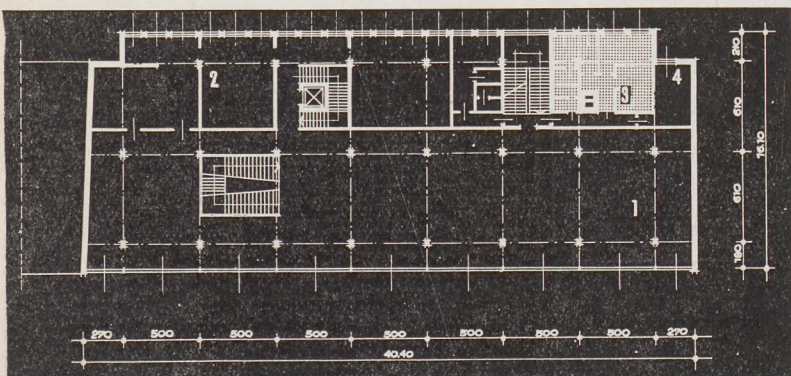
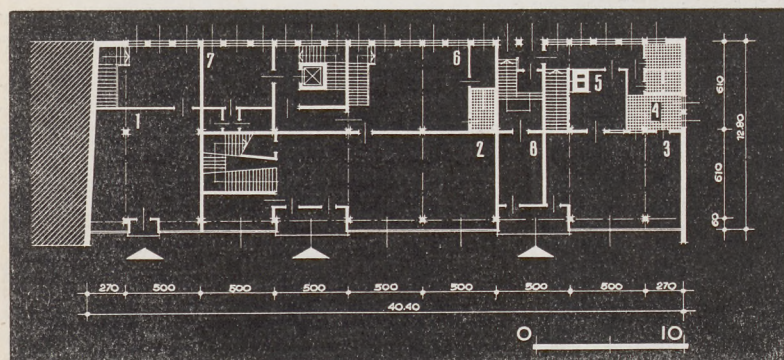
Większość sklepów spółdzielczych mieści się w budynkach starych, zrealizowanych niejednokrotnie we wczesnych latach międzywojennych. Budynki te bardzo często są w złym stanie technicznym, a znajdujące się w nich lokale użytkowane obecnie jako sklepy, jeśli nawet były przeznaczone dla celów handlowych, to posiadały rozwiązania funkcjonalne i wyposażenie dostosowane do przestarzałych obecnie wymagań organizacyjnych i poglądów estetycznych. Podobnie bowiem, jak zmieniły się systemy i technika sprzedaży, zmieniły się również poglądy na estetykę wnętrza sklepów, zwłaszcza tych nie ekskluzywnych, a dostępnych dla szerokich rzesz konsumentów. Żądają oni przede wszystkim sklepów sprawnie zorganizowanych i gwarantujących dokonania zakupu w możliwie najkrótszym czasie i w najbardziej kulturalnych warunkach.

Przed spółdzielczością spożywców stało więc ważne zadanie dostosowania posiadanych starych sklepów do aktualnych wymagań. Sprawa oczywiście nie była prosta. Nowoczesne zasady sprzedaży wymagają w zasadzie znacznie większych powierzchni niż te, które dawniej uważane były za wystarczające. Powodowało to niejednokrotnie konieczność łączenia sąsiadujących lokali, należących często do różnych użytkowników (ilustr. nr 7). W wielu przypadkach pociągnęło to za sobą wymianę sklepów, nie mówiąc już o ich przebranzowaniu. Jak widać z powyższego, modernizacja poszczególnych sklepów nie mogła być przeprowadzona bez modernizacji co najmniej fragmentów sieci handlowej. Wynikało to także z faktu, że wiele małych sklepów, które nie mogły być powiększone, musiało ulec również przebranzowaniu. Typowym przykładem takiego zmodernizowanego małego sklepu jest pokazany na ilustracji 8, 8a i 8b sklep z bielizną damską „Bardotka” w Poznaniu. Poprzednio był on użytkowany jako sklep spożywczy, co przy jego niewielkiej powierzchni nastroczało wiele kłopotu, zarówno klientom, jak i obsłudze.

Pomimo omówionych trudności, znaczna część starych sklepów spółdzielczych w wielu miastach została już zmodernizowana. Ze względu na znaczenie tego rodzaju działalności, celowe wydaje się poświęcenie kilku słów dla omówienia jej efektów.

Jak wygląda standardowy sklep spółdzielczy po modernizacji?

Przede wszystkim w miarę możliwości uporządkowana została elewacja. Otwory okienne mają możliwie najbardziej obniżone parapety i usunięte szczebliny. Na szybie, na odpowiedniej wysokości, został umieszczony niewielki znak firmowy. Drzwi niejednokrotnie zamocowane na łożyskach tocznych, nie wymagające dużych sił przy otwieraniu, zaopatrzone są w wygodny uchwyty o dużych rozmiarach. Przykład takiego rozwiązania pokazuje ilustr. nr 9. Wnętrza malowane w sposób jednolity, najczęściej w neutralnych srebrzystoszarych kolorach, pozwalających na prawidłowe podkreślenie kolorystyki eksponowanych towarów i nie odciągających od nich uwagi klienta. Sufit rozwiązywany w możliwie najbardziej spokojny sposób, najczęściej biały z funkcjonalnie zaprojektowanym oświetleniem, uzupełnionym często dodatkowymi punktami świetlnymi, doświetlającymi oferowane towary. Jasność oświetlenia zawsze bardzo duża. Podłoga o barwie zharmonizowanej z pozostałymi elementami wnętrza wykonana z tkanin dywanowych, płytek PCW lub w wyjątkowych przypadkach z lastryka czy też terakoty. Wyposażenie wnętrza złożone z typowych urządzeń sprzedażo-

4. Spółdzielczy Dom Handlowy stanowiący własność PSS w Rzeszowie. Projekt arch. G. Pająka. Rzut parteru. Objaśnienia: 1 — samoobsługowy sklep spożywczy, 2 — sklep artykułów gosp. domowego, 3 — probiernia garmazeryjna, 4, 5 — zaplecze probierni, 6 — zaplecze sklepu gosp. dom. i SAM-u, 7 — pomieszczenie manipulacyjne, 8 — wejście do biur

4a. Rzut piętra SDH w Rzeszowie. Objaśnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — magazyny, 3 — pomieszczenia personelu, 4 — biuro

4b. Widok zewnętrzny SDH w Rzeszowie. Fot. Antoni Klichowski

5

5b

5. Spółdzielczy Dom Handlowy stanowiący własność PSS w Zakopanem

Proj. arch. Anna Górską. Widok ogólny domu. Fot. Władysław Werner

5a. Wnętrze domu (str. 360). Fot. Władysław Werner

5b. Wnętrze domu. Fot. Władysław Werner
Projekt zagospodarowania wnętrza: opracowanie Ośrodka Studiów i Badań

wych zaprojektowanych w COIK i wykonanych we własnych zakładach ZSS „Społem”. Urządzenia te o prostej, racjonalnej konstrukcji i o dużych walorach użytkowych, są w zasadzie bardzo mało widoczne i eksponują należycie umieszczone na nich towary. Nawet niewielkie sklepy, jeśli wynika to z potrzeb branży, wyposażone są w różnego rodzaju urządzenia pomocnicze, jak na przykład kabiny do przymierzania, co przyczynia się oczywiście do zwiększenia estetyki sprzedaży. Wygląd tak zmodernizowanych sklepów przedstawiają ilustracje nr 10, 10a.

Powyższe zasady rozwiązania sklepów wbudowanych są oczywiście przestrzegane również w odniesieniu do obiektów nowych, w których uzyskanie właściwych efektów odbywa się ze zrozumiałych względów znacznie mniejszym nakładem pracy i kosztów. Poza tym w stosunku do nowych sklepów wbudowanych w ZSS „Społem” niejednokrotnie jest większy niż w przypadku modernizacji, ponieważ przyszły użytkownik po zapoznaniu się z projektem budynku może postulować wprowadzenie zmian, mających na celu uzyskanie bardziej mu odpowiadających rozwiązań funkcjonalnych i technicznych.

Aczkolwiek w chwili obecnej spółdzielcza sieć handlowa opiera się w przeważającej części na sklepach wbudowanych, to jednak na podstawie doświadczeń, zarówno polskich, jak i zagranicznych, z dużym prawdopodobieństwem można stwierdzić, że w stosunkowo niedalekiej przyszłości główny ciężar przejmą na siebie obiekty mieszczące się w budynkach specjalnie projektowanych i realizowanych dla celów handlowych. Odnosi się to zwłaszcza do nowych miast lub powstających fragmentów w istniejących już organizmach miejskich.

W dużym uproszczeniu można przyjąć, że prawdopodobnie obiekty te będą dzieliły się na dwie zasadnicze grupy. Pierwsza obejmie stosunkowo niewielkie jednostki sklepowe, zapewniające sprawne dokonywanie codziennych zakupów, druga zaś złożona z obiektów znacznie większych, przystosowana będzie do wymogów zakupów okresowych. Ze zrozumiałych względów grupa pierwsza musi być znacznie liczniejsza od drugiej i w związku z tym należy się w niej liczyć z szerokim wykorzystaniem otwornie rozwiązyanych ujednoliconych budynków.

Omówione wyżej tendencje zmian strukturalnych w spółdzielczej sieci handlowej znane były ZSS „Społem” już przed kilku laty i znalazły swój oddźwięk w polityce inwestycyjnej.

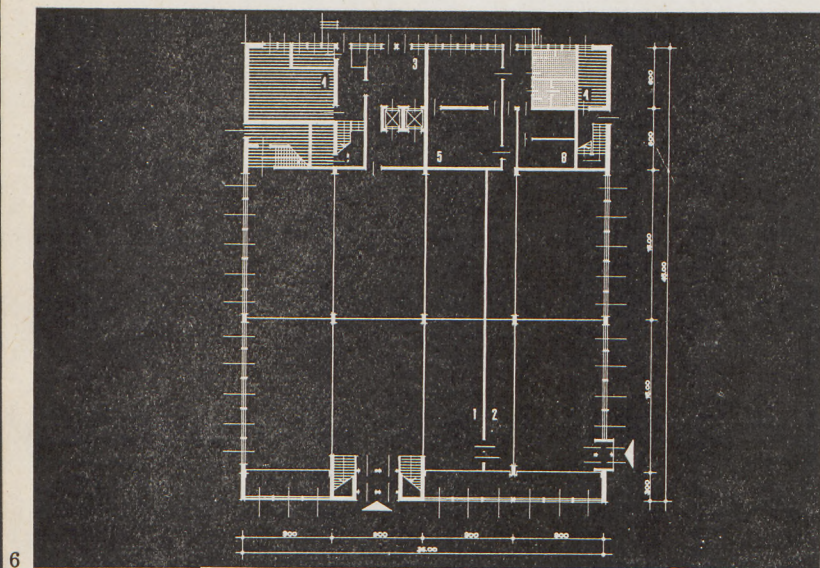
Dzięki temu, już w chwili obecnej spółdzielczość spożywców dysponuje obiektami należącymi do grup pierwszej (sa to tak zwane nawilony handlowe), jak i drugiej — Spółdzielczymi Domami Handlowymi, zwanymi w skrócie SDH.

Omówienie tych obiektów rozpocząć należy od pawilonów handlowych, stanowiących podstawową, elementarną jednostkę sieci.

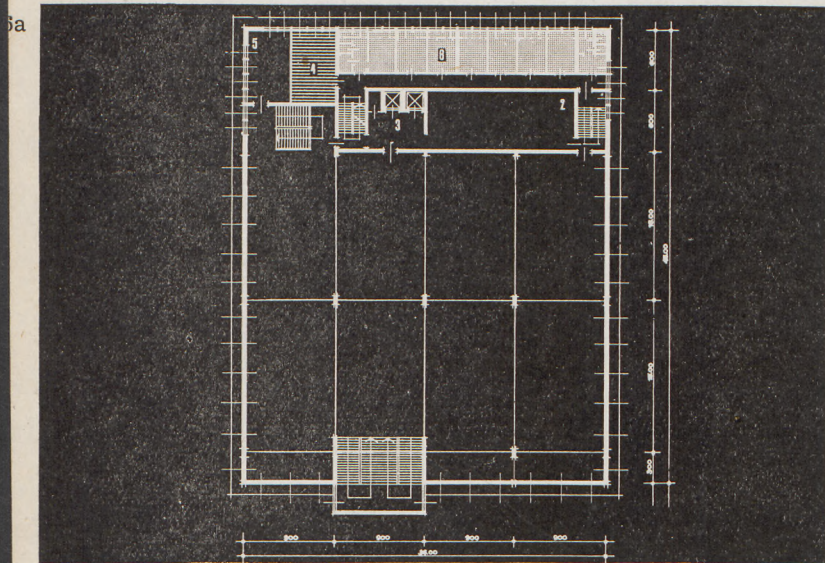
W ciągu ostatnich lat powstało wiele budynków tego typu przeznaczonych dla spółdzielczości spożywców. Były to zarówno obiekty programowane w oparciu o wsteczne ZSS „Społem” i przy jego ścisłej współpracy projektowane, jak i obiekty projektowane i realizowane bez tej współpracy, a przekazane tylko do użytkowania PSS-om. Jeden z nich pokazuje ilustracja nr 11.

Rozwiązania tych budynków, zwłaszcza z pierwszego okresu, były nieraz diametralnie różne, tym bardziej że przełom lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych był przede wszystkim okresem zbierania doświadczeń, na podstawie których dopiero wykrystalizował się pewien pogląd na prawidłowość rozwiązań pawilonu handlowego.

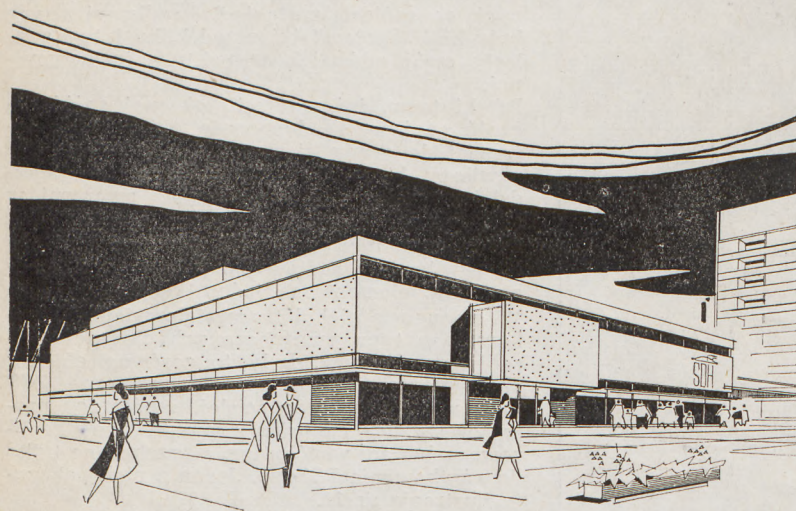
Typową ilustracją wykrystalizowanych już koncepcji może być nawilony handlowy w Aninie, na terenie wielkiej Warszawy, pokazany na ilustracjach nr 2, 2a i 2b.

6

6a

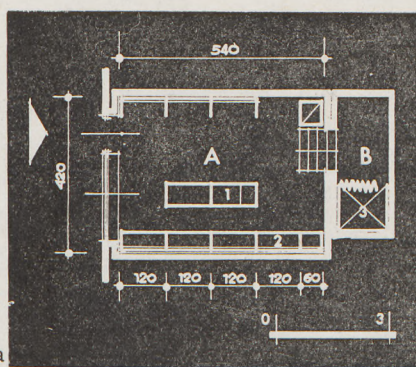
6b

6. Spółdzielczy Dom Handlowy zaprojektowany dla PSS w Bydgoszczy

Proj. arch. M. Bajdo. Rzut parteru. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, artykuły przemysłowe, 2 — sala sprzedażowa, artykuły spożywcze SAM-u, 3 — rozładownia i pomieszczenia manipulacyjne, 4 — pomieszczenie techniczne, 5 — pomieszczenie magazynowe SAM-u, 6 — pomieszczenie magaz.-chłodnicze SAM-u

6a. SAM w Bydgoszczy. Rzut piętra. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pomieszczenie magazynowe, 3 — pomieszczenia manipulacyjne, 4 — pomieszczenie techniczne, 5 — usługi, 6 — pomieszczenia personelu

6b. SDH w Bydgoszczy. Widok perspektywiczny

8

8a

8b

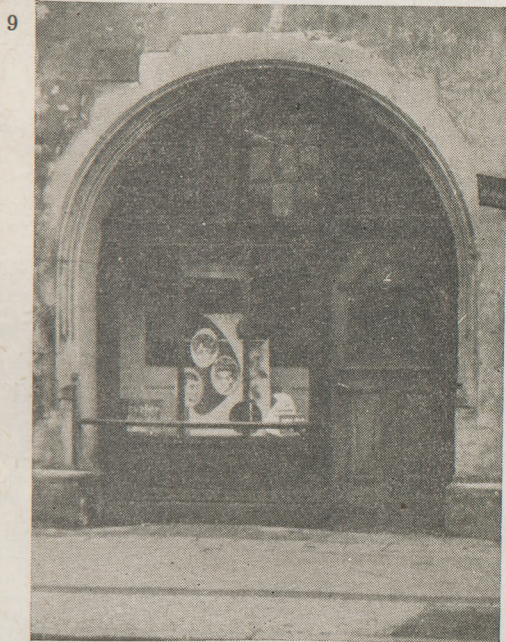
8. Przykład modernizacji starego sklepu stanowiącego własność PSS w Poznaniu. Rzut sklepu. Objasnienia: A — pomieszczenie sprzedażowe, B — zaplecze; 1 — lady, 2 — przyziemne urządzenia sprzedażowe, 3 — przymierzalnia

8a. Sklep w Poznaniu. Widok zewnętrzny

8b. Wnętrze sklepu

7. Wnętrze sklepu w WSS powstałe w wyniku łączenia i modernizacji mniejszych sklepów. Proj. arch. plast. St. Lipski. Fot. Andrzej Łan

9. Przykład modernizacji starego sklepu stanowiącego własność PSS w Poznaniu. Widok zewnętrzny

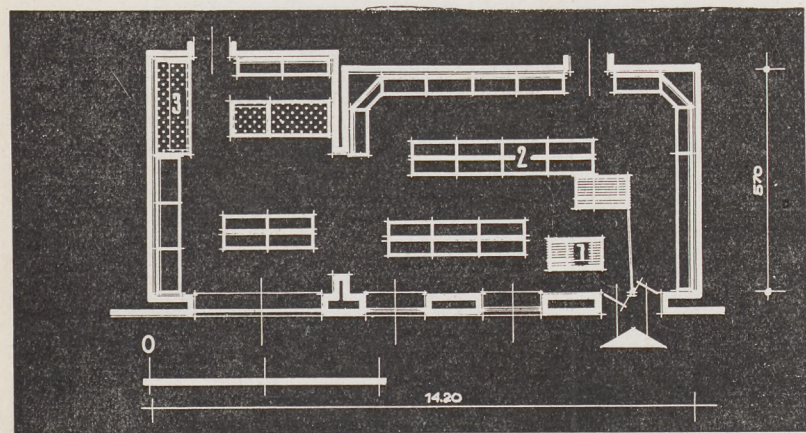
Obiekt ten, przystosowany do samoobsługowej sprzedaży artykułów codziennego spożycia, charakteryzuje się dużą bezsłupową salą sprzedażową, pozwalającą na prawidłowe jej zagospodarowanie typowymi w pionie „Społem” urządzeniami sprzedażowymi. Sala sprzedażowa, zgodnie z niepodważalnymi do niedawna zasadami, usytuowana jest swą długością równolegle do ulicy i oddzielona od części zapleczewej w sposób niespotykany w innych polskich rozwiązaniach, tylko przy pomocy wysokich urządzeń sprzedażowych, co w zależności od aktualnych warunków zaopatrzenia miało umożliwiać regulację stosunku powierzchni sprzedażowej do magazynowej. Przeszklona ściana, oddzielająca salę sprzedażową od ulicy, posiada nad oknami daszek o dużym wysięgu, stwarzający warunki dla prowadzenia sprzedaży przedsklepowej w okresie letnim. W związku z tym cały budynek wycofany jest nieco od ulicy w głąb działki. Wnętrze rozwiązane w sposób zbliżony do omówionego już poprzednio.

Gdyby nie ograniczenia limitowe, pawilon tego typu (lub o rozwiązaniach zbliżonych) stanowiłby prawdopodobnie podstawowe ogniwo sieci spółdzielczej. Niestety, były one dość drogie, a ograniczone możliwości inwestora, przy jednocześnie dużym zapotrzebowaniu na tego rodzaju obiekty, zmuszały ZSS „Społem” do poszukiwania rozwiązań równie poprawnych funkcjonalnie, lecz znacznie tańszych. W wyniku powstały dwa projekty pawilonów oszczędnościowych, z których jeden opracowany w Centralnym Ośrodku Informacyjno-Konsultacyjnym „Społem” został do chwili obecnej zrealizowany w przeszło 150 egzemplarzach. Pawilon ten, o konstrukcji opartej na elementach drewniano-trzcinowych, produkowanych przez jeden z podległych Ministerstwu Leśnictwa zakładów przemysłu terenowego, jest bardzo tani, a przy tym szybki w realizacji. Pokazany on jest na ilustracjach nr 12 i 12a.

Układ funkcjonalny tego pawilonu, noszącego oznaczenie CG-2, jak również rozwiązanie jego wnętrza i tworzących je elementów, w pełni uwzględniał wszystkie wymogi postawione już projektantowi pawilonu w Aninie. Ponieważ spełniony został również postulat niskiego kosztu, nic więc dziwnego, że obiekt ten zdobył dużą popularność w spółdzielniach zrzeszonych w „Społem”. Ze względu jednak na szerokie stosowanie drewna wzbudzał on jednocześnie zastrzeżenia straży pożarnej. W związku z tym należało podjąć dalsze prace zmierzające do uzyskania obiektu równie taniego, pozwalającego na szybką realizację, lecz spełniającego żądania straży pożarnej, a jednocześnie uwzględniającego najnowsze poglądy na rozwiązania funkcjonalne. Prace takie trwają i w oparciu o nie można już obecnie przedstawić koncepcję takiego pawilonu. Pokazana jest ona na ilustracji nr 13.

W rozwiązaniu tym utrzymana została kapitalna zasada elastyczności podziału na część sprzedażową i magazynową, co, jak już wspomniano, w miarę usprawniania zaopatrzenia pozwoli na maksymalne zwiększenie, jedynej aktywnej (z punktu widzenia handlowego) części budynku, jakim jest sala sprzedażowa. Nowością natomiast jest zastosowanie innego niż dotychczas układu sali sprzedażowej. Obrócona została ona o 90° w stosunku do rozwiązań dawnych i zwrócona jest obecnie swym krótszym bokiem do ulicy, co pozwala na znacznie racjonalniejsze zorganizowanie linii kas w przypadku samoobsługi (co ma najczęściej miejsce) oraz szersze wykorzystanie najbardziej efektywnych urządzeń sprzedażowych, jakimi są urządzenia przyściennne. Rozwiązanie takie umożliwia także bardziej prawidłowe gospodarowanie całą powierzchnią handlową budynku.

Można przypuszczać, że przyjęty układ funkcjonalny przyczyni się również do obniżenia kosztu budynku i skrócenia czasu budowy. Uproszczona bowiem do maksimum konstrukcja bu-

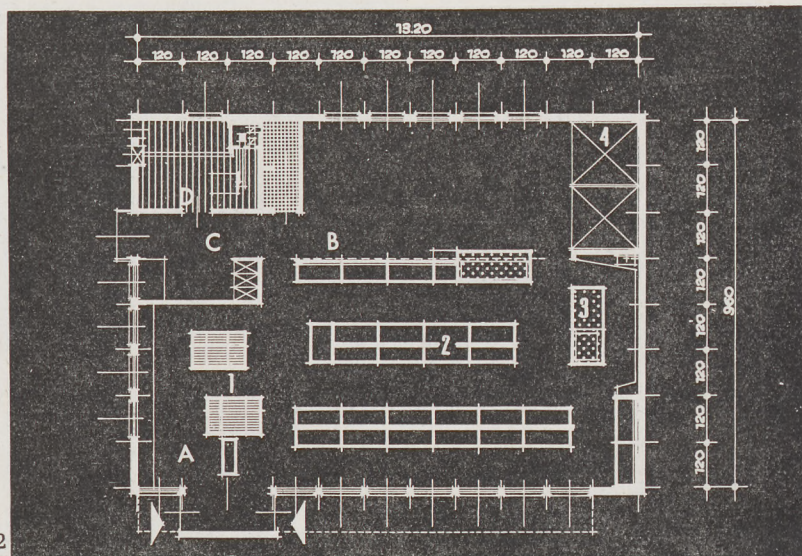

10. Przykład modernizacji starego sklepu stanowiącego własność PSS w Poznaniu. Rzut sklepu. Objasnienia: 1 — stanowiska kasowe, 2 — urządzenia sprzedażowe, 3 — lamy chłodnicze

10a. Zmodernizowany sklep w Poznaniu. Wnętrze. Proj. arch. D. Lachert

11. Jeden z przykładów rozwiązania pawilonów handlowych PSS w Zakopanem. Kiosk samoobsługowy przy ul. Grunwaldzkiej. Oświetlenie nocne. Fot. Janusz Vogel

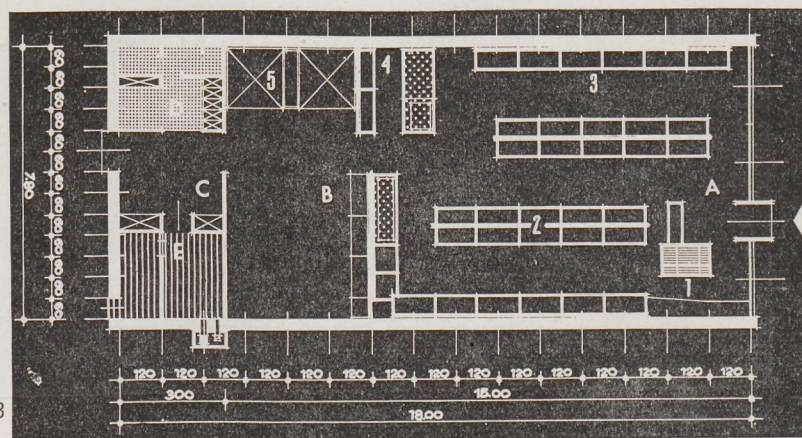
12

12a

12. Oszczędnościowy pawilon handlowy, tzw. CG-2. Proj. arch. arch. Zbigniew Czuba i Bohdan Głowandzik. Rzut pawilonu. Objasnienia: A — część sprzedażowa, B — część magazynowa, C — część manipulacyjna, D — część techniczna, E — część sanitarna; 1 — stanowisko kasowe, 2 — wolnostojące urządzenia sprzedażowe, 3 — stoisko tradycyjne, 4 — komory chłodnicze

12a. Widok zewnętrzny pawilonu. Fot. H. Mirowska

13

13. Koncepcja oszczędnościowa pawilonu handlowego. Prof. arch. arch. Zbigniew Czuba i Bohdan Głowandzik. Rzut pawilonu. Objasnienia: A — część sprzedażowa, B — część magazynowa, C — część manipulacyjna, D — część soc.-administracyjna, E — część techniczna; 1 — stanowisko kasowe, 2 — wolnostojące urządzenia sprzedażowe, 3 — przyziemne urządzenia sprzedażowe, 4 — stoisko tradycyjne, 5 — komory chłodnicze

14

14. Spółdzielczy Dom Handlowy „Zenit” stanowiący własność PSS w Katowicach. Proj. arch. J. Król i J. Jarecki. Widok ogólny budynku. Fot. H. Mirowska

15

15. Spółdzielczy Dom Handlowy „Merkury” w Warszawie na Żoliborzu. Proj. arch. Jacek Nowicki. Widok ogólny domu. Fot. Andrzej Łan

15a

15a. Wnętrze „Merkurego”. Fot. Andrzej Łan

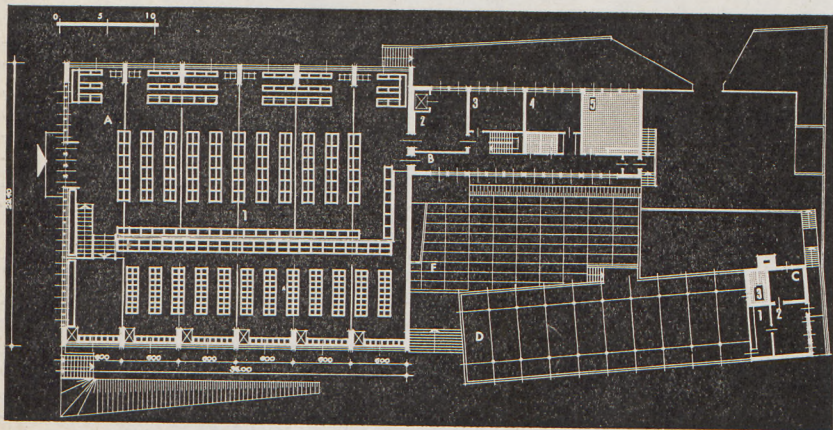
dynku, eliminująca normalnie stosowane słupy nośne, jak również przewidująca strop o jednej rozpiętości, zamiast jak zwykle dwóch, pozwoli na zastosowanie najprostszyc, a co za tym idzie, najtańszych i najmniej pracochłonnych technologii wykonawstwa. Przewiduje się, że pierwszy tego rodzaju pawilon zrealizowany zostanie jeszcze w roku bieżącym.

Podobnie, jak to ma miejsce w odniesieniu do pawilonów handlowych — ZSS „Społem” dysponuje obecnie, jak już wspomniano, dość dużą ilością Spółdzielczych Domów Handlowych zlokalizowanych w miastach o różnej wielkości, od tak dużych jak Warszawa, czy Katowice poczynając, na bardzo niewielkich, jak np. Mogilno, czy Busko, kończąc. Są to obiekty o różnej wielkości, przy czym można by je podzielić w zależności od dysponowanej powierzchni sprzedażowej na cztery grupy: bardzo duże, duże, średnie i małe. Przykładem bardzo dużego Spółdzielczego Domu Handlowego może być największy do niedawna SDH „Zenit” w Katowicach, rozporządzający powierzchnią sprzedażową rzędu 3500 m² (ilustr. nr 14). Do dużych zaliczyć można także SDH „Merkury” w Warszawie (ilustr. 15 i 15a) o powierzchni sprzedażowej przeszło 1600 m², lub wspomniany już SDH w Częstochowie (ilustr. 3, 3a, 3b i 3c) noszący nazwę „Centrum”, czy pokazany na ilustracjach nr 16 i 16a SDH w Koszalinie. Oba te obiekty dysponują powierzchniami zbliżonymi do domu warszawskiego. W grupie domów średnich mieści się zarówno SDH w Pruszkowie (ilustr. nr 17, 17a i 17b) o powierzchni sprzedażowej około 1100 m², jak i nieco mniejsze rozporządzające prawie 900 m² sal sprzedażowych, SDH w Płocku i Kielcach (ilustr. 18, 18a, 18b, 18c oraz 19, 19a i 19b). Domy najmniejsze posiadają powierzchnię sprzedażową rzędu 500—600 m². Od chwili rzucenia myśli budowy Spółdzielczych Domów Handlowych, to jest od roku 1958, poglądy ZSS „Społem” na program i rozwiązanie budynków, mieszczących SDH uległy daleko idącej ewolucji. Przykładem obrazującym najwcześniejsze poglądy może być jeden z pierwszych tego rodzaju obiektów, jakim był SDH w Rzeszowie (ilustr. 4, 4a, 4b i 4c). Składa się on w zasadzie z zespołu sklepów i obiektów gastronomicznych wbudowanych w parter i piętro budynku, mieszczącego na wyższych kondygnacjach pomieszczenia biurowe, przeznaczone dla organów administracyjnych spółdzielczości spożywców.

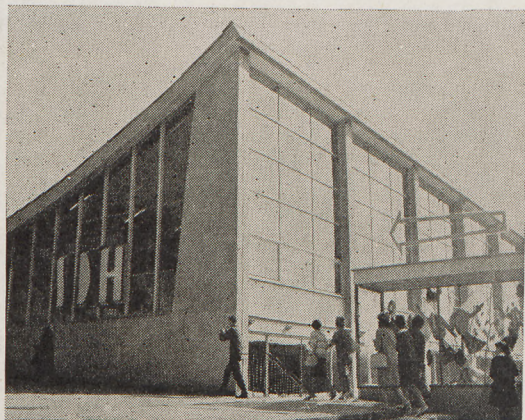
W okresie tym zaprojektowano, a następnie zrealizowano kilka obiektów o podobnym, złożonym programie, aczkolwiek rozwiązanych w nieco innych układach przestrzennych niż miało to miejsce w SDH w Rzeszowie.

Zebrań doświadczenia wskazywały jednak, że łączenie tak różnych funkcji w jednym budynku nie daje właściwych rezultatów i w związku z tym należy szukać innych, bardziej racjonalnych rozwiązań. Pierwszym krokiem w tym kierunku było oczyszczenie programu budynku mieszczącego SDH przez usunięcie wszystkich funkcji nie związanych bezpośrednio z działalnością handlową. Pomogły w tym między innymi decyzje dotyczące usunięcia działów spożywczych z programu handlowego SDH.

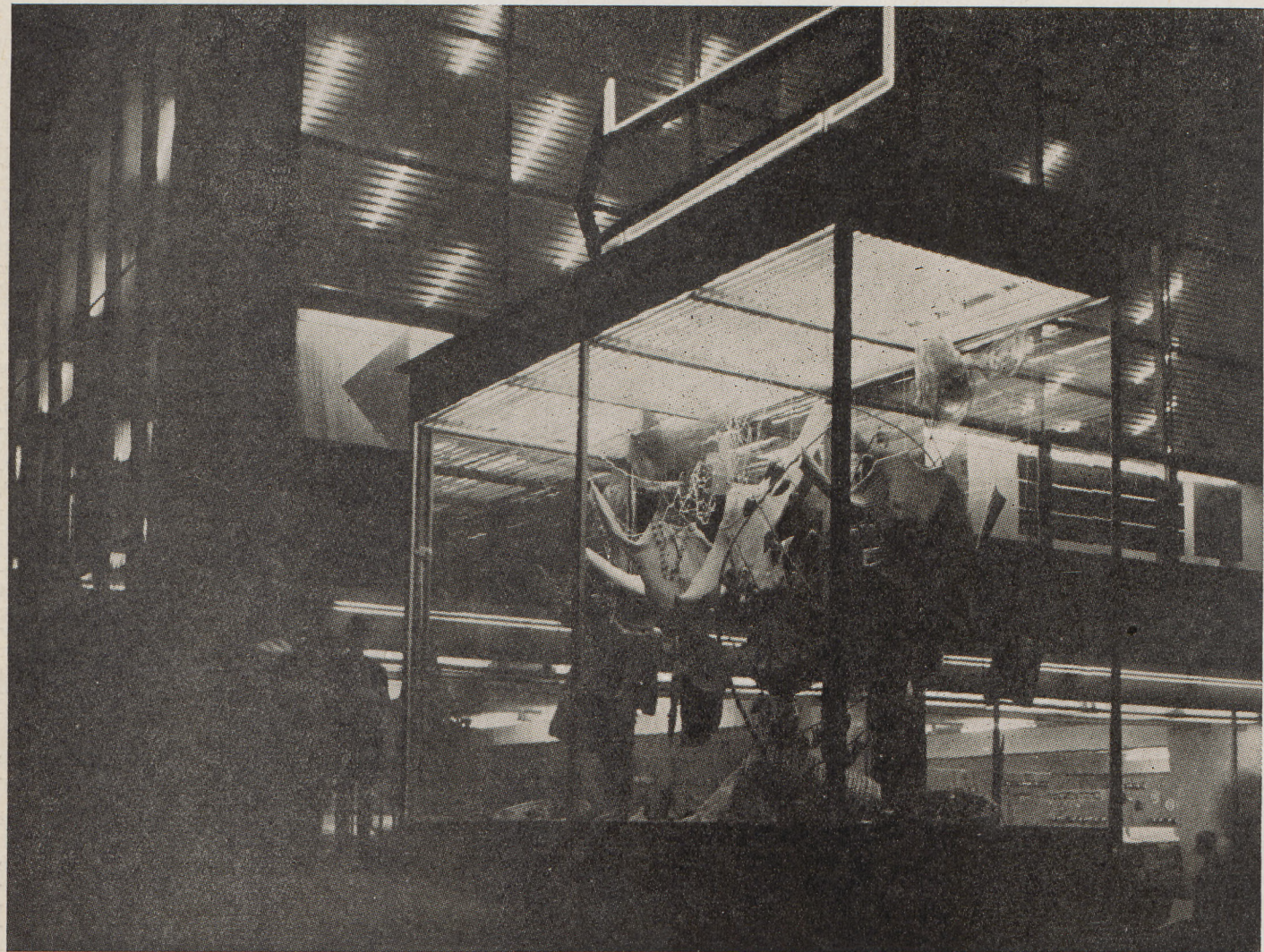
W oparciu o te nowe zasady, zreferowane między innymi na seminarium poświęconym pięciolatu rozwojowi i dorobku pracy SDH (listopad 1963), powstało kilka obiektów, a wśród nich oddane w ubiegłym roku do eksploatacji wspomniane już SDH w Płocku i Pruszkowie oraz SDH „Ludwik” w Kielcach (ilustr. nr 19, 19a i 19b). O obiektach tych na pewno już można powiedzieć, że są to jednostki sklepowe w pełni spełniające wymogi nowoczesnego handlu. Dysponują one stosunkowo dużymi, funkcjonalnie zaprojektowanymi salami sprzedażowymi, o wnętrzach rozwiązanych w podobny sposób, jak to zostało omówione przy naświetlaniu problemu sklepów wbudowanych. Wyposażenie wnętrz zostało oparte również na wspom-

16

16a

6b

16. Spółdzielczy Dom Handlowy PSS w Koszalinie. Proj. arch. arch. M. Bajdo i J. Bogusławski. Rzut domu. Objaśnienia: A — budynek główny, B — budynek zapleczy, C — zapleczy, D — taras nad pawilonem sklepowym, E — taras wewnętrzny; 1 — sala sprzedażowa, 2 — pomieszczenia manipulacyjne, 3—4 — pom. administr., 5 — pom. personelu

16a. Ogólny widok domu handlowego w Koszalinie

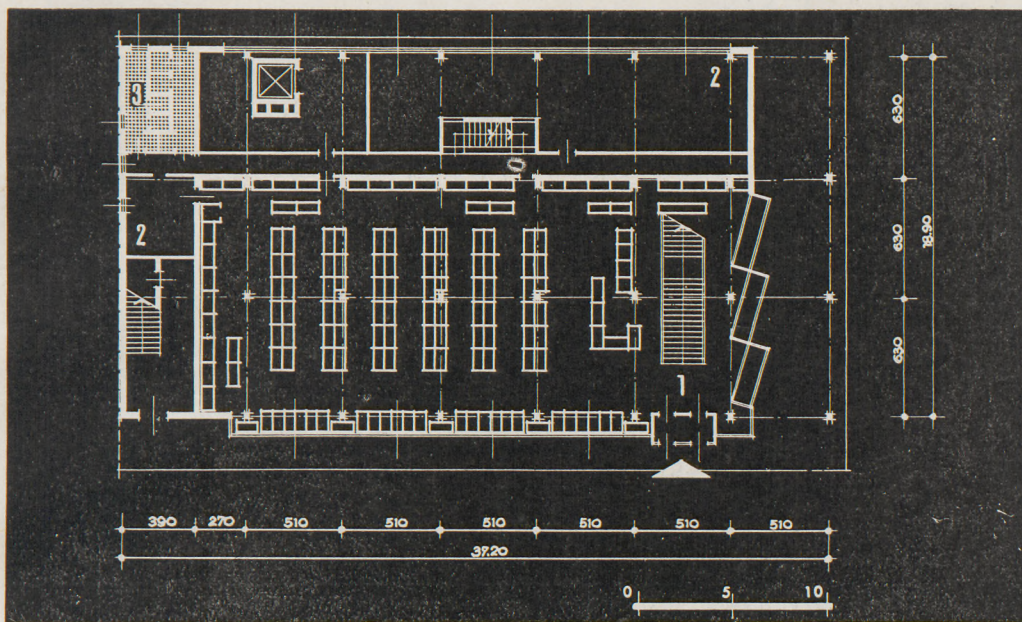
16b. Wnętrze domu

16c. Wnętrze domu handlowego w Koszalinie

Fot. H. Mirowska

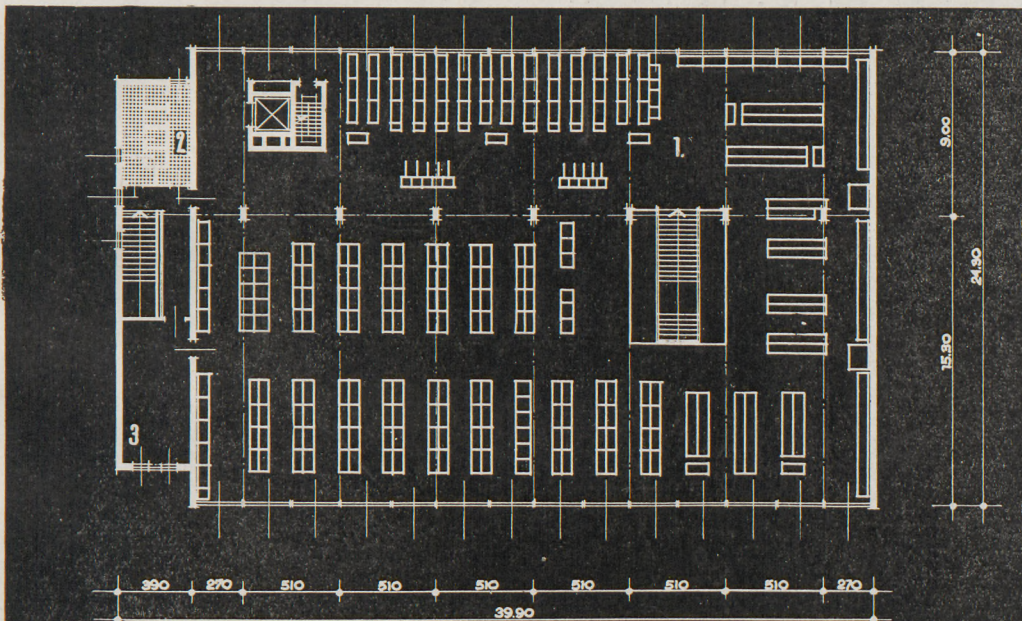
16c

17

17a

17b

17. Spółdzielczy Dom Handlowy, własność PSS w Pruszkowie. Proj. arch. T. Mycek
Rzut parteru. Objaśnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pomieszczenia magazynowe, 3 — pom. sanitarne

17a. Rzut piętra. Objaśnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pom. sanitarne, 3 — pomieszczenia personelu

17b. Widok domu w Pruszkowie od strony wejścia. Fot. H. Mirowska
Proj. zagospodarowania wnętrza: arch. Zb. Szumielewicz

nianych już typowych urządzeniach sprzedażowych. Charakter tych wnętrz jest we wszystkich SDH zbliżony, co wydaje się być dużym osiągnięciem.

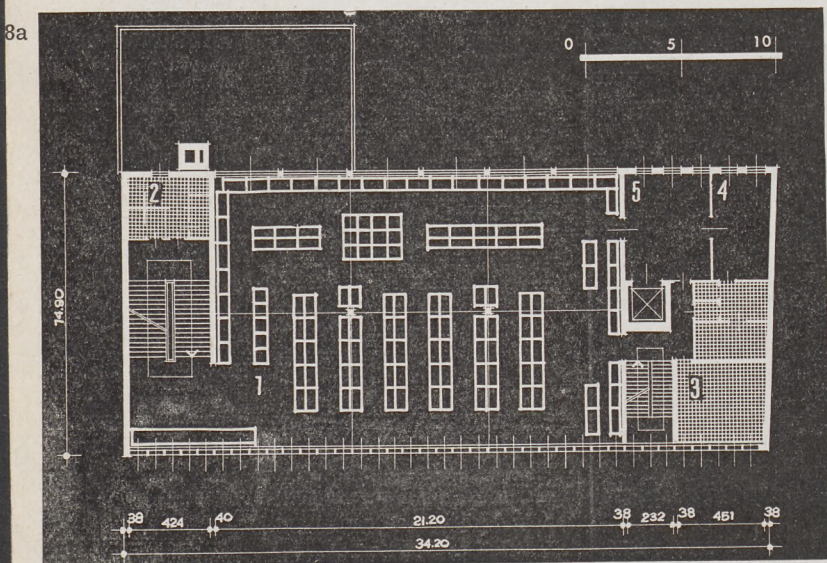
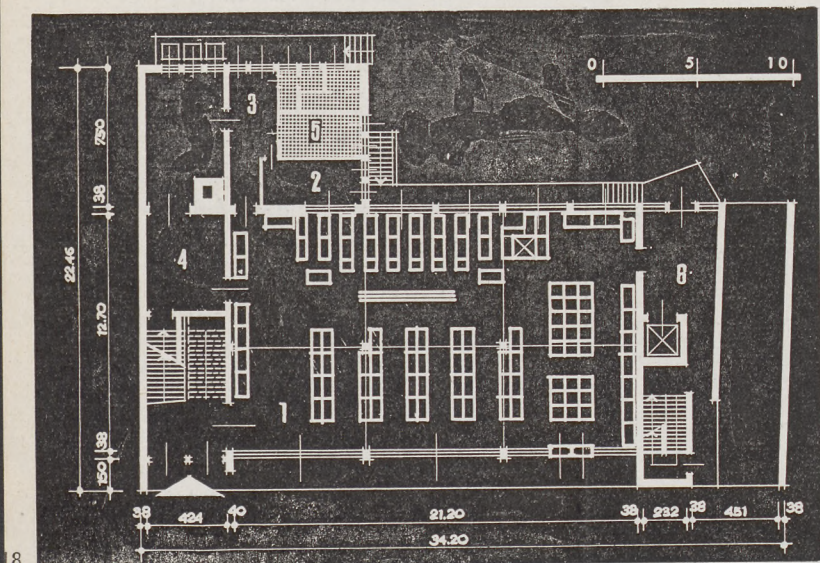
Na podstawie analizy rozwiązań projektowych SDH, należących do omówionej grupy, jak również na podstawie doświadczeń z eksploatacji, i wreszcie rozważań teoretycznych, dotyczących wykorzystania stojącej do dyspozycji powierzchni sprzedażowej i znajdujących się na niej urządzeń sprzedażowych stwierdzono, że można znacznie podnieść walory użytkowe budynków SDH, jeśli odejść się od pewnych rozwiązań powszechnie dotychczas stosowanych i uważanych w zasadzie za najprawdłowsze. Chodziło tu przede wszystkim o zrezygnowanie z przeszklenia zewnętrznych ścian sprzedażowych oraz o usunięcie pionów komunikacyjnych, przeznaczonych dla klientów poza te pomieszczenia. Wprowadzenie w życie tych zamierzeń, a zwłaszcza pierwszego, napotykało jednak na duże trudności zarówno ze strony niektórych użytkowników, projektantów i władz architektonicznych. Najczęściej w obronie obowiązujących dotychczas zasad wysuwane były argumenty natury estetycznej, pomimo że również i względy estetyczne, jak wskazuje na to ilustracja nr 24, przemawiają za zrezygnowaniem z przeszklenia ścian domów handlowych powyżej parteru.

Pomimo jednak tych trudności nowe zasady z czasem zaczęły zdobywać sobie uznanie zarówno wśród projektantów, jak i innych zainteresowanych budową SDH. Obecnie znajduje się w realizacji kilka budynków SDH, uwzględniających częściowo lub w pełni te postępowe w pojęciu ZSS „Społem” rozwiązania. Przykładem może być tu duży obiekt handlowy przeznaczony dla Warszawskiej Spółdzielni Spożywców, a zlokalizowany w zespole budynków handlowych, po tzw. Stronie Wschodniej ul. Marszałkowskiej w Warszawie.

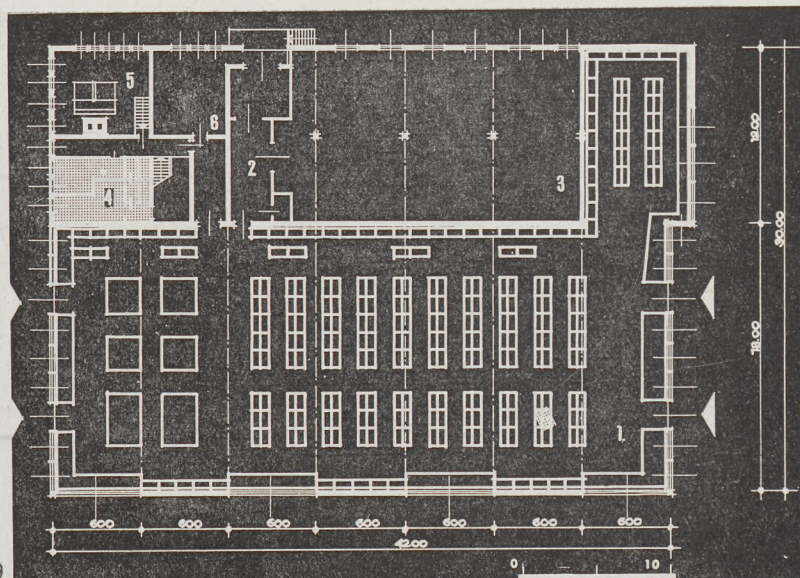
Również wszystkie nowe Spółdzielcze Domy Handlowe, znajdujące się w fazie projektowania lub wchodzące do realizacji, spełniają w większym lub mniejszym stopniu omówione wyżej postulaty. Świadczyć o tym mogą następujące przykłady obiektów należących do różnych grup wielkościowych. Są to SDH w Ostrowcu Św., 800 m² (ilustr. nr 22) powierzchni sprzedażowej; w Warszawie przy ul. Żelaznej, około 1600 m² (ilustr. nr 20, 20a, 20b) oraz w Bydgoszczy (22 000 m² — ilustr. 6, 6a i 6b).

Dla porządku należy wspomnieć jeszcze, że przy projektowaniu tych obiektów powstały pewne trudności, zwłaszcza natury materiałowej. Zostały one jednak częściowo pokonane, a ponieważ ZSS „Społem” kontynuuje prace związane z tym zagadnieniem, należy się spodziewać, że zakończą się one pełnym sukcesem.

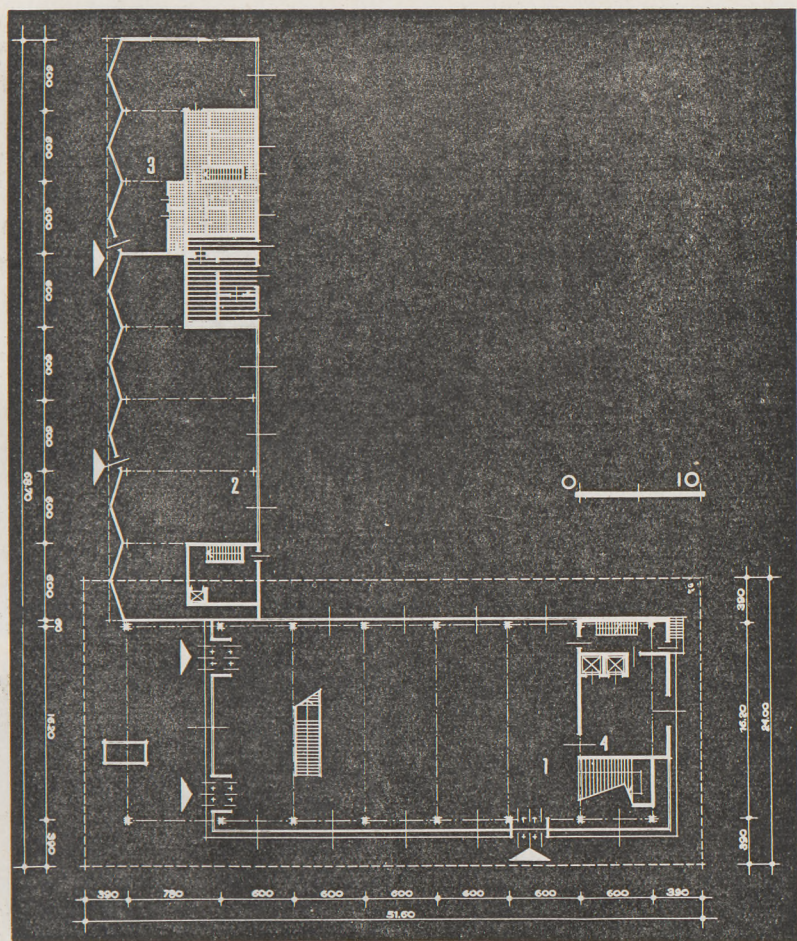
Kończąc ten krótki przegląd obiektów handlowych polskiej spółdzielczości spożywców, można chyba stwierdzić, że działalność tej organizacji w zakresie budownictwa handlowego cechuje stałe poszukiwanie nowych, postępowych rozwiązań, mających na celu zwiększenie efektywności różnego rodzaju jednostek sklepowych, a tym samym usprawnienie zaopatrzenia.

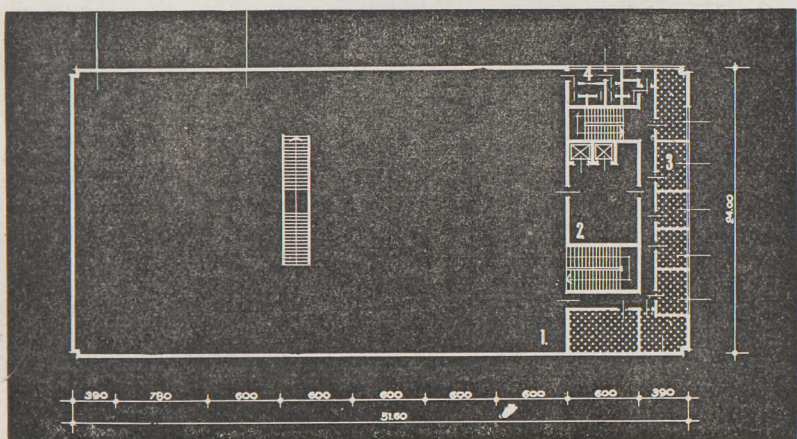
18. Spółdzielczy Dom Handlowy PSS w Płocku. Proj. arch. J. Andrzejak. Rzut parteru. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — usługi (poprzednio paczownia SAM-u), 3 — pomieszczenia magazynowe (poprzednio dla potrzeb SAM-u), 4 — rozładownia pomocnicza (poprzednio dla potrzeb SAM-u), 5 — pomieszczenie personelu, 6 — składownia główna
18a. Rzut piętra. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pomieszczenie sanitarne dla klientów, 3 — pomieszczenia personelu, 4 — pomieszczenia manipulacyjne, 5 — usługi
18b. Widok ogólny domu. Fot. H. Mirowska
18c. Wnętrze domu handlowego w Płocku. Fot. H. Mirowska. Proj. wnętrz arch. Zb. Szumielewicz

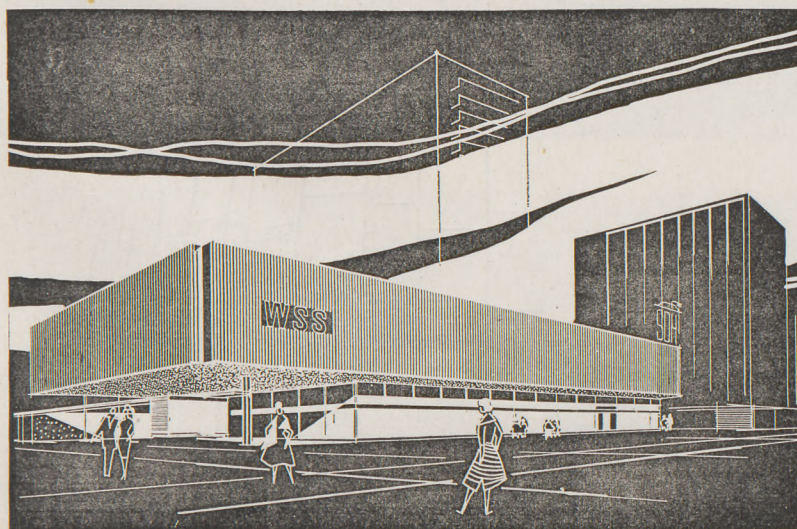
19. Spółdzielczy Dom Handlowy „Ludwik”, własność PSS w Kielcach
Proj. arch. M. Chyła. Rzut domu. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — rozładownia, 3 — pom. magazynowe, 4 — pom. sanitarne, 5 — kotłownia, 6 — usługi
19a. Widok ogólny pawilonu. Fot. H. Mirowska
19b. Wnętrze sali sprzedażowej. Fot. H. Mirowska. Proj. wnętrz: arch. arch. St. Matuszewski, J. Pomorski i St. Przemyski. Proj. zagospodarowania wnętrz: opracowanie Ośrodka Studiów i Badań

20

20a

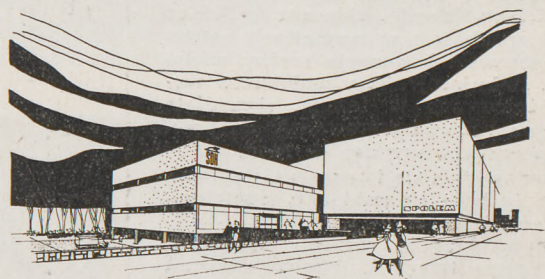

20b

21

21. Przykład wyglądu nocnego SDH z przeszkleniem ścian sal sprzedażowych piętra (Tarnobrzeg)

22. SDH, projekt dla PSS w Ostrowcu Świętokrzyskim. Arch. Kazimierz Chomentowski i Zb. Szumielewicz
Widok perspektywiczny budynku

20. Spółdzielczy Dom Handlowy w Warszawie przy ul. Żelaznej projektowany dla WSS. Proj. arch. J. Zdanowski. Rzut parteru. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — sklep, 3 — sklep, 4 — pomieszczenia manipulacyjne
20a. Rzut piętra. Objasnienia: 1 — sala sprzedażowa, 2 — pom. manipulacyjne, 3 — pom. biurowe i socjalne, 4 — pom. sanitarne
20b. SDH w Warszawie przy ul. Żelaznej. Widok perspektywiczny

Pomnik Powstańców Śląskich

WOJCIECH ZABŁOCKI

Rzeźby: Gustaw Zemła, art. rzeźbiarz
Plac i bastion: Wojciech Zabłocki, architekt
Projekt opracowano w Pracowniach Sztuk
Plastycznych w Warszawie

Projekt pomnika Powstańców Śląskich jest kontynuacją pracy konkursowej, która otrzymała pierwszą nagrodę i realizację na ogólnopolskim konkursie SARP — ZPAP nr 376.

Pomnik Powstańców Śląskich zlokalizowany jest w centrum nowo budowanego śródmieścia Katowic, przy skrzyżowaniu dwóch głównych arterii komunikacyjnych — ul. Armii Czerwonej i Roździeńskiego-Dzierżyńskiego, połączonych komunikacyjnym rondem. Dookoła ronda powstaje nowoczesna, wysoka zabudowa, dochodząca do 70 m.

Koncepcja założenia przestrzennego zakłada, że pomnik będzie aktywnym elementem wnętrza wielkiej przestrzeni dookoła ronda, będzie organizował i zamykał jej południowo-wschodnią ścianę. Pomnik widoczny będzie ze wszystkich kierunków i w rozmaitych zbliżeniach: stąd powstała koncepcja rzeźby wielokierunkowej, „wirującej”. Trzy podobne w wzrozie, a zróżnicowane w formie, skrzydlate formy, mają za zadanie wprowadzić do przestrzeni placu czwarty wymiar — ruch.

Zależnie od ustawienia się i poruszania oglądającego, formy te będą się nakładać, przemieszczać, zmieniać kierunki.

Przypominający skrzydła symbol plastyczny jest personifikacją trzech kolejnych powstań śląskich, zakończonych ostatecznie powrotem Śląska do Macierzy. Symbol ten nawiązuje do wielowiekowej wyobraźni człowieka, który w skrzydlatych postaciach widział ideę mocy i zwycięstwa. Gustaw Zemła od wielu lat pracował nad tym motywem, który raz przybierał formę uskrzydłych postaci, raz skrzydlatych, samodzielnych form.

Jego poszukiwania twórcze inspirowane są niewątpliwie klasyczną rzeźbą grecką, a formy rzeźbiarskie są niezaprzeczalnymi świadkami naszej epoki. Rozwichrzone, mięsiste, organiczne bryły rzeźbiarskie kontrastować będą z prostokreślną, nowoczesną architekturą i odezną się od śródmiejskiej sieci przewodów i kominowego krajobrazu Śląska.

Aby rzeźby pozostały monumentalne w otoczeniu kilkakrotnie wyższych budynków, otrzymały one potężny „cokół” w formie bastionu, który dynamicznym łukiem otacza od strony ronda nowy urbanistyczny element śródmieścia, którym jest plac pomnikowy. Plac pomnikowy przeznaczony jest zasadniczo do oglądania rzeźby z dowolnych odległości, jednocześnie służyć będzie jako przestrzeń spacerowa i miejsce organizowania manifestacji.

Idea projektu placu było dążenie do „odjęcia” wielkomiejskiego ruchu z pola widzenia stojących na placu i stworzenie wrażenia zamkniętego wnętrza. Powierzchnia placu jest dwukrzywiznowa i wznosi się 120/0-ym spadkiem w kierunku rzeźb, tworząc symbolicznie „trudną drogę do miejsca, gdzie spoczywają bohaterowie”. Przekrój powierzchni podkreślony jest ostrym rysunkiem czarnych promieni.

Rekreacyjna funkcja placu stworzyła formy wielkich siedzisk, które plastycznie „łapią” podłużny jego przekrój.

Plac pomnikowy ograniczony jest od strony ronda bastionem, tworząc rodzaj urwiska, nad którym stoi wyniesiona rzeźba.

Bastion ma formę rzeźbiarską, rozbijającą monotonię ściany oporowej dla ludzi, wychodzących z podziemnego przejścia pod rondem, a jednocześnie nie stanowi konkurencji dla rzeźby, oglądanej ze wszystkich innych „zewnątrznych” kierunków. Rzeźba bastionu opiera się na zasadzie nadwieszenia „cyklopowych” bloków kamiennych, pod nawisami znajdować się będą napisy, upamiętniające pola bitew powstań śląskich.

Główne wejście na plac pomnikowy od strony ul. Armii Czerwonej podkreślone zostało murem oporowym, który ma jednocześnie stworzyć pierwszy plan dla skrótowych widoków od strony starego rynku i dać złudzenie oddalenia rzeźb.

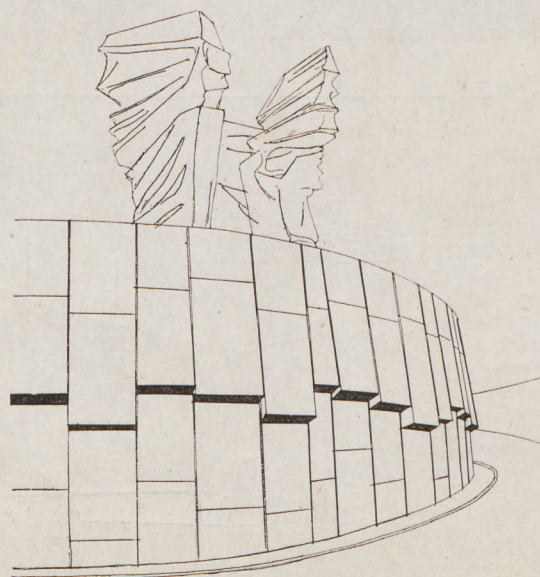
Od strony południowo-wschodniej plac pomnikowy opiera się o ścianę istniejących drzew. Jest ona częścią układu zieleni, która zostanie wciągnięta do kompozycyjnego układu pomnika. Zieleni ta będzie miała charakter leśny, z prostokreślnymi wąskimi duktami, naprowadzającymi na pomnik, między którymi znajdują się polany.

Idea przewodnią współpracy rzeźbiarza i architekta było nadanie rzeźbie charakteru architektonicznego, a architekturze — rzeźbiarskiego.

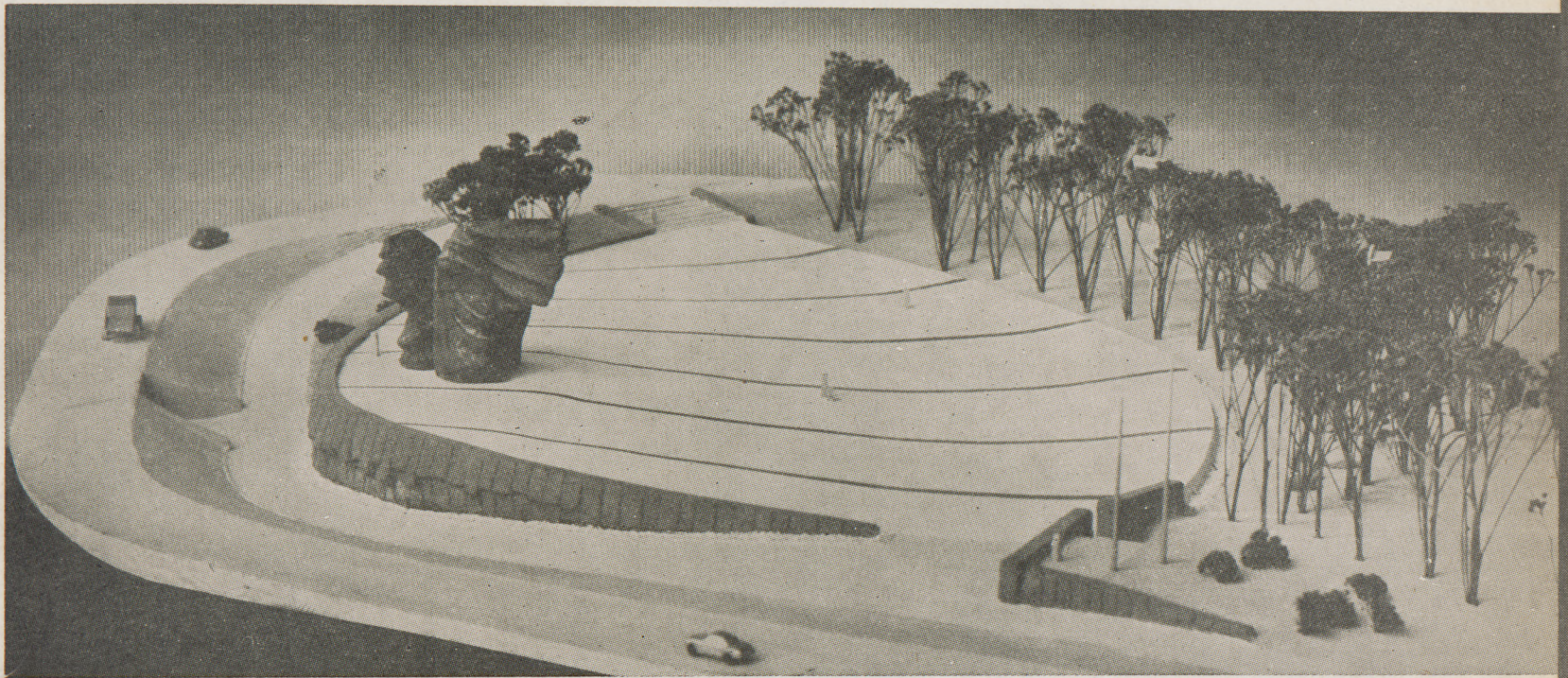
Praca z serii: „skrzydła”
Pierwszy szkic pracy konkursowej

Studium perspektywiczne ściany
„bastionu”

Do str. 371

Makieta założenia pomnikowego
Makieta założenia pomnikowego
Panorama wnętrza placu pomnikowego
Przekrój placu pomnikowego

Pomnik Powstańców Śląskich

WOJCIECH ZABŁOCKI

Rzeźby: Gustaw Zemła, art. rzeźbiarz
Plac i bastion: Wojciech Zabłocki, architekt
Projekt opracowano w Pracowniach Sztuk
Plastycznych w Warszawie

Projekt pomnika Powstańców Śląskich jest kontynuacją pracy konkursowej, która otrzymała pierwszą nagrodę i realizację na ogólnopolskim konkursie SARP — ZPAP nr 376.

Pomnik Powstańców Śląskich zlokalizowany jest w centrum nowo budowanego śródmieścia Katowic, przy skrzyżowaniu dwóch głównych arterii komunikacyjnych — ul. Armii Czerwonej i Roździeńskiego-Dzierżyńskiego, połączonych komunikacyjnym rondem. Dookoła ronda powstaje nowoczesna, wysoka zabudowa, dochodząca do 70 m.

Koncepcja założenia przestrzennego zakłada, że pomnik będzie aktywnym elementem wnętrza wielkiej przestrzeni dookoła ronda, będzie organizował i zamykał jej południowo-wschodnią ścianę. Pomnik widoczny będzie ze wszystkich kierunków i w rozmaitych zbliżeniach: stąd powstała koncepcja rzeźby wielokierunkowej, „wirującej”. Trzy podobne w wyrazie, a zróżnicowane w formie, skrzydlate formy, mają za zadanie wprowadzić do przestrzeni placu czwarty wymiar — ruch.

Zależnie od ustawienia się i poruszania oglądającego, formy te będą się nakładać, przemieszczać, zmieniać kierunki.

Przypominający skrzydła symbol plastyczny jest personifikacją trzech kolejnych powstań śląskich, zakończonych ostatecznie powrotem Śląska do Macierzy. Symbol ten nawiązuje do wielowiekowej wyobraźni człowieka, który w skrzydlatych postaciach widział ideę mocy i zwycięstwa. Gustaw Zemła od wielu lat pracował nad tym motywem, który raz przybierał formę uskrzydłonych postaci, raz skrzydlatych, samodzielnych form.

Jego poszukiwania twórcze inspirowane są niewątpliwie klasyczną rzeźbą grecką, a formy rzeźbiarskie są niezaprzeczalnymi świadkami naszej epoki. Rozwichrzone, mięsiste, organiczne bryły rzeźbiarskie kontrastować będą z prostokreślną, nowoczesną architekturą i odejść od śródmiejskiej sieci przewodów i kominowego krajobrazu Śląska.

Aby rzeźby pozostały monumentalne w otoczeniu kilkakrotnie wyższych budynków, otrzymały one potężny „cokół” w formie bastionu, który dynamicznym łukiem otacza od strony ronda nowy urbanistyczny element śródmieścia, którym jest plac pomnikowy. Plac pomnikowy przeznaczony jest zasadniczo do oglądania rzeźby z dowolnych odległości, jednocześnie służyć będzie jako przestrzeń spacerowa i miejsce organizowania manifestacji.

Ideą projektu placu było dążenie do „odcięcia” wielkomiejskiego ruchu z pola widzenia stojących na placu i stworzenie wrażenia zamkniętego wnętrza. Powierzchnia placu jest dwukrzywiznowa i wznosi się 12%-ym spadkiem w kierunku rzeźb, tworząc symbolicznie „trudną drogę do miejsca, gdzie spoczywają bohaterowie”. Przekrój powierzchni podkreślony jest ostrym rysunkiem czarnych promieni.

Rekreacyjna funkcja placu stworzyła formy wielkich siedzisk, które plastycznie „łapią” podłużny jego przekrój.

Plac pomnikowy ograniczony jest od strony ronda bastionem, tworząc rodzaj urwiska, nad którym stoi wyniesiona rzeźba.

Bastion ma formę rzeźbiarską, rozbijającą monotonię ściany oporowej dla ludzi, wychodzących z podziemnego przejścia pod rondem, a jednocześnie nie stanowi konkurencji dla rzeźby, oglądanej ze wszystkich innych „zewnątrznych” kierunków. Rzeźba bastionu opiera się na zasadzie nadwieszenia „cyklopowych” bloków kamiennych, pod nawisami znajdować się będą napisy, upamiętniające pola bitew powstań śląskich.

Główne wejście na plac pomnikowy od strony ul. Armii Czerwonej podkreślone zostało murem oporowym, który ma jednocześnie stworzyć pierwszy plan dla skrótowych widoków od strony starego rynku i dać złudzenie oddalenia rzeźb.

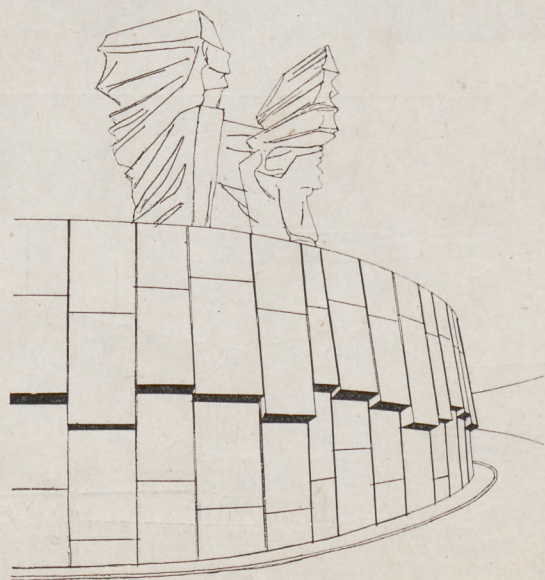
Od strony południowo-wschodniej plac pomnikowy opiera się o ścianę istniejących drzew. Jest ona częścią układu zieleni, która zostanie wciągnięta do kompozycyjnego układu pomnika. Zieleni ta będzie miała charakter leśny, z prostokreślnymi wąskimi duktami, naprowadzającymi na pomnik, między którymi znajdują się polany.

Ideą przewodnią współpracy rzeźbiarza i architekta było nadanie rzeźbie charakteru architektonicznego, a architekturze — rzeźbiarskiego.

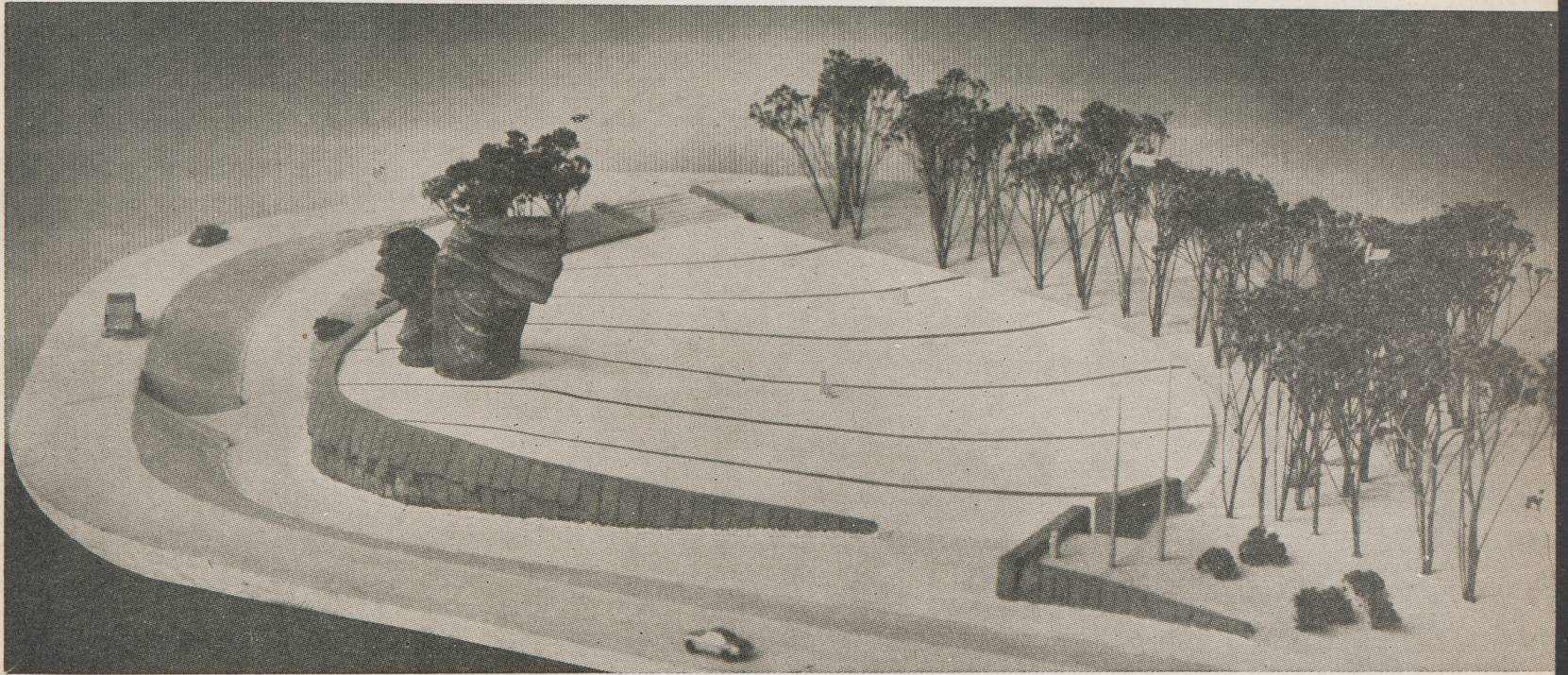
Praca z serii: „skrzydła”
Pierwszy szkic pracy konkursowej

Studium perspektywiczne ściany
„bastionu”

Do str. 371

Makieta założenia pomnikowego
Makieta założenia pomnikowego
Panorama wnętrza placu pomnikowego
Przekrój placu pomnikowego

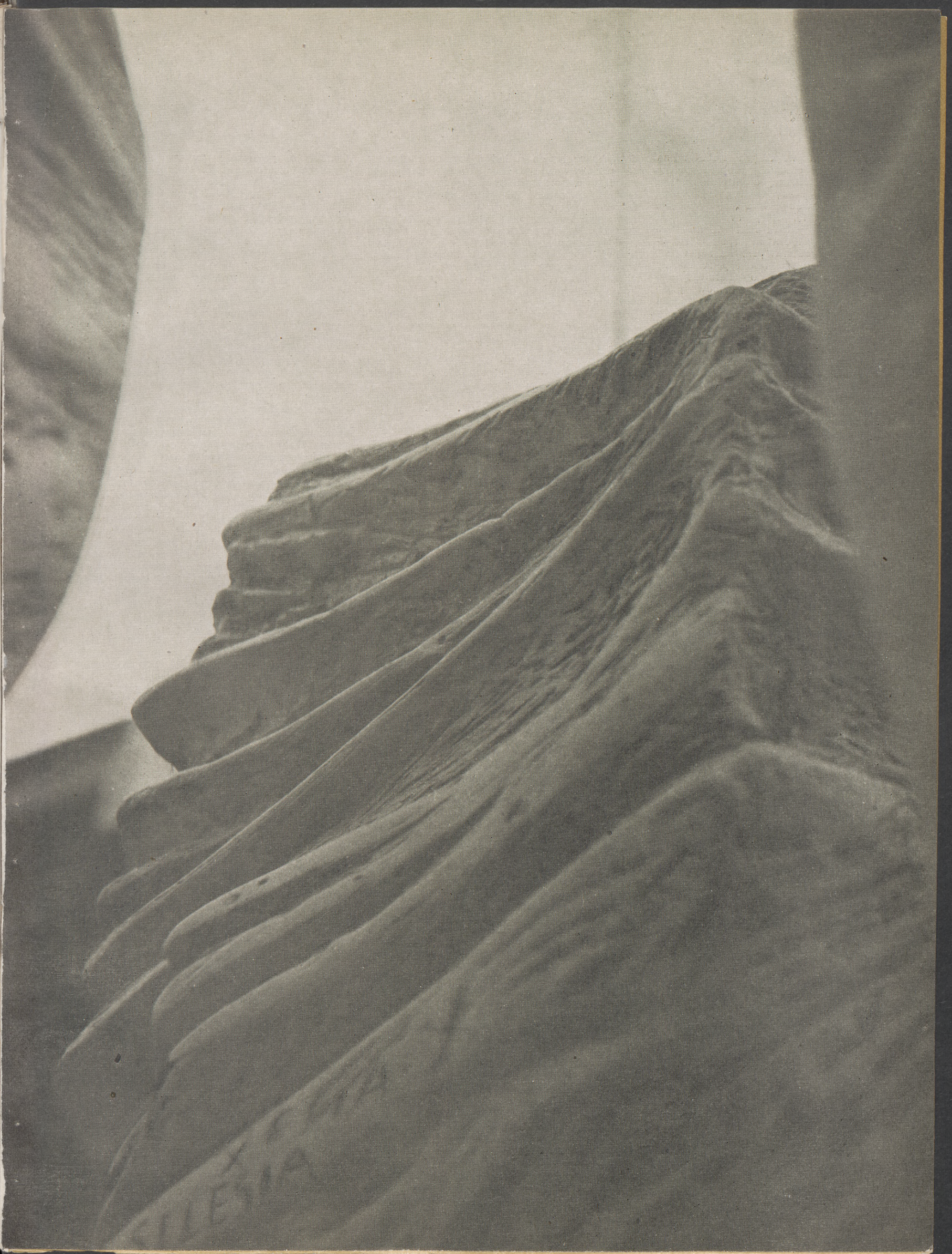
Rzut placu pomnikowego

Rzeźby w skali 1:5

Na str. 373

Wnętrze „skrzydeł”

Obiekt budowlany czy wzorzec przemysłowy?

WŁODZIMIERZ GEPPERT

Tendencję podziału większych kubatur na przestrzenne drobne elementy niejednokrotnie widzi się we współczesnej architekturze. Był na przykład okres, kiedy według tej zasady usiłowano realizować budynki szkolne. Dyskusji było wiele. Były argumenty za i przeciw. Na ogół jednak nikt nie kwestionował wartości estetycznych tych niewielkich elementów kubaturowych. Raczej wręcz przeciwnie, głoszono, że ten typ zabudowy wnosi nowe wartości do harmonijnego kształtowania większych organizmów przestrzennych. Ale jest drogi i z tego względu dostępny dla bogatych obywateli USA czy Szwajcarii, albo dla „jeszcze bogatszych” Finów.

Minęło parę lat i okazało się, że w naszych miastach i osiedlach, a nawet na terenach nie przeznaczonych pod zabudowę, powstaje ten nowy typ obiektu i, niestety, nie podnosi on walorów estetycznych otoczenia. Wielkie tereny rekreacji nadmorskiej zasypano domkami campingowymi. Czasem legalnie, czasem nielegalnie — z reguły bezmyślnie i w miejscach do tego nie nadających się. W miastach co szersze chodniki zajęły kioski, przerwy w zabudowie uzupełniono pawilonami, na place postojowe wjechały dyżurki, zieleni osiedlową zajęły boksy garażowe — całość uzupełniły budki tramwajowe i milicjantów. Wiesz też stanęła „na wysokości” zadania. W ten sposób oszczędzono wiele miejsc publicznych. Znowu rozpoczęła się dyskusja, polemika, publikacje.

Nadszedł wybrany przez SARP moment ogłoszenia konkursu na kioski — najpierw „Ruchu” potem ZSI. Czyżbyśmy się chcieli przysłużyć społeczeństwu jeszcze jedną „ozdobą” zatłoczonej ulicy? Czy jako śro-

dowisko walczące o ład i harmonię chcemy się przeciwstawić dyskusji? Może trzeba iść po fali samorządnie rozwijającej się działalności inwestorskiej? Może wreszcie mamy własny pogląd, sankcjonujący konieczność tego typu realizacji, ale wskazujący, w czym leży błąd? Bo rzeczywiście to, co się buduje, jest bezspornie złe — jeśli nie w sensie funkcji, czy konstrukcji, to w każdym razie w aspekcie estetyki. To co dzisiaj stoi na ulicach miasta, jest gorsze od straganu czy budki zieleniarki, której zaletą była bezpretensjonalność.

Znakomita większość zrealizowanych obecnie kiosków — to miniaturowe prawdziwych domów: są w nich drzwi, okna, kraty, okiennice, cokoły, kominy, okapy, a nawet drobne fryzy pod tymi okapami. To wszystko być może jest niezbędne — chodzi tylko o to, czy musi być żywcem brane „z prawdziwych domów”. Bo samochód też ma i dach i drzwi, i okna, i też stoi na ulicy i chyba mniej ją szpeci. Pojazdy bywają różne, ładne i brzydkie, ale wszystkie noszą tę cechę, że przyjadą i odjadą — nie utworzą ustabilizowanej całości z otoczeniem. Kioski nie odjadą, a jeśli by nawet — to nieprędko. Toteż najlepiej byłoby, gdyby stanowiły rodzaj małej architektury, wkomponowanej w inne elementy, takie jak ogrodzenia, podmurówki, podcienia. Takie rozwiązania spotyka się na świecie i nikogo nie razi. Mają jednak jeden minus: wymagają każdorazowo innego projektu, innych metod realizacji, wymagają myślenia nie w proporcji do swojej wartości, nawet w naszych warunkach, gdzie za myślenie architekta niewiele się płaci. Nie pozostaje więc nic innego, jak pójść po linii masowej realizacji identycznych obiektów stosowanych w różnych sytuacjach. I wydaje się, że każdorazowo powinny one stanowić element obcy dla otoczenia, w którym się znajdują, element nie imitujący architektury. Tego typu sugestie propaguje praca oznakowana numerkiem 21. Niestety, jednak przedstawiony kształt przestrzenny nie tworzy organicznie powiązanej całości ani z konstrukcją ani z funkcją. Jest w tym trochę bluffu, ale są i przemyslenia warte wyróżnienia. W pracach nr nr 11, 7 i 5 funkcja zostaje ograniczona przestrzenią zawartą w geometrycznych sześciątach. Tak wyglądają trzy prace nagrodzone. Oderwanie się w nich od tradycyjnego charakteru architektury jest może mniej wyraźne w pracy nr 21 — szczególnie w rysunku, ale za to ich kształt jest bardziej jednorodnie związany z konstrukcją przy utrzymaniu idei wzorca przemysłowego, a nie obiektu budowlanego. Trzeba o tym wspomnieć, bo przecież w wielu innych projektach rozwiązanie kiosku jest też integralnie związane ze strukturą przekryć i podpór, tylko że ostateczny efekt nie wychodzi poza rozstrzygnięcia tradycyjne, rozstrzygnięcia jakby przeniesione z większego wymiaru. Przykłady — to choćby prace nr nr 8, 13, 27 i 28. Do bardziej nowych rozwiązań należałoby zaliczyć pracę nr 9. Szczególnie przekonująco wygląda ona w makiecie najmniejszego wymiaru kiosku, niestety, w tej właśnie pracy konstrukcja nie stanowi integralnej całości z rozwiązaniem przestrzennym.

Wysuwając na czoło zagadnienie wyglądu, czuję się trochę niełojalny wobec pozostałych sędziów, bo, po pierwsze, sformułowania przedstawionych myśli są moimi własnymi spostrzeżeniami na tle dyskusji, a po drugie, jury zajmowało się nie tylko rozważaniem na temat kompozycji.

Ale i w tym przypadku chciałbym zastrzec, że kilka zdań, jakie poświęcę funkcji i konstrukcji, również nie będzie ilustracją przebiegu osądu. To są moje własne refleksje, „zawiedzeni” mają do wyglądu protokoły posiedzeń Sądu Konkursowego.

Funkcja kiosku — wbrew może spotykanym poglądom — układa się stosunkowo prosto.

Chodzi o pokazanie towaru i dokonanie transakcji z klientem. To ostatnie jest proste. Z ekspozycją jest nieco trudniej. Wszelkiego typu płytkie, zamknięte, trudno dostępne gabloty stają się magazynem zakurzonych opakowań, spełniających funkcję atrapów. Tymczasem na całym świecie zamiast sztucznych tortów, oskubanych kaczek i głów prosiaka z gipsu pokazuje się prawdziwy towar. I dlatego wydaje się, że najlepsze rozwiązania dawały prace zapewniające wgląd z zewnątrz na półki z przedmiotami sprzedaży. Oczywiście, nie ma potrzeby pokazywania wszystkich półek, zwłaszcza wobec ograniczeń asortymentu. Właściwe pokazanie tego, czym się handluje, jest w znacznym stopniu ułatwieniem reklamy. Przecież kiosk — to nie dom towarowy, w którym wystawa nie jest w proporcji do tego, co on zawiera i który ściąga klientów, na przykład, światłami neonów.

Funkcja zaplecza kiosku ogranicza się do zabezpieczenia właściwych warunków przechowywania towarów i właściwych warunków pracy. Trzeba powiedzieć, że oba te problemy powiększają się w miarę wzrostu ilościowego.

Przechowywanie worka mąki — to nie to samo, co magazynowanie tysięcy ton. Przy personelu jedno- czy dwuosobowym istota sprawy leży w umiejętności ograniczenia się, żeby nie dopuścić do przeinwestowania obiektu. Ułatwienie pracy stanowić powinny przede wszystkim drobne elementy wyposażenia (rzecz szczególnie ważna dla inwalidów!). Konstrukcję kiosku można rozważać z punktu widzenia współzależności między jej rozwiązaniem a koncepcją układu przestrzennego. W tym sensie problem ten występuje podobnie we wszystkich obiektach budowlanych i niebudowlanych.

Szczególnej natomiast wagi nabiera właściwość rozwiązań techniczno-konstrukcyjnych pod kątem eksploatacji. W projektowaniu kiosku ma to o tyle duże znaczenie, że w tak niewielkim obiekcie występuje koncentracja dużej ilości problemów, jak przemarzanie, nagrzewanie się, zaciekanie, zawilgacanie, odporność na uszkodzenia mechaniczne, odporność na korozję — nieraz w jednym projektowanym elemencie występuje to wszystko równocześnie.

Rozwiązanie konstrukcji z punktu widzenia możliwości realizacyjnych trafia na odmienne trudności, w zależności od rodzaju zastosowanych materiałów.

Przy materiałach typu tradycyjnego istota problemu leży w prostocie węzłów montażowych. Nie jest to najłatwiejsze. Wystarczy przypomnieć, że w budownictwie tradycyjnym przy zastosowaniu prefabrykacji najkłopotliwsze są elementy narożne, a w kiosku innych elementów nie ma.

Przy materiałach nietradycyjnych montaż można tak znakomicie uprościć, że nawet jego rozwiązanie w sensie projektowania stanowi niewielki problem. Oczywiście, trzeba założyć, że materiały te będą użyte w sposób rzeczywiście współczesny, że będą one stanowić seryjnie produkowane elementy przestrzenne (np. cały dach), a nie płaskie płyty z trudnością przycinane na miejscu montażu i w skomplikowany sposób łączone na gwoździe czy śrubki. Ustalając taki punkt wyjściowy, najwięcej przemysłu wymagać będzie technologia i opłacalność produkcji. Ten zasadniczy problem był jednak świadomie wyeliminowany przez sąd z zadań uczestników konkursu. Warunki konkursowe zakładały oparcie się o znane rozwiązania technologiczne, nie narażające inwestora na dalsze kłopoty. Ograniczenie to stanowiło jednocześnie kryterium oceny prac. Nie zmniejsza to jednak faktu, że takie prace, jak nr 9 czy nr 21 swoją choćby formą sugerują produkcję przemysłową i pokazują możliwość dalszej drogi rozwoju „budownictwa”, które przestałoby być budownictwem.

Konkurs SARP na projekt pawilonów handlowych Zw. Spółdzielni Inwalidów

ANDRZEJ BOŁTUĆ

Tytuł wymaga uzupełnienia. Konkursem objęte zostały nie tylko pawilony, ale również i małe kioski.

Zleceniodawca, którym był Związek Spółdzielni Inwalidów, pragnął w drodze konkursu powszechnego uzyskać typowe rozwiązania, spełniające podstawowe potrzeby handlu licznych spółdzielni inwalidzkich w miastach i osiedlach.

Dotychczasowe projekty i realizacje, generalizując, potrzeb tych nie spełniały. A jeśli się zważy, że łącznie z wymianą obiektów istniejących Związek Spółdzielni Inwalidów przewidywał wybudowanie do 1970 r. około dwóch tysięcy kiosków i pawilonów spółdzielni inwalidów — wówczas celowość konkursu będzie dla wszystkich niewątpliwa.

Program i warunki konkursu postawiły przed uczestnikami następujące podstawowe problemy i wymagania:

Założeniem generalnym było, ażeby projekt pawilonów i kiosków spełnił przede wszystkim wymagania w zakresie:

- funkcjonalno-użytkowym,
- zatrudnienia inwalidów,
- strony plastycznej i reklamowej,
- możliwości masowej produkcji kiosków-pawilonów.

Przedmiotem konkursu były kioski i pawilony ogólnospożywcze o powierzchni 16—20 m² i 24—30 m², przemysłowe o powierzchni 8—12 m² i 24—30 m² oraz napojowo-słoduczowe o powierzchni 8—12 m².

Lokalizację pawilonów i kiosków przewidziano w zasadzie na terenie miast, głównie na bocznych ulicach, w osiedlach i na przedmieściach. Założono, że mogą one być także sytuowane przy przystankach komunikacji miejskiej, przy dworcach i na peronach kolejowych, przy parkach i ogródkach jordanowskich oraz stadionach sportowych. Inne ważne miejsce lokalizacji — to szlaki turystyczne o dużym nasileniu ruchu turystycznego i wycieczkowego. Dopuszczono również możliwość lokalizacji przy wejściach, bądź na terenie zakładów pracy.

W programie użytkowym przewidziano, że sprzedaż prowadzić będą inwalidzi.

Założenia zakładały, że w kiosku zatrudniona jest jedna lub dwie osoby. Sprzedaż odbywać się będzie przez otwór okienny, kupujący nie wchodzi do wnętrza. W związku z tym postulowano zaprojektowanie osłony kupujących przed deszczem.

W części sprzedażowej kiosków z napojami należało w projektach przewidzieć miejsce i urządzenia do mycia naczyń szklanych. Naroje butelkowe miały być chłodzone chłodziarką elektryczną typową.

W części zapleczerwskiej kiosku należało przewidzieć umywalkę (ze zbiornikiem na wodę). Przy części zapleczerwskiej dość istotnym zagadnieniem było właściwe zaprojektowanie składu opakowań zwrótnych, nieogrzewanego, zabezpieczonego przed kradzieżą i deszczem.

Przewidywano również miejsce na dwie beczki z piwem umieszczone dowolnie w części sprzedażowej lub na zapleczu z możliwością podłączenia do kranu umieszczonego w ladzie.

W pawilonach ogólnospożywczych należało przyjąć system sprzedaży tradycyjnej z wejściem klientów do środka. W większych pawilonach należało przewidzieć WC z umywalką, szafę chłodniczą o pojemności 400 l. Pawilony takie są podłączane do miejskiej sieci wodno-kanalizacyjnej.

Uniwersalny kiosk-pawilon przemysłowy według programu konkursu może występować w następujących wariantach asortymentowych:

- jako kiosk perfumeryjno-kosmetyczny,
- jako kiosk galanterijny,

— jako kiosk z pamiątkami oraz

— jako kiosk-pawilon z zabawkami, w którym przewidziano system sprzedaży preselekccyjnej.

Podane warianty asortymentowe należy rozumieć jako najczęściej występujące. Nie oznacza to jednak, że nie mogą występować inne rodzaje układów asortymentowych kiosków, w zależności od konkretnych miejscowych potrzeb.

Orientacyjne koszty 1 m³ kiosków i pawilonów bez wyposażenia założono na 1000—1200 złotych.

W programie użytkowym kiosków-pawilonów szczególnie zaakcentowano zagadnienia ekspozycji towaru. Przewidziano ekspozycję wewnątrz pawilonów i kiosków w miejscach widocznych dla klientów. Założono również ekspozycję towaru na zewnątrz pawilonów i kiosków co najmniej z trzech stron. Ekspozycyjny towar miał być odpowiednio zabezpieczony przed działaniem silnej operacji słonecznej.

Założono również zabezpieczenie przed kradzieżą, zabezpieczenie łatwe w obsłudze przez inwalidę, estetyczne i nie kryjące ekspozycji towaru.

Założenia techniczno-ekonomiczne określały wymagania w zakresie materiałów budowlanych i konstrukcji.

Do wykonania kiosków należało przewidzieć użycie materiałów dostępnych na rynku krajowym. Zalecało się szerokie stosowanie szkła, jednak z uwzględnieniem warunków klimatycznych kraju.

Układ konstrukcyjny dopuszczano dowolny, wykorzystujący wymiary handlowe zastosowanych materiałów. Zalecało się zaprojektowanie pawilonów z elementów prostych w wykonaniu i spełniających następujące warunki:

- ręcznego montażu elementów (max ciężar elementu prefabrykowanego do 150 kg),
- łatwej wymiany elementów uszkodzonych lub zużytych,
- ujednolicenia zaprojektowanych typów elementów prefabrykowanych, aby było możliwe wykonanie z nich poszczególnych wielkości kiosków i pawilonów.

Założono budowę (montaż) kiosków na miejscu lokalizacji z elementów produkowanych metodami półprzemysłowymi w warsztatach. Dopuszczano się również, ażeby kioski były ew. wykonane w całości w warsztatach i przewożone na miejsce lokalizacji.

W celu zapewnienia kioskowi i pawilonowi trwałe estetycznego wyglądu zwrócono uwagę na dobór materiałów wykonania wnętrznego i zewnętrznego, które powinna cechować trwałość faktury i kolorów.

Uznano za pożądane, aby wykończenie, szczególnie zewnętrzne, nie wymagało kosztownej i kłopotliwej konserwacji, np. przemalowywania olejnego.

Podłogi należało zaprojektować z materiałów łatwo zmywalnych (np. PCW).

W zakresie instalacji kioski i pawilony miały być zaopatrzone w instalację elektryczną oświetleniową i grzejną z własnym licznikiem, gwarantującą całkowite bezpieczeństwo przeciwpożarowe i zapewniającą temperaturę pomieszczenia +18°C przy -15°C na zewnątrz. Temperatura w miejscu pracy powinna wynosić 18—20°C.

Wymagano rozwiązania wentylacji zapewniającej dwukrotną wymianę powietrza na godzinę, przy czym okienko sprzedażne nie mogło być traktowane jako otwór nawiewny lub wywiewny.

Wymagany zakres opracowania:

- model w skali 1:20 kiosku napojowo-słodczowego; pokazanie koncepcji kolorystycznej;
- rzuty, charakterystyczne przekroje i co

najmniej po dwie elewacje (1:20) pięciu określonych warunkami pawilonów i kiosków z dokładnym opisem, wymiarowaniem i zaaranżowaniem wnętrza;

- opis techniczny zawierający: szkice, opisy i ew. obliczenia niezbędne do wyjaśnienia wszystkich podstawowych zagadnień architektonicznych, użytkowych, technicznych i ekonomicznych.

Skład Sądu Konkursowego

arch. Barbara Andrzejewska przedstawiciel Ministerstwa Budownictwa i Przemysłu Materiałów Budowlanych
Kazimierz Zakrzewski — przedstawiciel Związku Spółdzielni Inwalidów — zastępca prezesa ZSI.

Przedstawiciele SARP:

arch. Henryk Borowy
arch. Włodzimierz Geppert — sędzia referent
arch. Bohdan Gniewiewski — przewodniczący sądu
arch. Wiesław Nowak
sekretarz organizacyjny konkursu — arch. Andrzej Bołtuć

Opinie o pracach złożyli następujący rzeczoznawcy:

inż. inż. Domińczyk i Meus w zakresie opracowań konstrukcyjno-materiałowych;
mgr mgr Domagalski, Janiszewski, Krzyżkow, Łagodziec i Maliszewski — w zakresie zagadnień handlu i pracy inwalidów.

Konkurs przeprowadzony został przez Oddział Warszawski SARP.

W przewidzianym warunkami terminie wpłynęły 42 prace.

Do grupy „O” (odpowiadające warunkom) Sąd zakwalifikował 37 prac, do grupy „N” (nie odpowiadające warunkom) 4 prace, do grupy „D” (podlegające dyskwalifikacji) — 1 pracę za nieprzestrzeganie zasady anonimowości (praca podpisana).

Sąd Konkursowy nie rozpatrywał licznych materiałów (fotografii, perspektyw itp.) nie wymaganych warunkami konkursu.

Sąd przyjął (jako podstawowe) następujące kryteria oceny prac konkursowych:

- 1) walory zewnętrzne (warunki wizualne, ekspozycyjność, reklama, uniwersalność form dla różnych wielkości i różnych lokalizacji);
- 2) funkcjonalność projektowanej serii, wygoda pracy inwalidów;
- 3) realność i ekonomiczność konstrukcji i zastosowanych materiałów;
- 4) zabezpieczenie przed kradzieżą i przed wpływami atmosferycznymi.

W oparciu o szczegółową analizę nadesłanych prac oraz opinie rzeczoznawców branżowych. Sąd Konkursowy dokonał kolejno trzech eliminacji prac, wynikiem których było przyznanie następujących nagród i wyróżnień:

- nagroda I pracy nr 11
- „ II pracy nr 7
- „ III pracy nr 1

dwie nagrody IV pracom nr nr 5 i 17

Ponadto przyznano siedem wyróżnień I stopnia pracom nr nr 2, 8, 9, 12, 21, 28 i 31, pięć wyróżnień II stopnia pracom nr nr 3, 4, 13, 26 i 27.

Wyróżnienia przyznano z następującą motywacją:

- za zasadę rozwojowości i walory przestrzenno-plastyczne autorom prac nr nr 2 i 9,
- za rozwiązanie funkcji i walory przestrzenno-plastyczne autorom prac nr nr 8, 12, 31,
- za walory funkcjonalno-techniczne autorom prac nr nr 13, 26 i 28,
- za rozwiązanie funkcji autorom pracy nr 27,

- za próbę rozwiązania kiosków-pawilonów, nadających się do masowej produkcji przemysłowej, autorom pracy nr 21,
- za poszukiwanie elementu, pozwalającego na realizację zasady kombinatoryki autorom pracy nr 4,
- za próby ujednolicenia i uniwersalności elementów konstrukcji autorom pracy nr 3.

W protokole z ostatniego posiedzenia Sąd Konkursowy postulował (do uznania inwestora) następujący dalszy tok postępowania:

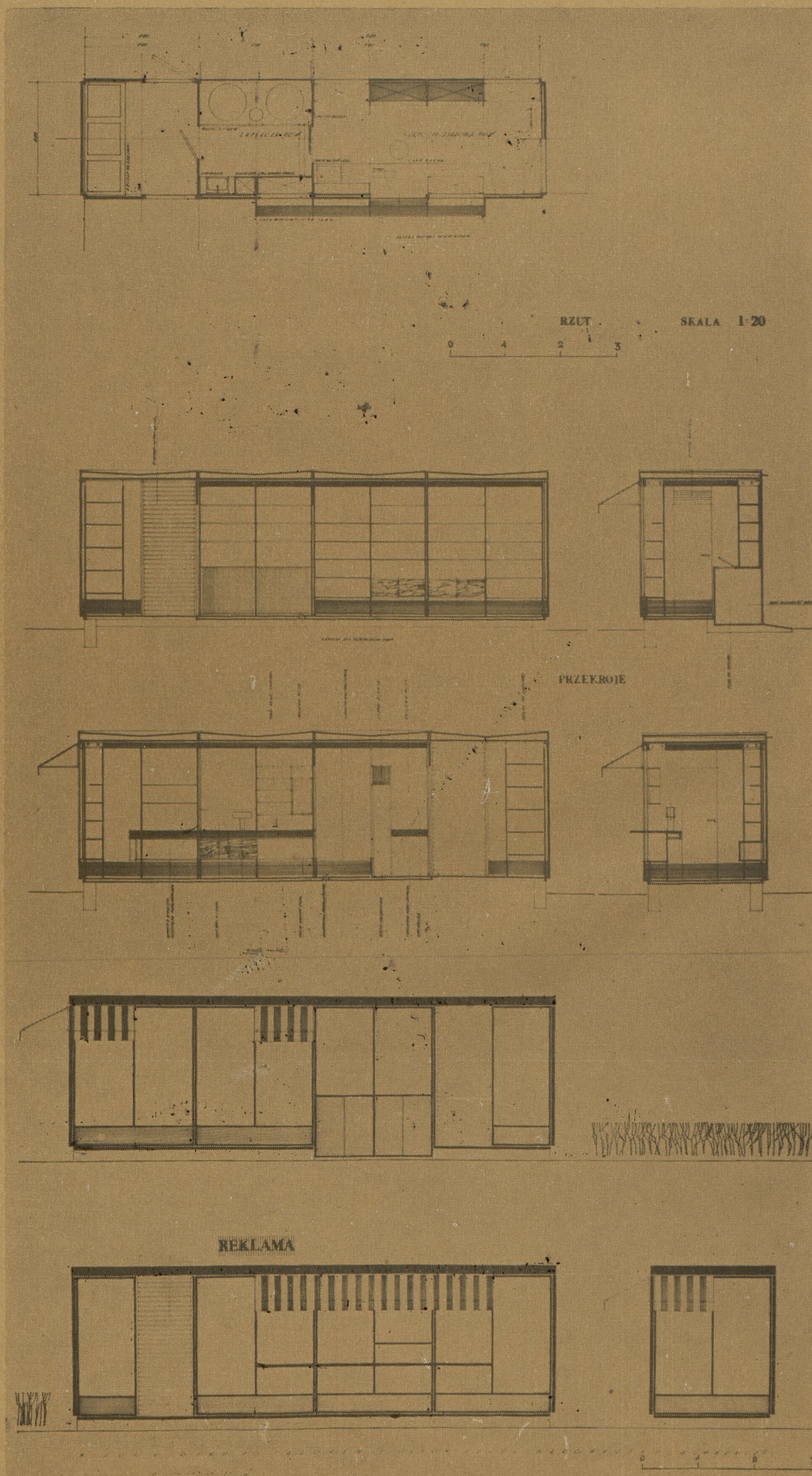
- 1) inwestor zleci autorom prac nagrodzonych przedstawienie ostatecznej koncepcji w oparciu o dodatkowe wytyczne funkcjonalne i techniczne, opracowane przez inwestora w porozumieniu z autorami, odrębnie dla każdej z prac;
- 2) inwestor, według własnego uznania, może również wydać analogiczne zlecenie autorom wybranych przez siebie prac wyróżnionych;
- 3) Sąd weźmie udział we wspólnym posiedzeniach z ZSI i autorami projektów zarówno w sprawie wytycznych, jak i w celu wytypowania prac do wykonania prototypów oraz zatwierdzenia przez KOPI.

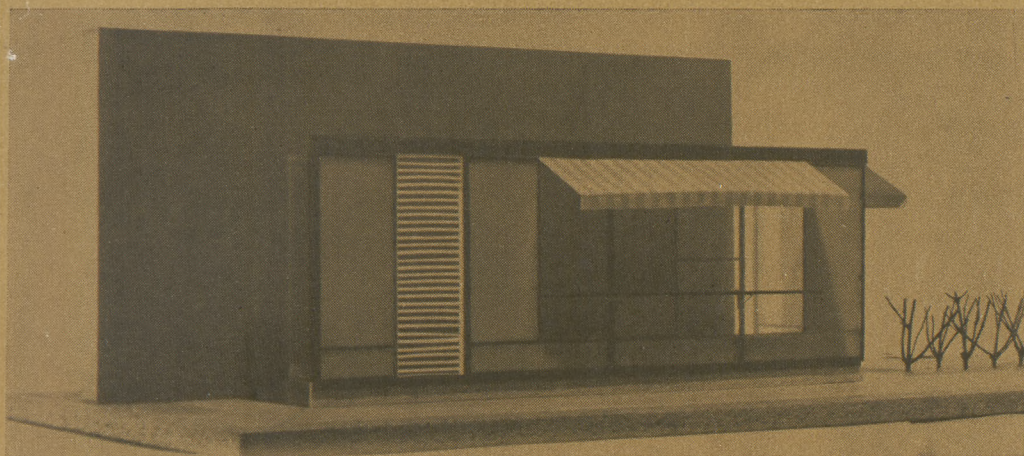
Zaznaczyć przy tym należy, że w warunkach konkursu przewidziano realizację pracy nagrodzonej I nagrodą. Równocześnie zastrzeżono, że udział w konkursie jest równoznaczny ze zobowiązaniem uczestnika do ewentualnego ukończenia projektu prototypu w terminie trzech miesięcy od daty uzyskania zlecenia w przypadku otrzymania nagrody lub wyróżnienia.

Na zorganizowanym przez Związek Spółdzielni Inwalidów (po rozstrzygnięciu konkursu) posiedzeniu komisji rzeczoznawców zaproszeni przedstawiciele Sądu Konkursowego podtrzymali stanowisko sądu co do realizowania prototypów przynajmniej tych projektów, które zostały w konkursie nagrodzone.

W umotywowaniu tego wniosku podano m. in. fakt stosunkowo niewielkich potrzebnych na to nakładów.

Przedstawiciele inwestora nie poparli tego stanowiska, typując do realizacji prototypowej, poza zastrzeżoną warunkami konkursu nagrodzoną I nagrodą pracą nr 11, tylko jedną pracę — nr 5 (IV nagroda równorzędna).

Praca Nr 11. Nagroda I

Autor: arch. Bolesław Wala, SARP-Warszawa
Współpraca: arch. Stefania Wielądek oraz technik Krystyna Kowalczyk

Ocena pracy

Funkcja rozwiązana właściwie we wszystkich wielkościach z wyjątkiem pawilonu ogólnospożywczego, gdzie lada, niepotrzebnie załamana, powoduje zacieśnienie powierzchni dla publiczności. Konstrukcja nie budzi zastrzeżeń.

Walorem pracy jest możliwość wykonania wszystkich typów z jednakowych elementów, a nawet uzyskanie dalszych wariantów, co zostało potwierdzone dwoma różnymi rozwiązaniami kiosku z napojami.

Dalszym walorem jest jednorodność konstrukcyjno-kompozycyjna i rozwiązanie zabezpieczeń integralnie związane z koncepcją. Forma użytych elementów jest właściwa zarówno dla kształtowania architektury pawilonów, jak i kiosków.

Kiosk z napojami i słodyczami, alternatywa I, makieta kiosku

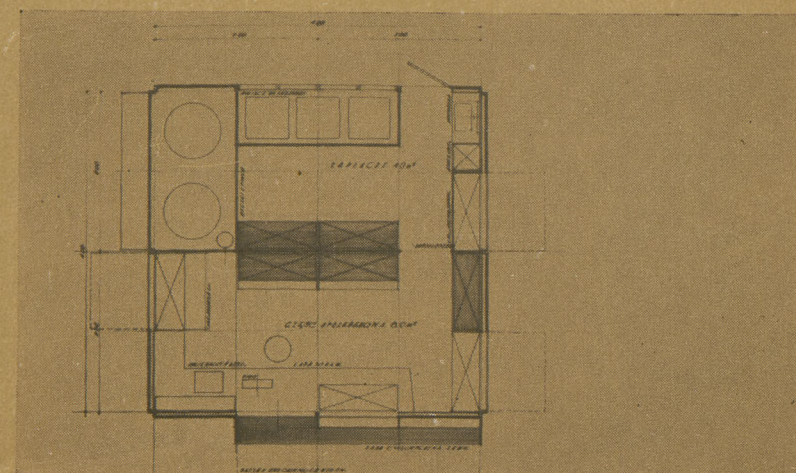
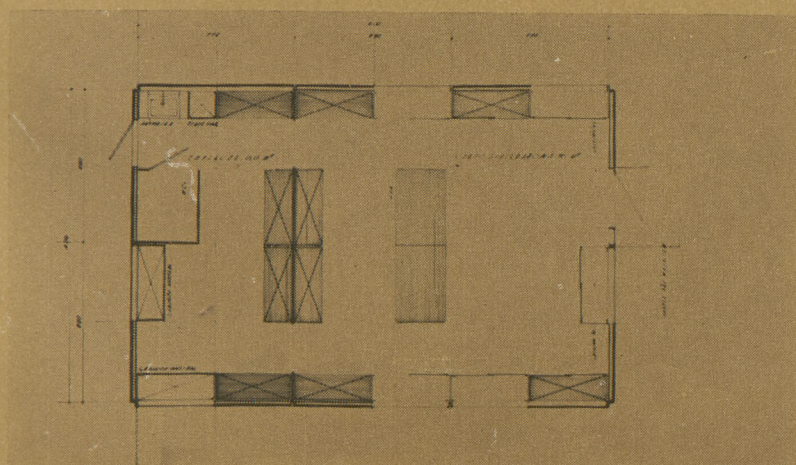
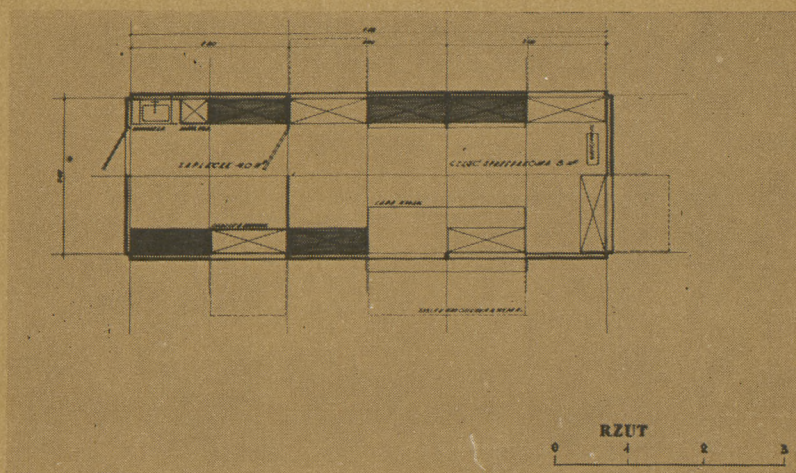
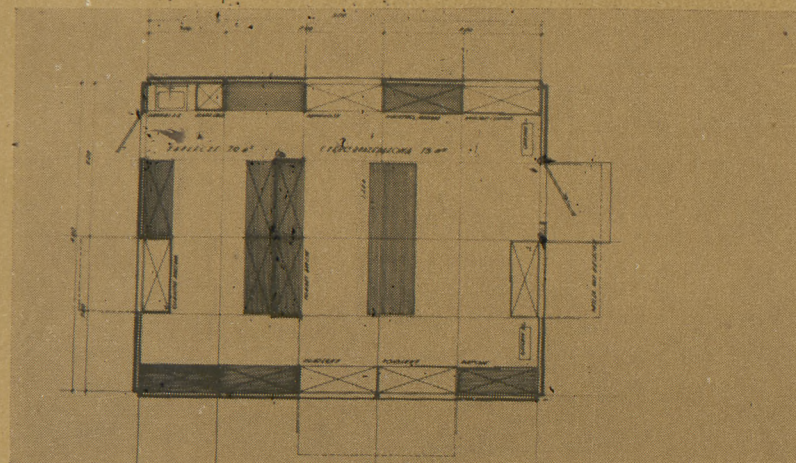
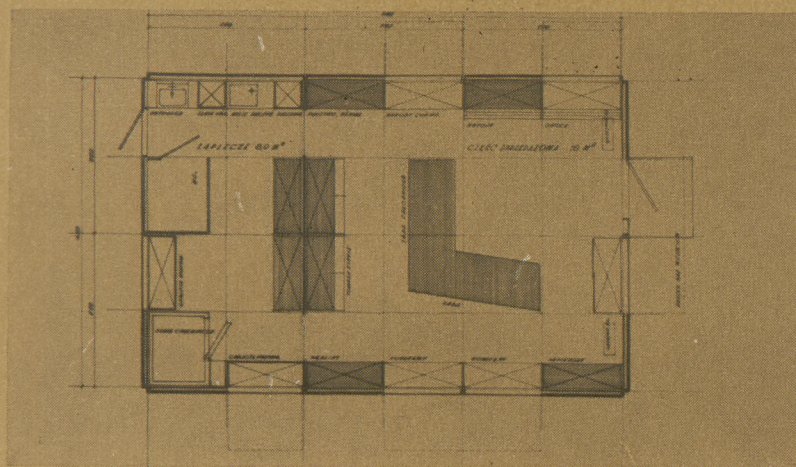
Pawilon ogólnospożywczy o pow. 24 m², rzut

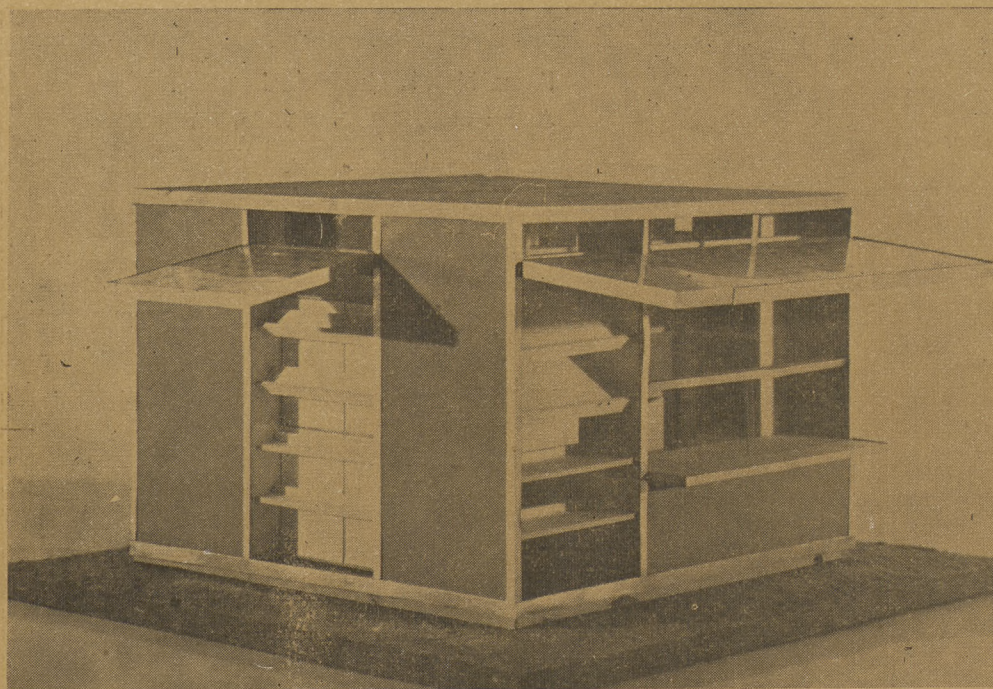
Pawilon ogólnospożywczy o pow. 20 m², rzut

Pawilon z artykułami przemysłowymi o pow. 24 m², rzut

Kiosk ogólnospożywczy o pow. 12 m², rzut

Kiosk ogólnospożywczy o pow. 12 m², alternatywa, rzut

Praca Nr 7. Nagroda II

Autor: arch. Stanisław Kaim, SARP—Warszawa
Konstrukcja: inż. Andrzej Koy
Model: arch. Ryszard Szegidewicz

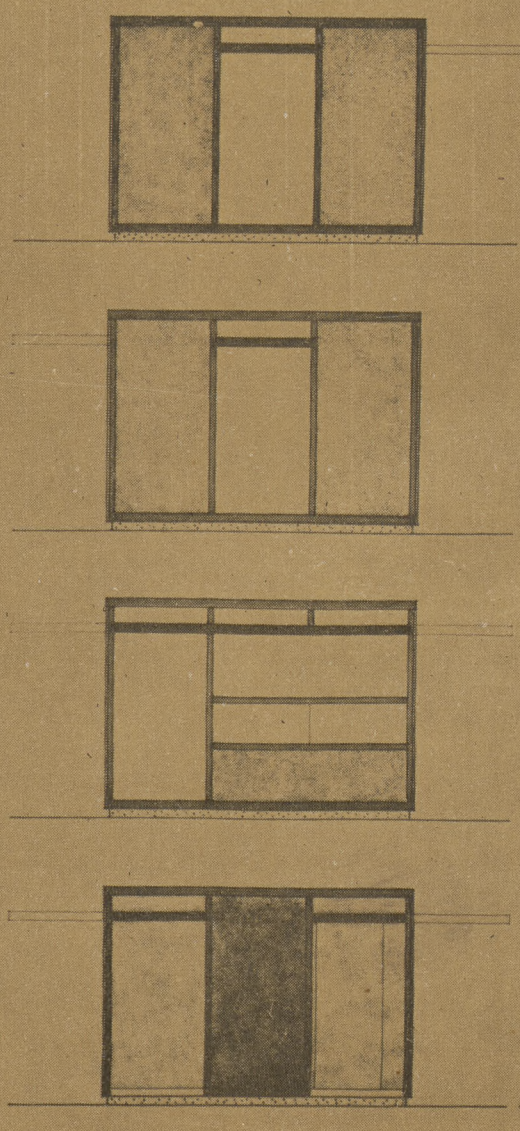
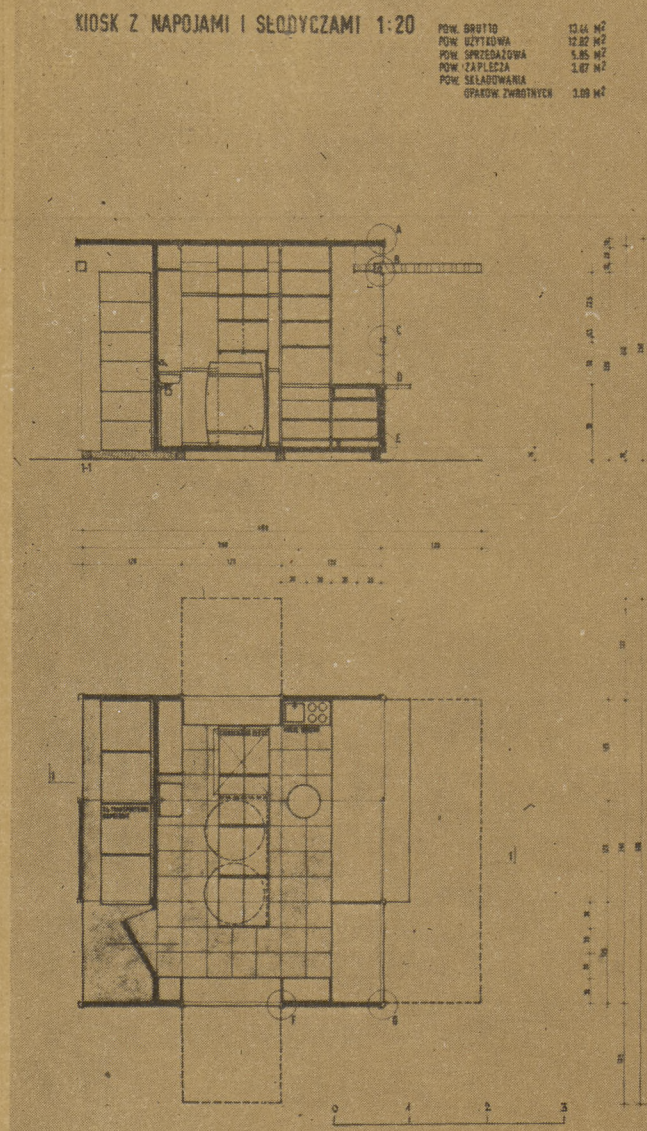
Ocena pracy

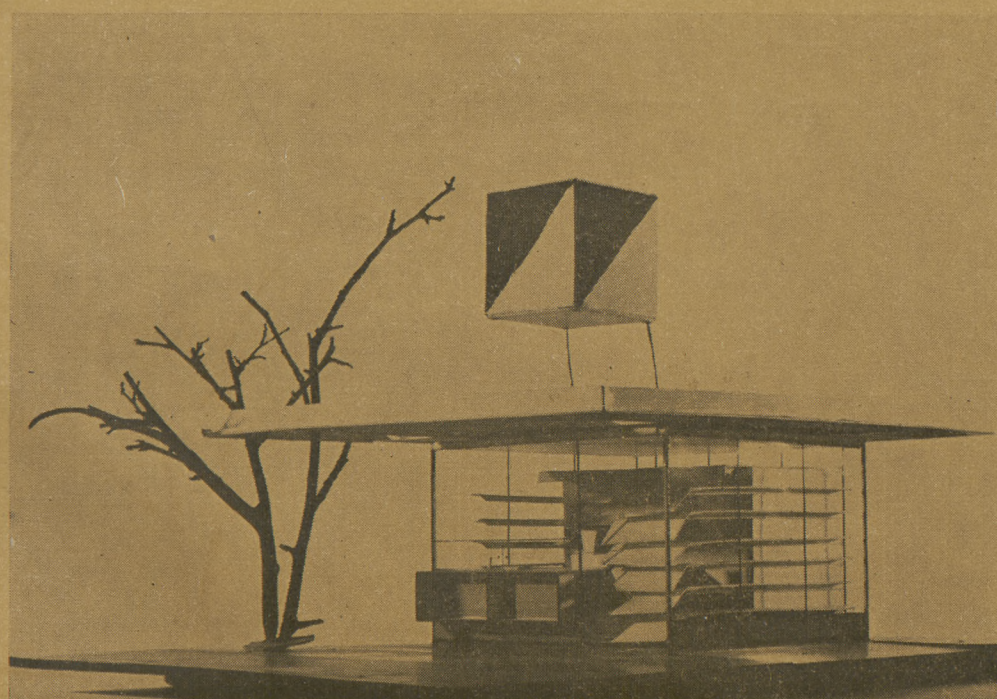
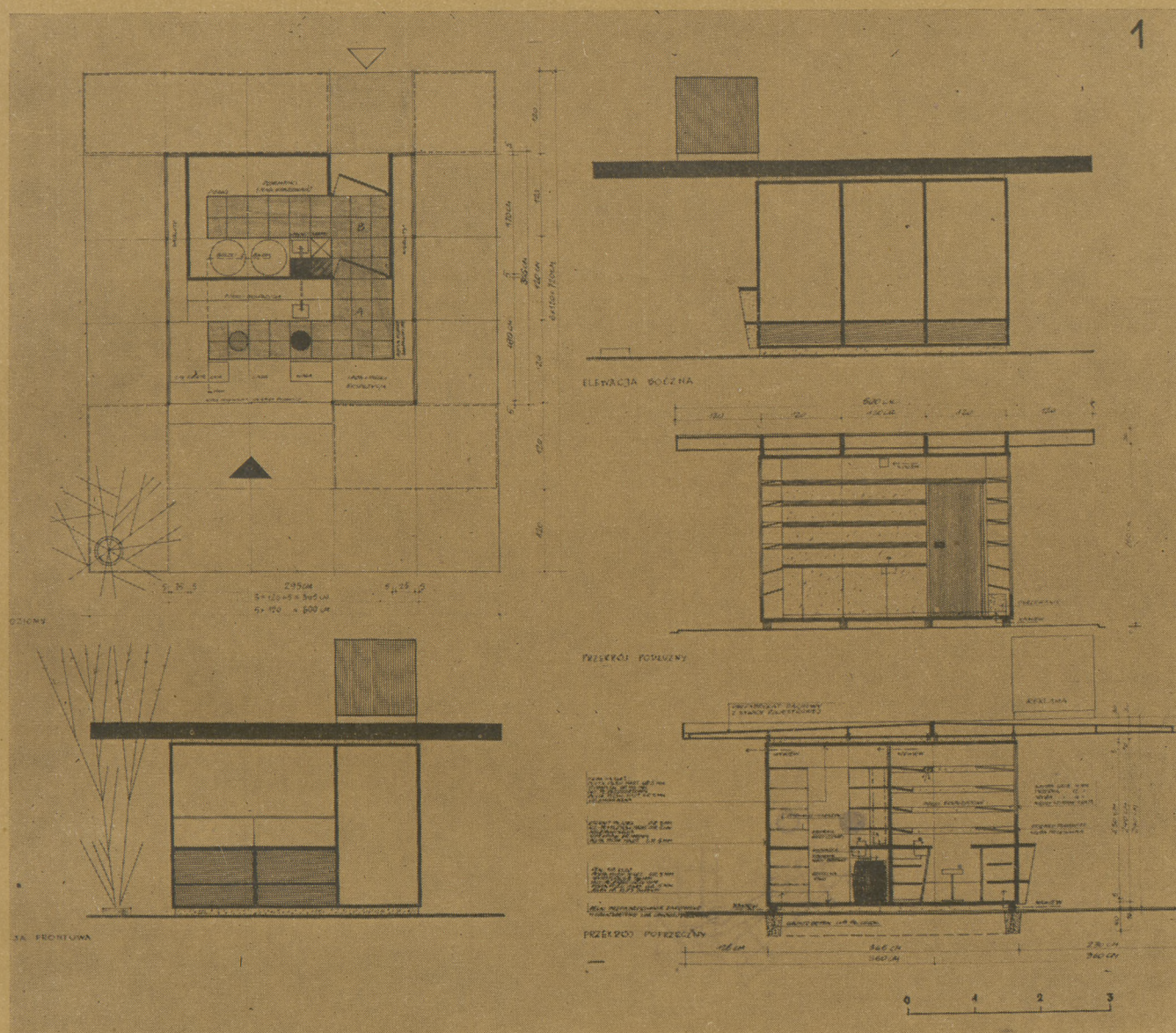
Funkcje rozwiązane prawidłowo z wyjątkiem małych kiosków, gdzie w zapleczu powstało nadmierne zawężenie komunikacji. Konsekwentnie rozwiązano zasadę konstrukcji. Łatwa technologia montażu. Pracę cechuje prostota wyrazu architektonicznego i forma nadaje się do wielokrotnego powtarzania w różnych wielkościach.

Kiosk z napojami i słodyczami

KIOSK Z NAPOJAMI I SŁODYCZAMI 1:20

Pow. brutto	13.66 m ²
Pow. użytkowa	12.82 m ²
Pow. sprzedażowa	5.85 m ²
Pow. zaplecza	1.87 m ²
Pow. szklarnia	
Opakow. zwróconych	1.89 m ²

Praca Nr 1. Nagroda III

Autor: arch. Jerzy Mieczkowski, SARP—Warszawa

Ocena pracy

Układ funkcji w zasadzie poprawny, ale na skutek nadmiernego przeszklenia powoduje utrudniony dostęp do niektórych części gablot. W małych kioskach zbyt głębokie regały przeważają nadmiernie przestrzeń manipulacyjną sprzedawcy.

Konstrukcja rozwiązana w zasadzie prawidłowo. Zastrzeżenie budzi brak dostatecznych usztywnień oraz duży okap trudny w realizacji. Jednak okap jest uzasadniony koncepcją całkowicie przeszklonego kiosku wymagającego skutecznego zabezpieczenia przeciw operacjom słonecznym.

Praca w ciekawy sposób rozwiązuje problem reklamowy. W efekcie wyraz plastyczny właściwy dla tego typu obiektów.

Kiosk z napojami i słodyczami

Praca Nr 5
Nagr. IV równorz.

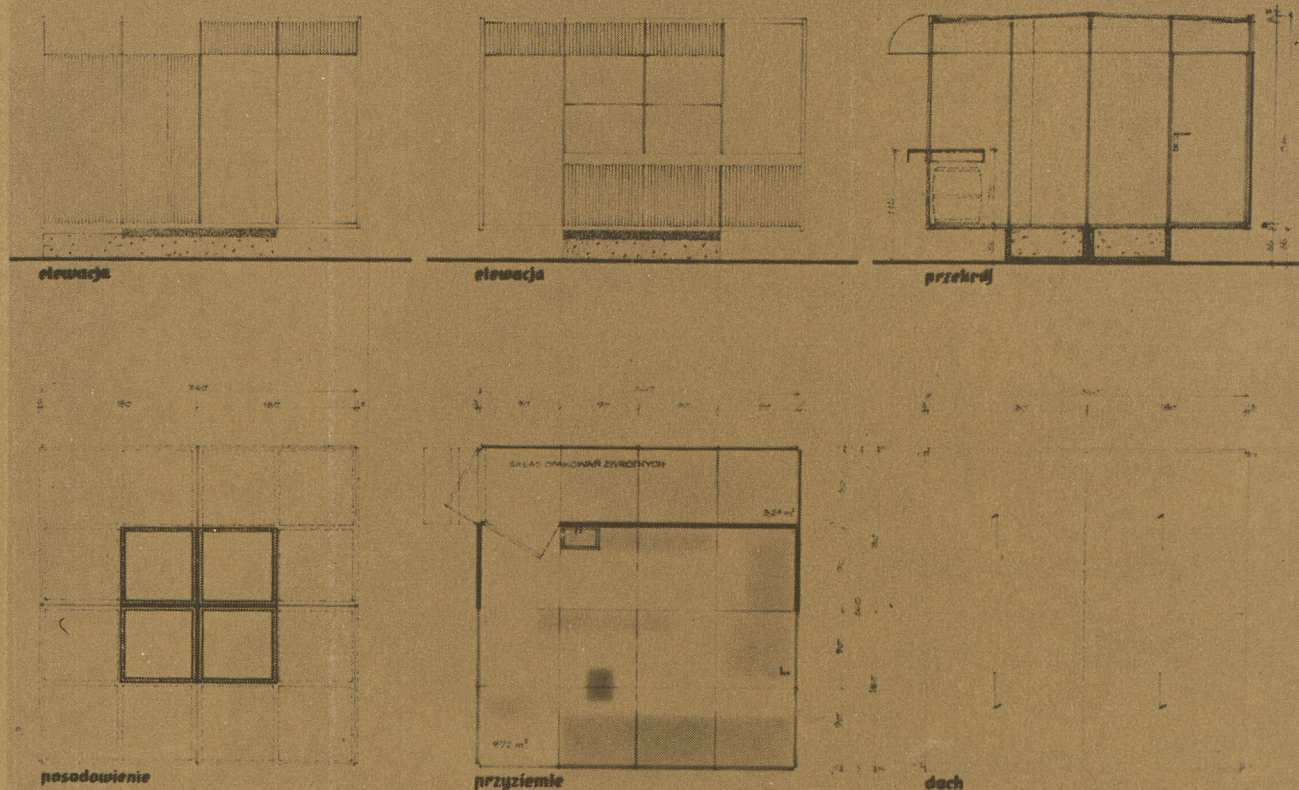
Autorzy:
arch. Leszek Klajnert,
SARP—Warszawa,
arch. Alfred Przybył-
ski, SARP—Warszawa.
art. plastik Kazimierz
Gąsiorowski, ZPAP—Warszawa
Konstrukcja:
inż. Wiesław Zach

Ocena pracy

Układ funkcji w za-
sadzie poprawny, ale
pokazano zbyt sche-
matycznie zagospo-
dowanie przestrze-
ni wewnątrz. Ciekawie
rozwiązana konstruk-
cja dachu i konstruk-
cja podłogi.

Forma architekto-
niczna powściągliwa
w wyrazie i właści-
wa dla tego typu o-
biektów — dla róż-
nych wielkości i wie-
lu powtórzeń
Kiosk z napojami i
słodyczami

c/ napojowo-słodyczowy pow. 9,72 + 3,24 m²

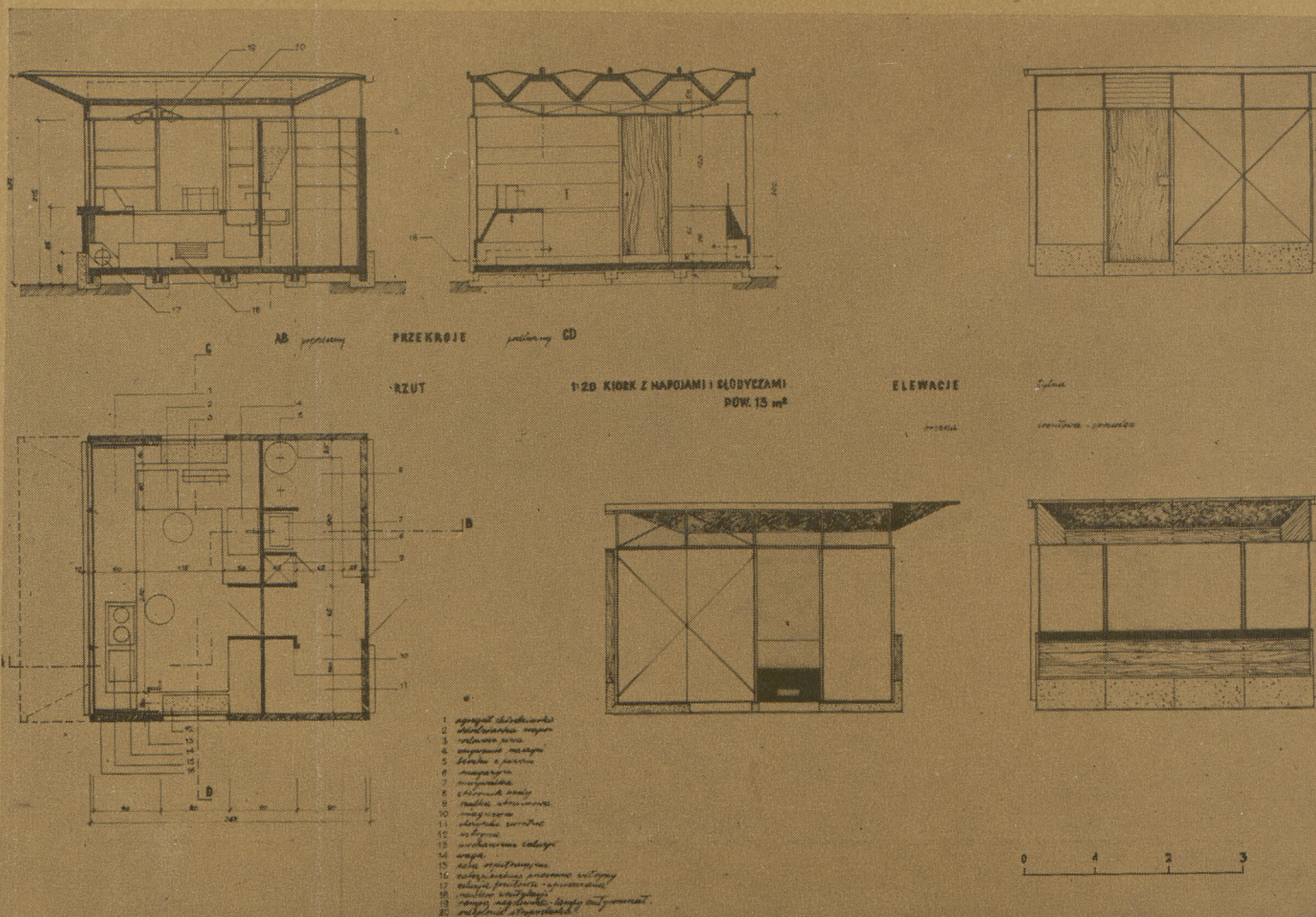
skala 1:20

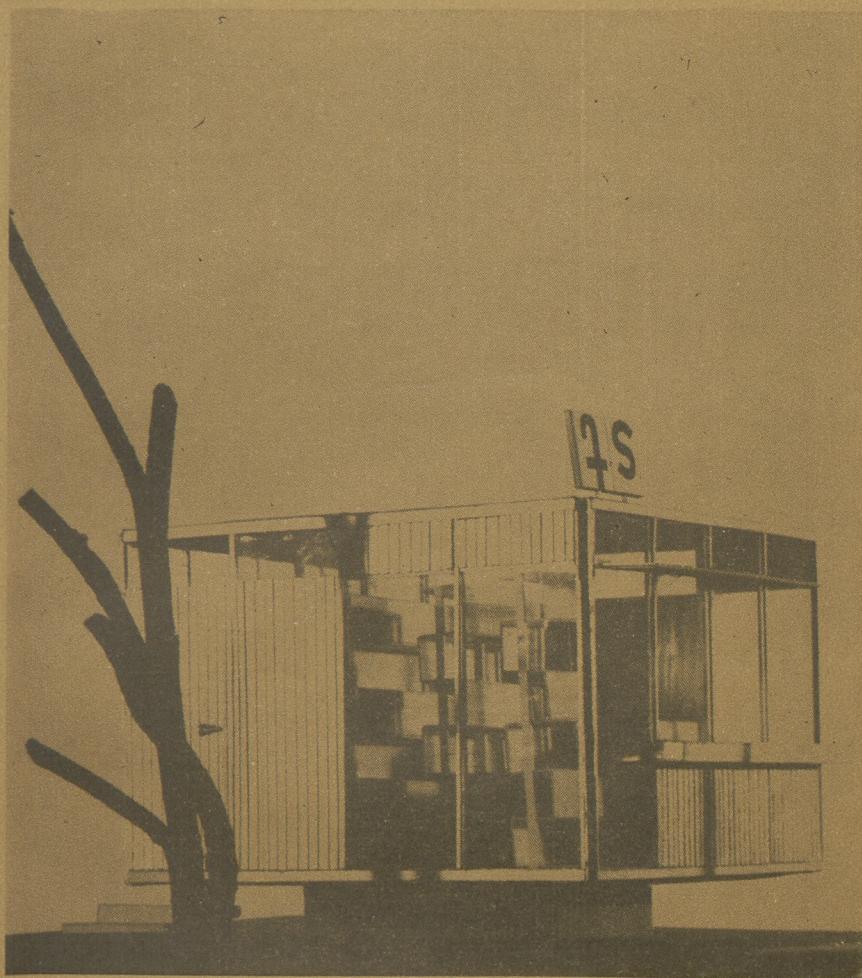
Praca Nr 17
Nagr. IV równorz.

Autor:
arch. Jan Muniak,
ZPAP—Warszawa

Ocena pracy

Praca stanowi przy-
kład poszukiwania
nowej formy kiosku
przez zastosowanie
współczesnych mate-
riałów z pokazaniem
struktury konstruk-
cyjnej całości.
Kiosk z napojami
i słodyczami

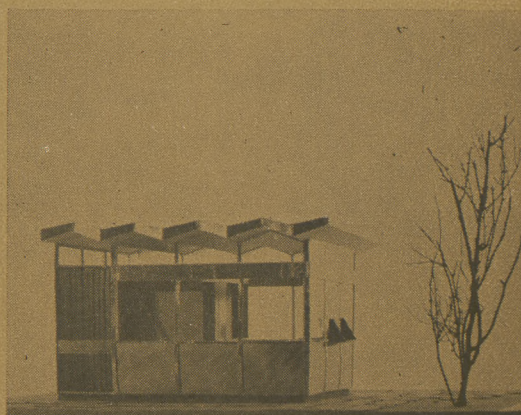
**Praca Nr 2
Wyróżnienie I**

Autorzy: architekci
Lech Peperz, SARP—
Wrocław
Alojzy Gryt, SARP—
Wrocław
Janusz Frydecki,
SARP—Wrocław

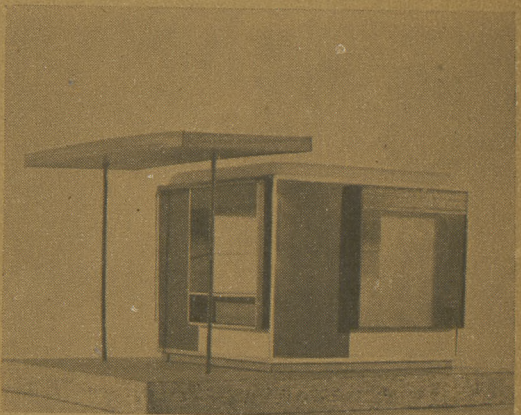
**Praca Nr 8
Wyróżnienie I**

Autorzy:
arch. Stanisław Fi-
jałkowski, SARP—
Lublin
techn. bud. Piotr
Rudka, PZITB—War-
szawa

**Praca Nr 9
Wyróżnienie I**

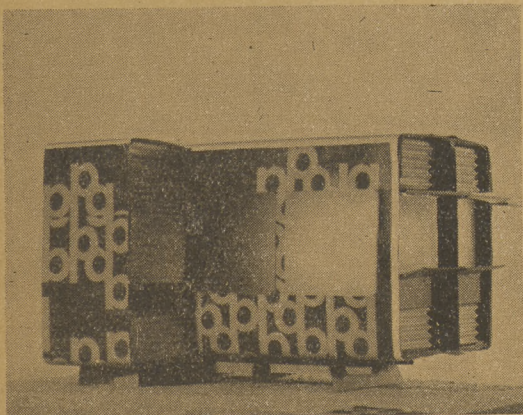
Autor:
arch. Jan Maciej
Chmielewski, SARP—
Warszawa
Model: Jerzy Rylski

**Praca Nr 12
Wyróżnienie I**

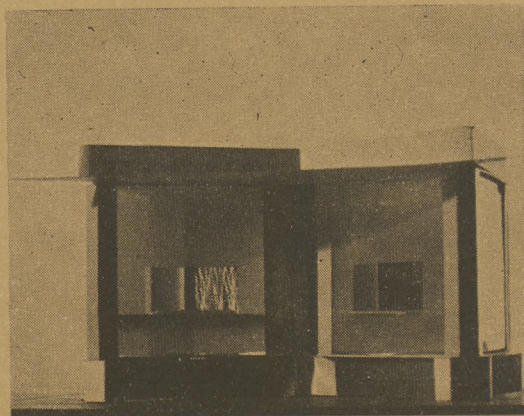
Autorzy:
Maria Kaczurbińska,
Zofia Karłowicz, Te-
resa Ney, Jerzy
Chwiałkowski, Jan
Lec — wszyscy Polit.
Warsz.
Konsult. konstr.:
inż. Adam Przybyło-
wicz

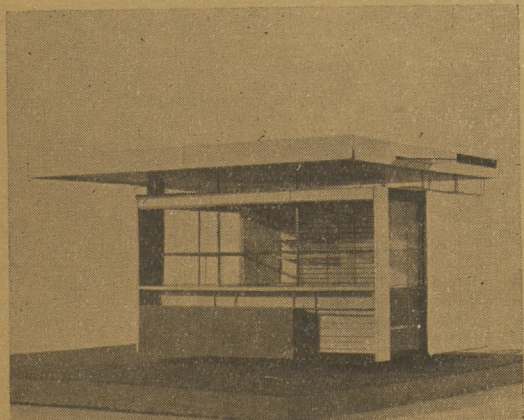
Praca Nr 21
Wyróżnienie I

Autorzy, architekci:
Barbara Kowarska,
SARP—Warszawa
Jerzy Paciorkowski,
SARP—Warszawa

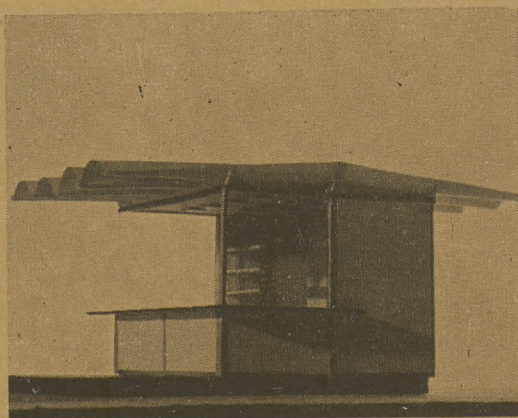
Praca Nr 4
Wyróżnienie II

Autorzy, architekci:
Jerzy Ciszewski,
SARP—Kraków,
Marta Ciszewska,
SARP—Kraków

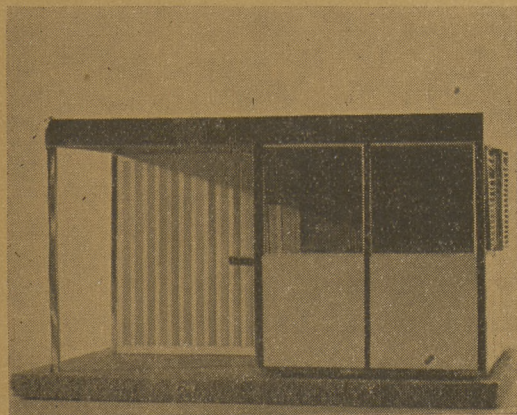
Praca Nr 28
Wyróżnienie I

Autor: arch. Albin
Cieszyński, SARP—
Katowice
Model: techn.
Sławomir Hetmańczyk

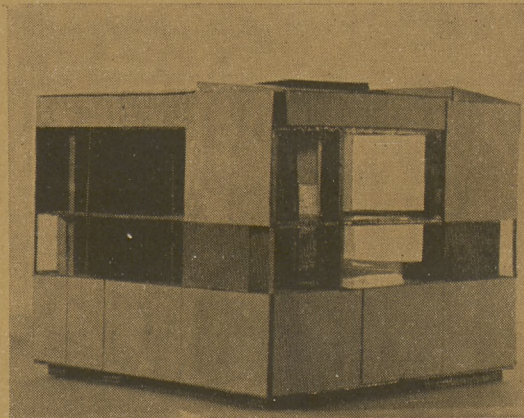
Praca Nr 13
Wyróżnienie II

Autorzy, architekci:
Kazimierz Chomen-
towski,
Jerzy Jasiński,
SARP—Warszawa,
Adam Salamon,
SARP—Warszawa

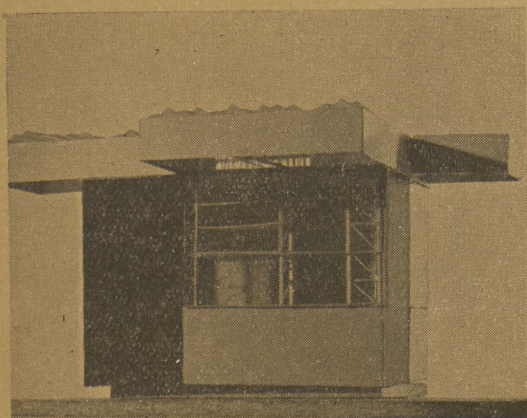
Praca Nr 31
Wyróżnienie I

Autor: arch. Andrzej
Wochna, SARP—
Warszawa
Konstr.: inż. Adolf
Derentowicz, PZITB—
Warszawa
Instal.: inż. Tadeusz
Piątkowski, PZITB—
Warszawa
Współpraca,
architekci:
Ewa Biegańska
Barbara Wochna

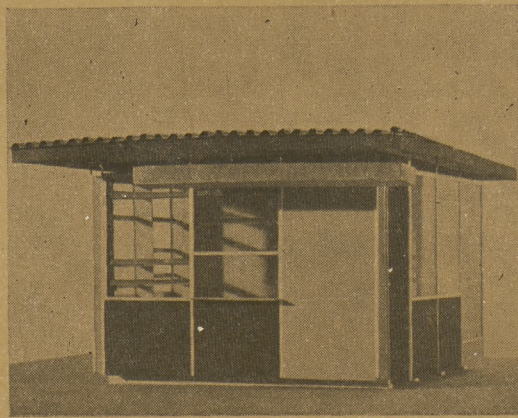
Praca Nr 26
Wyróżnienie II

Autor:
arch. Wilhelm Kik,
SARP—Szczecin

Praca Nr 3
Wyróżnienie II

Autorzy:
Ryszard Fedorowski,
Zdzisław Jońca, Woj-
ciech Hawrykiewicz,
wszyscy Pol. Warsz.
Konsultacje:
Andrzej Koczyk, Ku-
ba Wieczyński

Praca Nr 27
Wyróżnienie II

Autorzy, architekci:
Danuta Osuchowska,
SARP—Warszawa,
Jerzy Osuchowski,
SARP—Warszawa

zwoić sobie na wystąpienia, które nie będą miały pełnej argumentacji i pełnej siły przekonywującej.

Jakie są możliwości uzyskania takiej argumentacji?

Proces psychiczny, w czasie którego powstają dzieła sztuki, nie jest łatwy do ujęcia i opisanie. Twórczość jest jednym z zagadnień najbardziej dziś atakowanych przez naukę na świecie. Dysproporcja twórcza człowieka, czy narodu, decyduje o miejscu i roli tego narodu w świecie. Rywalizację naukową, artystyczną, ekonomiczną i techniczną rozstrzygają nowe twórcze teorie, nowe wyroby, nowe pomysły i wynalazki. Równocześnie jednak sam proces tworzenia okazał się jednym z najtrudniejszych zagadnień naukowych.

Wyjaśnieniem psychicznych mechanizmów twórczości powinna zajmować się psychologia. Niestety, nie istnieje, jak narazie, w pełni opracowana psychologia procesu tworzenia. Nie jest to może tak dziwne skoro w tej chwili nie istnieje, zdaniem moim, żaden przekonywujący system psychologii ogólnej. Fakt braku teorii nie wpływa jednak bynajmniej na zhamowania w nauczaniu i tworzeniu dzieł, które nazywamy twórczymi. Tak np. profesorowie i studenci, biorąc ołówek do ręki, wiedzą na ogół o co chodzi. Język form jest wystarczający do porozumiewania się między sobą, gdy tkwi się w środowisku twórczym o określonych tendencjach i skryształizowanych upodobaniach. Natomiast nasza argumentacja staje się zupełnie niezrozumiała poza środowiskiem twórczym.

Twórczość artystyczna — to tworzenie dzieł, które są nie tylko nowe i oryginalne, ale poza tym oddziaływują na człowieka, wywołując stan zadowolenia czy wzruszenia nazywamy przeżyciem estetycznym czy przeżyciem pięknym. Le Corbusier mówi o tym w ten sposób: „Z kamienia, drzewa, cementu, robi się domy, pałace. To budownictwo. Wynalazczość pracuje. Ale oto chwytam mię coś za serce, jest mi dobrze, jestem szczęśliwy, mówię: to jest piękne. To jest architektura”.

Ażeby dzieło sztuki wywoływało takie reakcje, musi być wcześniej samo przez twórcę głęboko przeżyte. Siła tego przeżycia, jego specyficzność oraz umiejętność wyrażenia go w sposób czytelny w tworzywie, stanowi o wartości dzieła. Zaangażowanie emocjonalne architekta jest najistotniejszym elementem jego pracy twórczej, donioślejszym od zaangażowania się jego wiedzy technicznej i doświadczenia. A w sytuacji, w której stan przeżywania i wyrażania decyduje o wartości dzieła, każdy twórca musi pracować w maksymalnej wydajności, musi w pracę swą wkładać całą swą energię i pasję życiową. Konsekwencją tego jest jego bardzo duże obciążenie nerwowe.

Pod pojęciem procesu psychicznego tworzenia (czy proces twórczy) rozumiem pewien typowy tok postępowania, który można zaobserwować u każdego projektanta czy artysty w chwili, gdy angażuje się emocjonalnie w jakiś temat.

Wraz z tym postępowaniem obserwuje się ściśle z nim związaną zmianę stanów i napięć psychicznych, od których zależy efekt naszej twórczości. Aby bliżej obrazować specyficzną wysiłku twórczego, spróbuję prześledzić ten tok postępowania, choć zdaję sobie sprawę z ryzyka, jakie wiąże się z bardzo szkieletowym i bardzo osobistym ujęciem tego zagadnienia.

W procesie twórczym wyróżnimy najpierw moment pierwszej podniety, w którym, w chwili gdy zaczynamy pracę, ustosunkowujemy się do tematu po raz pierwszy. Wtedy spontanicznie przyjmujemy do tematu bardzo osobisty stosunek emocjonalny. W tym momencie całe nasze doświadczenie, wszystkie nasze umiejętności i zdolności składają się na określenie naszej reakcji, która w sposób skrótowy, nie-

zupełnie świadomy, ale dość ściśle określony formuje nasz stosunek do tematu. Wyczuwamy, na przykład, w tym momencie, i to na ogół dość dokładnie, jak nasz projekt nie powinien wyglądać, choć nie wiemy jeszcze, jak powinien wyglądać. Wtedy już najczęściej krystalizuje się nam jakiś rys emocjonalny, którego dynamikę chcielibyśmy wyrazić w danym temacie, wtedy może też świta już jakiś pomysł.

Następuje teraz okres, który można nazwać okresem akumulacji. Zaczynamy intensywnie interesować się tematem, opracowywać próbne szkice, atakować temat z różnych stron.

W trakcie studiów zarysowuje się nam jakaś najwłaściwsza droga do rozwiązania problemów zawartych w temacie. Określamy specyficzny charakter dzieła, określamy strukturę i dynamikę przeżyć, które mają go przenikać. Następuje wtedy okres koncentracji psychicznej, podczas którego staramy się ostatecznie już sprecyzować wizję naszego przeżywania. Jest to okres mobilizacji zewnętrznej, okres mocowania się z formą.

Zagadnieniem kluczowym procesu tworzenia jest ujęcie swojego przeżycia w wizji. Moment, w którym jawi się nam wizja wewnętrzna naszego tematu, ta którą chcielibyśmy pozostawić i opracowywać, nazywam aktem twórczym. Przy dużym napięciu psychicznym w momencie specyficznego przesilenia ten cały dynamiczny stan emocjonalny o ściśle określonych tendencjach zaczyna jakby krystalizować się i przyjmować postać pewnego wyobrażenia. Układ form w tym obrazie, rozkład rytmów, akcentów, dominant, odzwierciedla stan naszego przeżywania. Cała główna konstrukcja formy, a także jej faktura zewnętrzna, jest w naszym wyobrażeniu ukształtowana przez rytm naszego przeżycia, przeżycia bardzo ściśle przedtem w czasie studiowania tematu określonego i ściśle z tematem związanego.

Wizja jawi się nam często ze wszystkimi szczegółami. Formy w wizji układają się w sposób doskonale zestrojony, obraz posiada określoną harmonię. My tylko jakbyśmy oglądali jakiś nowy wzruszający twór, doskonały, jak nam się wydaje, we wszystkich fragmentach.

Wizja w akcie twórczym zablśnie nam i zniknie. Następuje teraz okres opracowania wizji w jakimś określonym tworzywie. Jest to faza pracy, którą nazywamy rzemiosłem. Następuje okres konkretyzowania wizji i zawartego w niej przeżycia w określonym materiale. Równocześnie następuje szlifowanie formy, podkreślanie czy tonowanie jej akcentów, jej obróbka mająca na celu jak najpełniejsze wyrażenie naszego przeżycia, przeżycia, które musimy w sobie jakoś komulować aż do czasu ukończenia dzieła.

Dopiero gdy projekt jest skończony (w architekturze przynajmniej w fazie projektu wstępnego), następuje ostatnia faza procesu tworzenia, to jest moment i okres odprężenia.

Niemal od początku opracowania projektu musi towarzyszyć naszej pracy duże napięcie psychiczne. Poprzez poszczególne fazy procesu tworzenia napięcie to wzrasta, aby w momentach szczytowych, w chwili formowania swojego przeżycia w wizji osiągnąć stan maksymalny, angażujący wszystkie psychiczne i biologiczne siły ustroju.

W tych chwilach artysta, który ma wysokie poczucie smaku artystycznego, przeżywa prawdziwe dramaty. Na podstawie praktyk zdajemy sobie sprawę, że jest niemożliwe wyrazić w pełni to, co przeżywamy. Coś, co jest nieuchwytnie, zwiewne, wzruszające przemienia się w coś, co jest stałe, skonkretyzowane, skończone. Zawsze jesteśmy niezadowoleni, bo to co chcielibyśmy wyrazić, znajduje się w naszym dziele w postaci, jak nam się wydaje, niepełnej. Stąd pasja i zaciętość, jaką się wkłada w ten główny moment formowania dzieła, stąd ciągły dramat niezrealizowanych w pełni oczekiwań.

Już po skryształizowaniu i zdecydowaniu formy dzieła, w okresie technicznego opracowa-

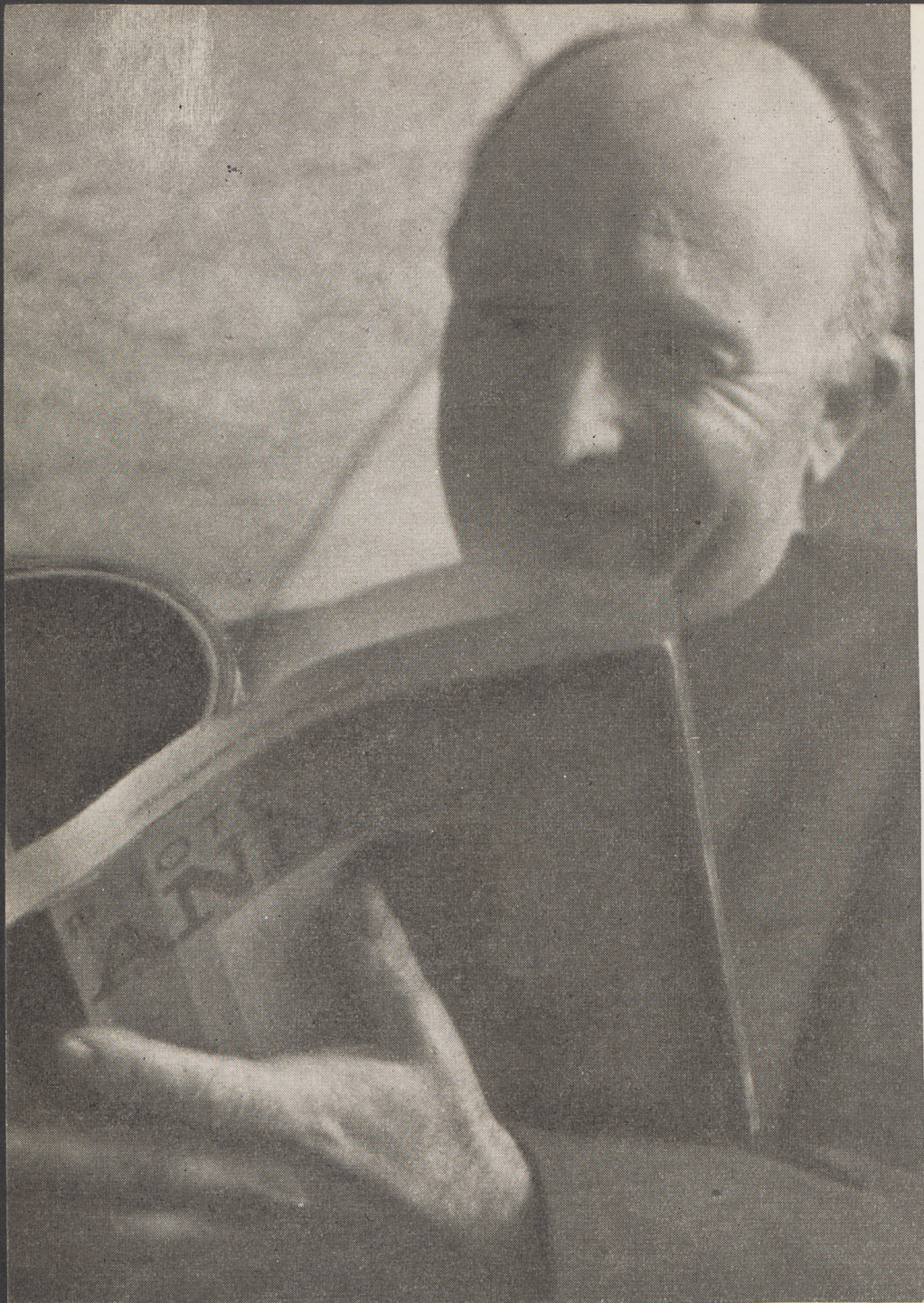
nia, napięcie nasze, choć nie tak wielkie, musi się jednak utrzymywać, bo w tym okresie najłatwiej zgubić tę tak trudną do wyrażenia, nieuchwytną atmosferę, która decyduje o tym, że nasza praca staje się dziełem sztuki. Szczególnie łatwo zgubić ją w architekturze w momencie, kiedy do koncepcji włącza się cała grupa specjalistów branżowych i całe zespoły organów opiniotwórczych.

Ostatni okres procesu tworzenia, zwany odprężeniem, następuje po skończeniu dzieła. Nie wpływa więc już na wartość tego dzieła, ale jest konsekwencją powyższych wcześniejszych wysiłków twórczych. Organizm, który dotąd trwał w napięciu i czerpał we wzmocniony sposób ze źródeł energii ustrojowej powodując intensywną przemianę materii, teraz zmęczony i wyczerpany stara się odpocząć i uaktywnić te fizjologiczne procesy regeneracyjne, które wcześniej były hamowane. Stara się uwolnić i oczyścić od tego częściowo obcego ustrojowi rytmu napięcia twórczego, który w chwilach formowania dzieła przestroił przemocą na pewien okres czasu działalność nerwową całego ustroju. Zabezpieczenie warunków dla tego odprężenia jest konieczne przed podjęciem następnego wysiłku twórczego bo umożliwia dalszą wydajną pracę. Okres odprężenia musi zamykać każdy cykl działania twórczego. Trudno jest porównywać wartość pracy i wysiłków różnych dziedzin sztuki: malarstwa, muzyki, architektury czy rzeźby. Każdy artysta przechodzi podobny cykl tworzenia i każdy, któremu zależy na sztuce angażuje się bez reszty. Trzeba jednak zwrócić uwagę na dodatkową trudność, jakie składają się na pracę twórczą architekta.

Wizja nasza nie może uwzględniać tylko harmonii wewnętrznej dzieła. Kompozycja i układ formy muszą uwzględniać także wymogi naszego tworzywa. A jest nim konstrukcja budowlana, która kieruje się swoimi własnymi prawami nie zawsze zgodnymi z tą harmonią, którą określamy w momencie przeżycia wewnętrznego. Musimy uwzględnić wymagania funkcji i użyteczności budynku. Musi wreszcie działalność nasza tkwić mocno w realiach i możliwościach technicznych i ekonomicznych dnia dzisiejszego, bo dzisiaj realizujemy tę architekturę, która będzie służyć kilku przyszłym pokoleniom.

W tych warunkach trudno jest stworzyć od razu przekonywującą koncepcję i wysiłek nasz musi się wielokrotnie powtarzać, aby znaleźć pośród wielu dobrych to jedno rozwiązanie, które zadowoli i nasze poczucie smaku artystycznego i wymagania konstrukcji, funkcji i ekonomiki budynku. Stąd wkład pracy architekta w swoją twórczość przekracza wysiłki nie tylko każdego innego projektanta branżowego, ale i każdego innego artysty.

Zebranie w szerokim zakresie naszych doświadczeń dotyczących procesu twórczego może stanowić jeden z ważnych elementów określających ideowe założenia naszej działalności twórczej. Wzajemne porozumienie się co do spraw podstawowych leży nie tylko w interesie nas samych, ale także w interesie tych, którzy z nami współpracują i także tych, którzy będą przebywać w przestrzeni urbanistycznej i architektonicznej uformowanej naszą pracą twórczą. Istnieje dziś i pilna potrzeba i korzystniejsza pora do podjęcia takiej problematyki.

TADEUSZ FILIPCZAK

Dnia 2 sierpnia 1966 roku zginął w katastrofie samochodowej Naczelny Dyrektor i Redaktor Wydawnictwa „Arkady”, Architekt Tadeusz Filipczak, przeżywszy lat 56. Był znanym wydawcą i działaczem polskiego powojennego ruchu wydawniczego, odznaczony Krzyżem Kawalerskim Orderu Odrodzenia Polski, Złotym i Srebrnym Krzyżem Zasługi, Medalem X-lecia PRL, Złotą Odznaką Odbudowy Warszawy i Srebrną Odznaką Honorową m. st. Warszawy.

Pracę wydawniczą Architekt Tadeusz Filipczak rozpoczął jeszcze w latach międzywojennych, gdy jako student Wydziału Architektury PW pracował w miesięczniku „Budownictwo i Architektura”.

Z Jego imieniem i nazwiskiem łączą się również pierwsze tytuły takich czasopism jak: „Skarpa Warszawska” i „Kraj” — oba poświęcone odbudowie Warszawy i rozwojowi Polski.

W roku 1947, a potem w latach 1957—1965 był Architekt Tadeusz Filipczak Naczelnym Redaktorem miesięcznika „Architektura”, w którym niejednokrotnie wypowiadał się na temat celów i zadań polskiej architektury, i które określał krótko: służba dla narodu.

Jako Naczelny Redaktor Wydawnictwa „Arkady” był Architekt Tadeusz Filipczak inicjatorem i twórcą wielu wartościowych pozycji książkowych z dziedziny architektury i budownictwa, wydawnictw, które znalazły uznanie w kraju i za granicą.

Zginął na posterunku pracy, zbierając materiały do nowego, szeroko zakrojonego dzieła, „Kraj”, poświęconego Polsce współczesnej i jej ludziom.

8-go sierpnia świat wydawniczy pożegnał Znakomitego Wydawcę.

W dniu tym pracownicy Wydawnictwa „Arkady” żegnali z głębokim żalem Swego wieloletniego Dyrektora i Dobrego Człowieka.

Cześć Jego pamięci!

BIULETYN TECHNOLOGII BIUR PROJ. BUD. PRZEMYSŁ. NR 4—5/66

(zeszyt poświęcony zagadnieniom blokowania w budownictwie przemysłowym).

W artykule „O stosowaniu zasady blokowania w budownictwie przemysłowym” Marian Rzędowski ogólnie omawia problem blokowania. Blokowanie to jeden ze sposobów kształtowania układu przestrzennego powierzchni użytkowych zakładów przemysłowych, polegający na łączeniu pod jednym dachem — w monobloku — różnych funkcji — tradycyjnie rozmieszczanych w oddzielnych budynkach.

Pojęciem tym posługujemy się potocznie również w przypadkach, gdy scaleniu podlegają powierzchnie użytkowe określonego, jednorodnego przeznaczenia, lecz przynależne do różnych zakładów o skojarzonej, w ramach węzła przemysłowego, gospodarce. Stosowanie zasady blokowania samo przez się nie stanowi panaceum postępu technicznego czy ekonomicznego. Jest jednym ze środków i może stanowić wyraz postępu. Lecz dopiero kompleksowa analiza techniczno-ekonomiczna, leżąca u podstaw wyboru rozwiązania, może wskazać czy i w jakim zakresie — w konkretnych warunkach i przy założonych celach — należy zastosować zasadę blokowania dla uzyskania porównawczo najefektowniejszego rozwiązania projektowego. Czynniki tej analizy będą zarówno wskazania, jak i przeciwwskazania w odniesieniu do blokowania, zarówno zagadnienia realizacji inwestycji, jak i użytkowania obiektu, zarówno potrzeby i warunki najbliższego okresu eksploatacji, jak i dalsza perspektywa modernizacji i rozbudowy zakładu. Będą nimi również — zwłaszcza przy kojarzeniu i scalaniu zakładów różnych użytkowników — sprawy etapowania realizacji, inwestycji wyprzedzających, i związanego z tym zamrażania środków i wreszcie — system zarządzania eksploatowanym obiektem.

„Jeden dach” nie powstaje bowiem przez proste zestawienie budynków ścianami. Blokowanie stawia przed projektantami nowe, trudniejsze zadania. Komplikuje wzajemne zależności i sprzężenia rozwiązań cząstkowych, rozbudowuje problematykę sumarycznej analizy, mającej doprowadzić do finalnej efektywności inwestycji, w spotęgowanej mierze i w nowy sposób uzależnia tę finalną efektywność od uwzględnienia w rozwiązaniu projektowym „czasu przyszłego niedokonanego”. Powodami dla których tyle i coraz więcej uwagi poświęca się wdrażaniu zasady blokowania — traktując je jako jeden z wariantów rozwiązania zawsze godny rozpatrzenia — jest szereg obiektywnych zjawisk towarzyszących rozwojowi produkcji przemysłowej. Dominantą w kontekście tych zjawisk staje się tzw. „moralne starzenie się” urządzeń produkcyjnych, wyprzedzające coraz bardziej ich zniszczenie fizyczne. Narzuca to dyktowaną (nie tylko względami ekonomicznymi) konieczność zapewnienia możliwości modernizacji procesu technologicznego i wyposażenia produkcyjnego, a nawet zmiany asortymentu produkcji i charakteru użytkowania obiektu, bez naruszania substancji budowlanej.

Sposób kształtowania przestrzeni użytkowej, stanowiący istotę blokowania, najbardziej tym potrzebom odpowiada.

Przy projektowaniu zakładów produkcyjnych w oparciu o zasadę blokowania, na jedno z czołowych miejsc wybija się problematyka humanizacji miejsca pracy w najszerszym tego słowa znaczeniu. Specjalną dziedzinę stanowią zagadnienia fizjologicznego i psychicznego oddziaływania na człowieka nowych warunków jego pracy, zwłaszcza w wielkich monoblokach. Zawarowane obowiązującymi przepisami wymogi dotyczące światła naturalnego, mającego zapewnić dopływ promieni ultrafioletowych, oraz psychiczne odczucie więzi ze „światem zewnętrznym”, są wprawdzie — w oparciu o ograniczone doświadczenia — ostatnio kwestionowane, jednakże zmiana ich wymagałaby weryfikacji tych doświadczeń w oparciu o własne badania.

Aby zawarte w tezie uniwersalności korzyści znalazły wyraz również w odniesieniu do uprzemysłowienia budownictwa, budynek zblokowany cechować powinna daleko idąca dyscyplina, wyrażająca się w jednorodności konstrukcji i jej elementów

oraz technologii wykonawstwa. Możliwie oszczędny wachlarz stosowanych rozwiązań i jak najszerze wykorzystanie typizacji — obowiązującej w każdym projekcie — w budynku zblokowanym nabiera specjalnego znaczenia i wartości. Właściwie zaprojektowany budynek zblokowany powinna cechować możliwie jednolita siatka podpór i przez to ograniczony do minimum zestaw elementów, możliwie jednolite gabaryty wysokościowe i stąd reguła stosowania określonych, dosyć dużych gradientów przy różnicowaniu wysokości w monobloku, możliwie jednolite obciążenie użytkowe i stąd między innymi kierunek na stosowanie urządzeń transportu wewnętrznego nie związanego z konstrukcją. Stąd również stosowanie w obudowanej wolnej przestrzeni tak zwanych etażerek w budownictwie pawilonowym.

Złożoność zagadnień w zakresie poszczególnych branż czy specjalności również wymaga „wyższego stopnia wtajemniczenia” i dlatego coraz wyraźniej wchodzi tutaj w grę dwa pojęcia: specjalizacja i kooperacja — już nie projektantów, lecz jednostek projektowych.

Doceniając znaczenie efektów technicznych i ekonomicznych, które można osiągnąć przez właściwe stosowanie blokowania w budownictwie przemysłowym, mając na uwadze ich wagę w odniesieniu do kierunków rekonstrukcji w przemyśle, oraz uwzględniając złożoność problematyki — kierownictwo Komitetu Nauki i Techniki oraz zainteresowanych resortów przemysłowych spowodowały powołanie — w ramach Komisji Głównej Projektowania Zakładów Produkcyjnych przy Komitecie Nauki i Techniki — Zespołu Problemowego Projektowania Obiektów Zblokowanych.

Omawiany zeszyt Biuletynu Techn. zawiera szereg artykułów poświęconych problemowi blokowania w budownictwie przemysłowym:

Blokowanie w Zakładzie Okuć Budowlanych — E. Dolański.

Fabryka Przenośników Górniczych w Wieluniu — R. Maiński.

Katedra Mechanizacji Rolnictwa Wyższej Szkoły Rolniczej w Krakowie — M. Bednarska.

Przykłady zblokowania oddziałów — J. Ziemia.

Trudności w stosowaniu blokowania — A. Korzeniowski.

Kilka przykładów zblokowanych zakładów przemysłowych — Z. Mirski.

Przykłady budownictwa zblokowanego w NRD — A. Głowski i W. Korszyński.

O blokowaniu w budownictwie przemysłowym w USA — Br. Kowalski.

Specyfika planu generalnego zblokowanych zakładów przemysłowych — B. Mirska.

Zagadnienia technologiczne związane z projektowaniem zakładów przemysłu ciężkiego w formie zabudowy zblokowanej — S. Pietkiewicz i M. Pietraszun.

Blokowanie budynków w związku z zagadnieniami technicznymi w przemyśle lekkim — Z. Wołochowicz i W. Komorowski.

Zagadnienia technologiczne w zblokowanych Zakładach Przetwórstwa Owocowo-Warzywnego — W. Wiecezorek.

Blokowanie a humanizacja — T. Dziegielewska.

Zagadnienia przeciwpożarowe zblokowanych zakładów przemysłowych — Fr. Kowalski.

Zagadnienia architektoniczno-budowlane przy projektowaniu zblokowanych zakładów przemysłowych — B. Mirska i Z. Mirski.

Typizacja a zblokowane budynki przemysłowe — K. Husarski.

Instalacje ogrzewcze, wentylacyjne, sanitarne i przemysłowe w blokowaniu — J. Cz. Mieszkowski.

Oświetlenie w budownictwie zblokowanym — T. Dobrowolski.

Blokowanie a organizacja budowy — J. Leja i J. Modliński.

Antydołże w projektowaniu zakładów zblokowanych — Z. Roszkowski.

Aspekty ekonomiczne „blokowania zakładów przemysłowych” — S. Martens.

Z wyżej wymienionych na szczególną uwagę zasługuje artykuł Tadeusza Dziegielewskiego zat. „Blokowania a humanizacja”. W swoich rozważaniach autor ograniczył się tylko do jednego problemu, który wypływa ze skutków blokowania, ale który niesłusznie bywa utożsamiany z zasadą blokowania.

Jest to problem warunków pracy w pomieszczeniach całkowicie pozbawionych dostępu światła dziennego, tj. bez okien i świetlików. Autor wybrał ten problem, ponieważ jest on najbardziej sporny w całokształcie zagadnienia „blokowanie a

humanizacja”. Hale bezokienne mają od wielu lat gorących zwolenników i równie gorących przeciwników. Niestety, dotychczasowe spory są mało owocne, ponieważ jedni na ogół nie doceniają zagadnień techniki i ekonomii, drudzy — sprawy humanitarnych warunków pracy. W rezultacie — w zależności od tego, kto w danym przypadku zwycięży — cierpi na tym albo humanizacja, albo blokowanie. Tymczasem cel tych sporów powinien polegać nie na pokonaniu strony przeciwniej, ale na znalezieniu rozwiązań optymalnych z punktu widzenia humanizacji w budownictwie, które ma coraz silniejszą tendencję do blokowania. Z dalszych rozważań należy wyeliminować te zakłady czy poszczególne pomieszczenia, gdzie ze względów technologicznych dostęp światła jest szkodliwy. Tutaj nie może być różnicy zdań: hale bezokienne są nieodzowne; można jedynie dyskutować nad zakresem rekompensaty dla pracujących w postaci doskonałej instalacji światła sztucznego, klimatyzacji, kolorystyki, w postaci ograniczenia czasu pracy, rotacji załogi, warunków wypoczynku w czasie i po pracy itp. Sporny jest następujący problem: czy pomieszczenia pracy, w których dostęp światła dziennego nie jest szkodliwy ze względów technologicznych — można pozbawić tego światła, nie narażając równocześnie zdrowia ludzkiego? Zwolennicy hal bez światła dziennego twierdzą, że są one tańsze w budowie i eksploatacji, że racjonalniej można w nich zorganizować produkcję, że wymagają mniej terenu pod zabudowę; równocześnie twierdzą, że nie ma przeciwwskazań higienicznych pod warunkiem zapewnienia właściwego oświetlenia sztucznego i odpowiedniej wentylacji. Przeciwnicy hal bez światła dziennego przestrzegają przed niedoskonałością instalacji i armatur elektrycznych, a szczególnie urządzeń wentylacyjno-klimatyzacyjnych. W halach takich każda awaria — to unięchowanie produkcji, a każda nieprawidłowość działania instalacji powoduje pracę w warunkach szkodliwych dla zdrowia.

Dlatego przeciwnicy hal bez światła dziennego są zdania, że wcześniej należy opanować zagadnienie sztucznego oświetlenia i sztucznej wentylacji, zanim zdecydujemy się na rezygnację ze światła dziennego i z możliwości przewietrzania hali za pomocą otwieranych okien. W dalszym rozważaniach autor artykułu zakłada teoretycznie, że wkroczyliśmy szczęśliwie już w ten okres, gdy klimatyzacja działa skutecznie i bez awarii, urządzenia wentylacyjne pracują cicho. Oświetlenie elektryczne jest idealne w natężeniu i kolorze, migotanie i szum światłówek należy do przeszłości.

Czy wtedy praca w halach bez światła dziennego wyposażonych w tak doskonałe urządzenia nie spowoduje ujemnych skutków fizjologicznych i psychicznych?

Powstają następujące wątpliwości:

Czy możemy bezkarnie rezygnować ze światła dziennego, skoro wiemy, że jest ono biologicznie aktywne, że zawiera promienie ultrafioletowe i podczerwone, które działają korzystnie bezpośrednio na nasz organizm? Działanie bezpośrednie ultrafioletu to wytwarzanie barwnika skóry oraz wpływ na przemianę materii (wytwarzanie witaminy D). Promienie podczerwone przyspieszają gojenie ran oraz stanów zapalnych. Według doc. M. Twardowskiego „promienie nadfioletu B zwiększają zawartość jodu w tarczycy oraz żelaza we krwi, powodują wzrost liczby czerwonych i białych krwinek oraz hemoglobiny”.

Działanie bezpośrednie — to samodezynfekcja pomieszczeń i ludzi dzięki właściwościom bakteriologicznym. Brak nadfioletu — to ryzyko zakażeń bakteriologicznych (szczególnie gościec, gruźlica, zapalenie anginalne i inne infekcje powstające drogą zakażeń kropelkowych). Ryzyko zakażeń jest tym większe, że epidemie mają sprzyjające warunki do błyskawicznego rozszerzania się, ponieważ powstają w zakładzie przemysłowym, a więc w licznych skupiskach ludzi w dodatku nieuodpornionych. Następna wątpliwość — to, czy stała i długotrwała praca przy świetle sztucznym nie wpływa ujemnie na wzrok? Jaka jest przyczyna oczopłasu, choroby oczu często spotykanej wśród górników i innych osób zatrudnionych w pomieszczeniach bez światła dziennego? Niezbędne są badania okulistyczne.

Zasadniczą wątpliwość dotyczy działania psychologicznego. Zmiany pory dnia i pogody, w których człowiek mimowoli i podświadomie uczestniczy, mają zasadnicze znaczenia dla dobrego samopoczucia i dla wytworzenia w ustroju reakcji korzystnych z punktu widzenia profilaktyki zdrowotnej. Korzystne dla ustroju są zarówno ciągłe reakcje na zmiany, jak i stopniowa adaptacja psychiczna do nowych warunków otoczenia. Np. w przypadku deszczu, który zaczyna padać przed końcem pracy, ustrój przysposabia się do czekającej go zmiany w odczuwaniu zjawisk klimatycznych w chwili, gdy pracownik wychodzi z pracy. Podobnie, jak np. tuż przed przystąpieniem do pracy — wzrasta ciśnienie krwi i zjawiają się objawy świadczące o przysposabianiu się organizmu do oczekującego go wysiłku. Jest to mobilizacja psychiczna, w wyniku której ustrój przestawia się stopniowo, a więc w sposób bardziej korzystny. Tym m. in. nasz ustrój różni się od maszyny, której nie potrzeba przysposabiać, lecz wystarczy włączyć kontakt dla uzyskania pełnej wydajności. Psycholodzy i fizjologowie wyrażają obawę, że umieszczając człowieka w wnętrzu odcietym od otoczenia nawet w warunkach komfortu klimatycznego — odrywamy go od sfery biologicznej, ograniczamy jego odporność i zmuszamy do szkodliwych, gwałtownych adaptacji.

Chodzi więc o zwrócenie uwagi na „problem człowieka”, nie zawsze doceniany na równi z problemami technicznymi i ekonomicznymi. Forsując halę bez światła dziennego, przygotowując nowe urządzenia w tej sprawie i uchylene istniejących ustaw, nie zadano sobie trudu przeprowadzenia badania warunków pracy w takich halach, ani skutków wywieranych na zdrowiu załogi.

Na razie — do czasu, gdy nie wiadomo jak dalece szkodliwa jest praca w halach bez światła dziennego — można by jedynie zalecać umiar i unikanie przesady.

INFORMATOR PROJEKTANTA BUDOWNICTWA OGÓLNEGO NR 4/1966

„Programowanie prac na lata 1966 — 1970” — artykuł Antoniego Idzikowskiego.

Artykuł ma charakter informacyjny o pracach dotyczących programowania przez Biuro Projektów Typowych i Studiów Budownictwa Miejskiego zadań typizacyjnych na lata 1966—70 w zakresie budownictwa mieszkaniowego miast i osiedli oraz budownictwa użyteczności publicznej.

Celem artykułu jest zapoznanie czytelników Informatora z odmiennym sposobem wyznaczenia kierunku typizacji na rozpoczynającą się obecnie pięciolatkę. Kierunki te, sprecyzowane w problematyce prac typizacyjnych na lata 1966—70 budownictwa mieszkaniowego ogólnego, oświaty i szkolnictwa wyższego, służby zdrowia i opieki społecznej, handlu i usług, budownictwa kultury i nauki, sportu i turystyki oraz budownictwa administracyjnego — stanowią będą między innymi podstawę dla określenia tematów dla rocznych, resortowych planów typizacji, dla których Biuro Projektów Typowych i Studiów Budownictwa Miejskiego jest biurem kierującym.

Problematyka obejmuje zadania, które powinny być rozwiązane w okresie bieżącego planu pięcioletniego.

Zasady planowania i realizacji planów typizacji zostały uregulowane szeregiem aktów normatywnych w tej sprawie.

W celu podniesienia efektywności ekonomicznej w budownictwie zwrócono w problematyce szczególną uwagę na prowadzenie prac typizacyjnych w zakresie:

- analiz i ocen projektów typowych i realizacji obiektów wg rozpowszechnianej dokumentacji typowej;
- programów typizacji i programów użytkowych typowych obiektów;
- układów i segmentów budynków przeznaczonych do wielokrotnej realizacji, przewidując przede wszystkim uzupełnienie posiadanego zasobu pro-

jektów lub wymianę projektów przestarzałych o nieekonomicznych już dzisiaj rozwiązaniach;

- systemów technologicznych dostosowanych do charakteru danego budownictwa i przewidywanych warunków realizacji;
- elementów konstrukcyjno-budowlanych i instalacyjnych zwłaszcza węzłów i kabin sanitarnych oraz elementów i systemów urządzeń instalacji ogrzewczych;
- wzorcowych rozwiązań technicznych i detali obiektów i wyposażenia oraz
- w zakresie prac unifikacyjnych, w których przewiduje się skoncentrowanie prac nad unifikacją parametrów technicznych i unifikowych różnych rodzajów budownictwa oraz nad unifikacją elementów konstrukcyjno-budowlanych — celem doprowadzenia do racjonalnego ograniczenia ilości typów i typorozmiarów, a także umożliwienia w ten sposób zwiększenia produkcji.

W zakresie prac studialnych i doświadczalnych przewiduje się dalsze doskonalenie opracowań typowych poprzez prowadzenie studiów nad:

- podstawowymi problemami kompleksowej typizacji budownictwa mieszkaniowego i ogólnego obowiązującymi zagadnieniami użytkowe, materiałowo-konstrukcyjne i wykonawstwa;
- analizami ekonomicznymi dotyczącymi kosztów różnych rozwiązań konstrukcyjno-materiałowych oraz
- nad wskaźnikami techniczno-ekonomicznymi kosztów inwestycji i kosztów eksploatacji, w szczególności obiektów budownictwa użyteczności publicznej.

PRZEGLĄD BUDOWLANY NR 5/1966 R.

W rubryce „Nasz felieton” redakcja zamieszcza artykuł „O projekcie do efektu” w opr. Ko-Sa. Autor felietonu omawia wyniki ankiety — konkursu ogłoszonego jesienią ub. r. Celem ankiety było zebranie odpowiedniego materiału dyskusyjnego, który by pozwolił zorientować władze i opinię publiczną o podstawowych problemach w całym procesie inwestycyjnym.

W celu scharakteryzowania tego problemu redakcja „Trybuny Ludu” zwróciła się do czytelników z następującymi pytaniami:

- co uważacie za najłabsze ogniwo procesu inwestycyjnego?
- co przeszkadza, waszym zdaniem, w realizacji uchwał zmierzających do usprawnienia procesu inwestycji przemysłowych?
- co, według was, należałoby uczynić, aby poprawić sytuację w tej dziedzinie?

Wyniki ankiety zostały ogłoszone dnia 28 lutego 1966 r. w „Trybunie Ludu”. Z komunikatu wynika że z uwagi na wysoką jakość odpowiedzi ankietowych, postanowiono zwiększyć ilość prac nagrodzonych i wyróżnionych.

Poniżej podajemy fragment felietonu, w którym uczestnicy ankiety wypowiedzieli się w sprawie usprawnienia procesu inwestycyjnego na progu kolejnego planu 5-letniego 1966—1970:

1. Jedną z naczelnych zasad, jaką należałoby ściśle przestrzegać, to poszanowanie obowiązujących przepisów. Trzeba wykluczyć takie sytuacje, kiedy za zgodą ministra resortowego zezwala się na kontynuowanie robót budowlanych, bez posiadania wymaganej dokumentacji, pokrycia finansowego itp., co doprowadza do rozpoczynania inwestycji nie przygotowanych z jednej strony oraz do rozluźnienia dyscypliny w przedsiębiorstwach wykonawczych i u inwestorów z drugiej strony,
2. Mimo wprowadzenia planowania dwuletniego niejednokrotnie występują zjawiska braku stabilizacji tych planów i powiązań z generalnym projektem wstępnym oraz planem 5-letnim. Dochodzą do tego poważne wahania w poziomie rocznych limitów na roboty budowlano-montażowe, co znacznie utrudnia prawidłową organizację wykonawstwa inwestycyjnego.
3. Do „grzechów głównych” naszego systemu inwestycyjnego należy niewątpliwie zjawisko dekoncentracji budownictwa przemysłowego. Jeśli w 1960 r.

Śląskie Zjednoczenie Budownictwa Przemysłowego prowadziło np. 251 placów budów, na których wykonywano 1100 obiektów, to w 1964 r. było już 283 placów budów, na których realizowano 2050 obiektów. Stan ten utrudnia kierowanie produkcją budowlano-montażową, rozprasza środki produkcji, zmniejsza wydajność pracy, komplikuje organizację pracy i wykorzystanie transportu, słowem, sprzyja wydłużeniu cyklu budowy.

4. W obecnych warunkach gospodarczych wartość wyrażona w złotych nie jest obiektywnym miernikiem działalności gospodarczej. Inna jest wartość złotych inwestycyjnej, a inna robót budowlano-montażowych i całkiem inna funduszu plac. Wynika to z niedostosowania metodologii planowania do specyfikacji i potrzeb przedsiębiorstw budowlano-montażowych.

5. Dużo uwag wypowiedziano na temat braku powiązania planu inwestycyjnego z planem budownictwa. Nagminnie — od wielu lat — spotykamy się ze zjawiskami braku zgodności zadań inwestycyjnych z mocą przerobową przedsiębiorstw budowlanych.

Wreszcie godne podkreślenia były propozycje w zakresie upowszechnienia doświadczeń z dobrze zrealizowanych inwestycji — głównie przemysłowych. Pozwoliłoby to na uniknięcie szeregu błędów w nowo rozpoczynanych budowach. Nie należy wszystkiego odkrywać od początku, nie wstydzmy się korzystania z bogatych doświadczeń krajowych i zagranicznych.

PRZEGLĄD BUDOWLANY NR 6/1966 R.

W wymienionym zeszycie Przeglądu Budowlanego znajdujemy publikację pt. „Rozważania nad kodeksem etyki zawodowej inżyniera budowlanego”. Autor artykułu, prof. Wł. Kościółkowski, Kierownik Zakładu Badań Społecznych i Kultury Pracy IOMB w Warszawie omawia swoiste cechy produkcji budowlanej i jej osobliwe warunki, które kształtują osobowość inżyniera budowlanego (architekta, inżyniera mechanika, chemika).

Od inżyniera budowlanego wymagane są, obok jego kwalifikacji zawodowych, także szczególne cechy i przymioty charakteru oraz uzdolnienia, umożliwiające mu przystosowanie się do nieustannie zmieniających się warunków pracy i współpracy ze zmienną kadrą załogi, a także do zmiennych warunków na budowie.

Budownictwo zaspokaja najżywniejsze potrzeby ludzi nie tylko żyjących, lecz także i przyszłych pokoleń. Tym samym przyczynia się w znacznym stopniu do kształtowania i rozwoju kultury oraz cywilizacji. Powoduje, że kraj nasz zaczyna coraz bardziej dotrzymywać kroku w postępie technicznym i organizacyjnym państw uprzemysłowionych. Długowieczność produktu budowlanego, jego nieruchomości w miejscu posadowienia i jego przeznaczenie oraz ogromny koszt, wreszcie specyfika procesu produkcyjnego wymagająca większej troski o zdrowie, higieniczne i bezpieczne warunki pracy oraz bytowania na budowie załóg etc. — wszystko to wzmaga odpowiedzialność inżyniera budowlanego, a zarazem podnosi społeczną i gospodarczą rangę jego zawodu.

Tym odpowiedzialnym zadaniem nie zdoła inżynier podołać bez należytej postawy moralnej, na straży której powinna stać jego etyka zawodowa.

W swoich rozważaniach pod pojęciem etyki zawodowej autor rozumie ogół norm postępowania i reguł zachowania się, obowiązujących w określonym środowisku zawodowym. Przyjmując takie rozumowanie, rezygnuje on świadomie z wgłębiania się w zawiłą problematykę nauki o moralności, stwierdzając jedynie, że może ona sprzyjać wprowadzeniu do licznych zawodów zasad etyki tym zawodom właściwych, acz mogących stanowić odchylenie od pewnych zasad etyki ogólnej. W tym względzie opinie różnych autorów nie są jednolite. „Niektórzy uważają etykę swego zawodu za poszczególny odcinek etyki ogólnej i z tego tytułu poprzedzają nawet swoje refleksje ogólniejszym wyznaniem wiary — inni uważają, że uprawianie pewnego zawodu nakłada często na ludzi zupełnie nowego rodzaju obowiązku.

Opr. K. H.

Nowe ośrodki handlowe we Francji

Ośrodek handlowy w Nantes

W 1964 zrealizowany został mały ośrodek handlowy obsługujący osiedle La Boissière (1100 mieszkańców) w północnej części Nantes. Ośrodek składa się z trzech budynków otaczających plac

cyk z trawnikiem po środku. Budynki łączą ze sobą obiegająca plac dookoła galerijka. Ośrodek obejmuje 13 sklepów i zakładów różnych branż.

Sytuacja ośrodka została pomyślana w ten sposób, aby znalazł się on na drodze mieszkańców udających się z różnych punktów osiedla do centrum miasta.

Zespół ośrodka, którego autorami są architekci Georges Évano i Maurice Ferré, położony jest u stóp wysokiej zabudowy mieszkaniowej. Biorąc pod uwagę ten fakt architekci ukształtowali dach ośrodka w bogatą formę rzeźbiarską powstałą z płasko ułożonych w szachownicę ostrosłupów. Układ ten umożliwia należyte spływanie wody deszczowej, a równocześnie dobrze kontrastuje ze spokojnymi bryłami budynków mieszkalnych.

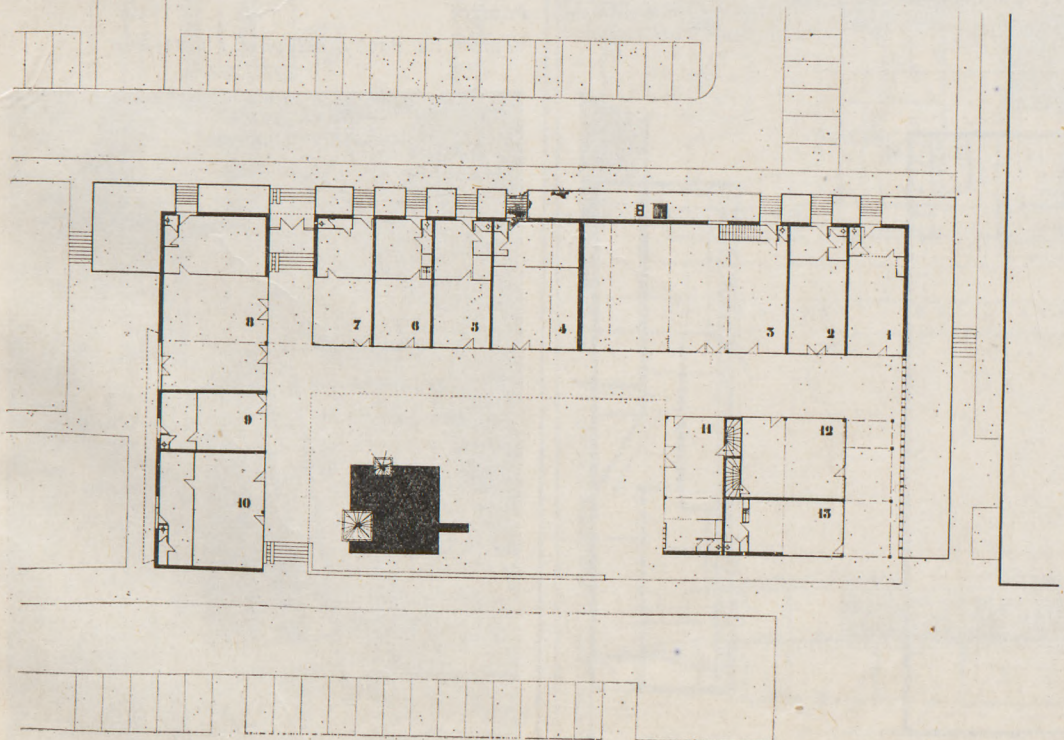
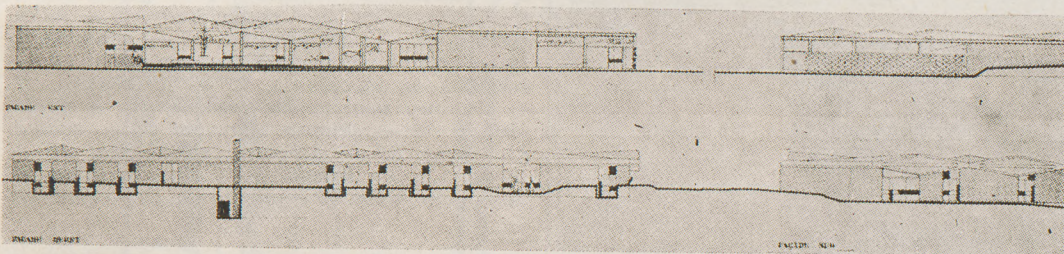
Konstrukcja przekrycia składa się z prefabrykowanych elementów z żelbetu spoczywających na ścianach poprzecznych. Wielowarstwowe przekrycie posiada zewnętrzną osłonę z blachy miedzianej. Daszek z płyt osłonowych nad galerią jest ukształtowany odpowiednio do formy prefabrykowanego elementu konstrukcyjnego przekrycia.

Na prawo od góry

Fragment ośrodka handlowego przy osiedlu La Boissière

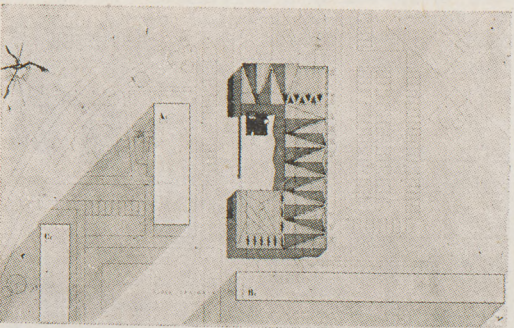
Plan ośrodka handlowego

Elewacje ośrodka

Plan partii parterowej osiedla handlowego.

Objaśnienia: 1 — towary wełniane, 2 — sklep rybny, 3 — artykuły spożywcze, 4 — galanteria, 5 — pralnia chemiczna, 6 — drogeria, 7 — sklep mięsny, 8 — piekarnia, 9 — pasmanteria, 10 — wędliniarnia, 11 — kwiaciarnia, 12 — apteka, 13 — damski zakład fryzjerski

Problemy zagraniczne

Ośrodek handlowy w Argenteuil

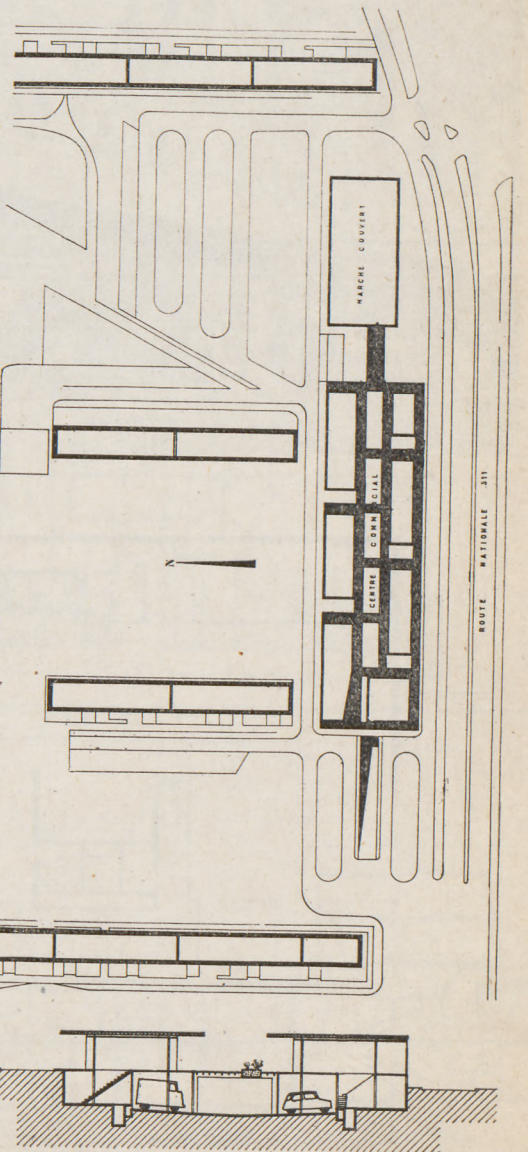
Ośrodek, którego autorami są architekci M. Lods, M. Alexandre i A. Rivierre, posiada 2100 metrów kwadratowych powierzchni handlowej zajmującej partery budynków. Część podziemna przeznaczona jest na magazyny, kryte garaże oraz pomieszczenia związane z dostawą towarów.

Poniżej

Aleja wewnętrzna ośrodka handlowego w Argenteuil

Plan ośrodka handlowego w Argenteuil

Przekrój ośrodka handlowego w Argenteuil

Hala targowa Rosny Sous-Bois

Pierwsza zrealizowana przez spółkę „MM” hala stanowi jeden z elementów ośrodka handlowego przy osiedlu w Rosny-Sous-Bois. Kwadratowy w planie budynek posiada dwie kondygnacje dostępne z tego samego poziomu.

Częściowo zagłębiona w ziemi kondygnacja dolna łączy się z parkingiem. Zawiera ona magazyny, pomocnicze pomieszczenia techniczne, pomieszczenia służbowe dla personelu itp. Kondygnacja górna jest przeznaczona na przestrzeń handlową, która dzieli się na dwie strefy: strefę handlu tradycyjnego i strefę samoobsługową. Jako wykończenie i element dekoracyjny wewnątrz zastosowane zostały płyty drewniane zestawione z płaszczyznami z aluminium.

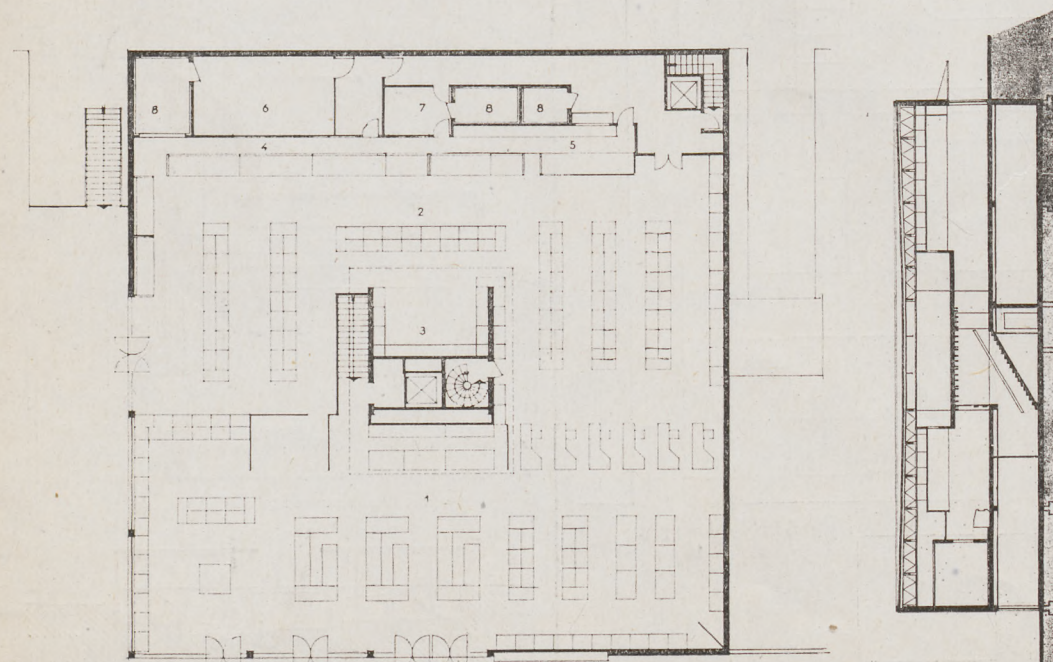
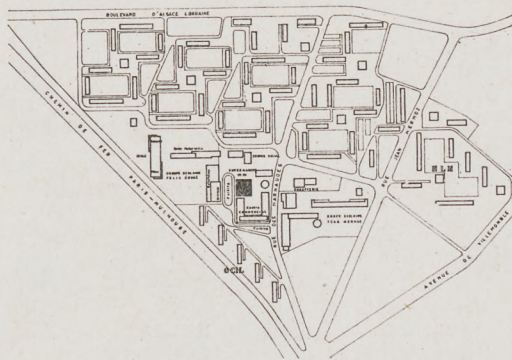
Autorami hali są architekci L. Poujade i C. Agapitos.

Sytuacja

Główna elewacja hali targowej w Rosny-Sous-Bois

Plan górnej kondygnacji. Objaśnienia: 1 — strefa samoobsługowa, 2 — artykuły spo-

żywcze, 3 — handel win, 4 — sprzedaż wyrobów mięsnych, 5 — sprzedaż ryb, 6 — laboratorium wyrobów mięsnych, 7 — wędliniarnia, 8 — chłodnia
Przekrój hali

Ośrodek handlowy Corbella w Nicei

Położony w północnej części miasta, na skrzyżowaniu dwóch arterii komunikacyjnych ośrodek stanowi część większego zespołu częściowo zrealizowanego, a częściowo jeszcze przewidzianego do realizacji.

Ośrodek składa się ze sklepów otaczających halę targową oraz ze stacji obsługi.

Kompozycja architektoniczna ośrodka polega na zastosowaniu na całym terenie jednolitej siatki modularnej. Jednostką modularną stanowią portyki, które wydzielają tereny spacerowe, zieleńce, lustra wody, tworzą galerie i zabudowę sklepową. Otwarta przestrzeń przed halą targową przeznaczona jest na bazar.

Sklepy składają się z jednej, dwóch bądź trzech jednostek modularnych, z tym że kupcom pozostawia się swobodę w organizowaniu wnętrza sklepowych.

Odpowiednio do pochylenia terenu portyki wzdłuż linii warstwic opadają względem siebie w pionie. Stwarza to dodatkowe urozmaicenie kompozycji i otwiera dalekie perspektywy widokowe.

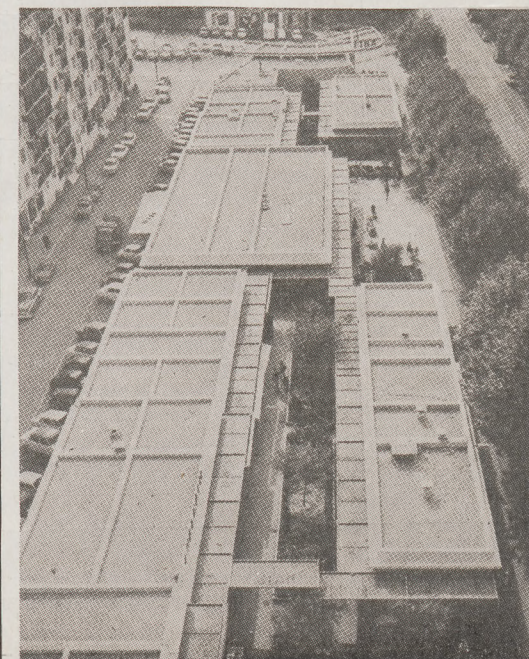
Tradycyjna konstrukcja budynków polega na zastosowaniu żelbetonowych szkieletów i wypełnienia z bloków. Stalowe szkielety portyków posiadają okładzinę z lakierowanego drewna. Autorami ośrodka są architekci H. Aubert i P. Bernasconi.

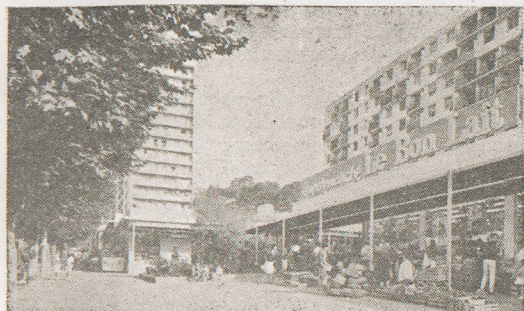
Do str. 389, szpalta lewa

Hala targowa i bazar na otwartym powietrzu
Plan i przekrój podłużny ośrodka handlowego.
Objaśnienia: 1 — transformatornia, 2 — ustępy publiczne, 3 — wędliniarnia, 4 — owocarnia, 5 — apteka, 6 — jubiler, 7 — garmazernia, 8 — sklep rybny, 9 — nauka jazdy, 10 — jatka końska, 11 — hala targowa, 12 — mleczarnia, 13 — zakład fryzjerski, 14 — pralnia, 15 — kwiaciarnia, owocarnia, 16 — fotooptyka, 17 — domowe aparaty elektryczne, 18 — stacja obsługi, 19 — sklep z obuwiem, 20 — zakład krawiecki, 21 — drogeria, perfumeria, 22 — jubiler, 23 — księgarnia i sklep tytoniowy, 24 — dom mody, 25 — piekarnia, 26 — zieleńce

Poniżej

Widok na dachy sklepów i portyków

Ośrodek handlowy w Massy-Antony

Ośrodek ten usytuowany został między drogą dojazdową do osiedla Massy-Antony a budynkiem mieszkaniowym o jedenastu kondygnacjach. Spadek terenu w kierunku północnym zapewnia piękny widok na położoną niżej dolinę. Oprócz głównej drogi dojazdowej dojście do ośrodka prowadzi bezpośrednio spod prześwitu budynku mieszkaniowego, a także z tarasu łączącego się z parkiem.

Podziemna kondygnacja budynku ośrodka została przeznaczona na garaże dla samochodów dostarczających towary i na składy towarowe. Zaopatrywanie sklepów odbywa się wyłącznie z tej kondygnacji poprzez połączenia wewnątrz budynku.

W części parterowej budynku mieszczą się sklepy mające wejścia częściowo od strony wewnętrznego dziedzińca-patio, częściowo zaś z krytej galerii zewnętrznej.

Konstrukcję części podziemnej budynku stanowią ściany z ubitego betonu i betonowa płyta stropowa. Część parterowa ma szkielet stalowy, na którym spoczywa płaskie wielowarstwowe przekrycie. Pod krawędzią dachu wokół całego budynku biegnie szeroki pas z aluminium. Ściany z cementowych bloków są wykończone emaliowanymi płytami i szklaną mozaiką.

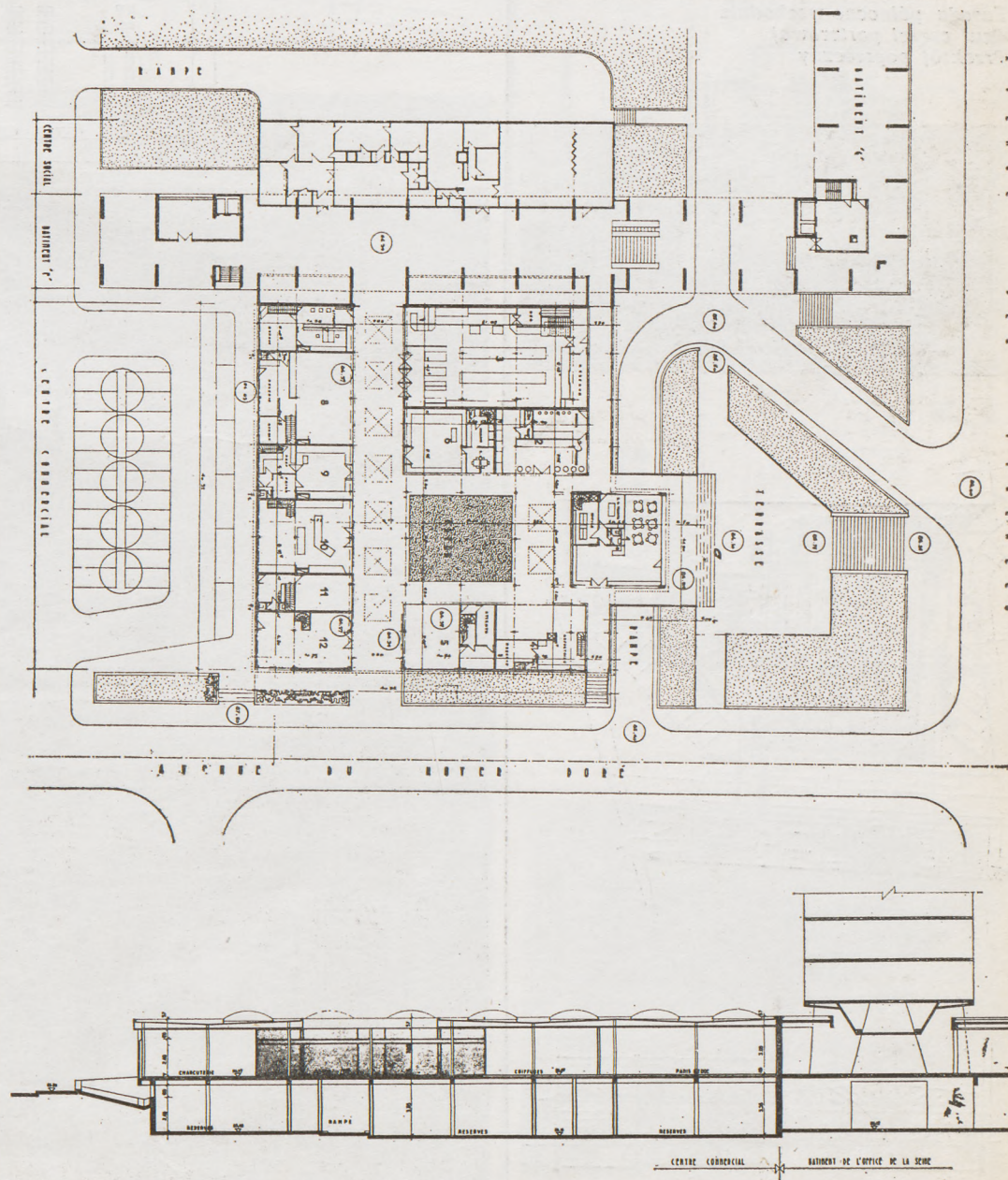
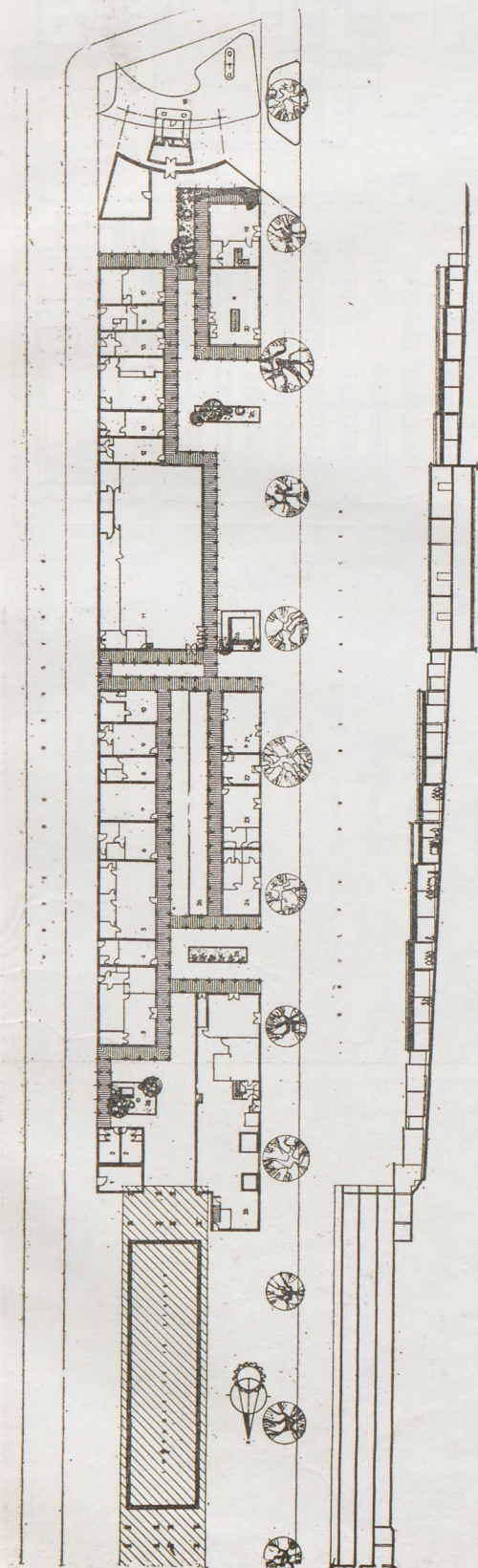
Autorami ośrodka są architekci J. Bocquillon i A. Méry.

Poniżej

Fragment krytej galerii

Rzut części parterowej ośrodka. Objaśnienia: 1 — ciastkarnia i herbaciarnia, 2 — zakład fryzjerski, 3 — winiarnia, 4 — wędliniarnia, 5 — apteka, 6 — sklep z czasopismami i tytoniem, 7 — kantor towarzystwa ubezpieczeniowego, 8 — drogeria, 9 — sklep mięsny, 10 — pralnia chemiczna, 11 — piekarnia, 12 — sklep z wyrobami trykotażowymi

Przekrój wzdłuż równoleżnika

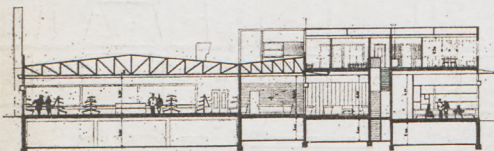
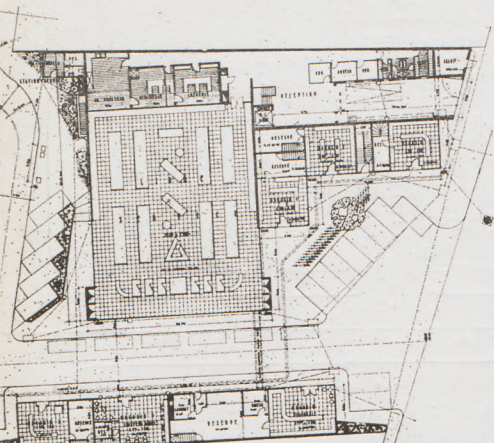

Spółdzielcze domy
handlowe „Domus”
w Szwecji

Ośrodek
handlowy
w Saint Julien
les Villas

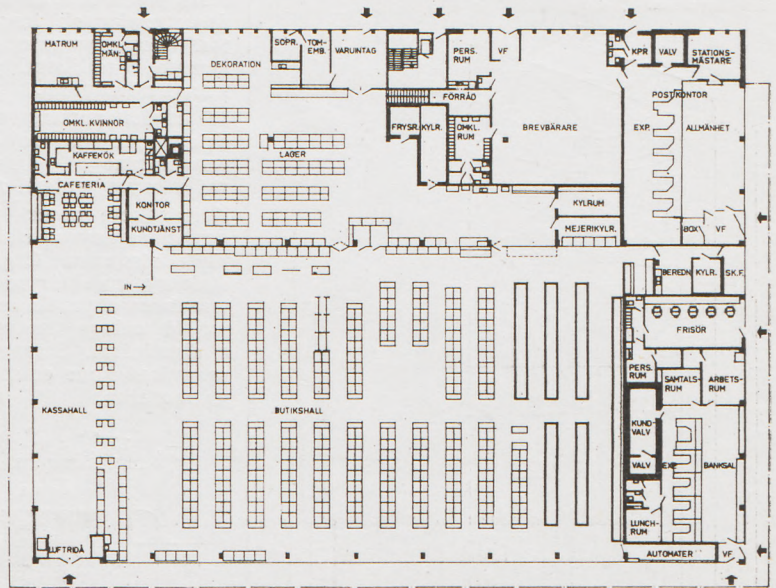
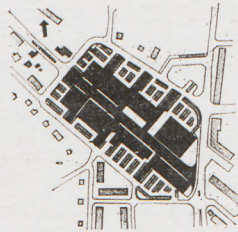
Położony na otwartym terenie między dwiema ulicami ośrodek handlowy składa się z następujących elementów: samoobsługowa hala targowa o powierzchni handlowej 500 metrów kwadratowych, sześć mniejszych sklepów i zakładów usługowych posiadających po 50 metrów kwadratowych powierzchni, stacja obsługi, kryta aleja dla pieszych i parking. Hala i sklepy posiadają kondygnacje podziemne z pomieszczeniami technicznymi, sanitarnymi i składami. W nadbudówce nad sklepami znajduje się mieszkanie kierownika ośrodka. Konstrukcja części parterowej zespołu stanowi żelbet i ubity beton. Część parterowa i nadbudówka posiadają szkielet stalowy o module 4 m. Okna z poziomo przesuwanymi skrzydłami są osadzone w ramach z galwanizowanego aluminium. Autorem ośrodka jest architekt Jacques Petitjean.

Poniżej
Fasada północno-wschodnia
Rzut części parterowej
Przekrój poprzeczny

Dom
handlowy
w Hallsta-
hammar

W latach 1963—64 zrealizowano w Szwecji w różnych miejscowościach dwadzieścia spółdzielczych domów handlowych „Domus”. Przytaczamy przykłady tych domów. Kubatura zabudowy zajmującej działkę o powierzchni 5230 metrów kwadratowych wynosi 16 500 metrów sześciennych. Budynek posiada 3 kondygnacje o łącznej powierzchni użytkowej 3635 metrów kwadratowych, w tym powierzchnia handlowa wynosi 1408 metrów

kwadratowych, powierzchnia składowa — 827 metrów kwadratowych, powierzchnia przeznaczona na konsumpcję — 700 metrów kwadratowych. Parking przy budynku jest obliczony na 50 pojazdów. Autorem domu handlowego jest architekt Lars Malmström.

Sytuacja
Rzut parteru
Południowo-zachodnia elewacja (od strony ulicy)
Fragment wnętrza

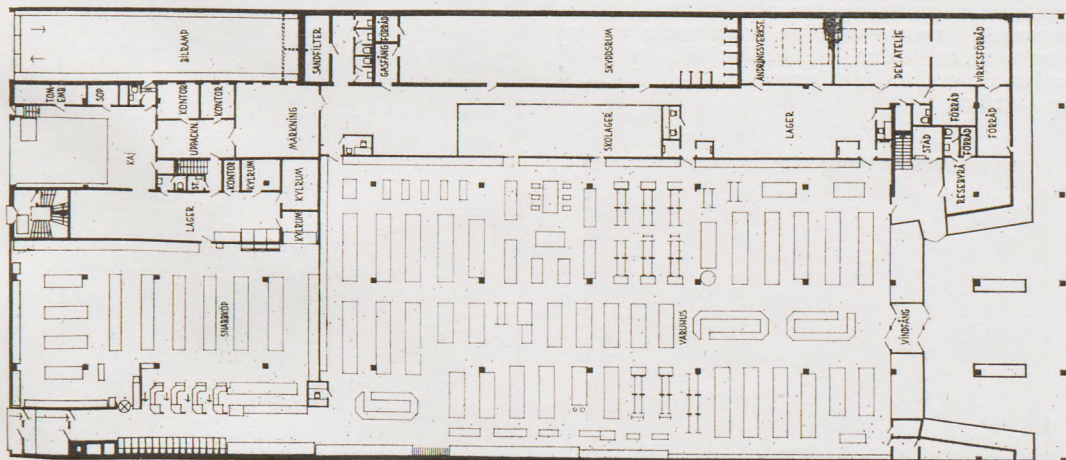
Dom handlowy w Krystinehamn

Całkowicie zabudowana prostokątna działka o powierzchni 3290 metrów kwadratowych posiada po 37 m frontu od strony dwóch przeciwległych ulic. Ogólna powierzchnia użytkowa czterokondygnacyjnego budynku o kubaturze 24 850 metrów sześciennych wynosi 7450 metrów kwadratowych. Z tego na powierzchnię handlową przeznaczono 1630 metrów, a na powierzchnię składową — 1340 me-

trów kwadratowych. Na dachu budynku znajduje się parking na 58 pojazdów, do którego prowadzi pochylnia biegnąca przy jednej z podłużnych ścian budynku. Autorem domu towarowego jest architekt Simon Brofelth.

Poniżej

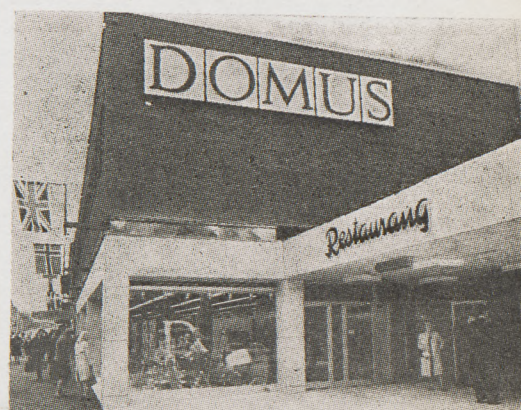
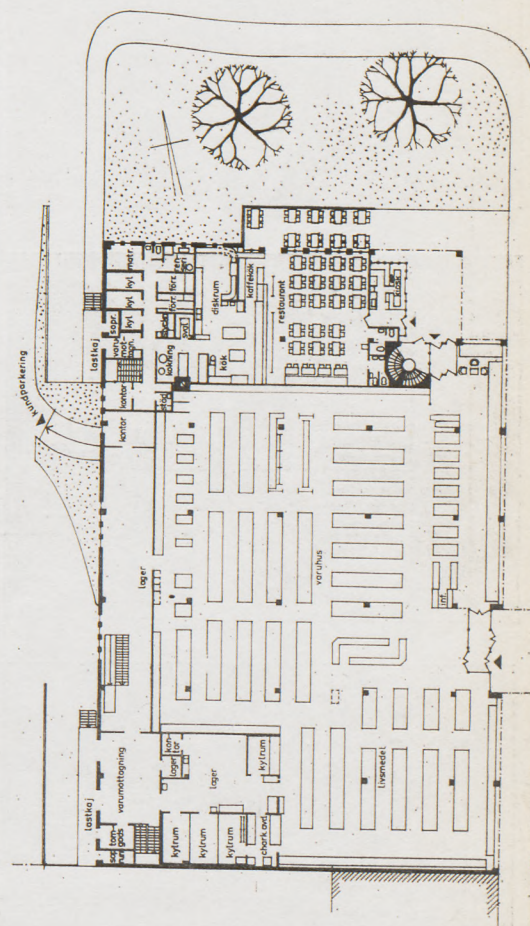
Rzut parteru, widok zewnętrzny budynku oraz wnętrza domu handlowego

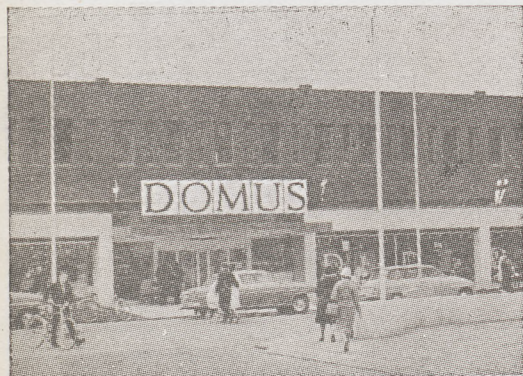
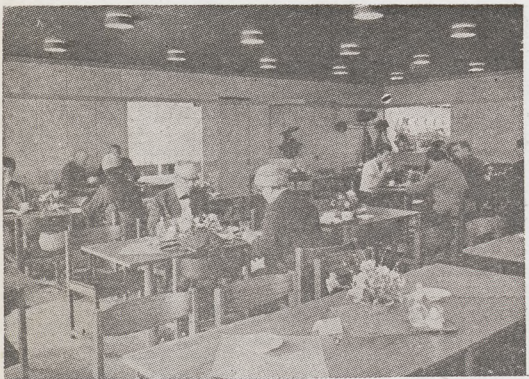

Dom handlowy w Varbergu

Ukończony w maju 1963 roku dom handlowy w Varbergu zajmuje działkę o powierzchni 3762 metrów kwadratowych. Kubatura budynku o trzech kondygnacjach wynosi 17 500 metrów sześciennych, powierzchnia użytkowa — 4500 metrów kwadratowych. Z powierzchni tej 1200 metrów kwadratowych przeznaczono na handel, 555 — na składy i 400 — na konsumpcję. Znajdująca się w części parterowej restauracja posiada 88 miejsc. Parking przy budynku jest obliczony na 46 pojazdów. Autorem domu handlowego jest architekt Herman Borendal.

Rzut parteru
Elewacja wejściowa

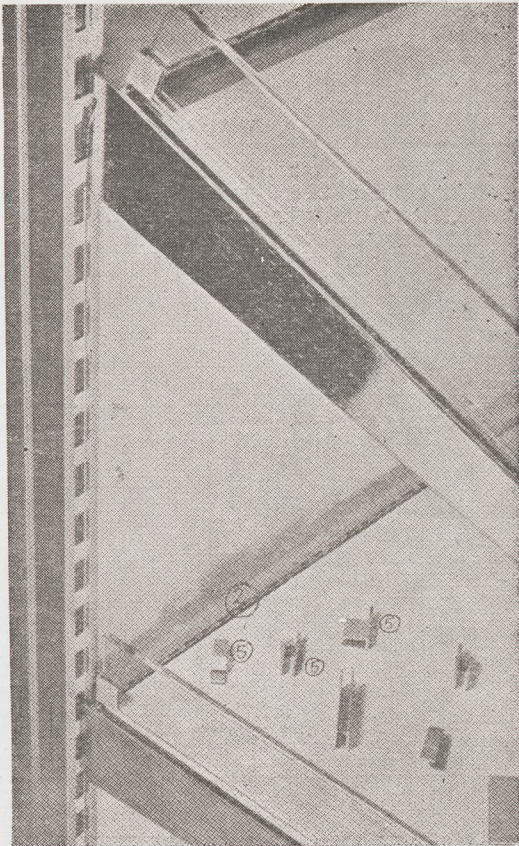
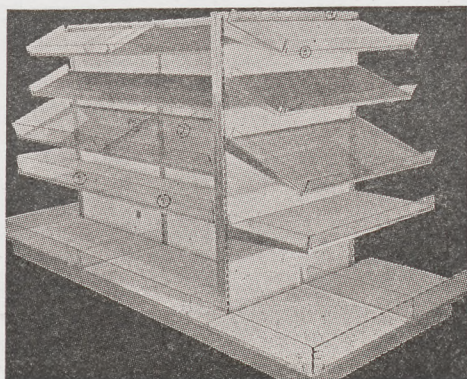

Uniwersalna „gondola”

Szwedzka spółdzielnia „Kooperativa Förbundets” zastosowała w swych domach towarowych nowe uniwersalne „gondole” z półkami na towary do sprzedaży samoobsługowej. Konstrukcja „gondoli” stanowi metalowy szkielet o wysokości 145 cm i zmiennej długości, o module 90 cm. Maksymalną pojemność półek na podwójnej 90-centymetrowej sekcji wynosi jeden metr sześcienny towarów.

„Gondole” są pomyślane w ten sposób, aby zależnie od potrzeby mogły być montowane przez personel sklepowy w różne kombinacje wymiarów z różną ilością półek. Projekt „gondoli” wykonali architekci Gunnar Savás i Rickard Lundström.

Przykłady wyposażenia angielskich sklepów konfekcyjnych i tekstylnych

Łączące się z przestrzenią handlową podręczne składy w sklepie obuwniczym

Typowy podwójny wieszak na spódnice ustawiony przed pojedynczym wieszakiem na suknie

Układ półek do pokazu koszul

Pochyłe i poziome układy półek służą przeważnie do pokazu bel materiałów
(AJ Information Sheet nr 1373)

Od góry: wnętrze restauracji, wnętrza domu handlowego oraz elewacja wejściowa do domu handlowego

WYKUSZ

KOLUMNA
STUDENCKA 5

REDAGUJE ZESPÓŁ PRZY RWZSP NA WYDZIALE ARCHITEKTURY POLITECHNIKI KRAKOWSKIEJ

Przewodniczący Zespołu: Andrzej Bora-tyński

Sekretarz: Zygmunt Lewczuk

Członkowie:

KRAKÓW: Andrzej Cząstka, Bernard Drynda, Włodzimierz Gieł, Marek Grechuta, Jacek Orłowski, Jerzy Wesolowski

WARSZAWA: Ewa Bończa-Tomaszewska, Andrzej Drozdowicz, Elżbieta Góral, Michał Hagmajer

GDANSK: Jerzy Filipiak, Adam Szymski

WROCŁAW: Dieter Paleta, Jan Wajdzik

Projekt graficzny czółowki: Sławomir Lewczuk

Adres: RWZSP Wydz. Architektury Politechniki Krakowskiej, Kraków, ul. Warszawska 24.

Panuje powszechna opinia, że studia na Wydziale Architektury są, jeśli nie najdroższymi studiami, to na pewno jednymi z najdroższych. Wynikałoby z tego niezbieżnie, że w ciągu 11-semesternej edukacji korzystamy z daleko idących udogodnień, doskonale wyposażonych laboratoriów i pracowni, nowoczesnie urządzonych sal wykładowych, posługujemy się i korzystamy z najnowszych materiałów, najlepszych pomocy naukowych. „Okienka” między zajęciami spędzamy oczywiście w czytelnicy wydziałowej, gdzie czasopism architektonicznych (krajowych i obcych) pod dostatkiem, albo po prostu w klubie na kawie, bo chwila odpoczynku i odprężenia też się należy. Ale nie w ten sposób chciałbym uzasadniać, że studia architektoniczne drogo kosztują. Podtrzymuję nawet tę powszechną opinię, że to bardzo drogie studia. I chyba warto przeanalizować tok naszych studiów, a wraz z tym prześledzić koszty wydatkowane na ten cel. Jedną, najistotniejszą rzeczą w tej sprawie jest: kto te koszty ponosi i czy są one zawsze nieuniknione.

Może najpierw parę słów o warunkach, w jakich studiuje. Wiem, że w tej chwili nasi starsi o kilkanaście lat koledzy po fachu gotowi są zakrzyczeć mnie, że oni studiowali w warunkach o wiele gorszych. I racja — bo trudno było wymagać w latach powojennych luksusu na sali wykładowej, potrzebnych sprzętów i pomocy naukowych (Chociaż z drugiej strony trafiłi oni na bardzo korzystną koniunkturę — nam będzie o wiele trudniej wybić się niż im). Znamy te sprawy równie dobrze, jak i to, że wiele się w tej materii poprawiło. Jasne, że do idealnych warunków daleko, ale kto posiada trochę realizmu, ten wie, na co nas obecnie stać. Nie stwierdzam więc: dobrze czy źle. Chciałbym po prostu spojrzeć na zagadnienie wydatków związanych ze studiami okiem postronnego obserwatora. Ale tylko wydatków wiążących się ze specjalnymi wymogami naszego kierunku studiów i dlatego koszty np. ogólnych remontów czy modernizacji obiektów uczelnianych, koszty zatrudnienia kadry naukowej itp. nie będą tu brane pod uwagę.

Wiadomo, że sale wykładowe, audytoria, czy wreszcie domy akademickie, są tak samo potrzebne studentom architektury, jak np. studentom prawa czy medycyny. Nie potrzebujemy natomiast laboratoriów, ani pracowni wyposażonych w specjalną aparaturę do przeprowadzania badań doświadczalnych.

Natomiast są innego rodzaju pomoce naukowe i materiały, z których korzysta się tylko w czasie studiów architektonicznych. Mamy tu

na myśli modele martwe i żywe w rysunku i rzeźbie, parę modeli wierzarów dachowych, z których można po trosze dowiedzieć się o historii budownictwa, bo o budownictwie (współczesnym) — niewiele. Potrzebne nam są oczywiście kreślarnie, tzn. sale wyposażone w deski kreślarskie. Mamy ich kilka i trzeba przyznać, że są one na pewno świadectwem tego, że coś się w tej dziedzinie poprawiło w ciągu lat. Wprawdzie nowe sprzęty nie grzeszą urodą architektoniczną i nie są zbyt wygodne, oświetlenie na sali kiepskie i praca twórcza (bo tak wypada nazwać projektowanie architektury) w jednym, choć dość obszernym pomieszczeniu, jest dla grupy 90 osób raczej niemożliwa, to jednak osiągnęliśmy już pewną namiastkę kreślarni. Ale obok nich radzibyśmy widzieć chociaż podręczną pracownię modelarską (studia modelowe wiele pomagają w projektowaniu, traktuje się je jednak na ogół marginesowo), która na pewno stanowiłaby znaczne ułatwienie przy tego rodzaju pracach. Może nie wymieniałem wszystkich aspektów, ale tak chyba, z grubsza rzecz biorąc, przedstawiają się warunki naszych „specyficznych” studiów. Ale tylko z jednej strony. A z drugiej? Tu właśnie należy się zastanowić, ile kosztują studia samego studenta? Jest faktem, że my, studenci architektury, musimy w czasie studiów wydać więcej od naszych kolegów. Dlaczego? Oczywiście jest, że wykonanie projektu związane jest z zużyciem pewnej ilości materiałów, jak kalka, brystol, tektura, tusze, farby itp. Wymaga tego zarówno praca koncepcyjna, jak i wykreślenie projektu na czysto. A ponieważ projektów jest w czasie studiów kilkanaście, więc otrzymamy zwiolokrotnioną odpowiednio ilość tych materiałów. Z kreśleniem wiąże się również kwestia przyborów, które do najtańszych u nas nie należą. A nie tylko projekty wymagają zużycia tych materiałów. Można tu jeszcze wymienić arkusze z budownictwa, historii architektury, ćwiczenia inwentaryzacyjne itp., których nie tylko ilość, ale przede wszystkim wymagana forma podania i opracowania nasuwa pytanie: czy to konieczne? Jak to się niejednokrotnie zdarza, wykreślenie projektu na kalce lub nawet brystolu jest często niechętnie widziane przez surowe profesorskie oko. Racja, projekt, nad którym pracuje się semestr czy rok — nie może w swej końcowej, a więc decydującej fazie, wyglądać biednie. Więc każdy wysiła się jak może: plansze tekturowe z brystolem, kalką lub papierem fotograficznym, płyty pilśniowe spryskiwane lakierem, płyty z tworzyw sztucznych itp. Zapomina się przy tym niejednokrotnie, że to tylko środki służące do podania projektu.

Poważne wydatki, zsumowane w przeciągu jakiegoś czasu, nie przechodzą bez echa po studenckiej kieszeni. Sprawa następna — to modele i makiety. Przede wszystkim ich sens: nie projektuje się na modelu, ale dopiero po wykonaniu projektu w rysunku — powstaje model piękny jak zabawka, na pokaz. A model taki kosztuje dość drogo. Zużywa się na to sporo różnorodnych materiałów, które wprawdzie bająniskich cen nie sięgają, ale należy wziąć pod uwagę fakt, że nie każdy student potrafi (bo chyba nie musi) lub nie bardzo ma czas sam robić modele i makiety.

Droga rzecz nauka architektury

ZYGMUNT LEWCZUK
WYDZ. ARCH. POL. KRAKOWSKIEJ

Z modelu należy zwykle wykonać zdjęcia, więc model robi się tylko po to, by zrobione z niego zdjęcia dołączyć obowiązkowo do składanego projektu. Po prostu zajmują mniej miejsca w archiwum katedry. Tak, zdjęcia — mała rzecz, a kosztują. A jest przecież pracownia fotograficzna i dobrze wyposażone laboratorium na wydziale. Dlaczego więc nie można wykonywać w nim na zamówienie poszczególnych katedr zdjęć z modeli projektów? Bo, niestety, nie można. Wykonanie projektu wymaga częstych wyjazdów w teren, w którym się projektuje. Niektóre katedry (głównie proj. arch.) organizują wycieczki na początku semestru mające na celu wizję lokalną terenu. Ale są również i takie projekty, które wymagają prywatnych wyjazdów studenta (nieraz kilkakrotnych) do miejscowości, gdzie lokalizuje swój projekt. I wreszcie projekt dyplomowy. To już prawdziwa klęska dla budżetu studenta. Ponieważ jednak projekt dyplomowy robi się raz w życiu, więc trudno się dziwić, że staropolskie „zastaw się, a postaw się” święci tu swój triumf. Triumf wyrażający się nierzadko sumą kilku lub nawet kilkunastu tysięcy złotych... Jeszcze o samym wykonaniu projektów, rysunków, modeli, zdjęć pracy dyplomowej. Bo postronnemu widzowi wprost niemożliwe wydać się może, aby student sam zdążył zrobić tyle różnych rzeczy w określonym terminie. Okazuje się, że jednak można się w tym czasie zmieścić (choćby kosztem spania po 3—4 godziny na dobę). I prócz swojej roboty — robi się ją jeszcze i dla kolegi (nie zawsze bezinteresownie). Jest powszechnie znaną tajemnicą, że do wykonania projektów dyplomowych zatrudnia się nieraz kreślarzy, modelarzy, fotografów itp. Jedni na tym oczywiście zarabiają, ale drugich to dość drogo kosztuje.

Podsumowując powyższe nasuwa się dręczące pytanie: czy prowadzący projekty i ćwiczenia nie wiedzą o tym wszystkim? Przecież w ciągu studiów mają możliwość poznać studenta, poznać jego umiejętności i możliwości (materiałne również). Orientują się więc chyba, na wykonanie jakiego projektu czy ćwiczenia go stać. A może kierują się ambicją, aby katedra wypadła jak najlepiej, aby prace w niej wykonane były dobre i podane efektownie — zapomina się często, że nie to jest ostatecznym celem katedry czy zakładu, że najważniejsze jest, aby student czegoś się nauczył. W kontekście jednak z tym, co przytoczyłem powyżej — mało ważna wydaje się docelowa kwestia, tj. wiadomości i umiejętności przyszłego architekta. Nie zwraca się na ogół uwagi, skąd weźmie student pieniądze na wydatki związane z projektem. Ważne jest, aby oddać dobry i efektywny projekt za wszelką cenę. To już sprawa innej wagi, to nie zagadnienie: drogo czy tanio. Tu w grę wchodzi aspekt etyczny-wychowawczy, którego pomijać chyba nie należy.

Kończąc chciałbym podkreślić, że pragnęłam dać bardzo ogólny obraz tego, co składa się na koszty studiów architektonicznych.

Wiadomo, że na innych kierunkach studia są tańsze dla studentów i dlatego ciekawy jest stosunek kosztów studiów ponoszonych przez państwo — do tego, ile musi wydać student.

Będziemy projektantami przemysłowymi

ELŻBIETA GÓRAL
ASP — WARSZAWA

Projektant przemysłowy — osobistość, która narodziła się stosunkowo niedawno, jest wynikiem ogólnego rozwoju cywilizacji technicznej. Nie będę definiować tej nazwy, ani też pisać o zależności sztuki i techniki. Pragnę zwrócić uwagę na pewne czynniki istotne w projektowaniu w ogóle, a w powiązaniu projektowania z przemysłem w szczególności. Każdy z nas, studentów Architektury Wnętrz, obojętnie w jakiej specjalności, będzie miał do czynienia z przemysłem, stąd też moje zainteresowanie tą sprawą. Podczas studiów poznamy proces projektowania. Składa się on z kilku etapów takich, jak: analiza funkcjonalna mającego powstać projektu, jego założenia konstrukcyjne, wreszcie suma naszych wysiłków — wyraz architektoniczny.

Rozważania nasze są czysto teoretyczne. Mimo pozorów realności, nie obejmują całości zagadnienia. W „życiu”, czyli w pracy samodzielnej, w grę wchodzi inne jeszcze czynniki, od których uzależnione w dużym stopniu jest prawidłowe wykonanie projektu. Są nimi takie nauki, jak: ekonomia, socjologia, psychologia, nie mówiąc już o takich dziedzinach techniki, jak: technologia produkcji, materiałoznawstwo, zagadnienia konstrukcyjne. Nie twierdzą, że każdy z nas zobowiązany jest dogłębnie znać wszystkie z wymienionych, jakże bogatych działów wiedzy.

Mogę natomiast być całkowicie pewna, że znajomość podstaw wymienionych nauk, znajomość języka fachowego, jakiego używają, znacznie pomaga projektantowi. Pomaga mu nie tylko w samym procesie twórczym, ale także w sprawie chyba równie ważnej — umożliwieniu zrealizowania zamierzeń.

Poczynaniami naszymi (mowa o projektantach przemysłowych) rządzą nie ludzie sztuki, a inżynierowie i ekonomiści. Wydaje mi się to słuszne i celowe, że umysły ścisłe zajmują się oceną tej twórczości projektowej. Sądzę również, że zadaniem projektanta jest umiejętna współpraca z tymi „umysłami ścisłymi”. Polega ona na takim przedstawieniu charakterystyki swego projektu, aby walory pracy zrozumiałe były dla fachowców innych dziedzin. Ekonomisty, na przykład, nie można przekonywać kategoriami myślenia plastycznego. Trzeba z nim rozmawiać językiem ekonomii, z inżynierem językiem techniki.

Socjologia i psychologia bezpośrednio przyczyniają się do wzrostu wartości projektu, czyniąc go bliższym człowiekowi, a zatem lepszym.

Statystyka ma za zadanie znalezienie pewnej przeciętnej charakteryzującej dane zjawisko. Jest to liczba będąca sumą wiadomości uzyskanych na dany temat. Bierze ona pod uwagę całokształt warunków, w jakich zachodzi badany proces. Spisy ludności prowadzone przez GUS dają nie tylko obraz podziału różnych grup ludności. Efektem tej pracy są rozważania Polskiej Akademii Nauk nad sytuacją mieszkaniową w Polsce. Wyciągnięte wnioski pomagają na nowo spojrzeć na znany problem, na nowo kształtować strukturę mieszkaniową i planować budowę nowych jednostek mieszkalnych. Statystyka pomaga także ustalać nowe aktualne normatywy. Posługujemy się nimi przy projektowaniu. Normatywy ujmują pewne zjawiska w cyfry i starają się brać pod uwagę współczesne warunki ekonomiczne oraz techniczne. Myślę, że projektant powinien także brać pod uwagę niezwykle ważny czynnik, jakim jest psychika ludzka. Wówczas z cyfrowej ana-

lizy powstanie sztuka służąca człowiekowi. Bardzo ciekawą naukę, która coraz częściej wkracza do projektowania, jest antropometria. Rozwinęła się ona szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Objęła badaniami rekrutów, pomogła w typizacji mundurów. Było to przed około stu laty. Stopniowo antropometria opanowała medycynę, pomagając w stawianiu diagnozy. Umożliwiała wykrycie anomalii w rozwoju, szczególnie u dzieci. Pomiary antropometryczne obejmują zarówno tułów człowieka, jak głowę, kończyny (ich zasięg, wychylenie), a także dłonie i stopy.

Kolejno badaniami tymi zajął się przemysł — na razie odzieżowy. Podjęto badania nad ustaleniem typowych ubrań i obuwia. Obecnie badania antropometryczne pozwalają ustalić optymalną przestrzeń, jakiej człowiek potrzebuje do pracy, wypoczynku, snu, jedzenia. Pomiary dłoni i ich konfrontacja z przedmiotem powodują zmianę kształtu narzędzia lub jego uchwytu, zmianę przedmiotu codziennego użytku. Wykres ruchu zanotowany podczas wykonywania jakiejś czynności daje materiał do zmiany na lepszy układu sterowniczego maszyny czy proporcji mebla.

Obecnie prowadzone są bardzo interesujące badania łączące psychoanalizę i antropometrię. Są to pomiary ludzkich odruchów, reakcji na pewne bodźce, upodobań. Te czynniki mają również niemały wpływ na kształt powstającego projektu.

Zagadnienia, które omówiłam, mają niezmierne znaczenie dla jakości projektu. Zadanie projektanta nie kończy się jednak na zbudowaniu prawidłowego projektu. Na nas, ludziach o wykształceniu plastycznym, spoczywa wielkie zadanie krzewienia tej kultury, którą posiadamy.

Z roku na rok wzrastają możliwości przemysłu. Powstają nowe materiały o niepoznanych jeszcze własnościach. W tym tkwi źródło postępu, ale także jest w tym zjawisku pewne niebezpieczeństwo. Artykuły produkowane nie tylko przez przemysł, ale i przez rzemiosło są niejednokrotnie obrazem bądź nieudolności plastycznej, bądź też zupełnego braku udziału artysty plastyka. Następuje tu zjawisko przewagi techniki nad twórczością projektową. Przemysł i technika przez wprowadzanie do handlu tego typu artykułów dyktują zły gust społeczeństwu. Istotne niebezpieczeństwo polega na dużej popularności takich przedmiotów bez względu na ich walory użytkowe. Stwarza się rodzaj mody na pewien typ materiału. W naszych warunkach są to tworzywa sztuczne.

Tu rozpoczyna się druga rola projektanta przemysłowego. Jego zadaniem jest trzymanie ręki na pulsie produkcji. Nie może on i nie

Projekt kursowy domu szeregowego tarasowego

Autor projektu: Jerzy Rak, student II r. Wydz. Arch. P. K., pracownia doc. Witolda Cęckiewicza

Zabudowa zlokalizowana na stoku południowym skierowana jest w stronę wspaniałych terenów rekreacyjnych pod Krakowem (niecka Wisły, panorama gór).

Do poszczególnych budynków dojścia doprowadzone jedynie ciągami pieszymi z dróg oddalonych od najdalszego wejścia o 60 m. Do każdego domku przylega ogród o powierzchni 150 m² wraz z pomieszczeniem gospodarczym.

Mieszkania przeważnie M-5, z częścią dzienną w parterze oraz nocną na piętrze. Autor przewidział możliwość swobodnego kształtowania struktury mieszkań. Zasadnicze elementy konstrukcyjne — prefabrykowane.

powinien posiadać władzy wycofania przedmiotu z produkcji. W tym jednak celu posiadał duży zasób wiadomości, aby mógł działać w porozumieniu z kierownictwem produkcji, sztabem inżynierów i ekonomistów. Praca projektanta przemysłowego to dzieło humanistyczne mające na celu ulepszenie najbliższego otoczenia człowieka. Analiza funkcjonalna to rzecz niezmiernie ważna. Okazuje się jednak, że funkcjonalizm bez czynnika psychologicznego przestaje spełniać swe zadanie.

Kończąc, trzeba podkreślić, że estetyzacja także nie doprowadziła ani razu do dobrych rezultatów. Naszym zadaniem jest umiejętne połączenie wszystkich czynników projektowania. Naszą rolą jest kontrola gustu społecznego i wprowadzenie wszelkich możliwych poprawek. W tym celu trzeba już teraz uzupełniać swoje wiadomości, być świadomym przyszłych trudności. Praca nasza będzie polegała na ich pokonywaniu.

Studenci fotografują

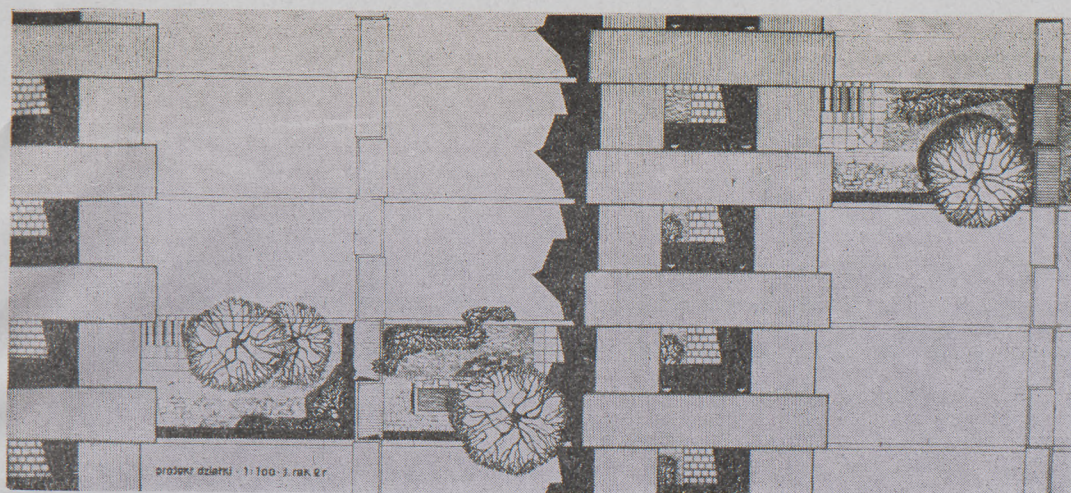
FOTO JERZY WESOŁOWSKI
ARCH. — KRAKÓW

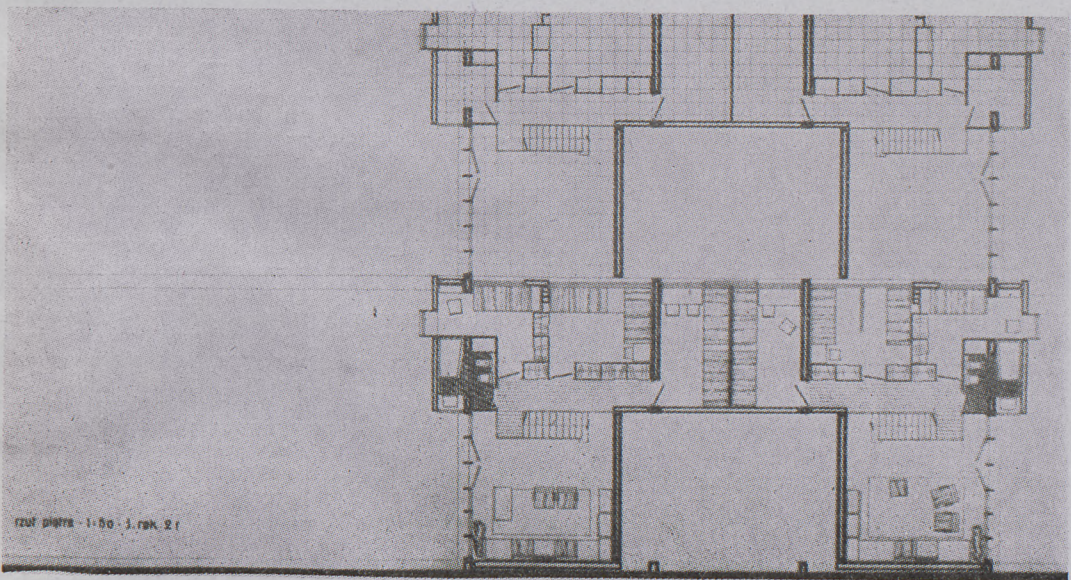
Czy era lotów kosmicznych każe zapomnieć o pięknie wdzięcznego detalu, jakim jestem, rozświetlająca ciemności uliczne. Stoję przecież i w dzień, a wszyscy mnie widzą, mijając? Czemu przeto nie mogę stroić miast waszych?

Architektura budynków i samochód

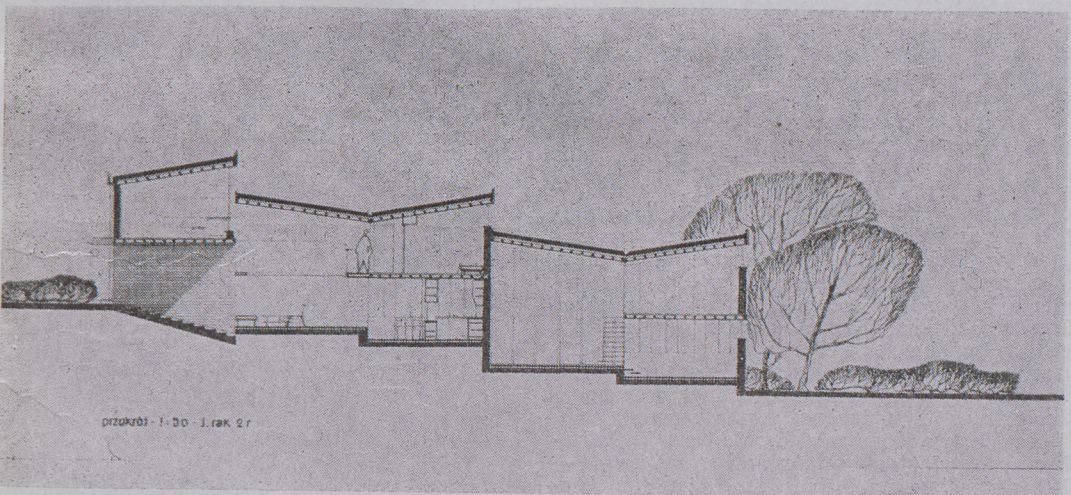
ANDRZEJ WALKOWSKI
WYDZ. ARCH. POL. KRAK.

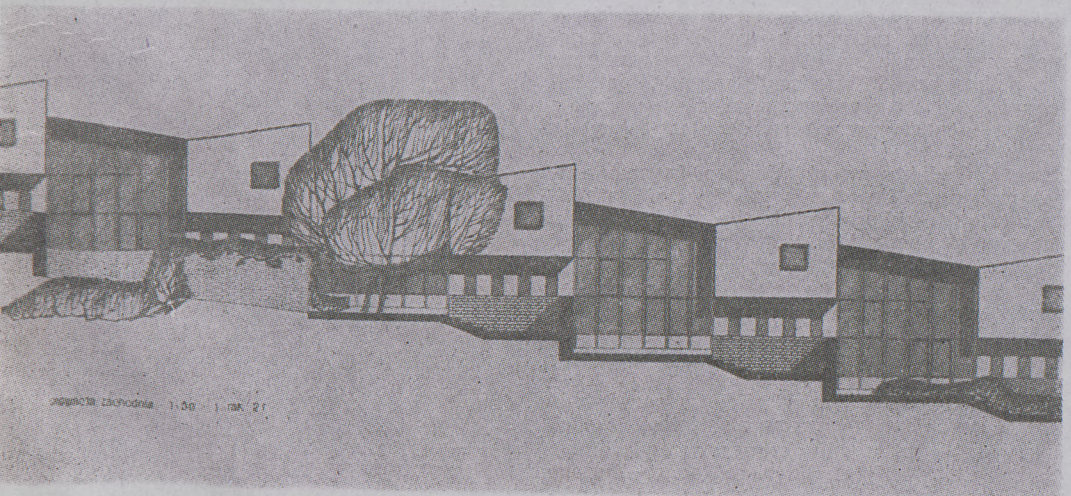
projekt dziedzi 1:100 - 1. r. k. 21

rzut pionowy 1:50 - 1. r. k. 21

przekrój 1:50 - 1. r. k. 21

widok z zachodu 1:50 - 1. r. k. 21

Mówiąc o architekturze w chwili obecnej, musimy mieć na uwadze cały zespół czynników związanych w najistotniejszy sposób z życiem społeczeństw. Dotychczasowe określenia Witruwiusza czy nawet Corbusiera okazały się niepełne, skrajnie formalistyczne, lub zbyt idealistyczne i nie wytrzymały próby czasu.

Obecna definicja, popularna zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu, uzupełnia poprzednie i zgodnie z nią „architekturę uważamy za sztukę kształtowania przestrzeni, w określonej rzeczywistości społecznej, czasie, określonych warunkach technicznych — z rezerwą na zaspokojenie przyszłych potrzeb, rozwijających się i powiększających z każdą chwilą”.

Rozwinięcie tej definicji wymaga od każdego dzieła architektonicznego b. dobrej: 1) funkcji, 2) konstrukcji, 3) formy, 4) właściwych proporcji i skali, 5) spełnienia wymagań ekonomicznych. We wszystkich tych elementach widoczna być musi (i jest) działalność człowieka. Czynnikiem humanizmu dobrej architektury nie może być obcy.

Definicja architektury w ten właśnie, na pewno dobry sposób, rozumiana pozwala nam podciągnąć pod jej pojęcie np. sprawy krajobrazu (architekturę krajobrazu), sprawy kształtowania wnętrza (architekturę wnętrz), czy możemy wreszcie mówić o architekturze związanej z komunikacją (architektura pojazdów).

Powiązanie architektury z komunikacją jest b. oczywiste i na pewno widoczne, właściwie już od zarania dziejów, od wynalezienia pierwszych pojazdów i wzniesienia pierwszych budowli, ale nie zawsze kojarzone w sposób ścisły i precyzyjny.

Krótko mówiąc, podobnie jak istniał będzie podział budynków pod względem funkcji, czy konstrukcji, również zróżnicowanie samochodów okaże się b. daleko idące.

Pewien typ budownictwa stwarza bowiem zapotrzebowanie na ściśle określony typ samochodu, i odwrotnie, poszczególne typy wozów powinny znaleźć w większości wypadków swój odpowiednik w budownictwie.

Dla lepszej systematyki zagadnienia powiązania te możemy ująć (oczywiście bardzo skrótowo) w poniższe punkty:

1) budownictwo przemysłowe —	to samochody specjalne
2) obiekty handlowe —	samochody ciężarowe
3) budownictwo biurowe —	samochody transportowe
4) budownictwo sportowe —	samochody osobowe ew. sportowe
5) budownictwo turystyczne —	samochody sportowo-wyczynowe
6) budownictwo mieszkaniowe —	samochody turystyczno-terenowe
samochody osobowe

Projekt kursowy domu szeregowego tarasowego

Będziemy projektantami przemysłowymi

ELŻBIETA GÓRAL
ASP — WARSZAWA

Projektant przemysłowy — osobistość, która narodziła się stosunkowo niedawno, jest wynikiem ogólnego rozwoju cywilizacji technicznej. Nie będę definiować tej nazwy, ani też pisać o zależności sztuki i techniki. Pragnę zwrócić uwagę na pewne czynniki istotne w projektowaniu w ogóle, a w powiązaniu projektowania z przemysłem w szczególności. Każdy z nas, studentów Architektury Wnętrz, obojętnie w jakiej specjalności, będzie miał do czynienia z przemysłem, stąd też moje zainteresowanie tą sprawą.

Podczas studiów poznajemy proces projektowania. Składa się on z kilku etapów takich, jak: analiza funkcjonalna mającego powstać projektu, jego założenia konstrukcyjne, wreszcie suma naszych wysiłków — wyraz architektoniczny.

Rozważania nasze są czysto teoretyczne. Mimo pozorów realności, nie obejmują całości zagadnienia. W „życiu”, czyli w pracy samodzielnej, w grę wchodzi inne jeszcze czynniki, od których uzależnione w dużym stopniu jest prawidłowe wykonanie projektu. Są nimi takie nauki, jak: ekonomia, socjologia, psychologia, nie mówiąc już o takich dziedzinach techniki, jak: technologia produkcji, materiałoznawstwo, zagadnienia konstrukcyjne. Nie twierdzą, że każdy z nas zobowiązany jest dogłębnie znać wszystkie z wymienionych, jakże bogatych działów wiedzy.

Mogę natomiast być całkowicie pewna, że znajomość podstaw wymienionych nauk, znajomość języka fachowego, jakiego używają, znacznie pomaga projektantowi. Pomaga mu nie tylko w samym procesie twórczym, ale także w sprawie chyba równie ważnej — umożliwieniu zrealizowania zamierzeń.

Poczynaniami naszymi (mowa o projektantach przemysłowych) rządzą nie ludzie sztuki, a inżynierowie i ekonomiści. Wydaje mi się to słuszne i celowe, że umysły ściśle zajmują się oceną tej twórczości projektowej. Sądzę również, że zadaniem projektanta jest umiejętna współpraca z tymi „umysłami ścisłymi”. Polega ona na takim przedstawieniu charakterystyki swego projektu, aby walory pracy zrozumiał były dla fachowców innych dziedzin. Ekonomisty, na przykład, nie można przekonywać kategoriami myślenia plastycznego. Trzeba z nim rozmawiać językiem ekonomii, z inżynierem językiem techniki.

Socjologia i psychologia bezpośrednio przyczyniają się do wzrostu wartości projektu, czyniąc go bliższym człowiekowi, a zatem lepszym.

Statystyka ma za zadanie znalezienie pewnej przeciętnej charakteryzującej dane zjawisko. Jest to liczba będąca sumą wiadomości uzyskanych na dany temat. Bierze ona pod uwagę całokształt warunków, w jakich zachodzi badany proces. Spisy ludności prowadzone przez GUS dały nie tylko obraz podziału różnych grup ludności. Efektem tej pracy są rozważania Polskiej Akademii Nauk nad sytuacją mieszkaniową w Polsce. Wyciągnięte wnioski pomagają na nowo spojrzeć na znany problem, na nowo kształtować strukturę mieszkaniową i planować budowę nowych jednostek mieszkalnych. Statystyka pomaga także ustalać nowe aktualne normatywy. Posługujemy się nimi przy projektowaniu. Normatywy ujmują pewne zjawiska w cyfry i starają się brać pod uwagę współczesne warunki ekonomiczne oraz techniczne. Myślę, że projektant powinien także brać pod uwagę niezwykle ważny czynnik, jakim jest psychika ludzka. Wówczas z cyfrowej ana-

lizy powstanie sztuka służąca człowiekowi. Bardzo ciekawą naukę, która coraz częściej wkracza do projektowania, jest antropometria. Rozwinęła się ona szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Objęła badaniami rekrutów, pomogła w typizacji mundurów. Było to przed około stu laty. Stopniowo antropometria opanowała medycynę, pomagając w stawianiu diagnozy. Umożliwiała wykrycie anomalii w rozwoju, szczególnie u dzieci. Pomiary antropometryczne obejmują zarówno tułów człowieka, jak głowę, kończyny (ich zasięg, wychylenie), a także dłonie i stopy.

Kolejno badaniami tymi zajął się przemysł — na razie odzieżowy. Podjęto badania nad ustaleniem typowych ubrań i obuwia. Obecnie badania antropometryczne pozwalają ustalić optymalną przestrzeń, jakiej człowiek potrzebuje do pracy, wypoczynku, snu, jedzenia. Pomiary dłoni i ich konfrontacja z przedmiotem powodują zmianę kształtu narzędzia lub jego uchwytu, zmianę przedmiotu codziennego użytku. Wykres ruchu zanotowany podczas wykonywania jakiejś czynności daje materiał do zmiany na lepszy układu sterowniczego maszyny czy proporcji mebla.

Obecnie prowadzone są bardzo interesujące badania łączące psychoanalizę i antropometrię. Są to pomiary ludzkich odruchów, reakcji na pewne bodźce, upodobań. Te czynniki mają również niemały wpływ na kształt powstającego projektu.

Zagadnienia, które omówiłam, mają niezmierne znaczenie dla jakości projektu. Zadanie projektanta nie kończy się jednak na zbudowaniu prawidłowego projektu. Na nas, ludziach o wykształceniu plastycznym, spoczywa wielkie zadanie krzewienia tej kultury, którą posiadamy.

Z roku na rok wzrastają możliwości przemysłu. Powstają nowe materiały o niepoznanych jeszcze własnościach. W tym tkwi źródło postępu, ale także jest w tym zjawisku pewne niebezpieczeństwo. Artykuły produkowane nie tylko przez przemysł, ale i przez rzemiosło są niejednokrotnie obrazem bądź nieudolności plastycznej, bądź też zupełnego braku udziału artysty plastyka. Następuje tu zjawisko przewagi techniki nad twórczością projektową. Przemysł i technika przez wprowadzanie do handlu tego typu artykułów dyktują zły gust społeczeństwa. Istotne niebezpieczeństwo polega na dużej popularności takich przedmiotów bez względu na ich walory użytkowe.

Stwarza się rodzaj mody na pewien typ materiału. W naszych warunkach są to tworzywa sztuczne.

Tu rozpoczyna się druga rola projektanta przemysłowego. Jego zadaniem jest trzymanie ręki na pulsie produkcji. Nie może on i nie

Projekt kursowy domu szeregowego tarasowego

Autor projektu: Jerzy Rak, student II r. Wydz. Arch. P. K., pracownia doc. Witolda Cęckiewicza

Zabudowa zlokalizowana na stoku południowym skierowana jest w stronę wspaniałych terenów rekreacyjnych pod Krakowem (niecka Wisły, panorama gór).

Do poszczególnych budynków dojścia doprowadzone jedynie ciągami pieszymi z dróg oddalonych od najdalszego wejścia o 60 m. Do każdego domku przylega ogród o powierzchni 150 m² wraz z помещeniem gospodarczym.

Mieszkania przeważnie M-5, z częścią dzienną w parterze oraz nocną na piętrze. Autor przewidział możliwość swobodnego kształtowania struktury mieszkań. Zasadnicze elementy konstrukcyjne — prefabrykowane.

powinien posiadać władzy wycofania przedmiotu z produkcji. W tym jednak celu posiadał duży zasób wiadomości, aby mógł działać w porozumieniu z kierownictwem produkcji, sztabem inżynierów i ekonomistów. Praca projektanta przemysłowego to dzieło humanistyczne mające na celu ulepszenie najbliższego otoczenia człowieka. Analiza funkcjonalna to rzecz niezmierniej wagi. Okazuje się jednak, że funkcjonalizm bez czynnika psychologicznego przestaje spełniać swe zadanie.

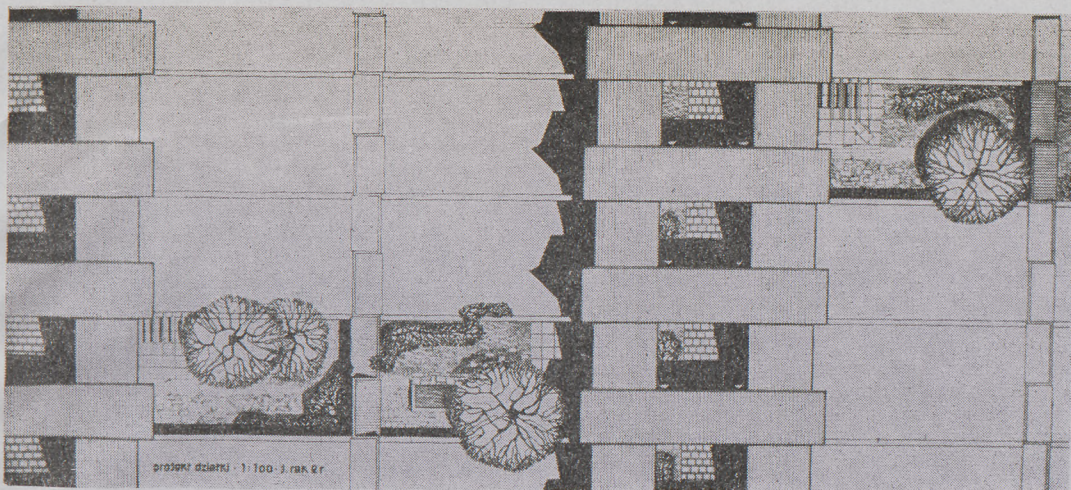
Kończąc, trzeba podkreślić, że estetyzacja także nie doprowadziła ani razu do dobrych rezultatów. Naszym zadaniem jest umiejętne połączenie wszystkich czynników projektowania. Naszą rolą jest kontrola gustu społecznego i wprowadzenie wszelkich możliwych poprawek. W tym celu trzeba już teraz uzupełniać swoje wiadomości, być świadomym przyszłych trudności. Praca nasza będzie polegała na ich pokonywaniu.

Czy era lotów kosmicznych każe zapomnieć o pięknie wdzięcznego detalu, jakim jestem, rozświetlająca ciemności uliczne. Stoję przecież i w dzień, a wszyscy mnie widzą, mijając? Czemu przeto nie mogę stroić miast waszych?

Studenci fotografują

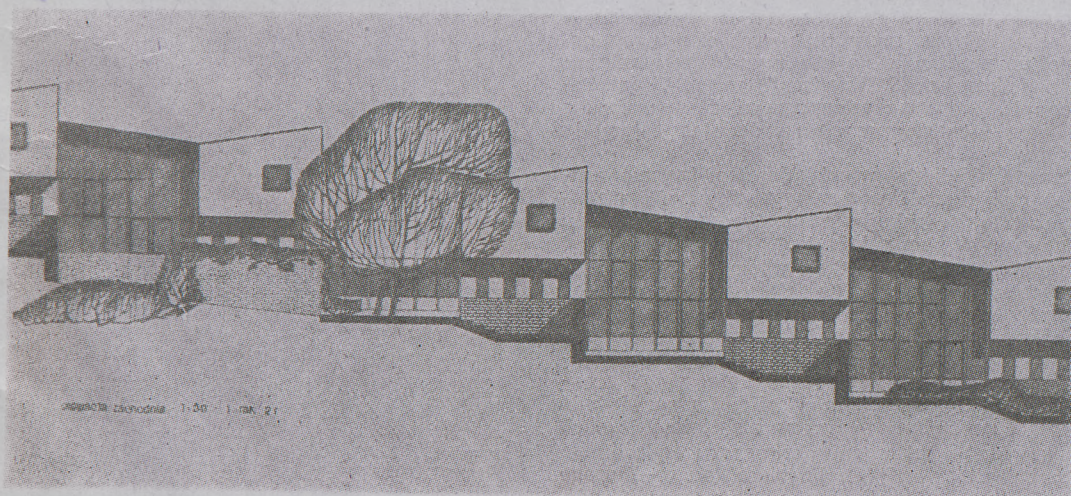
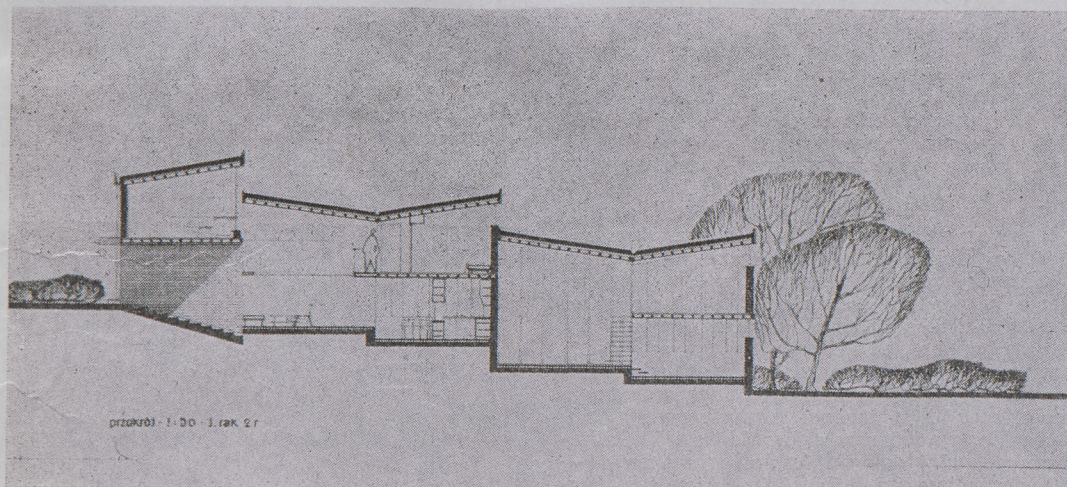
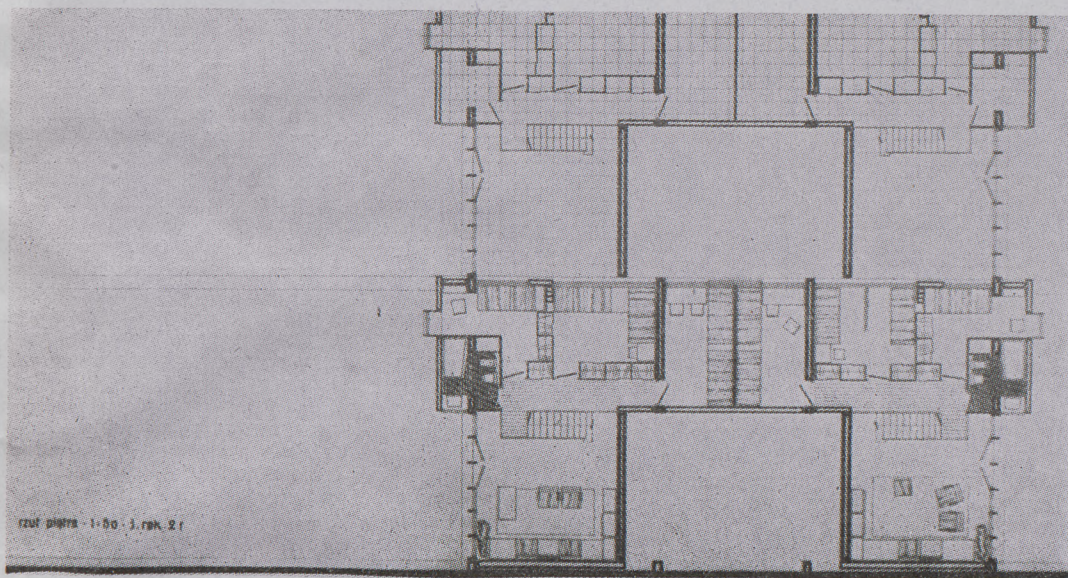
FOTO JERZY WESOŁOWSKI
ARCH. — KRAKÓW

Architektura budynków i samochodów

ANDRZEJ WALKOWSKI
WYDZ. ARCH. POL. KRAK.

Projekt kursowy domu szeregowego tarasowego

Mówiąc o architekturze w chwili obecnej, musimy mieć na uwadze cały zespół czynników związanych w najistotniejszy sposób z życiem społeczeństw. Dotychczasowe określenia Witruwiusza czy nawet Corbusiera okazały się niepełne, skrajnie formalistyczne, lub zbyt idealistyczne i nie wytrzymały próby czasu.

Obecna definicja, popularna zwłaszcza w ostatnim dziesięcioleciu, uzupełnia poprzednie i zgodnie z nią „architekturę uważamy za sztukę kształtowania przestrzeni, w określonej rzeczywistości społecznej, czasie, określonych warunkach technicznych — z rezerwą na zaspokojenie przyszłych potrzeb, rozwijających się i powiększających z każdą chwilą”.

Rozwinięcie tej definicji wymaga od każdego dzieła architektonicznego b. dobrej: 1) funkcji, 2) konstrukcji, 3) formy, 4) właściwych proporcji i skali, 5) spełnienia wymagań ekonomicznych. We wszystkich tych elementach widoczna być musi (i jest) działalność człowieka. Czynnikiem humanizmu dobrej architektury nie może być obcy.

Definicja architektury w ten właśnie, na pewno dobry sposób, rozumiana pozwala nam podciągnąć pod jej pojęcie np. sprawy krajobrazu (architekturę krajobrazu), sprawy kształtowania wnętrza (architekturę wnętrz), czy możemy wreszcie mówić o architekturze związanej z komunikacją (architektura pojazdów).

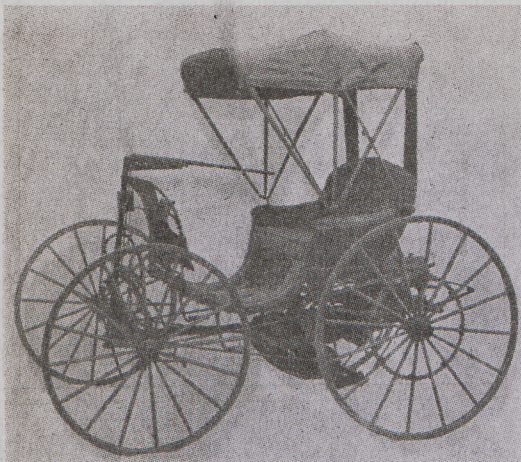
Powiązanie architektury z komunikacją jest b. oczywiste i na pewno widoczne, właściwie już od zarania dziejów, od wynalezienia pierwszych pojazdów i wzniesienia pierwszych budowli, ale nie zawsze kojarzone w sposób ścisły i precyzyjny.

Krótko mówiąc, podobnie jak istniał będzie podział budynków pod względem funkcji, czy konstrukcji, również zróżnicowanie samochodów okaże się b. daleko idące.

Pewien typ budownictwa stwarza bowiem zapotrzebowanie na ściśle określony typ samochodu, i odwrotnie, poszczególne typy wozów powinny znaleźć w budownictwie swój odpowiednik.

Dla lepszej systematyki zagadnienia powiązania te możemy ująć (oczywiście bardzo skrótowo) w poniższe punkty:

1) budownictwo przemysłowe —	to samochody specjalne
2) obiekty handlowe —	samochody ciężarowe
3) budownictwo biurowe —	samochody transportowe
4) budownictwo sportowe —	samochody osobowe ew. sportowe
5) budownictwo turystyczne —	samochody sportowo-wycieczkowe
6) budownictwo mieszkaniowe —	samochody turystyczno-terenowe
samochody osobowe

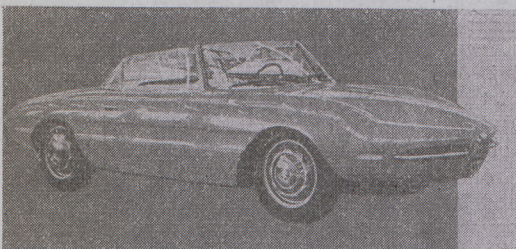
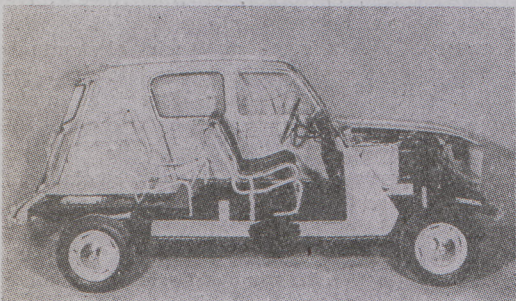
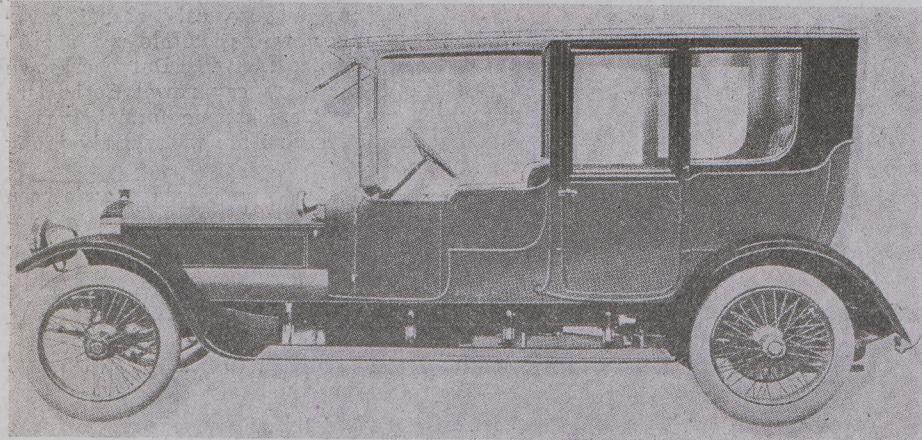
ne dźwigi, transportery itp., a co za tym „idzie”, wzajemne wymagania techniczne i powiązania muszą być ze sobą zgrane i uzgodnione.

Ad 2. Budownictwo usługowe, handlowe — to zapotrzebowanie na samochody specjalne takie, jak: chłodnie, wozy rozwożące pieczywo, mleko, meble itp.

Ad 3. Budynki biurowe stwarzają oczywiście zapotrzebowanie na samochód, ale wiąże się z tym drugi problem — parkowania (co wypływa z faktu przebywania w biurze nawet 125 tysięcy ludzi w godzinach pracy i stąd korzystny byłby samochód o małym gabarycie).

Ad 4. Sport, budownictwo sportowe — to również problem parkowania małego samochodu, ale z drugiej strony — typ wozu sportowego, wyczynowego (rajdowego czy wyścigowego).

Ad 5. Turystyka — domy indywidualne

Powyższy podział nie jest i nie może być sztywny, ale oddaje w pewnym stopniu sens tych powiązań.

Ad 1. Okazuje się, że produkcja samochodów, sposoby wypuszczania ich z fabryk w ilościach 2,5—3 tys. sztuk dziennie, jest typową produkcją przemysłową — prefabrykowaną i zbliżona jest w sensie treści do uprzemysłowionego budownictwa.

Budownictwo przemysłowe otrzymuje swój odpowiednik w pojazdach transportowych, w „urządzenia” typu samochodu, jak: specjal-

wczasowe, hotele, campingi stwarzają możliwość eksploatacji wozu uniwersalnego, np. typu combi — bardziej w tych warunkach przydatnego.

Ad 6. Budownictwo mieszkaniowe komplikuje trochę sprawę, gdyż obok wymienionych już elementów do głosu dochodzą czynniki psychiczne człowieka i sprawa tej bezpośrednio już odbieranej architektury samochodu, jego wnętrza, wyposażenia, detalu — staje się najważniejsza.

Na formę karoserii mają przede wszystkim wpływ warunki, w których dany wóz powstaje, a także wpływy obce — czy to przez osobę projektanta czy też wskutek uwzględnienia panującej „mody projektowej”.

Widowym tego przykładem są projekty angielskie, realizowane w dużych ilościach i oddające świetnie swoimi sylwetkami nastroje i nawet mentalność społeczeństwa. Wielki Rolls-Royce, dostosowany jest niejako do tradycyjnej angielskiej mgły, jest z nią dobrze związany, w przeciwieństwie do wozu Austin A40 reprezentującego inną koncepcję projektową i będącego, nota bene dziełem Pinin Fariny. Triumph Herald, dzięki kilkakrotnym wizytom w Anglii projektanta — Włocha Giovanni Michellotti jest już bardziej „angielski”.

Inne, oczywiście, są np. wozy amerykańskie — płaskie, długie, szerokie, nawet ekstrawagancie, co przejawia się choćby w fakcie zakupu przez koncern „Chryslera” wozu Ghia Se-lene II, z dwoma telewizorami dla pasażerów z tyłu, i to siedzących na dodatek tyłem do kierowcy.

Zresztą projekty włoskie są na świecie najbardziej znane i w tym wypadku najistotniejsze było zaspokojenie, dostosowanie się do sposobu myślenia klienta.

Francuzi dali użytkownikom samochodów świetny model Citroëna 2CV nazwanego przez producentów „parasolem na czterech kółkach”, doskonałe Citroëny ID i DS czy proste w formie, tłoczeniach wozy Simci i Renault. Z wozów niemieckich najbardziej znany jest, oczywiście, Volkswagen, wóz solidny i znajdujący się na rynku światowym w największej ilości. Jak widać z tej mocno skracanej i ogólnikowo chyba ujmowanej analizy problemu — prace projektowe i realizacyjne, dotyczące współczesnych samochodów idą w paru kierunkach: 1) nadwozia, 2) silniki, 3) zawieszenia i hamulce, 4) wyposażenie wnętrza i obsługa

przy równoczesnym zaspokajaniu gustów, wymagań czy mentalności nabywców.

Reasumując, możemy nasze rozważania zamknąć kilkoma, optymistycznymi chyba wnioskami dotyczącymi: 1) bogactwa myśli i poszukiwań projektowych, 2) prób stosowania coraz to nowych materiałów i to zarówno w konstruowaniu samochodów, jak i budownictwie, 3) dążenia do zapewnienia zmiany funkcji, uniwersalności użytkowania samochodów i mieszkań — co na pewno odpowiada aktualnym potrzebom życia, 4) dążenia do dużego przeszklenia nadwozia samochodów, powiększania przestrzeni doświetlających nasze mieszkania, dążenia do właściwej izolacji akustycznej, czy termicznej, właściwej wentylacji, co również jest właściwe, 5) elementów wygodnych i higienicznych siedzeń, oświetlenia wewnętrznego, które również są bardzo istotne — w samochodzie i w budynku, i współczesne projekty na ogół należycie je rozwiązują, a na pewno doceniają.

Uznając tendencje projektowe współczesnej architektury budynków i samochodów za właściwe i słuszne, świadczące o dużej dbałości o człowieka, dążące do zaspokojenia jego potrzeb i stworzenia mu optymalnych warunków życia — trzeba stwierdzić, że dobrze by było, aby udało się osiągnąć budownictwu te wskaźniki, które w chwili obecnej posiada produkcja samochodów. Statystyka podaje bowiem, że gdyby jedna fabryka produkowała dziennie 3 tys. mieszkań, a ludność na świecie nie powiększałaby się, to dla zaspokojenia potrzeb mieszkaniowych ludzi — trzeba byłoby produkować mieszkania przez 300 lat. Ostatnie rozumowanie jest na pewno z serii stwierdzeń przyszłościowych, w chwili obecnej raczej nierealnych, ale doskonale obrazuje istniejący problem i podbudowuje ostateczny wniosek, że w każdych warunkach, w każdej produkcji — a więc i samochodów i budowli mieszkaniowo-usługowych czy typowo inżynierskich powinna być widoczna zasada — dążności do połączenia: Funkcji, Konstrukcji, Formy i Ekonomiki z uwzględnieniem czynnika Czasu i Przestrzeni jako elementów składowych dobrej architektury.

Bibliografia:

1. Wielka Encyklopedia Powszechna, tom 1
2. Automobil Revue 1962
3. Samochody — Witold Rychter
4. Projekt nr 2 1962
5. Tygodniki „Motor”

Rys. „KLEKS”
ŚCIEŻKI MYŚLENIA...

ныне устарели вследствие появления новых форм торговли и технического прогресса. Итак, например, пришлось отказаться от размещения магазинов в нижних этажах жилых домов, поскольку такое размещение вызывало целый ряд неудобств. В настоящее время, как правило, строятся отдельные торговые павильоны, где в основном применяют форму торговли с предварительной выкладкой товаров. Что касается предприятий общественного питания, то ныне широкое распространение получают столовые и бары самообслуживания. Часть из них с успехом помещается в торговых павильонах общего назначения. В статье излагаются принципы проектирования торговых павильонов и предприятий общественного питания, с учетом технико-организационного прогресса в торговле.

Проф. др. Леон Козминский — НЕКОТОРЫЕ ПРОБЛЕМЫ ПРОГРАММИРОВАНИЯ ТОРГОВОЙ СЕТИ В ГОРОДАХ

Программирование розничной торговой сети в городах заключается в определении общей торговой площади для продажи установленной по плану товарной массы. С этой целью производятся такие расчеты:

1. Плановая товарная масса делится на целесообразную производительность 1 кв.м. торговой площади.
2. От общей торговой площади существующих торговых точек отнимается площадь, подлежа-

щая ликвидации в определенный отрезок времени.

3. От общей торговой площади, полученной из расчета в п. 1 отнимается существующую площадь подсчитанную в п. 2. Таким образом получается общая площадь нового строительства торговых предприятий. Практически в Польше получен показатель от 260 до 300 м² торговой площади на 1000 жителей, причем из этого количества 140—170 м² отводится под торговые организации, торгующие товарами повседневного пользования. В дальнейшем изложении автор подробно описывает принципы планирования размещения торговой сети в городах.

Збигнев Томаш Чуба — КООПЕРАТИВНЫЕ ОБЪЕКТЫ

Статья посвящена особенностям строительства кооперативных торговых объектов и предприятий общественного питания. Статья иллюстрирована многими примерами.

ПАМЯТНИК СИЛЕЗКИМ ПОВСТАНЦАМ

автор скульптуры Густав Земла, планировка Войцех Заблужкий.

Описание проекта памятника силезским повстанцам, установленного в центре города Катовице.

СТРОИТЕЛЬНЫЙ ОБЪЕКТ, ИЛИ ПРОМЫШЛЕННЫЙ ОБРАЗЕЦ — Владзимеж Гепперт

На примере конкурсов на киоски для продажи

газет и на торговые ларьки кооперации инвалидов, автор критически рассматривает проблему типового строительства мелких объектов в городах. Он считает, что установка типовых киосков и ларьков без учета общего характера места приводит к захламлению улиц и противоречит нынешним понятиям об эстетической застройке городов. Кроме того автор критикует проекты этих киосков.

Анджей Шолтуць — КОНКУРС НА ТИПОВУЮ СЕРИЮ ТОРГОВЫХ КИОСКОВ СОЮЗА КООПЕРАТИВОВ ИНВАЛИДОВ

В статье дается описание хода конкурса на торговые павильоны инвалидской кооперации, а также приводятся условия этого конкурса.

Первая премия признана работе № 11, вторая — работе № 7 и третья — работе № 1. Кроме того ряд работ получили отличия первой и второй степени.

„ВЫКУШ“

Молодежный отдел журнала состоит из статей Зыгмунта Левчука п.з. „Наука архитектуры — дорогая вещь“, Анджея Вальковского — „Современные тенденции в проектировании внешнего вида зданий и автомобилей“, а также приводятся сведения о конкурсном проекте дома галерейного типа, разработанном студентом Ежи Рак.

RÉSUMÉ

BOGUMIŁ ZAUFAL — PROBLÈMES DE L'OEUVRE ARCHITECTURALE. L'architecture est-elle un art? L'auteur réfléchit à quel point l'exercice de la profession dans les conditions actuelles d'organisation, influence l'effort créateur de l'architecte. La précision des principes idéaux ainsi que des bases sociales et scientifiques de l'oeuvre créatrice est — selon l'auteur — une des plus importantes conditions de compréhension de l'oeuvre architecturale, ce qui donne dans la suite des chances d'un climat propice et des conditions indispensables à l'oeuvre créatrice. Une partie considérable des réflexions de l'auteur concerne le côté psychologique du processus de création, ainsi que ses traits caractéristiques résultant de la „particularité“ de l'oeuvre architecturale.

ANDRZEJ BASISTA — REMARQUES SUR L'ACTIVITE DE L'ARCHITECTE. Le problème de l'activité architecturale, compris sous aspect des changements que porte la contemporanéité, et des changements qui en résultent dans le caractère de responsabilité pour l'oeuvre. Les milieux architectoniques de tous les pays du monde ressentent le besoin d'introduire du „nouveau“ dans le processus de la formation de l'architecte, en facilitant l'obtention des informations de tous les domaines d'activité humaine, formant la vie sociale, politique, économique et culturelle. Notre profession exige de plus en plus que l'intuition et l'expérience soient remplacées par une connaissance fondée sur des bases scientifiques.

STEFAN KOZIŃSKI — URBANISME DU COMMERCE. L'auteur discute le problème des services commerciaux sous point de vue d'un des plus importants facteurs urbanistes. En formant un réseau de commerce de détail, on aspire à la création d'un système de groupements des endroits de vente, ainsi qu'à leur concentration en centres commerciaux. Ces centres composent des ensembles d'endroits de vente détaillée, organisés selon une homogène conception urbaniste, architectonique et commerciale, et sont destinés à satisfaire tous les besoins complexes des acheteurs.

JERZY HRYNIEWIECKI — PROBLÈMES DU COMMERCE SITUÉ AU CÔTÉ D'EST DE LA MARSZAŁKOWSKA. Le centre de notre ville est enfin en stade de réalisation — c'est une agrafe unissant le centre „peuplé“ par le petit commerce et les services, avec le groupe combiné de divertissement, du suture et de récréation — le Palais de la Culture et de la Science. Selon l'avis de l'auteur le programme du „centre de la ville“ doit satisfaire à tous les manquements qu'on ressent dans le centre de la ville, et créer une vision res des bostons — non seulement ceux d'aujourd'hui, mais aussi des cadres de leur développement ultérieur. La plus effective valeur de cette réalisation c'est un passage de piétons, doublé le long de la rue Marszałkowska, qui implique aux réalisateurs de grandes tâches dans le domaine d'exécution et d'équipement des planchers et des murs de ce passage. Trois éléments

fondamentaux sont d'une importance particulière — de bonnes et grandes vitres, une intelligente et excellente armature d'éclairage et... avant tout la possibilité d'entretenir une propreté idéale. Le non-accomplissement des ces tris conditions cardinales peut anéantir les plus grands efforts des auteurs. La sculpture et la graphie doivent être des éléments de grande importance de ce passage — pour qu'il serve en son entier d'exemple de coexistence des arts plastiques polonais avec l'architecture, le commerce et la récréation.

La réalisation du „Mur d'est“ fermera l'étape de reconstruction de Varsovie. C'est pourquoi tous les habitants de Varsovie partagent les soucis des auteurs, des investisseurs et exécuteurs. Surtout de tous ceux qui entreprennent une nouvelle étape d'agrandissement de l'oeuvre architectonique à l'aide de nouvelles méthodes et de nouveaux matériaux, — basées sur de nouveaux besoins croissants, et non seulement servant à satisfaire ceux manquant.

PROGRAMME DE COMMERCE ET DE SERVICE DU CÔTÉ D'EST DE LA RUE MARSZAŁKOWSKA.

La description présente un programme détaillé de bâtiments réalisés, en tenant compte du genre du commerce et des services ainsi que de la superficie et du volume. Quelques chiffres — volume général près de 1 million m³, dont près de 500 000 m³ de bureaux; le volume réalisé actuellement est de près de 620 000 m³ — dont près de 200 000 m³ d'habitat, le reste — c'est le programme de commerce et de service.

ZYGMUNT STEPŃSKI — PAVILLON „CEPELIA“

À VARSOVIE. L'auteur du bâtiment donne dans sa description des informations techniques ainsi que fonctionnelles du pavillon de commerce de „Cepelia“, nouvellement réalisé, où trouveront leur place l'exposition et la vente des articles d'art populaire. Le volume du bâtiment s'élève à 4900 m³, la superficie d'exposition et de vente — à 1200 m².

ENSEMBLE D'UN GRAND MAGASIN UNIVERSAL

À OLSZTYN. Les auteurs du projet — professeurs de l'Académie des Beaux-Arts à Varsovie — présentent la description d'un projet de Grand Magasin à Olsztyn, réalisé dernièrement. La description contient les principes de formation des blocs dans des conditions spatiales définies, ainsi que de l'aspect plastique du bâtiment par rapport aux fonctions remplies. Dans la suite les auteurs informent sur les entrelacements des fonctions du bâtiment, sur la composition des intérieurs ainsi que sur les éléments fondamentaux de la construction. Voici les données en chiffres: surface de commerce — 1950 m², surface de magasinage — 500 m², passage journalier ca 8000 personnes; bar self-service de 100 places et un café de 85 places, ensemble de bureau — 1250 m², volume total ca 27 000 m³.

A l'ensemble du Grand Magasin d'Olsztyn succèdent d'autres réalisations, à savoir: le Magasin „Universal“ et le Bar Self-service „Rarytas“ à Łódź. Volume totale — 60 000 m³. Un Bar de service immé-

diat „Kęs“ à Łódź — volume 5 382 m³, un bar pareil „Balaton“ à Łódź, la „Maison d'une Ménagère“ à Łódź — volume 19 903 m³ ainsi qu'un pavillon de commerce et de service à Cracovie. Tous les projets ont été exécutés dans le Bureau d'Etudes et de Projets du Commerce Intérieur à Varsovie.

Une position toute spéciale présente l'ensemble de commerce situé au-dessous du croisement des rues à Katowice. C'est le premier investissement de ce type en Pologne, utilisant les passages nouvellement réalisés sous le „rond-point de Katowice“ pour les services commerciaux. Sur une surface de ca 1400 m² on a localisé les magasins suivants: une confiserie, une boutique de fleuriste, une boutique de souvenirs, une parfumerie, un café, des kiosques à presse, des cabines téléphoniques et des ensembles de services sanitaires. Tout est élaboré très soigneusement en employant les meilleurs matériaux (marbre, travertin, aluminium) et s'arrêtant spécialement aux problèmes d'éclairage — à usage et de réclame.

JERZY DOMAGALSKI — ELABORATION DES PROGRAMMES ET RÉALISATION DES MAGASINS ET DES ÉTABLISSEMENTS GASTRONOMIQUES.

L'article s'occupe des directions générales et des conceptions d'après-querre de la construction des magasins et des établissements gastronomiques sur les terrains des villes ainsi que des tendances de développement de ce genre de construction. Au commencement le commerce de détail fonctionnait à base du réseau approprié au commerce privé et partiellement coopératif. En 1952 fut élaborée la typisation des locaux pour les magasins urbains d'articles alimentaires et industriels, et en 1956 — le premier Normatif Technique des Projets de magasins urbains. Le trait le plus caractéristique de cette période, c'était une disposition symétrique des petites boutiques installées dans les rez-de-chaussée des bâtiments d'habitat. Les nouvelles conceptions tendaient à créer des centres de commerce avec de grands magasins de type self-service, réalisés sous forme de pavillons.

Les plus nouvelles tendances visent à des groupements de la vente dans des unités plus grandes, de type „Supersam“ à Varsovie. Les Supersam et les Grands Magasins doivent être des accents principaux des centres de service modernes. Les traits caractéristiques de ce genre de bâtiments — le moins d'étages (de préférence seulement le rez-de-chaussée), ainsi qu'un changement de proportions des locaux auxiliaires et de la partie de vente, qui devient plus grande.

En résultat de ces dernières tendances, un nouveau normatif technique avait été élaboré en 1962. On y avait résigné de fixer des dimensions rigides pour les magasins de types divers, tout en se contentant de définir des limites des dimensions pour des groupes de branches particulières.

Les mêmes tendances obligent aussi envers les établissements gastronomiques, avec une préférence apparente des établissements self-service, permet-

tant de servir en peu de temps un grand nombre de clients. Pour rationaliser l'activité des établissements à service, on propose de profiter au plus haut degré de produits cuisinés et mi-fabriqués. Ce type d'organisation influencera le changement du programme de construction, surtout par la réduction des locaux auxiliaires.

LEON KOZMIŃSKI — QUELQUES PROBLÈMES D'ÉTABLISSEMENT DES PROGRAMMES DE RÉSEAUX DE COMMERCE DANS LES VILLES. L'auteur présente la méthode de planification de réseaux de commerce, qui devint le point de départ pour la fixation d'un indicateur urbaniste de la superficie des réseaux de commerce de détail dans les villes. Actuellement il s'élève en Pologne de 260 à 300 m² pour chaque mille d'habitants. Dans la suite, l'auteur fait connaître le principe d'établissement des programmes de centres de commerce de divers types et dimensions, qu'on peut diviser — selon la dimension de la ville — en centres de

colonies, d'inter-colonies, de quartiers, — et dans de plus grandes villes — en centres généraux urbains. L'article contient aussi des informations sur la planification des réseaux de magasins du commerce en gros.

ZBIGNIEW TOMASZ CZUBA — OBJECTIFS DE COMMERCE COOPÉRATIFS. Une grande partie du commerce polonais est desservie par le coopératisme. L'auteur de l'article nous fait connaître les problèmes d'organisation du commerce coopératif ainsi que les problèmes des bâtiments de commerce, dans lesquels le genre de vente. Les exemples présentés illustrent de même les traits caractéristiques de l'organisation du commerce et de la vente, que les solutions architectoniques, élaborées par des unités du coopératisme. Le problème du commerce termine une information sur un concours pour une série de pavillons-types de commerce de l'Union des Coopératives des Invalides.

SUMMARY

BOGUMIŁ ZAUFAL — THE CREATIVE PROBLEMS IN ARCHITECTURE. Is architecture an art? The author considers to what extent, the practice of architectural profession, in present organizational situation, is relevant to the idea of creative work. To precise the ideological principles and the social and scientific basis of creative work, is in the author's opinion, the first condition for understanding the essence of architecture, followed by establishing favourable opinion and conditions, necessary for creative work. Large part of the author's considerations refer to the psychology of the creative process and its characteristic features, resulting from the particular difference of architectural art.

ANDRZEJ BASISTA — REMARKS ABOUT THE PRACTICING ARCHITECT. The problem of the architectural practice, in respect of changes in the contemporary conditions, influencing the scope of architect's responsibility. Within the architectural profession, in all countries of the world, there is a growing need for a new approach to architectural education — incorporating more aspects of the human activities in respect of sociology, politics, economics and culture. Intuition and experience, should be accompanied by knowledge based on scientific investigations.

S. KOZIŃSKI — PLANING FOR SHOPPING. Commercial facilities are one of the most important urbanization factors. In organizing the network of retail shops, it is attempted to form concentrations of shops and system of shopping centres, according to a comprehensive town planning, architectural and commercial conception, meant to fulfill all needs of inhabitants in this respect. The author presents the principles of shopping centres classification, into neighbourhood, local, district and central ones, specifying the programming and functional data. He also gives the relevant indices and standards, determining sizes of centres, and diagrams indicating means of the distribution and radius of service.

JERZY HRYNIEWIECKI — PROBLEMS OF SHOPPING ON THE „EAST SIDE” OF MARSZAŁKOWSKA STREET. The complex of commercial and residential buildings, presently under construction on the „East Side” of Marszałkowska Street, is the realization of the focal point of central area, in combination with cultural and recreational facilities of the adjoining Palace of Culture. The programme of service building should fulfill all the present needs of the City Centre in this respect and provide framework for future development. The most important element of the new complex, is the pedestrian shopping precinct along Marszałkowska Street. Its success shall depend on correct finishes, detail design and maintenance. Especially important shall be the floor finishes, glazing of shop windows, proper lighting and maintenance of ideal cleanliness. The precinct should incorporate elements of sculpture and graphic art — so that it could represent coordination of plastic art and architecture, with the function of shopping

and recreation. The construction of „East Side” marks the completion of a subsequent stage of Warsaw reconstruction. The new, following stage should be one of development and new architectural methods, employing new materials, aimed not at eliminating existing deficiencies, but fulfilling new, growing needs.

SHOPPING AND SERVICE PROGRAMME FOR THE „EAST SIDE” OF MARSZAŁKOWSKA. Detail account of the programme, specifying types of trade and services, usable floor areas and volumes. The total accommodation is about 1 million cu.m., out of which 500.000 cu.m. of office space. The accommodation presently under construction, amounts to 620.000 cu. m., out of which about 200.000 cu.m. of residential development, remaining is composed of shopping and service programme.

ZYGMUNT STĘPIŃSKI — CEPELIA PAVILLION IN WARSAW. The designer gives technical informations and description of functions of the new pavilion for exposition and sale of folklore art articles. Total accommodation 4,900 cu.m., exhibition spaces and sale floors — 1,200 sq.m.

DEPARTMENTAL STORE IN OLSZTYN. The designers of the project, professors from the Warsaw Academy of Plastic Arts, discuss the design process, giving the principles of spatial composition in the given situation and the plastic expression of the building, followed by the description of functions, interior arrangement and basic constructional elements. Characteristic data: shopping floors — 1950 sq.m.; storage — 500 sq.m.; daily capacity — 8000 shoppers; self-service bar seating 100 and cafe seating 85; office space — 1250 sq. m.; total accommodation 27,000 cu.m.

OTHER COMMERCIAL BUILDINGS. — „Universal” departmental store and self-service bar „Rarytas” in Łódź — total accommodation 60,000 cu.m.

— Quick service bar „Kęs” in Łódź — accommodation 5,382 cu.m.

— Quick service bar „Balaton” in Łódź.

— „Housewife's Shop” in Łódź — accommodation 1950 cu.m.

— Shopping pavilion in Cracow.

All these projects have been designed in the specialized office for the Study and Design for Retail Trade in Warsaw.

— Another project is the underground shopping centre in Katowice, first of such type in Poland. It uses the pedestrian underpasses connected with traffic junction. On the total area of 1400 sq. m. the following shops are provided: confectioner's, perfumery, cosmetics, florist's, stationery, together with café, telephone kiosks and public conveniences. There is a high standard of finishes, using marble and aluminium, good lighting and advertising.

JERZY DOMAGALSKI — PROGRAMMING AND REALIZATION OF SHOPS AND RESTAURANTS. This article discusses the main directions and concepts in the post-war realization of shops and restaurants in towns, and the prevailing development tendencies. The first typical plans for shops for various branches of trade were elaborated in

1952, and in 1956 the first technical standard specifications were prepared. The characteristic feature of this first period was the tendency for distribution of relatively small shops on ground floors of residential buildings. New conceptions allowed for the creation of shopping centres, with self-service shops in free-standing pavilions. The present trend is to provide large shopping units of supermarket or departmental store type, which should be the main elements of modern shopping centres. Their characteristic feature should be the minimum number of floors, preferably single-storey, and increase of sales floor area in relation to storage area. The new technical standard specifications of 1962, do not determine specific sizes for different types of shops, giving only the minimum-maximum limits. Similar tendencies govern the design of restaurants. There is a preference for self-service type of bars, where a larger number of clients can be served quickly. With waiter service establishments it is proposed to use more pre-cooked produce, reducing the area of food preparation.

LEON KOZMIŃSKI — SOME PROBLEMS REGARDING THE PROGRAMMING OF SHOPPING NETWORK IN TOWNS. The author presents the method of planning the shopping network, being the basis of standard specification in this respect. This amounts presently in Poland to 260—300 sq. m. of usable floor area of retail shops per 1000 inh. The principles of programming different types of shopping centres are also given, classifying the centres, relatively to sizes of towns, into neighbourhood, local, district and central ones. Information regarding planning of storage and warehouses network is also given.

ZBIGNIEW TOMASZ CZUBA — COOPERATIVE SHOPPING FACILITIES. Main part of retail trade in Poland is organized on cooperative basis. The author explains the organizational problems and their relation to the design of shops and stores. Examples illustrate the characteristic features of sales policy and organization also presents projects elaborated in the specialized Cooperative, Design Offices.

The above series of articles on shopping problems is concluded with informations regarding a competition for typical shopping pavilions.

THE MONUMENT OF SILESIAN INSURRECTION The presented sculptural project is the continuation of the competition design. The monument is situated in the central area of Katowice by a round-about on the crossing of two main streets. The surrounding buildings represent modern architecture, their heights ranging up to 70 m. The conception of the sculpture provides for the organization and closure of the surrounding space, and being visible from all sides and various distances, has a multidirection character. The three forms, similar in expression but differentiated in shape, introduce into the square the fourth expression of „movement”.

THE STUDENTS' COLUMN „WYKUSZ” finishes the „Architektura” No 8—9/1966.

WARUNKI PRENUMERATY: Zamówienia i przedpłaty przyjmowane są w terminie do dnia 15 miesiąca poprzedzającego okres prenumeraty — przez urzędy pocztowe oraz oddziały i delegatury „Ruch”. Można również zamówić prenumeratę dokonując wpłaty na konto PKO nr 122-6-21 1831 — Przedsiębiorstwo Upowszechnienia Prasy i Książki „Ruch” — Poznań, ul. Zwierzyniecka 9. Cena egzemplarza — 20.— zł, prenumerata kwartalna — 60.— zł, półroczna — 120.— zł, roczna — 240.— zł.

Cena prenumeraty zagranicznej jest o 40% wyższa. Przedpłaty na prenumeratę zagraniczną przyjmuje Biuro Kolportażu Wydawnictw Zagranicznych „Ruch”, Warszawa, ul. Wronia 23 za pośrednictwem PKO Warszawa, konto nr 1-6-100024.

Egzemplarze bieżące oraz za lata ubiegłe można nabyć w księgarni Dom Książki — „Arkady” — Warszawa, ul. Sienkiewicza 14.